

A KÖVETKEZŐ SZÁMOK TARTALMÁBÓL:

- ⊙ A MAGYAR SZAKKÖNYVTÁRI RENDSZER (1. RÉSZ)
- ⊙ HÁROM MAGYAR KÖZKÖNYVTÁR KULTÚRA ÉS LEADERSHIP VIZSGÁLATA
- ⊙ ÚJ ESZKÖZ A KÖNYVTÁRAK SZOLGÁLATÁBAN: A BIBLIOMINING
- ⊙ ÚJRA A KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSI PLATFORMOKRÓL (ÉS EGYÉB KÖNYVTÁRI RENDSZEREKRŐL)
- ⊙ VÁLASZOK A DIGITÁLIS KOR KIHÍVÁSAINA: A VISEGRÁDI ORSZÁGOK KÖNYVTÁROSAINAK TALÁLKOZÓJA BRNÓBAN
- ⊙ A MÉDIASZOLGÁLTATÁSOK VÁLTOZÁSAI
- ⊙ ÉBERSÉG ÉS KÁDERPOLITIKA AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI KÖZPONT ÉLETÉBEN
- ⊙ HÁZI ÜNNEPEK AZ OSZK-BAN
- ⊙ MEGSZÓLÍTOTT ELŐDÖK: BORSA GEDEON

HIRDESSZEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

2016/2

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2016/2

⊙ A VÁROSI KÖNYVTÁRAK HELYZETE ⊙ SZABVÁNYOS BIBLIOGRÁFIAI REKORDOK
A MINŐSÉGI SZOLGÁLTATÁS ÉRDEKÉBEN: A KÖZÖS KATALÓGUSÉPÍTÉS TAPASZTA-
LATAI AZ ELTE KÖNYVTÁRAIBAN ⊙ A SOKARCÚ INFORMÁCIÓS MŰVELTSÉG
NÉHÁNY ÚJ ARCVRONÁSA ⊙ EGY NOVELLA TARTALOMELEMZÉSE KÉT FEJLESZTŐ
BIBLIOTERÁPIÁS CSOPORTBAN ⊙ A MAGYAR KÖNYVTÁRÜGY SZOVJETIZÁLÁSA FELÉ
(1947–1948) ⊙ AZ ELTE ÖSNYOMTATVÁNYAINAK BŐVÜLÉSE A 18. SZÁZAD MÁSODIK
FELÉTŐL ⊙ „SZÉP SZELLEMI SZOLGÁLAT EZ” – MARÓT MIKLÓS (1928–2006) ⊙ MOZAI-
KOK A GÖTEBORGI KÖNYVVÁSÁRRÓL ⊙ KÖNYVSZEMLE ⊙ REFERÁTUMOK

A TARTALOMBÓL:

26. (62.) ÉVFOLYAM, 2016. 2. SZÁM

FELELŐS SZERKESZTŐ: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

✂ Szerkesztőbizottság elnöke: Hegyközi Ilona

✂ Szerkesztőbizottság: dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes,
dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rácz Ágnes, dr. Sipos
Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.

✂ Borítótér: Gerő Éva ✂ Műszaki szerkesztő: Nagy László ✂ Szerkesztőség: OSZK
Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szent György tér 4-6. (Budavári Palota F. épület) ✂
Telefon: + 36-1-224-3795 ✂ Fax: +36-1-224-3875. ✂ E-mail: kovacs@oszk.hu,
feimer@oszk.hu ✂ Megjelenik: negyedévente. ✂ Egy szám ára: 1500.-Ft + 5% áfa.

✂ Éves előfizetés: 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség ✂ Külföldi előfizetés: 100 euró ✂
Terjeszti: az OSZK Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár ✂ Előfizet-
hető: a szerkesztőség címén. ✂ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár ✂ Felelős
kiadó: az OSZK főigazgatója ✂ Nyomda: Nalors Grafika Kft., Vác ✂ Felelős vezető:
Szabó Gábor ✂ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa),

Library Literature and Information Science Full Text (EBSCO),

LISA (Library and Information Science Abstracts),

LISTA (Library Information Science and Technology Abstracts, EBSCO)

*A folyóirat megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.*

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma>

Nemzeti Kulturális Alap

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a
<http://ki.oszk.hu/kf> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

E számunk szerzői, közreműködői:

BÉNYEI Miklós (Debreceni Egyetem, Könyvtártudományi Tanszék, Debrecen), BODA Gáborné KÖNTÖS Nelli (ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi intézet, Bp.), BOGNÁR Noémi Erika (Könyvtári Intézet, Bp.), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), GULYÁS Enikő (Eszterházy Károly Főiskola Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger), JÁVORKA Brigitta (Könyvtári Intézet, Bp.), KISZL Péter (ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Bp.), KNAPP Éva (ELTE Egyetemi Könyvtár, Bp.), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Könyvtártudományi Tanszék, Jászberény), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtárának ny. osztályvezetője, Bp.), NÉMETH Márton (Monguz Kft., Szeged), PATKÓSNÉ TÓTH Zsuzsanna (ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi intézet, Bp.), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), SONNEVEND Péter (ny. egyetemi könyvtárigazgató, főiskolai tanár, Bp.), SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde (ELTE Egyetemi Könyvtár, Bp.), TÓTH Béla István (Könyvtári Intézet, Bp.), TÓTH Máté (Könyvtári Intézet, Bp., Pécsi Tudományegyetem, KKTi Könyvtár- és Információtudományi Tanszék, Pécs), VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva (a BME OMIKK ny. osztályvezetője, Bp.)

Köszönjük szerzőink e számhoz adott önzetlen munkáját!

Abstracts	165
-----------------	-----

TANULMÁNYOK

TÓTH Máté – JÁVORKA Brigitta: A városi könyvtárak helyzete	169
--	-----

BODA Gáborné – SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde: Szabványos bibliográfiai rekordok a minőségi szolgáltatás érdekében. <i>A közös katalógusépítés tapasztalatai az ELTE könyvtáraiban</i> .	185
---	-----

KOLTAY Tibor: A sokarcú információs műveltség néhány új arca	193
--	-----

MŰHELY

GULYÁS Enikő: Tartalomelemzés fejlesztő biblioterápiás csoportban	199
---	-----

MŰLTUNKBÓL

SONNEVEND Péter: A hazai könyvtárügy szovjetizálása felé (1947–1948)	209
--	-----

KNAPP Éva: Az ELTE Egyetemi Könyvtár ősnymtatványainak bővülése a 18. század második felétől	227
--	-----

MEGSZÓLÍTOTT ELŐDÖK

KISZL Péter–PATKÓSNÉ TÓTH Zsuzsanna: „Szép szellemi szolgálat ez”. <i>Marót Miklós (1928–2006)</i>	231
--	-----

KITEKINTÉS

NÉMETH Márton: Mozaikok a göteborgi könyvvásárról	245
--	-----

KÖNYVSZEMLE

Digitális kompetenciák felmérése

SIPOS Anna Magdolna – VARGA Katalin – EGERVÁRI Dóra: Net! Mindenekfelett? Kompetenciák a digitális univerzumban. [Pécs]: PTE FEEK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015. 267 p.

– <http://mek.oszk.hu/14700/14787/14787.pdf>

(Ism.: Koltay Tibor) 251

Ketten ugyanarról

HAJNAL WARD Judit: Nyitott könyvtár. Budapest : Kalligram, 2015. 298 p. (Ism.: Koltay Tibor ; Tóth Béla István) 254

Kosáry Domokos, a könyvtáros

Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudomány-szervező könyvtárigazgatója : Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett, a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból. Szerk. Koósne Török Erzsébet, Kissné Bognár Krisztina. Gödöllő : [Szent István Egyetem], 2015.

248 p. (Ism.: Bényei Miklós) 258

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ

Könyvtár- és információtudomány 261

Könyvtár- és tájékoztatásügy 264

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 274

Munkafolyamatok és szolgáltatások 275

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek 286

Vezetés, irányítás 286

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés 297

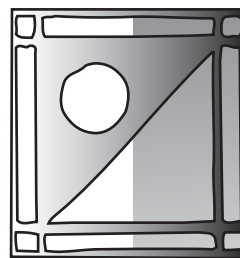
Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület 300

Kapcsolódó területek 301

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Feimer Ágnes, Murányi Lajos

TARTALOM

STUDIES

The state of the art of city libraries

TÓTH Máté – JÁVORKA Brigitta

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.) 2016. no. 2. pp. 169–184.

Starting in 2013, the integration of city and county libraries took place in Hungary which resulted in a more homogeneous circle of city libraries. The city library network provides services for 35% of the Hungarian population. Researchers at the Hungarian Library Institute have recently surveyed the state of city libraries, including factors such as staff, library space, computers, collection and funds. The study used two methods: first, library statistics for the period between 2010 and 2014 were analyzed to review main trends; second, a survey was conducted about library infrastructure, the evolution of services, and current problems and future expectations. Statistical data indicated a slow increase in the number of librarians per capita and in the amount of the acquisitions budget, and a decrease in the volume of materials for loan and the ratio of computers. At the same time, the proportion of remote use is growing. Operating problems caused by insufficient financing make the life of the majority of institutions difficult. Despite this, most librarians look positively into the future and trust that the situation of their institution will improve.

Keywords: Survey, Operating conditions, City libraries

Quality bibliographic records for quality services. Building a shared catalogue at the ELTE University Library Service

BODA Gáborné KÖNTÖS Nelli – SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 185 – 192.

The Eötvös Loránd University (ELTE) Library Service, Budapest includes more than 50 libraries at faculties, institutes and departments, as well as independent ones. Staff members of this university library network, the authors, investigated the relationship of cataloguing and management tools and methods, as well as the effect of the quality management approach on library activities in this respect. They attributed great importance to cataloguing, as it is closely related to library work processes, and thus determines the quality of library services in general. In their view catalogues can be consistent and standardized only 1. if related national guidelines keep pace with international trends, 2. if regulations at different levels fit together, and 3. if there are no unregulated areas.

The article describes the shared cataloguing practice and its problems at the ELTE University Library Service. Among the issues raised are: standardization, bibliographic data services, common communication format, exchange of records etc. The authors emphasize that there is an urgent need for unifying cataloguing works at the national level in order to improve quality and to manage resources effectively.

(The study was presented at the Annual Meeting of the Association of Hungarian Librarians in the Section of Bibliography in 2015.)

Keywords: Bibliographic description, University library, Library network, Shared cataloguing, Library standards, MOKKA-ODR, ELTE University Library Service

Some new features of multi-faceted information literacy

KOLTAY Tibor

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 193 – 197.

When looking at information literacy from a theoretical point, the concept can be investigated as related to information culture, considering library and information science as a whole. Comprehension is based on an analysis of document texts; information

literacy, however, includes a reflective discovery of information. Open access and open data allow that a wide range of researchers can access information. The openness of data is also a prerequisite for transparent governance. Today, we are becoming aware of the relationship between information literacy and environmental knowledge or sustainable development, and also of information literacy in individual disciplines (as illustrated by chemical information in the article). The evaluation of information, too, has undergone a marked change: the general concepts of information literacy are becoming part of the information literacy of individual disciplines.

Keywords: Information literacy, Information society

WORKSHOP

Content analysis of a short story in two developmental bibliotherapy groups

GULYÁS Enikő

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 199 – 208.

The study used a short story by a Hungarian author, Frigyes Karinthy (title: Meeting a young man) for discussion by a group of university students (LIS students, University of Debrecen, n=10) and a group of senior citizens (patrons from the Bródy Sándor County and City Library, Eger, n=11). The discussions have been recorded for later analysis with mathematical methods. The research focused on what correlations and differences can be observed when various groups discuss the same literary work (with the discussion being homogeneous in each age group), and whether the use of words and word frequency reflects these. The topics raised during the discussions showed an overlap: e.g., it was mentioned in both groups that the protagonist probably met with his younger self. The ideas emerging at the discussions reflect the interests of the group in question, and themes they are currently thinking about. By affective projection, their feelings and problems can be projected on the players of the literary work, thereby relieving their stress.

Keywords: Bibliotherapy

FROM OUR PAST

Towards the Sovietization of Hungarian librarianship

SONNEVEND Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 209 – 226.

„By autumn 1947 the Hungarian Communist Party had occupied key positions in politics and the economy, and had destroyed or weakened the power of a significant part of its political opponents” – writes a today’s historian. This background has clearly affected the chances of development of Hungarian librarianship. In 1947/1948 Sovietization was prepared and has gained ground in this area, as presented by several „case studies“ in this essay. One of the early examples (at the turn of 1946–1947) is the study by Géza Sebestyén (On rural libraries). This manuscript has been fundamentally changed when published in the new cultural journal entitled *Új Szántás* (in February 1947). The official leaders of the free culture movement – Sándor Karácsony and others – were looking for the possibility to survive: many of their actions reflect the intention to adapt to circumstances. They did not succeed, and on behalf of the Communist Party, Kálmán E. Kovács achieved a uniformity of public education by force at a national conference in June 1948. And, quoting Mátyás Rákosi, he practically declared the Cultural Revolution. His speech, published in two versions: in the Communist theoretical journal, *Társadalmi Szemle*, and in *Új Szántás*, illustrates the monopolistic character of the coming party control. These trends are clearly perceptible in the special issue on libraries of *Új Szántás* (May 1946) where the promotion of the Soviet model already started. A survey of libraries at that time reflects dearth; library development was justified but, instead of professional foundations, the Bolshevik example („a few to many“) became dominant.

Keywords: State control, Library policy, History of librarianship, History of the press, *Új Szántás*, Géza Sebestyén, Free education

New incunabula at the ELTE University Library in the second half of the 18th century

KNAPP Éva

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 227 – 230.

In Hungarian public collections there are around

7,100 incunabula (printed before 1501). With this number, Hungary boasts a prominent place among similar collections in Europe. More than half of these incunabula are held in three large collections: the National Library (OSZK), the Library of the Hungarian Academy of Sciences, and the ELTE University Library.

The article describes in short the history of the ELTE University Library, holding more than 1200 incunabula, complemented by presenting the incunabula by location, religious orders and, in more detail, by provenance statistics in Pauline monasteries. Electronic access to the bibliographic descriptions of incunabula is available in the online catalogue of the University Library.

Keywords: University library, Rare and old books, Library history, History of typography, ELTE University Library

INTERVIEWS WITH OUR PREDECESSORS

„It is a wonderful intellectual service“. Miklós Marót (1928–2006)

KISZL Péter PATKÓSNÉ TÓTH Zsuzsanna

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 231 – 244.

The legacy of Krisztina Voit, former Head of the Department of Library and Information Science at the Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities (ELTE BTK KITI) discovered unpublished interviews. These interviews were made with significant personalities of our profession, some time in the 1980s. The faculty decided to publish these conversations and to present them in a series in *Könyvtári Figyelő*. Today, it cannot be established beyond doubt who conducted the interviews, but they certainly serve as valuable resources in learning about the history of the profession. The opening piece of the series is an interview with Miklós Marót (1928–2006), a leading staff member of the Metropolitan Szabó Ervin Library and the ELTE University Library. He tells about the start of library education at the university level, the early years of his career, and the years spent at the two above mentioned libraries.

Keywords: University library, Library education, Library profession, City library, Reference work, ELTE University Library, Metropolitan Szabó Ervin Library

OUTLOOK

Mosaics from the Gothenburg Book Fair

NÉMETH Márton

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 245 – 250.

A report on the popular international book trade event, the Gothenburg Bok och Bibliotek which simultaneously focuses on three players: authors, the book market and public collections. In September 2015 Hungary was one of the guests of honour at the Book Fair. Organized by the Balassi Institute Hungarian book culture was introduced, supplemented by interviews and exhibitions showcasing Hungarian literature. The library fora dealt with open access, the evolving Swedish library strategy and user-friendly services.

Keywords: Book exhibition, Librarianship, Developing library services, Open access, Gothenburg, Bok och Bibliotek

BOOK REVIEWS

A survey on digital competences

SIPOS Anna Magdolna – VARGA Katalin – EGERVÁRI Dóra: Net! Mindenekfelett? Kompetenciák a digitális univerzumban. Pécs, PTE FEEK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015. 267 p. (<http://mek.oszk.hu/14700/14787/14787.pdf>)

(Reviewed by Tibor Koltay)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 251 – 254.

Keywords: Intellectuals, Students, Survey, Digital literacy, Pécs University, PTE FEEK Library and Information Science Institute, Review

Two reviews about the same book

HAJNAL WARD Judit: Nyitott könyvtár. Budapest, Kalligram, 2015. 298 p.

(Reviewed by Tibor Koltay and Béla István Tóth)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 254 – 257.

Keywords: Citation analysis, Library profession, Library education, Publishing, Review

Kosáry Domokos, the librarian

Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományszervező könyvtárigazgatója. Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett, és a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból. Szerk. Török Erzsébet, Kissné Bognár Krisztina. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2015. 248. p.

(Reviewed by Miklós Bényei)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 258 – 260.

Keywords: University library, Manuscripts, Library profession, Publishing, Management, Szent István University, Gödöllő, Review

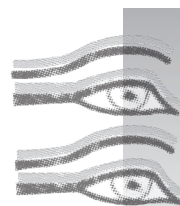
FROM LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE JOURNALS (Abstracts)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 26. (62.)
2016. no. 2. pp. 261 – 304.

HUNGARICANA portál

A HUNGARICANA portálon (<http://library.hungaricana.hu>) az NKA által támogatott közgyűjteményi digitalizálások eredményei tekinthetők meg. A közelmúltban nyolc megyei könyvtár tette hozzáférhetővé a megye napilapja tartalmát az ötvenes évektől kezdve napjainkig. A Hungaricana megrendelője és üzemeltetője az Országgyűlési Könyvtár, levéltári területen pedig Budapest Főváros Levéltára koordinálja a munkálatokat, a portál kivitelezője az Arcanum Adatbázis Kft.

A városi könyvtárak helyzete

TÓTH Máté – JÁVORKA Brigitta

Bevezetés

Városi könyvtáraink a hazai közkönyvtári rendszer olyan intézményei, melyek tevékenysége kevésbé ismert az országos, sokszor még a megyei szakmai irányítás előtt is. A nagyok (a megyei könyvtárak) az ODR-ben való részvételük és megyei funkcióik miatt csaknem folyamatosan az érdeklődés fókuszában állnak, a kisebbek (a községi könyvtárak) pedig az esélyegyenlőség kiterjesztésére törekvés miatt kapnak nagyobb szerepet a szakmai diskurzusokban, vizsgálódásokban és a szakirodalomban. A kisebb könyvtárakkal a megyei könyvtárak szoros szakmai kapcsolatban állnak, és az igények vizsgálatától kezdve az infrastruktúra biztosításán át a szolgáltatások támogatásáig közvetlenül is részt vesznek a működésükben, és ezekről közvetve rendszeres tájékoztatást nyújtanak az EMMI Közgűjteményi Főosztálynak és a Könyvtári Intézetnek. Mivel a könyvtári hálózat fejlesztését célzó nagy szolgáltató rendszerek, mint az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) és a Könyvtárellátási Szolgáltatási Rendszer (KSZR), melyek egyben az adott könyvtári kör feladatainak célzott finanszírozását is jelentik, többé-kevésbé elkerülték a városokat, ezért a városi könyvtárakra méltatlanul kevés figyelem jutott az elmúlt időszakban.

A városi könyvtárak a megyei és a kistépülési könyvtárak közötti szinten „csak” a mindennapi teendőiket végzik, és ellátnak szakirodalommal, információval, szórakozási és tanulási lehetőséggel több százezer hazai lakost. Ezek az intézmények jelentik az emberek jelentős részének azt az interfészt, amelyen keresztül

a könyvtárral és a könyvtári rendszerrel kapcsolatba kerülnek. Ez az intézményi kör látja el a magyar lakosság 35%-át könyvtári szolgáltatásokkal.

A Könyvtári Intézet kutatási és szervezettefejlesztési osztályát ezek a megfontolások vezették abban, hogy felmérje, és átfogó képet rajzoljon a városi könyvtárak helyzetéről, működési infrastruktúrájáról, szolgáltatásainak alakulásáról, aktuális problémáiról, és ha lehet illet mondani intézmények esetében, közérzetéről és a jövőt illető várakozásairól.

A kutatás célja tehát az volt, hogy a statisztikai adatokból és az előbbieken jelzett kérdésekre választ kérő felmérésen szerzett információk alapján feltárjuk a városi könyvtárak aktuális helyzetét, és képet kapjunk arról, mennyire felelnek meg a velük szemben támasztott elvárásoknak, és mely területeken szorulnának fejlesztésre a jövőben.

Módszer

A vizsgálathoz kétféle módszert alkalmaztunk: egyrészt összegyűjtöttük a könyvtári statisztikából a 2010–2014 közötti időszakra vonatkozó adatokat a városi könyvtárak működési körülményeinek legfontosabb paramétereiről, majd az éves adatok összevetésével felrajzoltuk a legfontosabb tendenciákat a következő területeken: • létszám • alapterület • gyűjtemény • számítógépek száma • pénzügyi keretek.

2014 őszén a nyilvános könyvtári jegyzéken szereplő valamennyi városi könyvtárnak kérdőívet küldtünk ki (intézményenként egyetlen választ kérve). A kérdőívben a következő területekre tértünk ki: • általános adatok • gyűjtemény • infrastruktúra • humán erőforrások • a jövőre vonatkozó várakozások.

A kérdőívben szerepeltek zárt és nyitott kérdések, valamint értékelési skálák, amelyek révén azt mértük, hogy a könyvtárak nevében kitöltők hogyan látják intézményük helyzetét. Így a statisztikai adatszolgáltatásban kapott kemény adatok mellett információt kaptunk a városi könyvtárakban dolgozók közérzetéről és az ezt befolyásoló fontosabb tényezőkről.

Szakirodalmi szemle

Ahogy a bevezetőben is jeleztük, a hazai szakirodalomban viszonylag kevés publikáció foglalkozott a városi könyvtárakkal. A Könyvtári Intézet által végzett célvizsgálatok a városi könyvtárakat mint a kistéleplési ellátásban működő szolgáltatóhelyeket elemezték. Fontos előzményként tartjuk számon

viszont azokat a kutatásokat, amelyek egy-egy települési könyvtári kört vettek górcső alá, és a lehető legnagyobb alapossággal igyekeztek feltárni annak aktuális helyzetét, problémáit és a megoldási lehetőségeket.

A KSZR-t előkészítő munkabizottság számára 2001 tavaszán indult országos vizsgálat a kistéleplési könyvtári ellátás helyzetének feltárására. A történelmi kitekintés és a kurrens statisztikai vizsgálat alapján világossá vált, hogy a kistéleplések könyvtári ellátásának kritikus a helyzete és sürgős beavatkozást igényel. A kutatás kitért az ellátórendszerek és a megyei könyvtárak szerepére is, hiszen ezek jelentették a szakmai támogatás lehetőségét a legkisebb településeken. A 2002-es összegző tanulmányban a városi könyvtárak olyan kontextusban jelennek meg, hogy egyáltalán képesek-e támogató szerepet játszani a kistéleplési ellátásban, ekkor még ellátórendszeri szerepkörben. A tanulmány megállapítja, hogy 2001-ben egyetlen olyan városi könyvtár sem volt Magyarországon, amelyik a központi könyvtári funkciót a kívánt színvonalon képes lett volna ellátni.¹

Célzottan az ellátórendszerekre koncentrált a Könyvtári Intézet 2004-es vizsgálata, amelyben a városi könyvtárak szintén mint szolgáltatási központok szerepeltek. Vas és Zala megyében az ún. cserélő típusú ellátórendszerekben a megyei könyvtár szakmai vezetésével számos városi könyvtár nyújtott szolgáltatásokat a környező településeknek. A kutatás egyik fontos tanulsága volt, hogy az érintett megyékben a városi könyvtárak fontos szereplői a kistéleplések ellátásának, de csak ott tudják feladataikat hatékonyan ellátni, ahol a megyei könyvtárak szakmai támogatását is maguk mögött tudhatják. Érdekes tanulság volt az is, hogy a legtöbb városi könyvtár számára a környező települések segítése olyan tevékenység volt, amelyet a helyi önkormányzat „háta mögött”, mintegy azok tudtán kívül végeztek, így központi szerepkörük semmiképpen sem tűnt egy fenntartható modell részének.²

A KSZR bevezetését követően a városi önkormányzatok közül sok – különösen a kistélepléses vidékeken lévők – lehetőséget és megszerezhető forrást láttak abban, hogy a környező települések számára nyújtanak szolgáltatásokat. Ez a jelenség – és természetesen a városi ellátás helyzetének mindezidáig feltáratlan volta – sarkallt egy újabb kutatást, amelyben nem országos körkép felvázolását, hanem sokkal inkább szubjektív, szociografikus megközelítésben, az egyes intézmények problémáinak megértését célzó, mélyfúrásokra épülő körkép megrajzolását tűztük

ki célul. 2007-ben a Kutatási és szervezetfejlesztési osztály munkatársaival a legkisebb városok közül kiválasztottunk hatot, és ezekbe személyesen is el- látogatva a polgármesterrel, a könyvtárosokkal, és a helyi közélet szereplőivel beszélgetve tártuk fel, hogy miként próbálják a helyi igényeket a leghaté- konyabban kielégíteni.

A kisvárosi könyvtárak feladatai közül hárommal kiemelten foglalkoztunk: a közösségi tér szereppel, az információszolgáltatással, valamint a térségi el- látásban vállalt feladatokkal. A vizsgálat legfőbb tanulsága az volt, hogy a lehetőségek ugyan nagyon eltérők, de az igényekre adott hatékony válaszok elsősorban mégis a könyvtárostól és a személyzet elhivatottságától függenek.³

A Könyvtári Intézet részéről hasonló – a városi könyvtárak szerepeit, lehetőségeit vizsgáló – kuta- tás nem készült az elmúlt években, pedig ez az in- tézményi kör nagyon fontos szereplője a nyilvános könyvtári ellátásnak. Ezt többek között az is bizo- nyítja, hogy számos olyan fontos szakmai kísérlet, kezdeményezés volt az elmúlt években, amely úttörő szerepet vállalt a könyvtári rendszer szolgáltatásainak modernizálásában, és amelyeknek a gazdája egy-egy városi könyvtár. Csak néhány példát említve, a web 2.0 megoldásokban, kifejezetten a blogok könyv- tári célú felhasználásában⁴ vagy a Bookcrossing könyvcserélő kezdeményezés hazai elterjesztésében izgalmas kísérleteket láthattunk az orosházi Justh

Zsigmond Városi Könyvtártól.⁵ A kistérségi szinten megszervezett, nagy részben elektronikus formában zajló információszolgáltatásban, online közössé- gek építésében⁶, a helyi cigányság integrálódásának könyvtári eszközökkel való segítségével példaértékű kezdeményezéseket láthattunk a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtárban.⁷ De említhetjük példa- ként a balatoni városok strandkönyvtárait⁸, a borsodi városi könyvtárak könyvtárbuszait⁹, amelyek mind a lakosság részéről felmerülő igényekre adnak innova- tív válaszokat. A példák sorát még lehetne folytatni, amelyek mind azt igazolják, hogy a könyvtári ellátás fontos pillérének bemutatására vállalkozunk a követ- kező oldalakon.

A statisztikai adatok elemzése

A statisztikai adatokat vizsgálva a legelső szembetű- nő jelenség, hogy a városi könyvtárak száma és köre is megváltozott az elmúlt öt esztendőben. 2012-ről 2013-ra drasztikus változások következtek be ennek az intézményi körnek az életében. Egyrészt a leg- nagyobb megyei jogú városokban működő városi könyvtárakat az önkormányzatok összevonták a me- gyei könyvtárakkal, másrészt 2013-ban 18 db koráb- bi nagyközség kapta meg a városi rangot, amelynek következményeként az intézménye is belekerült az általunk vizsgált körbe.

Év	Városi könyvtárak száma	Ellátott lakosok száma	Ellátott lakosságszám átlaga
2010	315	4 304 665	13 665,6
2011	316	4 294 603	13 590,52
2012	314	4 273 004	13 608,29
2013	321	3 594 534	11 197,93
2014	319	3 501 123	10 975,31

1. táblázat

A városi könyvtárak és az ellátottak számának alakulása 2010 és 2014 között

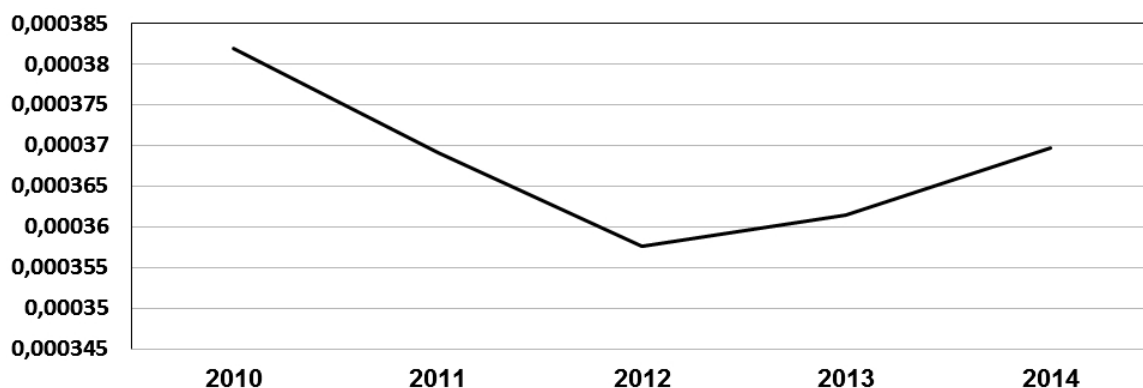
Az 1. táblázatból látható, hogy 2013-tól egészen más intézményi körrel kell számolnunk, innentől kezdve a városi könyvtárak közé nem számítjuk a nagyobb, megyei jogú városok könyvtárait, hanem a jellem- zően 8–10 ezer lakosú települések intézményeiről beszélünk. Ezzel egyben homogénebb is lett a városi

könyvtárak köre. Értelemszerűen innentől kezdve minden adatot csak az ellátott lakosságszámmra vetít- ve érdemes értelmeznünk, hogy fel tudjunk vázolni valamilyen tendenciát ebben a kiválasztott ötéves periódusban.

Működési feltételek

A működési feltételek elemzésében három fő szempontot néztünk meg: a humán erőforrás helyzetét, az állománygyarapításra fordított összegek nagyságát, valamint az informatikai ellátottságot. A statisztikából számos további adatsor kinyerhető lett volna, de egyrészt nem célunk mélyebb statisztikai elemzést adni, másrészt úgy gondoljuk, hogy ez a három szempont megközelítőleg képes feltárni a működési feltételek alakulásában fellelhető tendenciákat. Az egy lakosra jutó könyvtárosok számában a kezdeti csökkenést intenzív növekedés váltotta fel. Ez összességében három tényezőnek az együttes hatása: 2010-et követően az önkormányzatok pénzügyi stabilitásának

megteremtése sok önkormányzatnál létszámleépítést tett szükségessé, amelynek nyomán 2010-től két év alatt 116 fővel csökkent a városi könyvtárakban dolgozó munkatársak száma. 2013-ra kiestek a városi könyvtárak közül a megyei jogú városok, amelyek egészen más feltételek között működtek, és ami miatt a 2012-es és 2013-as évek összehasonlításának létjogosultsága eleve megkérdőjelezhető. Érdekes azonban, hogy 2013-ról 2014-re újra nőtt az egy lakosra jutó könyvtárosok száma. Ennek oka talán a globális pénzügyi válságból kilábaló, reményeink szerint tartós növekedési pályára álló gazdaság önkormányzatokra és azok intézményeire való kedvező hatását mutatja.

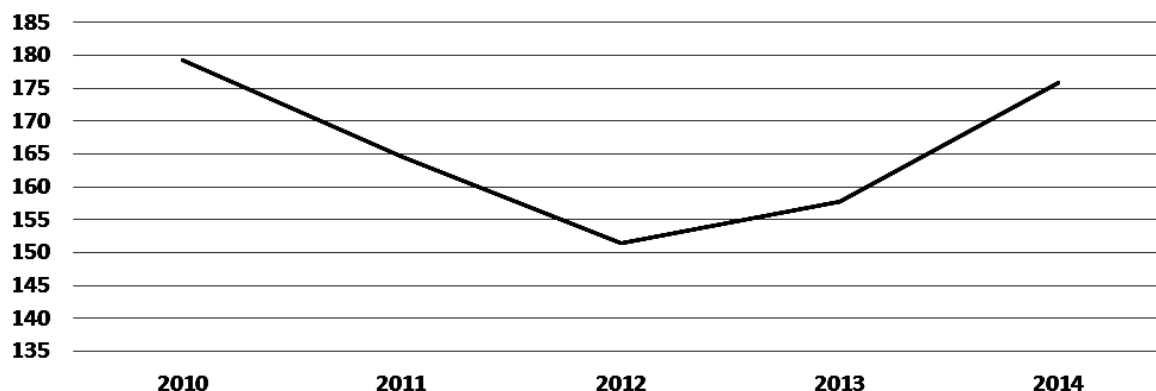

1. ábra

Egy lakosra jutó könyvtárosok száma

Majdnem pontosan ugyanez a görbe írja le az állománygyarapításra fordított összegek alakulását is egy lakosra vetítve. Tekintve, hogy mindkét adatsor az önkormányzati intézmények pénzügyi teljesítőké-

pességének függvénye, kár is lenne másban keresni az okokat, mint amiket fentebb, a létszámhelyzet kapcsán leírtunk.

2. ábra

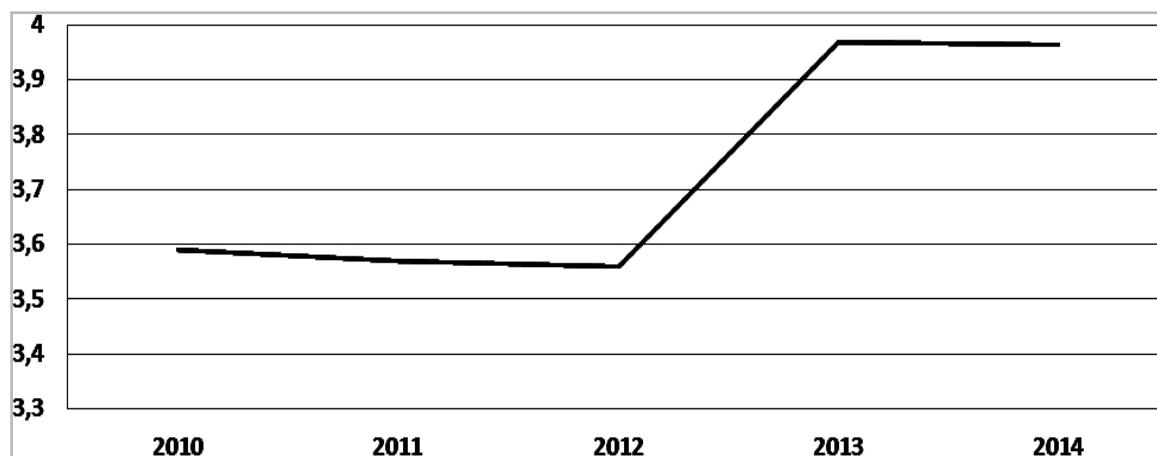
Állománygyarapításra fordított összeg lakosonként (forint)

A VÁROSI KÖNYVTÁRAK HELYZETE

A két görbe közötti fő különbség, hogy míg az állománygyarapításra fordított összegek már majdnem elérték a 2010-es szintet, a létszám vonatkozásában ugyanez nem mondható el.

Az egy főre jutó kölcsönözhető dokumentumok számának csökkenésében egyedül a 2013-as év jelent változást, amely a megyei jogú városokban párhuzamosan működő megyei és városi könyvtárak összevonásának a következménye. Máskülönben stabil csökkenés figyelhető meg. Ez azt jelenti, hogy a városi könyvtárak karbantartják az gyűjteményüket és a beszerzéssel párhuzamosan ki is vonják a fölöslegessé vált dokumentumokat az állományból.

zamosan működő megyei és városi könyvtárak összevonásának a következménye. Máskülönben stabil csökkenés figyelhető meg. Ez azt jelenti, hogy a városi könyvtárak karbantartják az gyűjteményüket és a beszerzéssel párhuzamosan ki is vonják a fölöslegessé vált dokumentumokat az állományból.

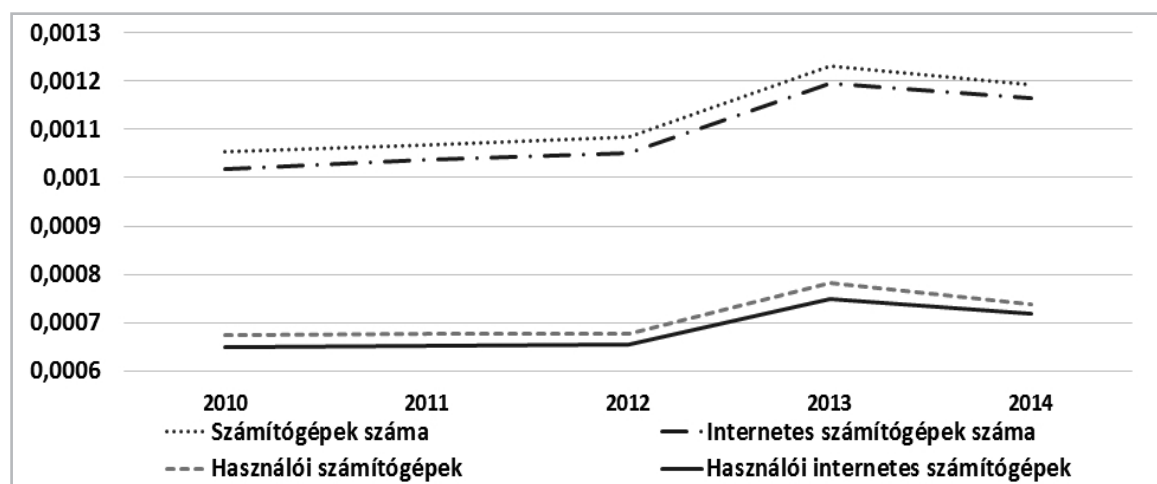

3. ábra

Az egy főre jutó kölcsönözhető művek száma

Az egy lakosra jutó számítógépek számában lassú emelkedés volt megfigyelhető az elmúlt években. Az informatikai ellátottság tekintetében is fontos cezúra a 2013-as év. A magasabb lakosságszámú megyei jogú városok kiesésével hirtelen nagyon megnőtt

az egy lakosra jutó számítógépek száma. A 2014-es csökkenés talán a KSZR átszervezésének a hatása lehet, hiszen innentől kezdve nem a saját intézményükön belül kellett elszámolni az ilyen célból vásárolt informatikai eszközöket.

4. ábra

Egy lakosra jutó számítógépek száma

A 4. ábra érdekessége még, hogy a könyvtárakban lévő számítógépeknek csak alig több mint felét használhatják az olvasók!

Használat

A használatra vonatkozóan az egyik legbeszédesebb adat a regisztrált használók és a kölcsönzött doku-

mentumok száma. A városi könyvtárak szintjén az előbbi már kellően megbízható (nem regisztrálják automatikusan a település összes lakosát), és hitelesen bemutatja, hogy hányan vannak, akik elköteleződtek az intézmény iránt.

Év	Regisztrált használó	Ebből újonnan regisztrált	Regisztrált használók a lakosság arányában	Újonnan regisztráltak a lakosság arányában
2010	570 412	127 840	13,25%	2,97%
2011	557 489	126 141	12,98%	2,94%
2012	553 806	110 282	12,96%	2,58%
2013	496 921	89 101	13,82%	2,48%
2014	476 970	84 043	13,62%	2,40%

2. táblázat

A regisztrált könyvtárhasználók számának alakulása 2010 és 2014 között

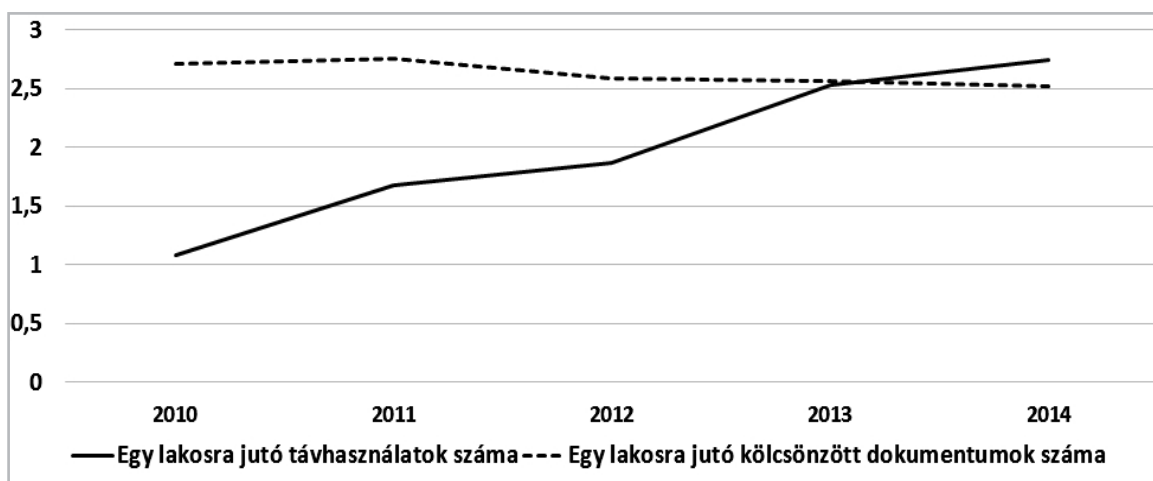
A regisztrált használók aránya stabil csökkenést mutat. A 2013-as emelkedés oka a fentebb említett változás, miszerint a megyei jogú városok kiváltak ezen intézmények közül. Ezek pont azok, amelyek a megyei könyvtárral párhuzamosan részben ugyanazt a használói kört szolgáltatták meg. (Így értelemszerűen a lakosság arányában kevesebben voltak regisztrált olvasók a megyei jogú városok lakosai közül.) A csökkenés igazi fokmérője az újonnan regisztrált használók aránya, ez ugyanis nem függ a lakosság számától. Ebben a tekintetben egy nagyon stabil és folyamatos csökkenés figyelhető meg, azaz a városi könyvtárak egyre kevésbé képesek megszólítani a lakosokat a helyi közösségekben.

A dokumentumok kölcsönzése még mindig a legjellemzőbb szolgáltatása a városi könyvtáraknak, amelyekről ráadásul megbízható adatok állnak rendelkezésre. A távhasználatokról ugyanez nem mond-

ható el, ugyanakkor a kölcsönzések alakulása mellé minden esetben oda kell tennünk, hiszen az elektronikus szolgáltatások térnyerésével talán ez az, amely némileg ellensúlyozza a nyomtatott dokumentumok használatát.

Régóta ismert tendencia a távhasználat erősödése a kölcsönzött dokumentumok számának rovására, ahogy ez a városi könyvtárak esetében is megfigyelhető. Az 5. ábra diagramja egy lakosra vetítve mutatja be, hogy az elmúlt öt évben hogyan változtak a használói szokások a városi könyvtárakban.

Összességében ezek a statisztikai adatok a használat tekintetében az országgal megegyező tendenciákat, a működési infrastruktúra oldaláról pedig javuló személyzeti és pénzügyi feltételeket mutatnak. Az informatikai infrastruktúra (és vélhetően vele együtt más technikai eszközök, valamint a bútorzat) azonban korszerűsítésre szorul.

5. ábra

A használói szokások alakulása

Eredmények

Válaszadó könyvtárak

A kérdőívet az ország valamennyi városi könyvtára, azaz 319 könyvtár kapta meg e-mailben és 133 könyvtárban töltötték ki, és küldték vissza, ami 42%-os válaszadási arányt jelent. A mintába a megyei funkciók betöltéséből adódó speciális helyzet miatt a

főváros, a megyeszékhelyek és velük a megyei-városi könyvtárak nem kerültek be.

A városokat méretük szerint öt kategóriába soroltuk. A legkevesebb főt kiszolgáló válaszoló a visegrádi könyvtár, amely 1795 embert, a legnagyobb pedig az érdi könyvtár volt, amely 63 333 főt szolgált ki. A 3. táblázat jobboldali oszlopában láthatjuk, hogy az ország városai közül az adott méretkategóriába tartozóknak hány százaléka töltötte ki a kérdőívet.

A város lakossága	A kitöltők száma	Százalékos arány
5000 fő alatt	34	38%
5001–10 000 fő között	45	42%
10 001–20 000 fő között	34	41%
20 001–30 000 fő között	10	43%
30 000 fő felett	10	59%

3. táblázat

A kérdőívet kitöltők aránya a városokban

A válaszadók régiók szerinti megoszlása nagyjából egyenletes. A harmadik oszlopban található százalékos arány mutatja, hogy az adott régió városainak hány százalékától kaptunk válaszokat. A legaktívab-

bak a dél-dunántúli városok könyvtárosai voltak, a legkevésbé pedig a Vas, Zala és Győr-Moson-Sopron megye intézményeit sikerült megszólítani.

Régió neve	Kitöltők száma	Százalékos arány
Észak-Magyarország	16	41%
Észak-Alföld	28	41%
Dél-Alföld	21	42%
Közép-Magyarország	21	40%
Közép-Dunántúl	15	37%
Nyugat-Dunántúl	10	32%
Dél-Dunántúl	22	58%

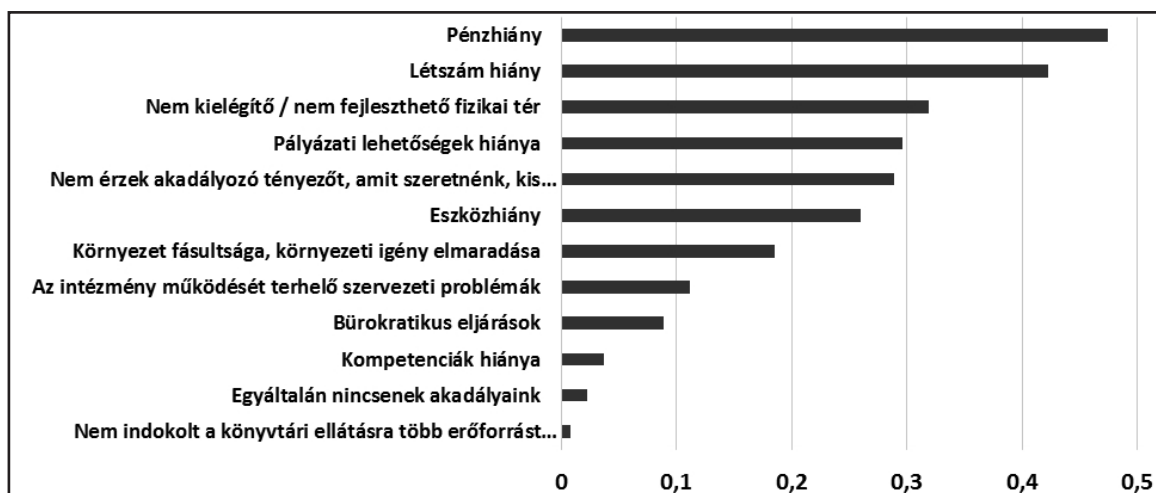
4. táblázat

A válaszadó könyvtárak száma régiók szerint

A problémákról általában

Az első kérdésünk során a kitöltők egy általunk megadott listából választották ki azokat a tényezőket,

amelyek problémákat okoznak, vagy akadályozzák a könyvtárak munkáját. A listából több választ is jelölhettek.

6. ábra

A legjellemzőbb problémák, akadályozó tényezők

A válaszadók szerint a legnagyobb probléma a pénz- és a létszámhiány. A legkevésbé pedig azzal értettek egyet, hogy nem indokolt a könyvtári ellátásra több erőforrást összpontosítani. A pénz- és a létszámhiány erősen összefüggenek, hiszen a könyvtárak működési kiadásainak legjelentősebb részét a bérköltség teszi ki. A statisztikákban is megjelenő létszám- és költségvetés-csökkentési lépések miatt érezhetik úgy a válaszadóink, hogy ezek akut problémák, holott az elmúlt években pozitív elmozdulás volt a 2012-es

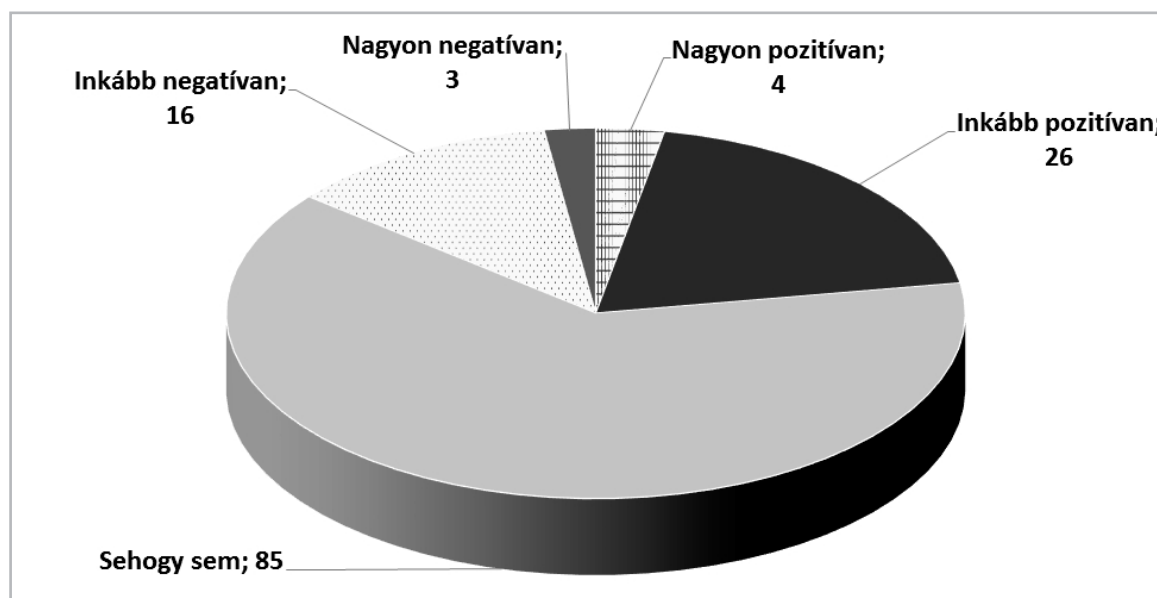
bázisévhez képest mindkét adat tekintetében. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a válaszadók majdnem 30%-a megjelölte azt a választ, miszerint nem érz akadályozó tényezőt, és amit szeretnének, azt kis lépésekben, de meg tudják valósítani. Ez arra utalhat, hogy a könyvtárosok bár létszámhiánnyal küzdenek, a jelenlegi munkatársakkal és azok kompetenciáival – ahogy azt a későbbiekben is látni fogjuk – elégedettek, ezért a közös munkát összességében sikeresnek látják.

A kérdéshez tartozó kifejtős válaszok alapján legtöb-
ben a rendezvényeket említik, amire kellene, de nem
tudnak elegendő összeget fordítani. Sokan vélték úgy,
hogy gyűjteményfejlesztésre, az olvasók kényelmé-
nek biztosítására, az olvasói terek (gyakran informa-
tikai) felszerelésére és az akadálymentesítésre nem
kapnak elegendő forrást.

A helyzet javítására főleg állami pénzügyi támoga-
tásban és újabb pályázati pénzekben látják a lehe-
tőséget, amelyek megteremtik az újabb munkaerő
felvételéhez szükséges körülményeket.

Az átszervezés hatása

A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer a magyar-
országi kistélepülések könyvtári ellátásának
szerveződéséként 2004 óta működik, ám 2013-ban
komoly átszervezés történt. Korábban a megyei
könyvtárak mellett a városi könyvtárak is tölthettek
be szolgáltató szerepet, az új rendszerben azonban a
megyeiek előírt feladata között szerepel ennek fel-
vállalása, a városiak pedig csak az ő irányításukkal
végezhetik ezt a munkát. A kérdőívben a minél ár-
nyaltabb helyzetértékelés érdekében megkérdeztük
a kitöltőket, hogy őket hogyan érintette a 2013-as
átszervezés.

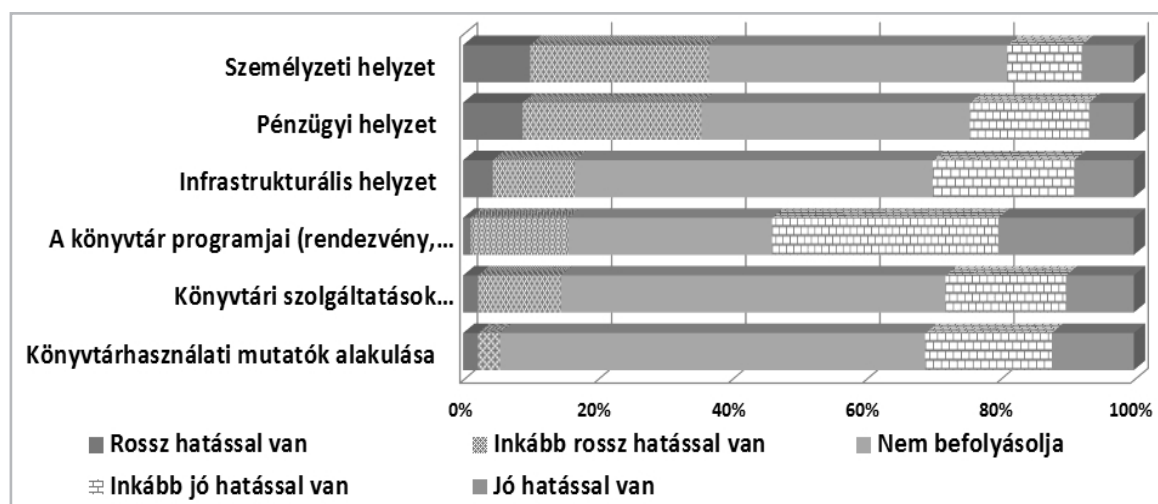

7. ábra

A KSZR átszervezésének hatása a könyvtárra

A válaszadó könyvtárak többségét ez az átszervezése
nem érintette, ők nem szolgáltattak korábban sem,
vagy pedig az átszervezés után is folytatják a munkát
a megyei könyvtár koordinálása mellett. Az érintet-
tek között azonban nagyon vegyesek a tapasztalatok.
Aki pozitívan értékeli a változást, azok általában a
plusz feladatok alól való mentesülésként élték meg,
és a kapacitás felszabadulása új lehetőségeket szült
számukra. Azok viszont, akiket negatívan érintett,
azok egy jól működő szolgáltatás végét látták a KSZR
átszervezésében, amelynek működéséért korábban
nagyon sokat dolgoztak.

Az elmúlt években számos könyvtár került össze-
vonásra más intézményekkel, például integrált kö-
zösségi szolgáltató terekkel, művelődési házakkal,
iskolákkal, de akár sportközpontokkal is. A kérdőív
kitöltőinek 65%-át, azaz 86 intézményt érintettek az
összevonások. A kitöltőknek hat területtel kapcsola-
tban kellett nyilatkoznia, hogy abban érez-e negatív
vagy pozitív hatást az új szervezeti keret miatt.

8. ábra

Az összevonások hatása az egyes területekre

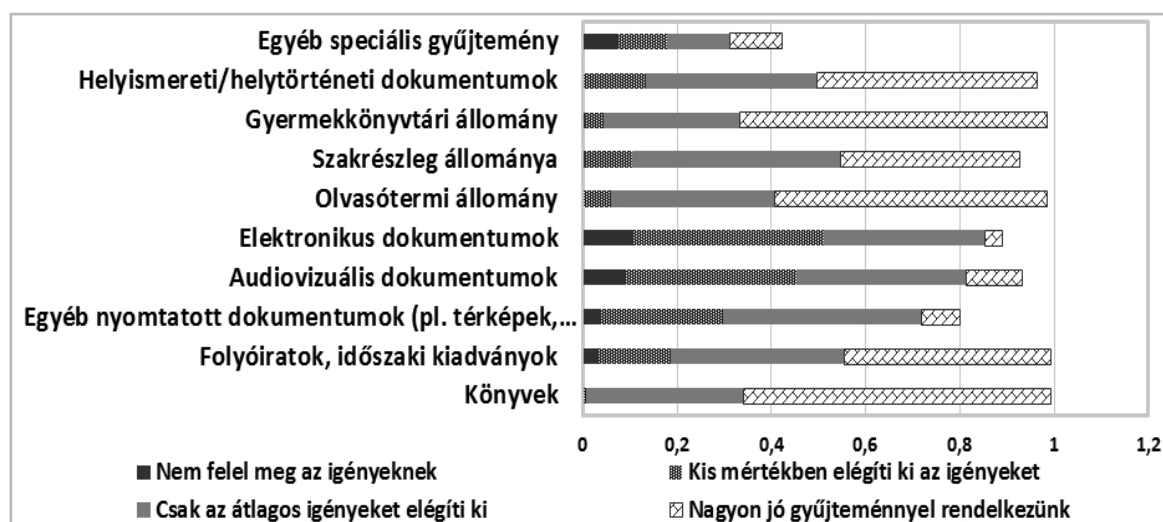
Pozitívum, hogy az összevonások a könyvtárak használatára érdemben nincsenek befolyással, azonban a könyvtárak többsége úgy véli, hogy az új intézményen belüli pénzügyi tervezésnél az ő keretüket csökkentették a legjobban, nem is beszélve arról, hogy így számos pályázattól is elesnek.

A személyzeti helyzetre inkább negatív hatással van az új szervezeti felállás, ugyanis az intézmények többségében az összevonás leépítéssel is járt, amely sok esetben szakképzett munkatársak elvesztését jelentette. Az összevonások nyeresége a programkínálat bővülése az új típusú partnerségek kialakulása

miatt. A szöveges válaszok alapján ez az a terület, ahol a különböző intézményekből érkező munkatársak a legjobban együtt tudnak működni.

Gyűjtemény

Arra kértük a kitöltőket, hogy értékeljék az állományukat annak szempontjából, hogy mennyire érzik alkalmasnak a felhasználók igényeinek kielégítésére. A beérkezett válaszok számának különbségét az adja, hogy nem minden intézmény rendelkezik az általunk felsorolt állományrészszel.

9. ábra

A gyűjtemények minősége

A könyvtárak – a könyvtárosok saját megítélése szerint – legjobban könyvekkel vannak ellátva. Csak elvétve akadt olyan intézmény, amelynek vezetője szerint a dokumentumok nem elégítik ki az igényeket, ez pedig a gyermekkönyvtári és az olvasótermi állományra is igaz.

Ezzel szemben az audiovizuális és az elektronikus dokumentumok terén már komolyabb hiányosságok adódnak. Utóbbival kapcsolatban a könyvtárosok úgy érzik, hogy nagyobb eszközfejlesztésre is szükség lehet, amely mind az elektronikus másolatok előállítását, mind pedig az e-könyvek és azok olvasóinak szolgáltatását megoldaná. A könyvtárosokban meg is fogalmazódik az igény ilyen területű fejlesztésekre kiírt pályázatokra.

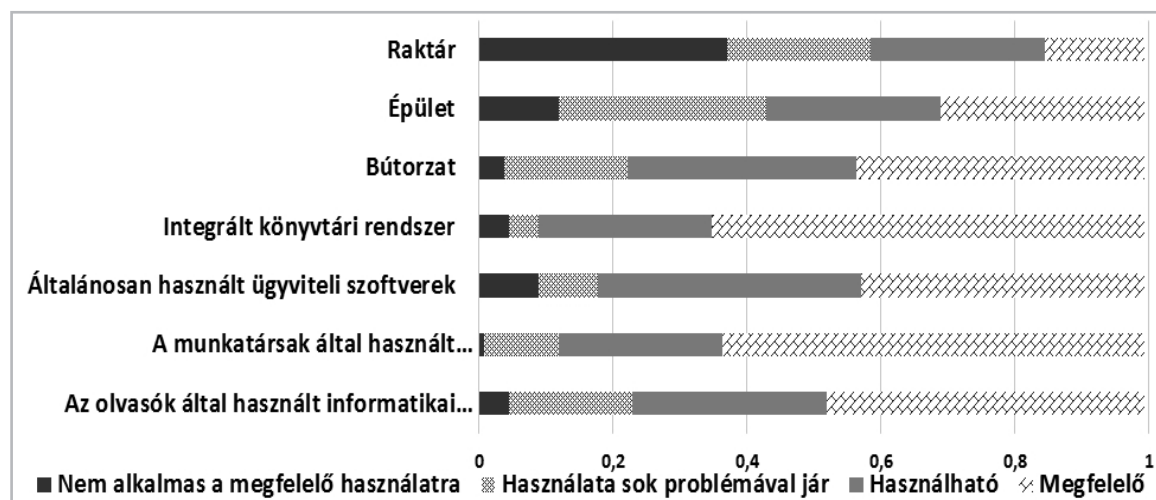
Érdekesség, hogy bár a folyóiratok a könyvtárosok szerint viszonylag kielégítik az olvasói igényeket, mégis sokan említik, hogy ha anyagi forrásaik engednék, színesítenék a kínálatukat. Bizonyos könyvtárakban a rendelések leadásának idején igényfel-

mérések készülnek, ennek ellenére folyamatosak az olvasói visszajelzések újabb címek szükségességével kapcsolatban.

A szöveges válaszok között sokan említik, hogy az állomány gyarapításával szemben nemcsak a költségek, de a helyhiány is komoly gátat szab. Többeknek lenne szüksége komolyabb selejtezésre, erre azonban csak keveseknek van kapacitása. A megkérdezett könyvtárak közül 54-ben (42%) nem volt állományellenőrzés az elmúlt öt évben. A válaszok tanúsága szerint a könyvtárak közel egynegyedében ez nem történik meg rendszeresen.¹⁰

Infrastruktúra

A kérdőívben külön kitértünk az infrastrukturális helyzetre, és arra kértük a kollégákat, hogy osztályozzák a leírt feltételekkel kapcsolatos elégedettségüket, majd pedig szövegesen fejtsék ki az általuk látott fejlesztési lehetőségeket.

10. ábra

A rendelkezésre álló infrastruktúra használhatósága

A könyvtárak többségének a raktárával van a legtöbb problémája, ezt követi az épület, majd a bútorzat és az olvasói IT-infrastruktúra. Több könyvtár képviselője panaszkodott arra, hogy fizikai tere azért nem megfelelő, mert eredetileg nem könyvtár kiszolgálására tervezték. Az egyedi igényekhez való alakítás túl költséges lenne, így azonban több szolgáltatás maradéktalan ellátását is akadályozzák a feltételek. A többségnél azonban úgy tűnik, hogy a problémát a nyílászárók cseréje és a fűtés korszerűsítése képes lenne megoldani, illetve több helyen jelentkezik az

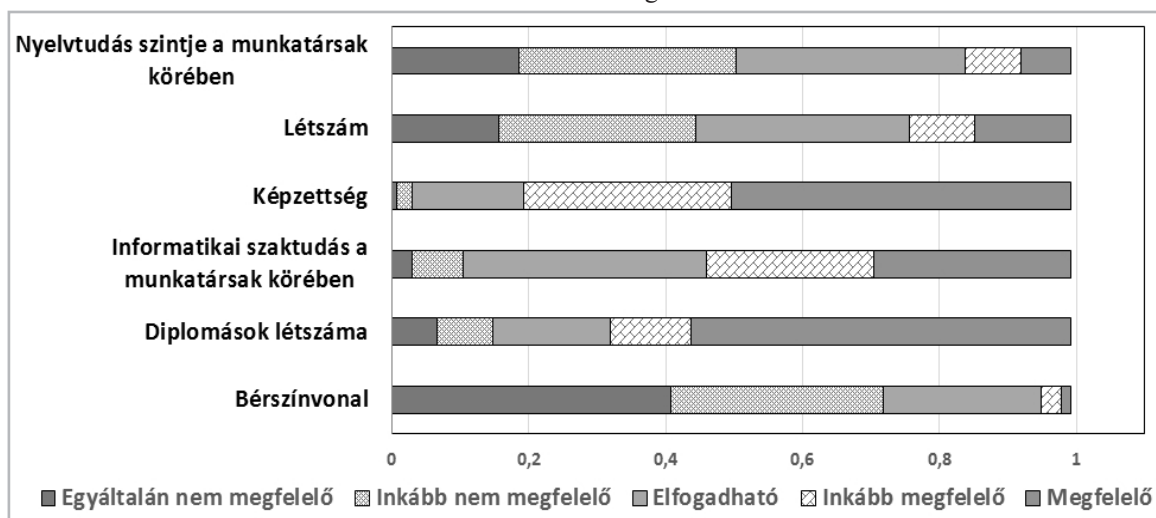
igény az akadálymentesítésre. A raktárak állapota több intézmény esetében is az állomány épségét veszélyezteti.

Ezzel szemben a könyvtárosok az igényeknek megfelelőnek érzik az IKR-eket. Meglepően magas azoknak aránya, akik a munkatársak által használt informatikai eszközökkel is elégedettek. A korábbiakban ugyanis több könyvtár érvelt a technikai elmaradással, mint a gyűjtemény hiányosságainak okával, például nehézkes vagy lehetetlen a feldolgozás. Az egységes kép azonban azt mutatja, hogy ilyen prob-

lémák csak kevés könyvtárnál jelentkeznek a gyakorlatban. Országos szinten az igazán nagy problémát az épület, a bútorzat és főként a raktárak állapota jelenti, nem az informatika. A fejlesztések során talán háttérbe is szorultak ezek a tényezők, pedig egy intézmény vonzerejét alapvetően befolyásolja, hogy milyen annak az épületnek, a belső tereknek az általános megjelenése.

Humán erőforrás

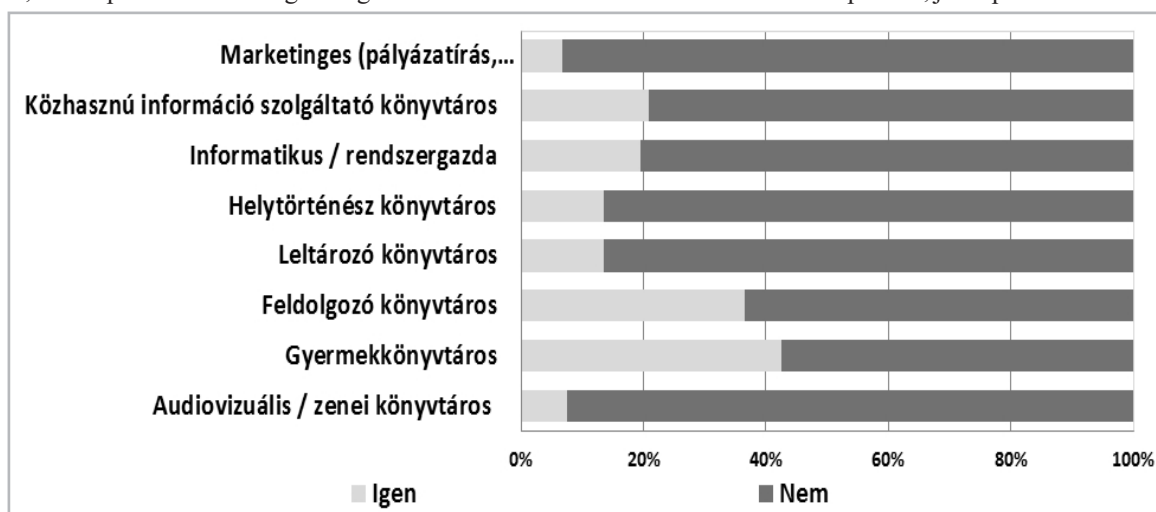
A korábbiakban láthattuk, hogy a problémák között sok könyvtár említette az alacsony létszámot, mint az alapfeladatok ellátásában való akadályozó tényezőt. Az intézményeknek a kérdőívben ötös skálán kellett értékelniük, hogy a megadott humán erőforrással kapcsolatos szempontokat mennyire tartják megfelelőnek.

11. ábra
Elégedettség mutatók

Nem okoz különösebb meglepetést, hogy a legnagyobb elégedetlenséget – ahogy a könyvtári rendszer más részein is – az alacsony bérszínvonal okozza. A szöveges válaszok között előkerül az életpályamodell is, mint a probléma lehetséges megoldása. A létszám-

mal kapcsolatos problémák itt is felszínre kerülnek, az indoklásban pedig a többség kiemeli, hogy elsődlegesen informatikusra lenne szüksége. Ezzel szemben az adatok azt mutatják, hogy a munkatársak körében sok a diplomás, jól képzett szakember.

12. ábra
Specifikus munkakörök

A '90-es években sokat hangoztatott idegen nyelvi és informatikai szaktudás közül az előbbi, ami inkább fejlesztendő, amelyet a válaszadók is nyomatékosan kiemelnek. Ez utóbbit megerősítette egy másik kérdésre adott válasz, miszerint csak az intézmények alig több mint fele (53%-a) rendelkezik legalább egy olyan munkatárssal, akinek államilag elismert C típusú nyelvvizsgája van egy a munkája során is használható idegen nyelvből. Jelenyelve kommunikálni képes munkatárs a válaszadó intézmények 13%-ában van.

Összességében azt láthatjuk, hogy a bár a munkatársak számával nem, a már meglévő munkatársakkal az intézmények nagyon is elégedettek.

A nemzetközi trendek azt mutatják, hogy egyre több specifikusabb szakértelemre van szükség a könyvtárakban, amelyekkel párhuzamosan a munkakörök is differenciálódnak. A kérdőívben az intézmények egy hosszú listából jelölhették, hogy melyek azok a munkakörök, amelyeket a kereteiken belül legalább egy fő teljes munkaidejében betölt. A 12. ábrán láthatjuk, hogy nem jellemzőek a specifikusabb munkakörök a könyvtári rendszernek ezen a szintjén, egy munkatárs általában egyszerre több szerepben is kénytelen megjelenni. Míg feldolgozó és gyermekkönyvtáros az intézmények közel 40%-ában van, zenei könyvtáros vagy marketinges már szinte sehol.

Részlegek

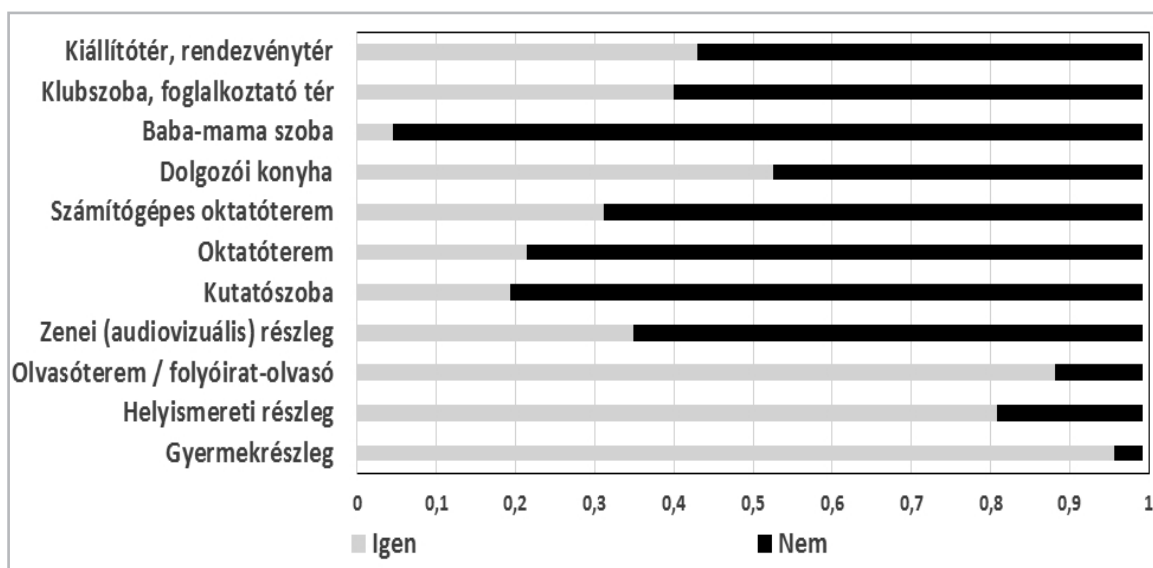
Az előbbi kérdéssel összhangban a különböző speciális részlegek létezésére is rákérdeztünk.

Érdekesség, hogy amíg gyermekkönyvtáros alig több mint az intézmények 40%-ában van, addig a gyermekrészleg 96%-ban, ezeknek a többségét tehát nem olyan munkatárs vezeti, akit kifejezetten erre a feladatra lenne rendelve. Sokkal nagyobb a különbség a helyismeret esetében: a könyvtárak 13%-ában van erre szakember, míg különgyűjtemény az intézmények 81%-ában.

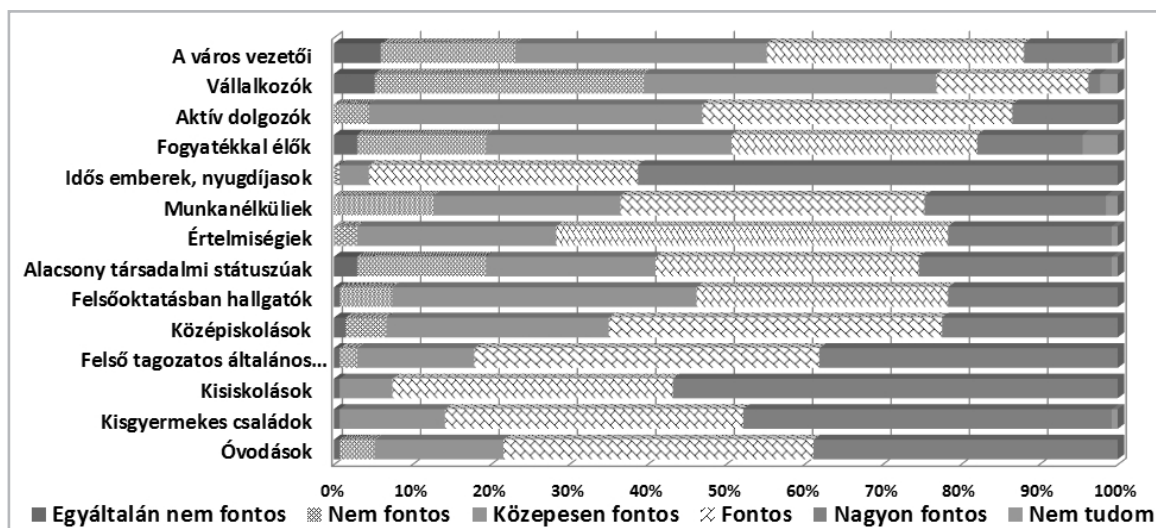
A könyvtárak a legkisebb arányban baba-mama szobával, oktatóteremmel és kutatószobával rendelkeznek. Ez utóbbi nem feltétlenül jelent problémát, mivel a kisebb városok esetében kisebb igény is jelentkezik erre, a nagyobbakban pedig az egyetemi könyvtárak képesek pótolni a hiányt. Maguk a kitöltők sem tesznek említést arról, hogy problémák merülnének fel ezen a területen. Sok helyen az intézmény eleve olyan kicsi, hogy nem is lenne értelme nagyon speciális funkciójú tereket létrehozni.

A könyvtár fontossága az egyes célcsoportok számára

A közkönyvtári munka sikeressége leginkább az el látandó közösséggel való kapcsolatában mérhető. A válaszadóknak ötös skálán kellett értékelnie, hogy mennyire érzik fontosnak a megadott célcsoportok számára a könyvtárukat.

13. ábra
A könyvtárak részlegei

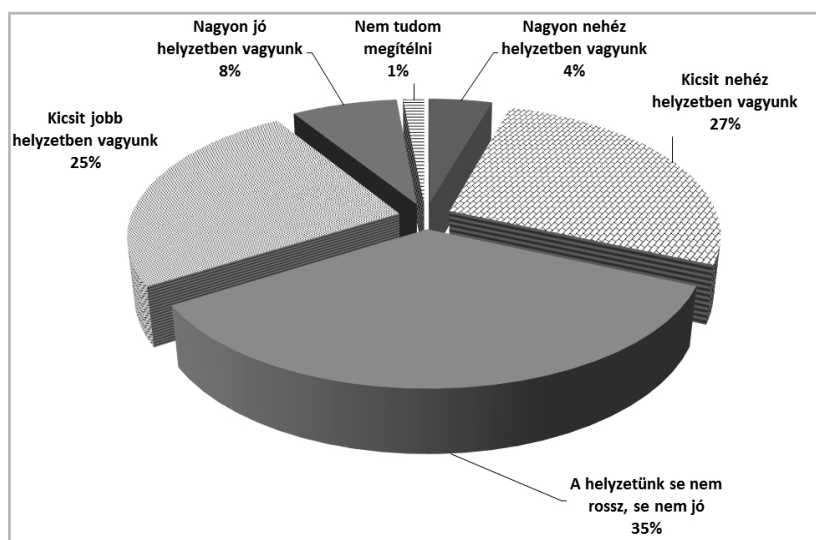
14. ábra

Kiknek mennyire fontos a könyvtár?

A válaszok alapján a kisiskolás gyerekeknek és az időseknek, nyugdíjasoknak a legfontosabb a könyvtár. Azonban a grafikonon jól látható, hogy a gyerekek, ahogy nőnek, úgy veszíti el jelentőségét számukra az intézmény. Az értelmiségieknek fontosabb, mint az alacsonyabb társadalmi státuszúaknak. A vállalkozóknak azonban egyáltalán nem fontos, és a szöveges válaszokból kiderült, hogy a könyvtárosok amolyan „szürke folt”-ként látják őket, vagyis nem érzékelik, hogy lennének igényeik a könyvtárral szemben, az igényteremtéshez pedig a kapacitásukat nem érzik elégségesnek. A városi könyvtárak munkatársai a városvezetés számára igen kevésbé érzik

fontosnak intézményüket, pedig a kitöltők véleménye alapján ők például képesek lennének változtatni a könyvtár helyzetén mind anyagi szempontból, mind pedig a használatban való példát mutatva a közösség számára.

Összességében tehát azt láthatjuk, hogy a könyvtárak fontos szerepet töltenek be a közösségek életében, viszont bizonyos rétegek megszólítása még kevésbé sikeres. Ennek megváltoztatására az intézmények elsődlegesen a jobb marketing stratégiában, az új és személyre szabott, akár online szolgáltatások bevezetésében, az állomány fejlesztésében, a színesebb programkínálatban, a vonzóbb fizikai környe-

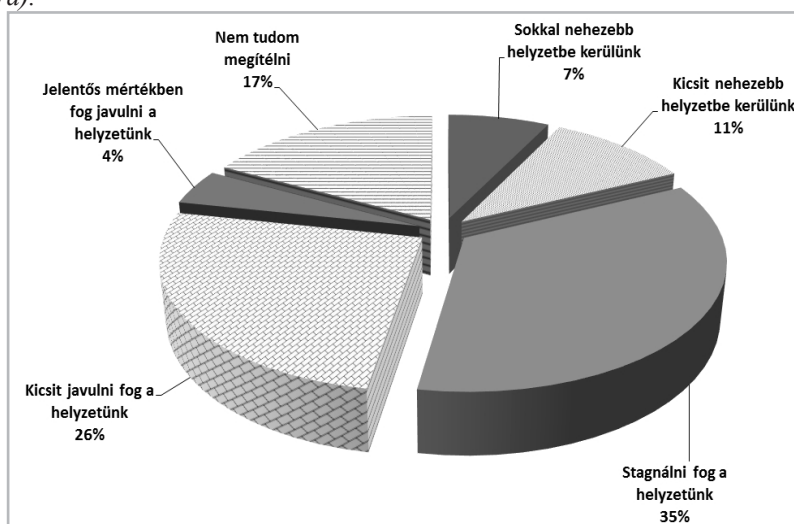
15. ábra

Általános helyzetértékelés

zet kialakításában, a különböző civil és kulturális szervezetekkel, az iskolákkal és a családokkal való együttműködésben látják a lehetőséget. Ugyanakkor többen kiemelték a fejlesztéseket megelőző igényfelmérést, amely a jelenlegi látogatói kör szükségleteinek felmérésére tökéletesen alkalmas. A fogyatékkal élők szolgáltatásba való bevonásával kapcsolatban újra előkerül az akadálymentesítés kérdése, amelynek megvalósítását a könyvtárosok kulcsfontosságú kérdésnek tartják.

Általános helyzetértékelés és a várható jövő megítélése

Az utolsó kérdések a részletek megismerése után az összképre világították rá: a hiányosságok és sikeres szolgáltatások mellett vajon hogyan értékeli a könyvtárosok a jelenlegi és a jövőbeli helyzetüket (lásd: 15-16. ábra).

16. ábra
Jövőkép

Ahogy azt korábban láthattuk, a válaszolók 46%-a látja úgy, hogy a helyzete semleges, ugyanennyi kitöltő szerint stagnálás várható a jövőben is. Sokak szöveges válaszából tűnik úgy, hogy azt érzik, semmilyen befolyással nincsenek a könyvtár helyzetére, azt csak a fenntartó és a körülmények alakítják. Ugyanakkor sokkal többen vannak azok, akik nem tudják megítélni, mit várhatnak a jövőtől, mint azok, akik a jelenlegi helyzetet nem tudják felmérni. Ez a könyvtárosok közötti nagy bizonytalanságra utal. Mindezek mellett pozitív, hogy többen vannak azok, akik javulást várnak, mint akik romlást. Ők főleg az eddig befektetett munkájuk beérését várják.

A válaszadók legnagyobb része (46%) semlegesnek, se nem jónak, se nem rossznak látja a könyvtára helyzetét. Mindemellett megközelítőleg ugyanannyian vannak, akik a helyzetüket jónak, és akik rossznak látják. A negatív indokok között ismételtelen főleg a pénz- és a munkaerőhiány szerepel a legtöbbször. A többség fontos szerepet tulajdonít a pályázatoknak is, azonban amíg az egyik oldal számtalan új lehetőséget lát bennük, addig a másik oldal az utolsó szalmaszálat, amellyel a könyvtár még működtethető marad. A jó helyzetben lévők főleg a fenntartóval való jó kapcsolatot emelik ki, sok helyen azonban a problémák között pont az ellentéteket és a nem megfelelő mértékű megbecsülést említik ezen a területen.

Az egyik elégedett könyvtáros így nyilatkozik: „Szeretjük a munkánkat, ez minden helyzetet jobbá tesz.”

Konklúzió

A 2012–2013. években bekövetkezett változások (a megyei jogú városokban a városi és megyei könyvtárak összevonása, valamint a várossá avatások) következtében új, lényegesen homogénebb városi könyvtári kör jött létre. Ennek a rétegnek a statisztikai adatait vizsgálva azt láthatjuk, hogy az egy lakosra jutó könyvtárosok és állománygyarapítás összege lassú emelkedésnek indul 2012-ben, és ez a tendencia az átszervezések után is folytatódott. Ezzel szemben az egy főre jutó kölcsönözhető dokumentumok és számítógépek aránya folyamatos csökkenést

mutatott, ugyanakkor itt is megfigyelhető általános tendencia a távhasználat növekedése és a kölcsönzések csökkenése.

A kutatás során végig a könyvtárosok által szubjektíven megélt folyamatokat vizsgáltuk, amelyek nem minden esetben estek egybe a statisztikai számok által felrajzolható trendekkel, tendenciákkal. Az intézmények közérzetére a végletek jellemzőek. Egy részük úgy érzi, megfelelő támogatást kap a fenntartótól, és áldozatos munkájának hála a közösség is kellően megbecsüli és használja a szolgáltatásait. Azonban a többség számára komoly működési problémákat okoz a nem megfelelő finanszírozási háttér és az ebből fakadó alacsony létszám, illetve a fizikai terek rossz állapota. Ugyanakkor bár kevesen vannak, a jelenlegi munkatársakkal az intézmények nagy része elégedett, de az idegen nyelvi ismeretek fejlesztése fontos lépés lenne.

A könyvtárosok komoly várankozással tekintenek az életpályamodell kidolgozására, a finanszírozási keretek újragondolására és további pályázati lehetőségekre. Úgy érzik, hogy ezekkel az eszközökkel lehetne egyengetni a fejlődés útját.

Jegyzetek

1. FEHÉR Miklós: Kistelepülések könyvtári ellátása. Helyzetkép és szakirodalmi szemle = Könyvtári Figyelő, 12. évf. 2002. 3. sz. 367–428. p.
2. TÓTH Máté: Hazai ellátórendszerek egy országos vizsgálat adatainak tükrében = Könyvtári Figyelő, 14. évf. 2004. 4. sz. 719–761. p.
3. PÉTERFI Rita – TÓTH Máté – VIDRA SZABÓ Ferenc = Kisvárosi könyvtárak szerepvállalásai = Könyvtári Fi-

gyelő, 18. évf. 2008. 1. sz. 35–55. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00066/104.htm>

4. BUZAI Csaba: Bloggertalálkozó Orosházán = Könyvtári levelező/lap, 19. évf. 2007. 4. sz. 13. p.
5. BUZAI Csaba: A nagy könyvelhagyó nap = Könyvtári levelező/lap, 21. évf. 2009. 4. sz. 13–14. p.; BUZAI Csaba: Veszíts el egy könyvet! = Könyvtári levelező/lap, 20. évf. 2008. 4. sz. 30–32. p.
6. CZUPI Gyula – KARDOS Ferenc: Kistérségi könyvtári ellátás – A nagykanizsai kísérlet = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 54. évf. 2007. 5. sz. 205–214. p.; Kardos Ferenc: A roma mint követhető értékminta a könyvtárakban. A közeli és a távoli jövő roma könyvtárosa és roma olvasója = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 22. évf. 2013. 4. sz. 21–32. p.
7. KARDOS Ferenc: A roma mint követhető értékminta a könyvtárakban. A közeli és a távoli jövő roma könyvtárosa és roma olvasója = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 22. évf. 2013. 4. sz. 21–32. p.
8. KOVÁCS Emőke: Strandkönyvtár a siófoki strandon = Könyv és Nevelés, 12. évf. 2010. 3. sz.
9. KÉRCSEI Tibor: Mozgókönyvtári szolgáltatás az encsi kistérségben = Könyvtárellátási szolgáltató rendszer (KSZR) Tájékoztató a kistelepülések könyvtári ellátásáról. Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2006. 68–71. p. http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/83_oszk_kszr.pdf
10. A 3/1975. (VIII. 17.) KM-PM együttes rendelet a gyűjtemény mérete alapján szabályozza az állomány időszaki leltározásának minimum gyakoriságát.

Beérkezett: 2016. március 24.

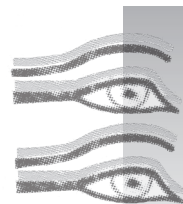
Mikes Kelemen program

A Mikes Kelemen Program keretében 2014–15 folyamán az Észak- és Dél-Amerikába, valamint Ausztráliába kivándorolt honfitársainknak, ill. leszármazottaiknak lehetőségük volt arra, hogy az erre kijelölt gyűjtőpontokon leadják azokat a hungarika dokumentumaikat, amelyeket a család, ill. közösség már nem tud, vagy nem akar tovább őrizni. A Magyarországra szállított dokumentumokat az OSZK munkatársai folyamatosan feldolgozzák, és kiválogatják azokat a dokumentumokat, amelyekkel a nemzeti könyvtár állományát egészíthetik ki, a művek túlnyomó többségét pedig felajánlják további könyvtári hasznosításra. Az OSZK honlapján ötszáz csomagokban tekinthetők meg az igényelhető tételek.

Az új listákról a Katalisten is folyamatosan tájékoztatnak.

További tudnivalók: <http://www.oszk.hu/hirek/merfoldko-mikes-program>

(Katalist, 2016. április 20. Dányi Éva tájékoztatójából)

Szabványos bibliográfiai rekordok a minőségi szolgáltatás érdekében

A közös katalógusépítés tapasztalatai az ELTE könyvtáraiban

BODA Gáborné KÖNTÖS Nelli – SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde

A tanulmány az MKE 2015. évi vándorgyűlésén a Bibliográfiai Szekcióban 2015. július 17-én elhangzott előadás szerkesztett, rövidített változata.

A cikk foglalkozik a szabványosítás helyzetével is, amihez az elkészülés óta eltelt idő öröndetes fejleményeként hozzátehetjük, hogy 2015 decemberében az OSZK-ban felállt az Országos Könyvtári Szabványosítási Bizottság (ld. erről lapunk 2016. 1. számában Dancs Szabolcs cikkét), és az OSZK honlapján elérhető az aktualizált, naprakészen tartott szabványjegyzék (<http://www.oszk.hu/konyvtari-szabvanyok-szabalyzatok>). A szerzők által felvetett problémákat (bibliográfiai adatok szolgáltatása, közös kommunikációs formátum, rekordok átvétele) fontos lenne továbbra is napirenden tartani, melyhez a Könyvtári Figyelő készséggel ad teret.

A szerk.

Célkeresztben a formai feltárás

A minőségirányítási rendszerek mindegyikének, így az Egyetemi Könyvtári Szolgálat (EKSZ) minőségirányítási rendszerének is szerves része a folyamatok szabályozása. A minőség folyamatszemléletű megközelítésének alapelve, hogy a szervezet működésének a hatékonysága és sikere az intézményen belüli folyamatok eredményeként alakul ki, ezért a működés szabályozása és tökéletesítése érdekében a folyamatokat megfelelően kell kialakítani és fejleszteni. A dokumentumok formai feltárásával foglalkozó szakemberek számára mindebből a legfontosabb kérdés az, hogy a minőségmenedzsment rendkívül

szerteágazó eszközrendszere, és ezen belül a folyamatmenedzsment, hogyan alkalmazható a formai feltárás folyamatainak fejlesztésére? Melyek azok a módszerek és megoldások, amelyek segíthetnek a bibliográfiai, besorolási és példányrekordok, valamint a belőlük épülő katalógusok és bibliográfiai szolgáltatások minőségének javításában?

A könyvtári folyamatok rendszerében központi szerepet tölt be a dokumentumok feltárása. Szoros összefüggésben áll a könyvtár valamennyi munkafolyamatával és szolgáltatásával az állomány gyarapításától kezdve a hagyományos és elektronikus tájékoztatási formákig. Rendkívül összetett és szerteágazó folyamatstruktúráról van szó, szisztematikusan egymásra

épülő részmunkafolyamatok együtteséről. Ebből a szoros kapcsolatrendszerből adódóan a feltárás folyamataiban fellépő hibák közvetlen hatással vannak a rendszer minden elemére.

A leírások elkészítésének szabályait nemzetközi és országos érvényű szabványok és szabályzatok rögzítik, melyek a leírások adatszerkezetének, adattartalmának egységességét, nyelvtől és írásrendszertől való függetlenségét hivatottak megteremteni. A szabványok és szabályzatok ellenére a könyvtárak katalógusaiban – a hagyományos és az online katalógusokban egyaránt – még mindig jelentős a nem megfelelő színvonalú leírások száma. Az azonos leírási egységről készített rekordok szerkezetében és adattartalmában jelentős különbségek mutatkoznak.

Az 1. ábrán hét – különböző könyvtárak által készített – bibliográfiai leírás fontosabb MARC mezői és indikátorai szerepelnek. A rekordok összehasonlításakor számtalan tartalmi és formai eltérés tapasztalható, melyek közül csupán a legszembevetőbbeket emeltük ki félkövér betűtípussal.

MARC hívójelek	1. és 2. indikátor	1. rekord	1. 2.	2. rekord	1. 2.	3. rekord	1. 2.	4. rekord	1. 2.	5. rekord	1. 2.	6. rekord	1. 2.	7. rekord
020		Sa963-9123-71-4 (kötött) : Sc2980,- Ft		Sa963 9123 71 4 (kötött)		Sa963-9123-71-4 (kötött) : Sc2980,- Ft		Sa963-9123-71-4 (kötött) : Sc2980,-Ft		Sa963-9123-71-4		Sa963 9123 71 4 Sc2980,-Ft		Sa963-9123-71-4
022						Sa1418-1304								
041	—	Sahun	0	Sahun	0	Sahunhun	—	—	—	Sahun	—	—	0	Sahun
044		—		Sahu		—		Sahu		Sahu		—		—
245	0 0	SaÁltalános mikrobiológia / ScBíró [et al.] ; szerk. Pesti Miklós	0 0	SaÁltalános mikrobiológia / ScBíró Sándor, Hornok László [et al.] ; szerk. Pesti Miklós	0 0	SaÁltalános mikrobiológia / ScBíró [et al.] ; szerk. Pesti Miklós	0 0	SaÁltalános mikrobiológia : Sb[tankönyv] / ScBíró et al. ; szerk. Pesti Miklós	0 0	SaÁltalános mikrobiológia / ScBíró [et al.] ; szerk. Pesti Miklós	0 0	SaÁltalános mikrobiológia / ScBíró [et al.] ; szerk. Pesti Miklós	0 0	SaÁltalános mikrobiológia ScBíró [Sándor] et al. ; szerk. Pesti Miklós
260		SaBudapest ; SaPécs : SbDialóg Campus, Sc2001		SaBudapest SaPécs : SbDialóg Campus K, Sc2001		SaBudapest SaPécs : SbDialóg Campus, Sc2001 ScPécs SFG&G)		SaBudapest ; SaPécs : SbDialóg Campus, Sc2001		SaBudapest [etc.] : SbDialóg Campus, Sc2001		SaBudapest ; SaPécs : SbDialóg Campus, Sc2001		SaBudapest SaPécs Sb Dialóg Campus Sc 2001
300		Sa308 p. : Sb ill. ; Sc25 cm		Sa308 p ; Sc25 cm		Sa308 p. : Sb ill. ; Sc25 cm		Sa308 p. : Sb ill. ; Sc24 cm		Sa308 p. ; Sc24 cm		Sa308, [3] p. : Sb ill. ; Sc24 cm		Sa308 p. Sb ill. Sc 25 cm
490	1	SaDialóg Campus tankönyvek, Sx1418-1274)	1	SaNatura delectans Sx1418-1304	1	SaDialóg Campus tankönyvek Sx1418-1274	1	Sa(Dialóg Campus tankönyvek, Sx1418-1274)	1	SaNatura delectans —	1	Sa(Dialóg Campus tankönyvek, Sx1418-1274)	1	SaDialóg Campus tankönyvek Sx 1418-1274
490	1	Sa(Natura delectans, Sx1418-1304)	1	SaDialóg Campus tankönyvek Sx1418-1274	1	SaNatura delectans Sx1418-1304	1	Sa(Natura delectans, Sx1418-1304)	1	SaDialóg Campus tankönyvek —	1	Sa(Natura delectans, Sx1418-1304)	1	SaNatura delectans Sx 1418-1304
700	1	SaBíró Sándor Sd(1943-) Sc (pszichiáter) \$4közrem.	—	—	—	—	1	SaBíró Sándor Sd(1943-)	1	SaBíró Sándor	1	SaPesti Miklós	1	Sa Bíró Sándor Sd 1943-
700	1	SaPesti Miklós \$4szerk.	—	—	—	—	1	SaPesti Miklós	1	SaPesti Miklós	1	SaBíró Sándor	1	Sa Pesti Miklós

1. ábra

Bibliográfiai rekordok lényeges MARC hívójeleinek összehasonlítása

A vizsgálatba bevont hét bibliográfiai tétel hívójelei közül minden bizonnyal az egyik legváltozatosabb képet felvonultató hívójel a 245-ös, mely a dokumentum cím és szerzőségi közléseit tartalmazza a kiadványon szereplő változatban. A nevek teljességének és a szerzőségi funkciók feltüntetésének, valamint a központozás eltérő alkalmazásának eredményeként öt különböző megoldást láthatunk. Figyeljük meg továbbá Bíró Sándor nevének írásmódját a 245-ös és a 700-as hívójeleknél. A 4. és a 7. rekordban Bíró helyett Bíró olvasható. Kézbe véve a könyvet kiderül, hogy annak borítóján és címlapján egyaránt a Bíró alak szerepel.

Természetesen elképzelhető, hogy az 1. ábrán bemutatott rekordok hibáinak és eltéréseinek a súlya nem mindig esik azonos megítélés alá. Az online katalógusokban történő keresések eredményességét nem egyformán befolyásolják. Az viszont kimondható, hogy a katalógusokban tapasztalt hibaarány csökkentése a jelenleginél még több odafigyelést, precizitást igényel, valamint a feltárás irányelveinek és módszereinek átvizsgálását, a katalógizálás fo-

lyamatának felmérését, elemzését és professzionális dokumentálását.

Gyakran előforduló hibák

Ha célzottan vizsgáljuk a katalógusokat és rekordokat, azt láthatjuk, hogy a hazai könyvtárak különböző mértékben tudják, illetve képesek kiegyensúlyozott színvonalon teljesíteni a feltárására vonatkozó szakmai előírásokat és általános követelményeket. Az ingadozó minőségnek és egyenetlenségnek egyszerre több vonatkozása is tapasztalható. Az előbb látottakon kívül a legjellemzőbb problémák

- a leírt bibliográfiai egységről felvett adatelemek és feltüntetésük formai szabályainak részleges betartása,
- az átírás, a rövidítés, a kihagyás, a nem főforrásból származó adatok jelölésekor jelentkező bizonytalanságok,
- súlyos következményei lehetnek a besorolási adatok, a hozzáférési pontok egységesítésében megmutatkozó eltéréseknek,
- és a figyelmetlenségből adódó betűtévesztések, elírások is, mint ahogy az a 2. ábrán látható.

- rendszeres ellenőrzését,
- hatékonyságának mérését és értékelését, továbbá
- a hibák megelőzését és szisztematikus javítását.

Gyakorlatilag a folyamatmenedzsment teljes eszköztárának mozgósításáról van szó. A folyamatorientált megközelítés a rekordokat létrehozó tevékenységeket a könyvtár osztályain, sőt esetenként más szervezeteken is átnyúló, horizontális folyamatnak fogja fel. A rekordszerkesztés értékteremtő tevékenység-halmazát a résztvevők között felosztott, mégis egységes folyamatrendszerként kezeli.

A feltárás minőségének értékelésekor a bibliográfiai előírásokra és technikai kérdésekre adott válaszaink végső soron a könyvtár szolgáltatásainak, sőt magának a könyvtárnak a megítélését alapozzák meg. A létrejövő rekordok, valamint a belőlük épülő katalógusok, katalógus rendszerek a könyvtári szolgáltatások minőségének sarokkövei. Megbízhatóságuk, pontosságuk, a feltárt ismérvek hibátlansága olyan alapkövetelmény, ami könyvtártípustól és nagyságtól függetlenül minden gyűjteményre egyaránt érvényes kell legyen.

Megjelenés: Budaest. : Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999

Megjelenés: [Budpest] : Budapest Városvédő Egyes., 2009

Megjelenés: Budaöest : Intercom, 2015

Megjelenés: Budaöest : Állatorvostud. Főisk., 1978

Megjelenés: Budapest : Pataky Galéria, 2000

Megjelenés: Budapest : Nemzedékek Tudása Tankvk., 2014

2. ábra

Betűtévesztések a megjelenés helyének írásmódjában

Javítás? Folyamatszabályozás!

A hibák csökkentésének egyik lehetséges eszköze a feltárás folyamatainak részletes szabályozása. A rekordok és általuk a katalógusok minőségének javításához sok egyéb tényező mellett a rekordokat létrehozó munkafolyamatokat is megfelelő módon kell kialakítani és szabályozni. A hazai és nemzetközi bibliográfiai együttműködésekben való részvétel megkerülhetetlenné teszi a tevékenységhez kapcsolódó folyamatok és részfolyamatok

- tudatos tervezését,
- felelős működtetését,

A feltárás dokumentációs környezete

A rekordok minőségét, megfelelőségét befolyásoló tényezők közül kiemelt szerepet játszanak a feltárás folyamatát szabályozó dokumentumok. A feltárás részletes dokumentálásának célja a folyamat megvalósítási módjának és feltételeinek megtervezése, a rekordokkal szemben támasztott követelmények pontos rögzítése, azaz a felhasználók és a szakma elvárásait egyaránt szem előtt tartó, egységes szabályozás létrehozása.

Éppen ezért a könyvtárak minőségügyi dokumentációs rendszerének szerves részét kell hogy képezzék a feltáráshoz kapcsolódó dokumentumok. Különösen fontos kérdés, hogy a könyvtár hogyan hangolja össze a meglévő szabályozási rendszerét (pl. SzMSz, törvényi megfelelés dokumentumai, stb.) a minőségbiztosítási rendszer elemeivel, hogyan tudja elkerülni a párhuzamos és esetleg egymásnak ellentmondó szabályrendszerek építését. Az biztos, hogy színvonalas feltáró tevékenység nem képzelhető el írásbeli szabályozás nélkül. A hallgatólagos, esetenként szóbeli megegyezésen alapuló gyakorlat,

a rendszer stabilitását és egységes irányelvek szerinti működését veszélyezteti. Meg kell vizsgálni emellett a nemzetközi és országos szintű előírásoktól eltérő egyéni gyakorlat létjogosultságát, felül kell vizsgálni a hiányos vagy félreérthető előírásokat, kiemelten fontos lenne az országos szabályozás aktualizálása és harmonizációja a külső, nemzetközi szabályozókkal.

A bibliográfiai és a minőségirányítási szempontokat egyaránt figyelembe véve a feltáráshoz szükséges szabványok és szabályzatok léte, ismerete a szakmai minimum követelményekhez tartozik! A bennük foglalt előírások betartása (és betartatása) pedig alapelvárás.

A bibliográfiai rekordok minősége

A könyvtári munkafolyamatok közül a legpontosabban szabályozható terület a dokumentumok formai feltárása. Fontosságát többek között az is bizonyítja, hogy a könyvtárak közötti számítógépes együttműködés, a rekordcsere csak akkor valósulhat meg, ha a bibliográfiai leírások egységes alapelvek szerint készülnek, és szabványos csereformátumot alkalmaznak. Elvileg a hazai és a nemzetközi érvényű előírások következetes alkalmazása biztosítja a megfelelő minőségű rekordok létrehozását.

Szabványok, szabályzatok, segédletek

Ha a vonatkozó szabályzatok, szabványok jegyzékét szeretnénk áttekinteni, célszerű a Könyvtári Intézet honlapján elérhető, hasonló elnevezésű menüpontot megnyitnunk: a *Szabványok, szabályzatok, útmutatók, irányelvek*¹ lapon összesen tizenegy dokumentum érhető el. A jegyzék összeállításának dátuma 2011. május 8., tehát a kollekció semmiképpen nem tekinthető naprakésznek.* A felsorolásból hiányzik például az időszaki kiadványok leírására vonatkozó szabályzat (KSZ/3 Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok. Közread. a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatói Szabványosítási Bizottság; Kiad. az Országos Széchényi Könyvtár. Budapest, OSZK, 2001.). A *Szabványjegyzék* ugrópontra kattintva azonban a szabványok lajstroma után megtalálható a Könyvtári és

Szakirodalmi Tájékoztatói Bizottság által kidolgozott szabályzatok listája: a KSZ/1, KSZ/2, KSZ/3, KSZ/4.1 szerepel közöttük. A Könyvtári Intézet két összeállítása közötti egyezések és különbözőségek láttán célszerűnek tűnik az itt kapott eredmények további ellenőrzése. Ha a MOKKA-ban próbálunk a Bizottság által kidolgozott szabályzatok teljességéről tájékozódni, a szerző = Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatói Bizottság keresőkérdésre összesen 57, a szerző = Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatói Szabványosítási Bizottság keresőkérdésre pedig 44 találatot kapunk. A bőséges találati lista hat könyvtári szabályzat leírását tartalmazza, a magas szám a leírások eltéréséből fakad. Az OSZK katalógusában a KSZ/1, KSZ/2, KSZ/3 és a KSZ/4.1 megtalálható, a KSZ/5 és a KSZ/6 sem a közreadó nevére, sem a címre keresve nem jelenik meg. A Könyvtári Intézet által összegyűjtött könyvtári szabványok teljes szövege a Magyar Szabványügyi Testület (MSZT) hozzájárulásának hiányában nem hozzáférhető, azonban a helyesbítésükre, a módosításaikra, az esetleges visszavonásukra vonatkozó adatok megtalálhatók. Mivel a lista közzétételének dátuma 2005. január 13., teljes bizonyossággal állítható, hogy az összeállítás információértéke elavult, a precíz tájékozódás érdekében célszerű az MSZT honlapját² felkeresni. Az ingyenes szabványjegyzékben lehetőség van a cím, a jelzet és az ICS (a szabványok nemzetközi osztályozási rendszere) szerinti keresésre. A könyvtári szabványok többsége a 01.140.20 ICS alatt található. Az alábbi listán öt visszavont szabvány adatai láthatók, közülük csak az időszaki kiadványoknak született új szabályozása. Több mint tíz éve nincs hatályos előírás többek között a szabadalmi dokumentumok, a szabványosítási kiadványok, a szakfordítások, a disszertációk és szakdolgozatok formai feltárára.

MSZ 3424-2:1982 Visszavont! Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok	KSZ/3:2001	Kosárba tesz
MSZ 3424-3:1979 Visszavont! Bibliográfiai leírás. Szabadalmi dokumentumok	Visszavonás: 2003. nov. 1	Kosárba tesz
MSZ 3424-4:1984 Visszavont! Bibliográfiai leírás. Szabványosítási kiadványok	Visszavonás: 2001. okt. 1.	Kosárba tesz
MSZ 3424-5:1979 Visszavont! Bibliográfiai leírás. Szakfordítások	Visszavonás: 2003. nov. 1	Kosárba tesz
MSZ 3424-6:1983 Visszavont! Bibliográfiai leírás. Disszertációk és szakdolgozatok	Visszavonás: 2001. okt. 1.	Kosárba tesz

3. ábra

Részlet a Magyar Szabványügyi Testület szabványjegyzékéből

* Az OSZK 2015. november 16-án frissítette a szabványok és szabályzatok jegyzékét.

A szabályozatlan területek mellett tovább nehezíti a könyvtárosok munkáját, hogy az egyéb segédletek, szabályzatok gyakran nincsenek egymással összhangban. A Magyar Országos Közös Katalógus honlapján elérhetőek azok az előírások,³ melyek betartása elengedhetetlen ahhoz, hogy a feltöltendő rekordok bekerüljenek az adatbázisba. Első ránézésre is zavaró, hogy a szabályzatok elnevezése megegyezik a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási (Szabványosítási) Bizottság által használt megjelölésekkel, de az azonos elnevezés más és más szabályzatot takar. Például a MOKKA KSZ3 elnevezésű dokumentuma *A bibliográfiai és a besorolási tétel* című előírást tartalmazza, míg a Bizottság által kidolgozott szabályzatok esetében a KSZ/3 az időszaki kiadványokra vonatkozó előírásokat jelöli.

A MOKKA katalogizálási szabályzatában a többkötetes dokumentumok esetében az alábbi szabályt fogalmazza meg: „A MOKKA tagkönyvtárak számára kötelező adatminimum azonos az egykötetes kiadványoknál megjelöltekkel. Kötelező adat még a közös adatok közül a kötetek darabszáma, a kötet adatok

esetében pedig a kötetjelzés.”⁴ Ez az előírás ellentmond a napjainkban is érvényben lévő *MSZ 3424/1-1978 Bibliográfiai leírás. Könyvek szabvány forrástípusaként megjelölt egyik pontjának*: nem írható le „...olyan egyéb címadat, kötetjelzés, kötet cím, amely nem valamelyik előzékről származik”.⁵ A MOKKA-ba feltöltő könyvtárak nyilván figyelmen kívül hagyják a szabvány előírásait annak érdekében, hogy a rekordjaik megjelenjenek a könyvtárközi kölcsönzés alapjául is szolgáló adatbázisban. Komolyabb probléma akkor jelentkezik, ha egy könyvtár visszamenőleges, tömeges feltöltést szeretne indítani: ekkor – az egyébként szabályosan elkészített – rekordjainak sokaságát kénytelen manuálisan átalakítani.

Nem mondható szerencsésnek, hogy a MOKKAWiki példaként hozott leírásai néhol hibásak. A *Kötetkezelés*⁶ fejezetben a MARC21 kapcsolt rekordos kezelés példarekordjaiban mind a monografikus, mind a kötetrekordok LDR 19. pozíciójában megadott „r” karakter téves:

↓

```

000 00985cam 2200253 ir4500
001 249733
005 20081029134900.0
008 081008m19751975hu a 00010 hun d
035 $a249733
040 $aHuMiMEKK
041 0 $ahun
080 $a061.3:546.3/.8](439Miskolc)"1974"$a546.3/.8(082)$a669.2/.8(082)
111 2 $aOrszágos Ritkafém Konferencia$(4.)$(d(1975)$c(Budapest)
245 10 $aIV. Országos Ritkafém Konferencia :$bBudapest, 1975. október 2-3. /$c[közread. a] Ritkafém Tárcaközi Koordináló Bizottság [etc.]
260 $a[Bp.] :$bRTKB,$c1975
300 $c29 cm
504 $aBibliogr. az előadások végén
583 $aKH$xLJ$zGB
599 00 $aA PÉLDÁNYADATOK MEGTEKINTÉSÉHEZ KATTINTSON A LEÍRÁS VÉGÉN A KÍVÁNT KÖTETREI
650 04 $aRitkafémek$xkonferencia
710 2 $aRitkafém Tárcaközi Koordináló Bizottság
774 0 $g1. r.$h207 fol. : ill. $k$w 249734$z
774 0 $g2. r.$hfol. 209-423. : ill. $k$w 249735$z
850 $aM1
    
```

4. ábra

Részlet a MOKKAWiki Kötetkezelés című fejezetéből

A MARC21 szabvány⁷ szerint a pozíció lehetséges értékei az alábbiak:

19 - Multipart resource record level
- Not specified or not applicable
a - Set
b - Part with independent title
c - Part with dependent title

5. ábra

Részlet a MARC 21 szabványból

Bibliográfiai csereformátum

Az integrált könyvtári rendszerek megjelenésével megteremtődtek a feltételei a számítógépes együttműködésnek: a könyvtárak közötti adatcserével megvalósulhat az egyszeri feldolgozás, többszöri felhasználás elve. A közös katalogizálás alapja a géppel olvasható katalogizálás, a MARC-formátum. A Library of Congress már a 60-as évek elején programot dolgozott ki, melynek eredményeként született meg az első MARC-formátum, az LCMARC. „Ezt követően 1968-ban az angolok a *British National Bibliography* számára kifejlesztették a *BNBMARC*-ot. Ez a két formátum lett az alapja az amerikai *USMARC*, illetve az angol *UKMARC*-formátumnak.”⁸ Több ország ezek alapján, de a saját katalogizálási szabályzatához igazodva fejlesztette ki a maga adatcsere-formátumát. Magyarországon az OSZK munkatársai foglalkoztak a MARC-formátum adaptációjával: 1975-ben kidolgozták az első hazai nemzeti adatcsere-formátum ösét, a MAMARC-ot, majd 1993-ban a HUNMARC-ot, 2002-ben megjelent a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság által kidolgozott szabályzat, a KSZ/4.1. Az OSZK 2012 októberében kiadott egy közleményt, melyben a HUNMARC további fejlesztésének leállításáról tájékoztatnak: „az OSZK vezetősége úgy döntött, hogy a bibliográfiai és besorolási rekordok adatcsereformátumának tekintetében a jövőben eltekint a HUNMARC fejlesztésétől, és a MARC21 kommunikációs formátum nemzeti könyvtári alkalmazása és magyarországi meghonosítása mellett teszi le voksát.”⁹ (Megjegyezzük, hogy a Library of Congress honlapján változatlanul a HUNMARC szerepel a nemzeti MARC formátumok listáján.) A bejelentés óta semmiféle útmutató, HUNMARC – MARC21 konverziót támogató program nem készült. Ennek hiányában csupán néhány, egy-egy részterület feldolgozására készült segédanyagra támaszkodhatunk,

ilyen például *Ungváry Rudolf* besorolási adatokat összehasonlító táblázata.¹⁰ A MARC21 alkalmazására áttérő könyvtárak a szabványt angol nyelven érhetik el a Library of Congress honlapján.¹¹ Használata, amely a bibliográfiai adatok mellett szabályozza a besorolási adatok, az országkódok, nyelvi kódok használatát, a függelékeiben kitér a különleges esetekre (például a multiscript rekordokra vonatkozó előírásokra: amikor a feltárni kívánt dokumentum nyelve és írásrendszere eltér a feltárás nyelvétől és írásrendszerétől, és az adatokat párhuzamosan, két vagy több írásrendszerben, úgynevezett társított mezőkben kívánjuk közölni), az angol szaknyelv precíz ismeretét feltételezi. Megfogalmazza a mezők, az indikátorok, az almezők definícióját, jelzi a mezők, az almezők ismételtetésére vonatkozó tudnivalókat, és példák sokaságával illusztrálja helyes alkalmazásukat. A szabványnak csak részleges fordítása¹² létezik, amely nem feltétlenül követi a MARC21 módosításait, kiegészítéseit.

Ellentmondások és kezelésük

A hiányzó szabályzatok pótlása, a meglévők között tapasztalható ellentmondások kezelése, az elavult szabványok aktualizálása sürgető feladat. A hatályos jogszabályok egyértelműen rendelkeznek e munkák végrehajtásáról: az 1997. évi CXL. törvény A nyilvános könyvtári ellátás működésének feltételeiről szóló fejezetében (60.§ (3) e) a szabványok, szabályzatok elkészítésének kezdeményezését és kidolgozását a Könyvtári Intézet feladatkörébe sorolja.¹³ A 30/2014. évi EMMI rendelet a nemzeti könyvtár kiemelt feladatai között említi többek között a szabványok, szabályzatok kérdéséről is: „a könyvtárakkal együttműködve koordinálja a könyvtári szabványok, szabályzatok és ajánlások előkészítését”.¹⁴ A hiányos központi szabályozások miatt a könyvtárak egyenként kénytelenek országos hatáskörbe tartozó, a formai leírást meghatározó kérdésekkel foglalkozni, ami a tetemes időráfordításon túl azért is probléma, mert sérül a bibliográfiai leírás egységességének elve. Egy összetett szervezet esetében elképzelhetetlen a közös katalógus építése egyértelmű szabályok megfogalmazása nélkül.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen több mint ötven kari, intézeti, tanszéki és karokon kívüli könyvtár funkcionál, azonban a földrajzi tagoltság ellenére az egyetem könyvtári rendszere egységes alapelvek szerint működik, összehangolt szolgáltatásokat nyújt, egy közös integrált könyvtári rendszerben tárja fel

dokumentumait – mindezt az ELTE Szenátusának XXXIV/2009. (III.23.) számú határozata¹⁵ deklarálja. Az Egyetemi Könyvtár mint az ELTE központi könyvtára felelős többek között az elektronikus katalógus építéséért: felügyeli az előírások betartását, javítja, illetve javíttatja a hibás rekordokat. Ezen túlmenően a könyvtár munkatársai összeállítottak egy katalógizálási segédletet, amely szabályozza a monografikus és a többkötetes könyvek, valamint a kolligátumok formai leírását, kitér az egyéb dokumentumtípusok és az elektronikus hordozón megjelenő

kiadványok leírásának szabályaira. A dokumentum a MARC21 szabvánnyal összhangban mezőnként, almezőnként ad útmutatást a katalógizálóknak annak érdekében, hogy az ELTE elektronikus katalógusa egységes elvek szerint épüljön. A központi szabályok változása esetén a helyi szabályozás is módosul és ezzel párhuzamosan a korábban rögzített rekordok átalakítása, javítása is szükséges. Talán nem indokolatlan, ha a görög mitológiai történet alapján a köznyelvben elterjedt „sziszifuszi munka” kifejezéssel illetjük a leírt folyamatot.

KATALOGIZÁLÁSI SEGÉDLET	
ALEPH integrált könyvtári rendszer	
ELTE Egyetemi könyvtár	
Verzió:	2.0
Kibocsátás dátuma:	2011. 09. 21.
Lényeges változtatások: (A dokumentum 1.0 és 2.0 verzióinak legfontosabb változásait az új kiadásban kiemelt színnel jelöltük.)	001-es mező - új kódok 004-es mező - nyelvi kód, ország kód, lista 010-es mező - ISBN megadása formátuma, kereskedelmi 041-es mező - lista a nyelvi kódokból 090-es mező - régi jelölés megadása 100, 100-es mező - több kiadású rekord esetén sorozat 110-es mező - javítás (ig, de 50 almező kódok ponti sorozat) 141-es mező - javítás, bővítés 210-es mező - kiadványok listájának megadása 210, 240, 240-es mező - kiadványok, sorozatok 490, 490-es mező - sorozat kiadásainak formai változásai 500, 500, 540-es mező - kiadványok leírása, kiadványok 510-es mező - új kódok Többkötetes könyvek leírásában változások
Összeállított:	Mész Csaba Sándor Judit Székelyné Török Tünde
Tartalom:	
Egyszerű monográfia formai leírása.....	1-33. p.
LDR és 008-as mező részletezése.....	34-37. p.
Ország- és nyelvi kódok.....	38-40. p.
Többkötetes könyvek leírása.....	41-44. p.
ELTE Egyetemi Könyvtár GyfO munkatársai.....	45. p.

6-7. ábra
Részlet az Egyetemi Könyvtár által összeállított Katalógizálási segédlet című dokumentumból

Az erőforrások hatékonyabb kihasználását tenné lehetővé a nemzeti könyvtár koordinálásával létrejövő széleskörű szakmai együttműködés, melynek keretében valósulna meg a könyvtári munkafolyamatokat (mint például a formai leírást) szabályozó országos érvényű előírások aktualizálása, pótlása, a nemzetközi tendenciákkal való összehangolása. Mindez a szolgáltatások színvonalát meghatározó feltárás egy-egyesítését, minőségének javulását eredményezné.

- ### Irodalom
1. Szabványok, szabályzatok, útmutatók, irányelvek. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: <http://ki.oszk.hu/content/szabvanyok-szabalyzatok-utmutatok-iranyelvek> A letöltés ideje: 2015. aug. 9.
 2. Magyar Szabványügyi Testület. [Honlap.] Elérhetősége: <http://www.mszt.hu/>

3. Mokka katalogizálási szabályzatok, segédletek. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: <http://www.mokka.hu/web/guest/katalogizalasi-szabalyok> A letöltés ideje: 2015. aug. 11.
4. Kötetkezelés. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: <http://www.mokka.hu/documents/10156/57a9738c-c8bf-48b7-9213-56e5b8f868c2> A letöltés ideje: 2015. aug. 11.
5. MSZ 3424/1-1978 Bibliográfiai leírás. Könyvek. 11. kiad. Budapest, Magyar Szabványügyi Hivatal, 1988. 13. p.
6. Kötetkezelés. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: wiki.mokka.hu/wiki/kotetkezeles A letöltés ideje: 2015. aug. 12.
7. MARC 21 Format for bibliographic data. Library of Congress Network Development and MARC Standards Office. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/bdleader.html> A letöltés ideje: 2015. aug. 12.
8. RÁCZ Ágnes: A kiadványok bibliográfiai számbavétele. Leíró katalogizálás. In: Könyvtárosok kézikönyve. 2. köt. Feltárás és visszakeresés. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris. 2001. 251. p. (Osiris kézikönyvek)
9. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Könyvtári Intézet közös közleménye a MARC21 adatcseré-formátumra történő áttérésről. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: <http://katalist-to-feed.blogspot.hu/2012/10/katalist-marc21.html> A letöltés ideje: 2012. okt. 22.
10. UNGVÁRY Rudolf: HUNMARC–MARC21 konverzió. Besorolási adatok összehasonlító táblázata. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/HUNMARC_MARC21_konverzio.doc A letöltés ideje: 2015. aug. 15.
11. MARC 21 Format for bibliographic data. Library of Congress Network Development and MARC Standards Office. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/bdleader.html> A letöltés ideje: 2015. aug. 12.
12. A MARC21 integrált bibliográfiai formátum. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: http://marcwiki.lib.unideb.hu/index.php/A_MARC21_integralt_bibliografiai_formatum A letöltés ideje: 2015. aug. 15.
13. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700140.TV A letöltés ideje: 2015. aug. 16.
14. 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400030.EMMA A letöltés ideje: 2015. aug. 16.
15. XXXIV/2009. (III. 23.) Szen. sz. határozat az Egyetemi Könyvtár hálózati reform koncepciójának elfogadásáról. [Elektronikus dokumentum.] Elérhetősége: http://www.elte.hu/file/szen090323_1m.pdf A letöltés ideje: 2015. aug. 18.

Beérkezett: 2016. január 21.

Új funkcióval bővült a MATARKA és az EPA

A Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa (MATARKA, <http://www.matarka.hu>) 2004 óta szorosan együttműködik az OSZK Elektronikus Periodika Archívum (epa.oszk.hu) szolgáltatásával. A MATARKA Egyesület pályázatában, melyet az Internet Szolgáltatók Tanácsa (<http://www.iszt.hu>) finanszírozott, mindkét könyvtári szolgáltatás új funkcióval bővült. Ezentúl a MATARKA (<http://www.matarka.hu/epakereses.php>) teljes szövegű keresés funkciójával azoknak a folyóiratszámoknak a teljes szövegében lehet keresni, amelyek megtalálhatók a MATARKA-ban és az EPA-ban is. Ilyen módon több mint háromszáz folyóirat tartalmához férnek hozzá a kutatók.

(Bővebben:

<http://www.oszk.hu/hirek/uj-funkcioval-bovult-matarka-es-az-epa> – 2016. május 6.)

A sokarcú információs műveltség néhány új arca

Koltay Tibor

Bevezetés

Az információs műveltség elmélete mellé egyre inkább felzárkózik gyakorlata is. Ez öröndetes módon idehaza is így van, hiszen már találkozunk könyvtárbuszos alkalmazásával, olvashatunk elemzést arról, hogy miként jelenik meg az általános iskolai tankönyvekben. Végül, de nem utolsósorban könyvtári órákról is kapunk leírásokat.¹

Ne higgyük azonban, hogy az elméletről nincs már mit mondanunk. Az információs műveltséggel foglalkozó számos munka között ugyanis kevés van, amely a fogalom értelmezését, használatának és alkalmazásának elemzését tartalmazza, leszámítva azt, hogy az információs műveltség modelljei jó alapként szolgálnak az elméletalkotáshoz.

Amikor empirikus fogalomként használjuk, az információsan műveltnek tekintett emberek által végzett tevékenységeket értjük alatta. Ennek az a kockázata, hogy az információs műveltség morális és normatív dimenziót kap, azt sugallva, hogy valamiféle olyan jó dologról van szó, amelyet nem annyira leírni, mint előírni kell. Ezért is van, hogy gyakran az információs műveltség mozgalmáról beszélünk. Az IFLA vagy

az UNESCO szakmapolitikai célkitűzései pedig azt hangsúlyozzák, hogy mindenki számára fontos az információs műveltség.²

Bár az információs műveltségnek számos meghatározása van, továbbá vannak kapaszkodóink arra nézve, hogy „miről szól”, a legtöbben szakmai gyakorlatot, kutatást vagy a célok kitűzését jelölő címkeként használják az *információs műveltség* kifejezést. A vele kapcsolatos közös nevező többnyire az, hogy az információs műveltség a formális és informális tanuláshoz kötjük, még akkor is, ha tanulás alatt egyaránt értjük az információ átadását vagy a társadalmi részvételt.

Az elmélyültebb elméleti megközelítések egyike az, amikor az információs műveltséget az információs kultúra kontextusában vizsgáljuk. Ennek részleteit megtaláljuk Z. Karvalics László munkájában.³

Az elmélet kiteljesítésének igénye hozta magával, hogy a *megértés* kérdésköre is terítékre került, még hozzá nemcsak az információs műveltség elméletére vonatkozóan, hanem a könyvtár- és információtudomány egészére kiterjedően is.⁴

A megértés alapja természetesen az adott dokumentum szövegének elemzése, amelynek során új követ-

keztetéseket vonunk le. Folyamatában fontos szerepet játszanak az olvasó ismeretei a szövegben tárgyalt témáról, továbbá különleges jelentőséget kap az a képessége, hogy felismerje a valóság elemei közötti kapcsolatokat, tehát befolyásolja a meglevő tudás és annak szerkezete.⁵

Aligha kétséges, hogy az információs műveltség lényegi összetevője, az írástudás magában foglalja a megértés általános képességét is.⁶ Az információs műveltség legtöbb modellje és keretrendszere ezzel szemben a specifikus és elszigetelt információkkal és dokumentumokkal kapcsolatos tennivalókra összpontosít, így kevés figyelmet szentel a megértésnek, pedig intellektuális keretet kellene adniuk a megértés számára.⁷

Tudjuk, hogy az információs társadalomban az információáramlás felgyorsult, és valószínűsíthető, hogy ez nehézségeket is okoz, sőt káros hatásai vannak, amelyeket információs műveltségi készségek birtokában orvosolni is tudnánk. Az információs műveltség számos gyakorlata azonban nem támogatja azt, hogy az információkra reflektáljunk. Sokkal inkább az jellemzi őket, hogy a hatékony és gyors információs viselkedésre ösztönöznek.⁸

Ez még akkor is így van, ha az egyetemi hallgatók oktatásának az utóbbi években sokat kritizált és vitatott követelményrendszerét⁹ maga az összeállító szervezet, az ACRL (Association of College and Research Libraries) felülvizsgálta és megújította *Framework for Information Literacy for Higher Education* elnevezéssel.¹⁰

Már maga az elnevezés is utal a változásra, hiszen ezt az irányelvet már keretrendszernek nevezik. Bevezetőjében az információs műveltség kibővített meghatározása kapcsán kimondja, hogy az információs műveltség része az információ reflexív módon történő felfedezése.

Maga a keretrendszer nagymértékben az úgynevezett *peremfeltételekre* épül. A peremfeltételek olyan alapeszmék és folyamatok, amelyek egy tudományterületet meghatároznak, viszont annyira meggyökeresedtek az adott területen, hogy gyakran kimondatlanok és ismeretlenek maradnak a gyakorló szakemberek körében. A peremfeltételek szemléleti változásra készítenek. Integratívak is, mivel egymástól elkülönült fogalmakat egyesítenek magukba, továbbá segítenek abban, hogy meghatározzuk egy-egy tudományterület (néha egyedülálló) kiterjedését, határait.¹¹

Mindenközben – éppen a felgyorsult élettempó és a túl sok és túl gyorsan áramló információ miatti elégedetlenség jeleként – megjelent a *Lassú Mozgalom*

(Slow Movement). A lassú megközelítések az információszerzés megélését, élményszerű voltát állítják a középpontba.¹²

A Lassú Mozgalom túlmutat az információ világán, ahogyan az információs műveltség hatékonyabbá tétele mögött ott van az az alapvető szándék, hogy – az általános oktatás részeként – az írástudás szintjét emeljük.¹³

Az információs műveltség sokarcúságát mutatja, hogy rokon fogalmai folyamatosan változnak, többek között úgy, hogy új fogalomként megjelent a *média- és információs műveltség* (media and information literacy), amelyet akár a *média és az információ világában való eligazodásnak* is nevezhetnénk. Az írástudásnak ez az új formája kompetenciák új együtteseként több készséget és ismeretelmet is magában foglal, így például a médiaműveltséget, az információs műveltséget, a digitális írástudást, a könyvtári írástudást, a játékkészséget, a számítógép- és internet-kompetenciát, a televíziós és mozi-írástudást.¹⁴ Nem először esik szó róla, viszont aligha kétséges, hogy az írástudás új formáinak egymáshoz közeledését a technológiák területén is meglevő jelentős konvergencia is indokolja és motiválja, tekintettel arra, hogy a távközlés, a számítástechnika és az elektronikus média hálózati információs és kommunikációs technológiákként egyesülnek.¹⁵

Az UNESCO megítélése szerint a média- és információs műveltség elengedhetetlen ahhoz, hogy az állampolgárok élhessenek a szabad véleménynyilvánítás, az információs szabadság, valamint az információkhoz és a tudáshoz való szabad hozzáférés jogával, továbbá tisztában legyenek hozzájuk kapcsolódó kötelezettségeikkel. Ezek a jogok és kötelezettségek magukba foglalják a sajtószabadságot és az ingyenes internetet, és elengedhetetlenek a felelős kormányzás, az elszámoltathatóság, a szegénység elleni küzdelem, valamint a fejlődés előmozdítása szempontjából.¹⁶

Mindez már az információs műveltség és a fenntartható fejlődés kapcsolatához vezet át bennünket.

Az információs műveltség és a fenntartható fejlődés

Az UNESCO dokumentumaiban azzal a megállapítással is találkozunk, hogy az információs műveltség fontos a béke és a fenntartható fejlődés szempontjából.¹⁷ Mindazonáltal nem szabad elfelejtenünk, hogy a fenntarthatóság inkább folyamat, mintsem elérendő cél, amely ráadásul a kultúrával együtt változik.¹⁸

A technológia és a média gyors fejlődése az állampol-

gári szerepvállalás új formáit is lehetővé teszi, miközben számos kutatás azt mutatja, hogy az embereknek nincsenek meg azok a képességei, amelyek lehetővé tennék, hogy hatékonyan használják a technológiai eszközöket, egyúttal a lehető legnagyobb mértékben kizárva a velük járó kockázatokat.

Az adatok iránti megnövekedett figyelem nem kevés részben az adatok megosztásának, a nyílt adatoknak szól. Az a tény, hogy adatok a kutatók szélesebb körében válnak hozzáférhetővé, önmagában is hozzájárul a fenntartható fejlődéshez. Emellett az adatokhoz való hozzáférés mindnyájunkat hozzásegíthet ahhoz, hogy teljesebb képünk legyen a világról, hogy – helyi, regionális, országos és globális adatokra támaszkodva – informált döntéseket hozhassunk, legyen szó a munkanélküliségről, szegénységről vagy az ökológiai lábnyomunkról.¹⁹ A nyílt adatok a nyitott kormányzás előfeltételét is jelentik.²⁰

Az adatok megosztásához is kötődő adatírástudás abban nem különbözik az információs műveltségtől, hogy a kritikai szemléletet hangsúlyozza, abban a tekintetben is, hogy megerősödését nagymértékben motiválja az adatokat (főként a nagy adatokat) övező számos utópisztikus elvárás és alaptalan félelem.²¹ Ennek megfelelően, a józan kritikai hozzáállás az adatok esetében még annál is nagyobb mértékben nélkülözhetetlen, mint ahogy azt az információk tekintetében alapvetőnek tartjuk.

Az adatírástudás korábban is létezett, azonban az információs és kommunikációs technológiák fejlődése folytán nagyobb figyelmet kapott. Ugyanakkor ezeknek a technológiáknak a szerepét még nem teljesen ismerjük, ezért csak feltételezhetjük, hogy fontosak lehetnek a fenntartható fejlődés előmozdításában.²²

A zöld információs műveltség

Az információs műveltség tágabb kontextusát adó (már említett) *információs kultúra* részének tekinthető a *környezeti információs kultúra* (environmental information culture). Ezzel a kifejezéssel azt jellemezzük, hogy a szakosított szervezetek milyen hatékonyan vonják be az információtechnológiát a környezet állapotának nyomon követésébe. A környezeti információs kultúrával való foglalatosságot azt is megmutatja, hogy az információs műveltségnek van zöld kontextusa.²³

Beszélhetünk *környezeti műveltségről* is, amely úgy határozható meg, mint az a képességünk, hogy felfogjuk és értelmezzük a környezeti rendszerek viszonylagosan egészséges voltát, egyúttal megfelelően

cselekedhessünk annak érdekében, hogy lehetőségessé váljon e rendszerek a pozitív tulajdonságainak fenntartása, helyreállítása és fejlesztése.²⁴ Aki környezeti műveltséggel rendelkezik, alapvetően érti a környezeti fogalmak és a fenntarthatóság lényegét.²⁵

Az információs műveltség közel áll a környezeti műveltséghez és – átfogó jellegénél fogva – segíti a környezeti műveltség kialakítását és fejlesztését. Elsajátítása elősegíti, hogy képesek legyünk kiválasztani a legrelevánsabb, legaktuálisabb és legmegbízhatóbb információkat, amelyekre alapozva a környezeti problémákkal kapcsolatosan is informált döntéseket hozhatunk. Ha pedig az információs műveltségi oktatás alapjául szolgáló anyagokat a „zöld” témák köréből választjuk, indirekt módon is ráirányíthatjuk a figyelmet környezetünk megóvásának fontosságára.²⁶

A kémiai információs műveltség

A kémiát már korábban is úgy ismertük, mint az egyik leginkább információ- és szakirodalom-központú tudományterületet. Ez nem változott meg, még akkor sem, ha más diszciplínák – különösen a biológia bizonyos részterületei – időközben sokkal inkább információ- és adat-intenzívebbé váltak, mint bármikor azelőtt. A kémia azonban egyedülálló módon továbbra is kiemelkedik abban, hogy nagymértékben függ az információtól és támaszkodik is rá. Ez azt is eredményezi, hogy – bár tartalmazza az információs műveltség számos általános elemét – minden más szakterületnél nagyobb mértékben függ tárgyától.

Ennek megfelelően a *kémiai információs műveltség* (chemical information literacy) kérdése túlmutat önmagán. Tudjuk ugyanis, hogy vita van arról, létezik-e információs műveltség általában, vagy minden szakterületen más és más a természete. A kémiai információs műveltség esetében egyértelmű, hogy erősen függ magától a diszciplínától.²⁷ Bizonyos mértékig ezt az *általános-specifikus* vitát mutatja az adatírástudás számos, egymástól eltérő elnevezése is, hiszen ezek száma elég nagy: például adatinformáció, tudományos adat, kutatási adat írástudás.²⁸

A kémiai információs műveltség valójában jó fél-évszázados múltra tekint vissza. Ha nem is ezen a néven, jóval a számítógépek megjelenése előtt ismert volt, bár az sem volt ritka, hogy a vegyészekkel tanulmányaik során nem sajátították el a manuális információkeresés készségeit.

Történetének legfontosabb tanulsága éppen az, hogy az információs világ megértésének szükségessége az

egyetlen fontos és lényegében változatlan tényező. A források ismerete, az információhoz való hozzáférés lehetősége, valamint szervezésének képessége mindig is fontos volt, viszont természete drámai módon megváltozott a World Wide Web megjelenésével, így az információ értékelése kritikus képességgé vált.

Az igazán markáns változás a kémiai információs műveltség területén is az információ értékelésében következett be, ami a web hatásának tudható be, mivel az új információs környezet gazdagsága önmagában is a korábbinál nagyobb követelményeket állít eléink az információ értékelése terén. Míg korábban egyszerűen arról volt szó, hogy az elismert és megbízható információt használjuk, ma a feladat sokkal összetettebb.

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a webes környezet – különös tekintettel az információforrások özönére és a keresőmotorok vonzerejére – azt eredményezte, hogy a korábbinál nagyobb mértékben váltak a kémiai információs műveltség részévé az információs műveltség általános fogalmai. Természetesen a szakterülethez kötődő kérdések és ismeretek jelentősége ezzel nem csökkent.

A fentiekből is következik, hogy a kémiai információkeresés peremfeltétele a kémiai nomenklátúra ismerete. Tudjuk emellett, hogy a kémiai szakirodalomban sokkal nehezebb témákra keresni, mint konkrét vegyületekre, mivel az előbbiek sokkal kevésbé vannak körülhatárolva, míg az utóbbiak – egyedülálló módon – szerkezetekben vannak megadva. Ennek megfelelően, a kémiai információs műveltség legfontosabb peremfeltétele a kémiai szerkezet és az annak megfelelő információ lényege közötti kapcsolat ismerete.²⁹

Összegzés

A fentiek alapján aligha kell bizonygatnunk, hogy az információs műveltség valóban sokarcú, sőt sokkal több arca van, mint valaha volt. A sokféleség gyakran zavaró is, de ezzel meg kell birkóznunk. Közhelyszámba megy, hogy gyakorlati alkalmazások híján kevés értelme van az elméletnek, míg megfelelő elmélet nélkül „fállábú” a gyakorlat. Mindenesre jó lenne az információs műveltség még több gyakorlati alkalmazásával találkozunk, miközben a nemzetközi elméleti kutatások áttüztetésére és új hazai elméletalkotásra is szükségünk van.

Irodalom

- JÁVORKA Brigitta: Az információs műveltség fejlesztése a könyvtárbuszon = Könyv és Nevelés, 16. évf. 2014. 3. sz. eKÉN: http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_nevelés/az_információs_műveltség_fejlesztése_a_könyvtárbuszon. [2016. január 13.]
FAZEKAS Mária: Az információs műveltség mint kompetencia megjelenése az általános iskolai tankönyvekben = Tudásmedzsment, 14. évf. 2013. 2. sz. Klnsz. 151–159. p.
NYÍRŐ Gizella: Az információs műveltség alakítása könyvtári órákon = Könyv és Nevelés, 14. évf. 2012. 1. sz. eKÉN. http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_nevelés/az_információs_műveltség_alakítása_könyvtári_orakon [2016. január 13.]
CSÖRGE Ágnes: Az információs műveltség fejleszthetősége könyvtári környezetben = Könyv és Nevelés, 13. évf. 2011. 2. sz. eKÉN http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_nevelés/az_információs_műveltség_fejleszthetosege_könyvtári_környezetben [2016. január 13.]
- PILEROT, O.: Connections between research and practice in the information literacy narrative: A mapping of the literature and some propositions = Journal of Librarianship and Information Science, 2014, 0961000614559140.
- Z. KARVALICS László: Információs kultúra, információs műveltség: egy fogalomcsalád értelme, terjedelme, tipológiája és története = Információs Társadalom, 12. évf. 2012. 1. sz. 7–43. p.
- BAWDEN, D. – ROBINSON, L.: Information and the gaining of understanding = Journal of Information Sciences (http://openaccess.city.ac.uk/12975/information_and_the_gaining_of_understanding.pdf) [2016. január 13.]
- KINTSCH, W. – van DIJK, T. A.: Strategies of discourse comprehension. Ireland FL. New York, Academic Press, 1983. 389 p.
<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20%26%20Walter%20Kintsch%20-%20Strategies%20of%20Discourse%20Comprehension.pdf> [2016. május 31.]
- BAWDEN, D.: Information and digital literacies: a review of concepts = Journal of Documentation, vol. 57. 2001. no. 2. 218–259. p.
- BUNDY, A.: One essential direction: information literacy, information technology fluency = Journal of eLiteracy, vol. 1. 2004. no. 1. 22. p.
http://www.jelit.org/6/01/JeLit_Paper_1.pdf
- POIRIER, L. – ROBINSON, L.: Informational balance: slow principles in the theory and practice of information behaviour = Journal of Documentation, vol. 70. 2014. no. 4. 687–707. p.
- American Library Association, Association of College and Research Libraries, Information Literacy Competency Standards for Higher Education. Chicago, IL: ACRL, ALA

2000. <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standards.pdf> [2014. január 4.]
Magyarul: Az információs műveltség és kompetencia követelményrendszere a felsőoktatásban 84–96. In: Csík Tibor (szerk) Információs műveltség és oktatásügy. Nemzetközi szemle. Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2006. 41–83. p. <http://www.opkm.hu/download/lmOk.pdf> [2014. január 4.]
10. Framework for information literacy for higher education. Chicago, IL: Association of College and Research Libraries, 2015. <http://www.ala.org/acrl/standards/informationliteracycompetency> [2016. január 13.]
11. HOFER, A. R. – TOWNSEND, L. – BRUNETTI, K.: Troublesome concepts and information literacy: investigating threshold concepts for IL instruction. *Portal = Libraries and the Academy*, vol. 12. 2012. no. 4. 387–405. p.
12. POIRIER, L. – ROBINSON, L.: Informational balance: slow principles in the theory and practice of information behaviour = *Journal of Documentation*, vol. 70. 2014. no. 4. 687–707. p.
13. BAWDEN, D. – ROBINSON, L.: The dark side of information: overload, anxiety and other paradoxes and pathologies = *Journal of Information Science*, vol. 35. 2009. no. 2. 180–191. p. [Magyarul (tömörítvény formájában): Az információ árnyoldalai: az információs túlterhelés, az információ okozta szorongás és más ellentmondások, patológias jelenségek = *Könyvtári Figyelő*, 19. évf. 2009. 3. sz. 485–489. p.]
14. EGERVÁRI Dóra: A digitális írástudás, az információs műveltség és a XXI. századi kompetenciák rendszere. *Workshop*, 2014. <http://nws.niif.hu/ncd2014/docs/phu/028.pdf> [2016. január 13.]
15. Livingstone, S. et al.: Situating media literacy in the changing media environment: Critical insights from European research on audiences. *Audience transformations: Shifting audience positions in late modernity*. In: *Routledge studies in European communication research and education*. vol. 1. 2014. 210–227. p.
16. Towards a global media and information literacy movement in support of the sustainable development goals. In: *MILID Yearbook 2015. Media and information literacy for the sustainable development goals*. NORDICOM's International Clearinghouse on Children, Youth and Media, University of Gothenburg, 2015. Eds. Sing J; Grizzle A; Yee S J; Culver S H, 19–27. <http://www.nordicom.gu.se/sv/publikationer/media-and-information-literacy-sustainable-development-goals> [2016. január 13.]
17. Towards knowledge societies for peace and sustainable development. First WSIS+10 Review event commitment. Final statement. Information and knowledge for all: an expanded vision and a renewed commitment. Paris: UNESCO, 2013. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/wsisis10_Event/wsisis10_final_statement_en.pdf [2016. január 13.]
18. GORMAN, G. E.: Sustainable development and information literacy: IFLA priorities in Asia and Oceania = *IFLA Journal*, vol. 29. 2003. no. 4. 288–294. p.
19. DECHMAN, M. K. – SYMS, L. R.: Working together to maximize the utilization of open data across social science and professional disciplines = *Behavioral and Social Sciences Librarian*, vol. 33. 2014. no. 4. 188–207. p.
20. BLACK, A.: Open data movement. Where it's been and where it appears to be going = *Public Management*, 2012. http://newamerica.net/sites/newamerica.net/files/articles/Aissa%20Black_Open%20Data%20Movement.pdf [2016. január 13.]
21. BOYD, D. – CRAWFORD, K.: Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon = *Information, Communication and Society*, vol. 15. 2012. no. 5. 662–679. p.
22. MOHAMED, M., Murray, A. – MOHAMED, M.: The role of information and communication technology (ICT) in mobilization of sustainable development knowledge: a quantitative evaluation = *Journal of Knowledge Management*, vol. 14. 2010. no. 5. 744–758. p.
23. Z. KARVALICS i. m.
24. ROTH, C. E.: Environmental literacy. Its roots, evolution and directions in the 1990s. *ERIC Clearinghouse for Science, Mathematics, and Environmental Education*, Columbus, 1992.
25. STARK, M. R.: Information in place: integrating sustainability into information literacy
Instruction = Electronic Green Journal, vol. 1. 2011. no. 32. <http://escholarship.org/uc/item/1fz2w70p> [2016. január 13.]
26. KURBANOĞLU, S. – BOUSTANY, J.: From green libraries to green information literacy. In: *Information literacy. Lifelong learning and digital citizenship in the 21st Century*. S. Kurbanoğlu et al (Eds.). 2. European Conference, ECIL, 2014. Dubrovnik, Proceedings. Springer, 2014. 47–58. p.
27. BAWDEN, D. – ROBINSON, L.: An intensity around information. The changing face of chemical information literacy = *Journal of Information Science*, 2015. 01655 51515616919. <https://theoccasionalinformationist.com/academic/publications/> [2016. január 13.]
28. KOLTAY Tibor: A kutatási adatok és a könyvtár = *Könyvtári Figyelő*, 60. évf. 2014. 2. sz. 223–235. p.
KOLTAY Tibor: Data literacy: in search of a name and identity = *Journal of Documentation*, vol. 71. 2015. no. 2. 401–415. p.
29. BAWDEN, D. – ROBINSON, L.: An intensity around information, i. m.

Beérkezett: 2016. január 13.

Könyvtári Intézet

Könyvtártudományi Szakkönyvtár

1014 Budapest, Szent György tér 4–6.
(Budavári Palota F épület)

Levélcím: 1827 Budapest,

Telefon: 224–3795 (szerkesztőség),
224–3725 (tájékoztatás)

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2016. június —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

a Könyvtári Intézet

honlapja:

<http://ki.oszk.hu>

a szakkönyvtár honlapja:

<http://ki.oszk.hu/konyvtar>

az online katalógus (LibriVision):

<http://nektar.oszk.hu>

**könyvtárközi kölcsönzés, dokumen-
tum-szolgáltatás:**

kszk@oszk.hu

MANCI, THES adatbázis:

<http://w3.oszk.hu/manci.htm>

**ProQuest Library Science
adatbázis**

(helyben használható)

Könyvtári Figyelő:

<http://ki.oszk.hu/kf>

HUMANUS adatbázis:

[http://www.oszk.hu/humanus/
konyvtartud/konyveskonyvtartud.html](http://www.oszk.hu/humanus/konyvtartud/konyveskonyvtartud.html)

EPA-HUMANUS-MATARKA

közös kereső:

<http://ehm.ek.szte.hu/ehm>

online tájékoztatás

a LibInfo keretében:

<http://libinfo.oszk.hu>

**A könyvtári szaklapok
szerkesztősegeinek fóruma:**

[http://ki.oszk.hu/
konyvtar/lapok-foruma/](http://ki.oszk.hu/konyvtar/lapok-foruma/)

Tartalomelemzés fejlesztő biblioterápiás csoportban

GULYÁS Enikő

A fejlesztő biblioterápia alkalmazása nem számít újdonságnak a hazai könyvtárakban: az 1980-as években már számos tanulmányt olvashattunk ilyen célú foglalkozásokról ^{[1] [2] [3]}, és napjainkban is sokszor kerülnek elénk olyan felhívások (akár a Karalisten is), amelyek fejlesztő biblioterápiás foglalkozásokra invitálnak.

A különböző beszámolókból ^{[4] [5] [6] [7]} elsősorban a felhasználható művek elemzéséről, kategorizálásáról, illetve a foglalkozásvezető tapasztalatairól olvashattunk, de az elhangzottak kvalitatív vagy kvantitatív elemzése a legtöbb esetben nem követi ezeket a megállapításokat.

A fejlesztő biblioterápiás foglalkozások eredményeinek mérése azért nehéz, mert a klinikai biblioterápiával ellentétben, itt nem tudunk ellenőrzött körülményeket biztosítani a résztvevők számára, akik a beszélgetést követően hazamennek, különböző ingerek érik őket, melyeket nem tudunk azonosítani, és azt sem lehet kétséget kizáróan megállapítani, hogy a változások (ha történtek) milyen mértékben származnak a fejlesztő biblioterápiás foglalkozásokból, és mennyire az egyén élethelyzetének változásából.

Írásunkban a fejlesztő biblioterápiás foglalkozás egy lehetséges vizsgálati módjának, a tartalomelemzésnek az eredményeit kívánjuk bemutatni ugyanannak a műnek két csoportban történő megbeszéléséhez kapcsolódóan.

A biblioterápiás beszélgetések elkezdéséhez *Karinthy Frigyes Találkozás egy fiatalemberrel* című novelláját használtuk fel, melyet két csoportban, egy egyetemistákból és egy nyugdíjas könyvtárlátogatókból álló csoporttal dolgoztunk fel. A beszélgetéseken elhangzottakat diktafon segítségével rögzítettük, amelyet később írásos formában rögzítettünk a további elemzések érdekében.

Hipotézis és minta

Vizsgálódásunk tárgyát annak feltárása képezte, milyen összefüggések és különbségek figyelhetők meg ugyanazon mű két különböző, de önmagában homogén csoportban történő feldolgozása esetén, valamint, hogy a (kor)csoportok szóhasználata, szógyakorisága miként tükrözi mindezt.

Az egyik csoportba a Debreceni Egyetem informati-

kus könyvtáros hallgatói kerültek, akik öt alkalomból álló foglalkozássorozaton vettek részt. Az egyes foglalkozásokon a következő öt művet dolgoztuk fel: József Attila: *Töredékek*; Karinthy Frigyes: *Találkozás egy fiatalemberrel*; Csáth Géza: *Mese a kávéházból*; Móricz Zsigmond: *Fanyar szívek*; Örkény István: *Nincs bocsánat*.

Az egyetemista csoport tíz emberből, hét nőből és három férfiből állt. Tehát nemi összetételüket illetően heterogén volt a csoport, ugyanakkor életkoruk szerint homogénnek tekinthető, mert a tagok átlag-életkora 19 év volt.

A másik csoportba az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár nyugdíjas könyvtárlátogatói kerültek, akik nyolc alkalomból álló foglalkozássorozaton vettek részt. Az ő foglalkozásaikon a következő művek hangzottak el a beszélgetések indítójaként: Karinthy Frigyes: *Találkozás egy fiatalemberrel*; Csáth Géza: *Rózi*; Csáth Géza: *Irén mama*; Karinthy Frigyes: *Pista, a gyöngyragyó*; Csáth Géza: *Egymást boldogítva*; Karinthy Frigyes: *Férfiudé*; Örkény István: *Az új lakó*; Örkény István: *Az utolsó meggymag*.

Ez a csoport nem és életkor tekintetében egyaránt homogén volt, a foglalkozásokon tizenegy, átlagosan 71 éves nő vett részt.

Módszer: kvalitatív és kvantitatív elemzés

A szöveggönyv az elhangzottak szóról szóra történő leírását tartalmazta, elkészítése Silverman átírási szabályainak megfelelően történt, amely a mélyebb tartomelemzést is lehetővé teszi azáltal, hogy az átíratban rögzítésre kerülnek a szünetek, a hangsúly vagy a nagyobb levegővételek is. Kvalitatív elemzéssel a kondenzációt (az elhangzottak tartalmának rövidítése néhány szóval) és a kategorizációt, kvantitatívvá pedig az itemeket, kontextusra való vonatkozás nélkül vizsgáltuk, ez utóbbihoz a Tagxedo nevű információ-vizualizációs szoftver segítségét is igénybe vettük. A kategorizáció induktív módon történt. A manuális kódolás során a *Grounded Theory* kódolási mechanizmusát követtük, amely három, egymást követő sémát határoz meg: nyílt kódolás (a szöveg részeinek kategóriákba rendezése), axiális kódolás (alkategóriák kialakítása) és végül szelektív kódolás (kategóriák és alkategóriák összehasonlítása). A kódoláshoz, valamint az adatok elemzéséhez a MAXQDA szoftver segítségét vettük igénybe [8].

Az egyetemisták foglalkozásáról készített szöveggönyv 587, az idősekkel tartott foglalkozás átírat

330 bekezdést tartalmazott. Ezeket a Tagxedo program segítségével kvantitatív elemzés alá vettem. A következő két szöveghő azt szemlélteti, hogy az egyetemista, illetve az idősekből álló csoportban mely szavak, milyen gyakorisággal fordultak elő. Minél többször fordult elő a szövegben az adott szó, annál nagyobb a betűmérete a szöveghőben.

Az eredményeink azt mutatják, hogy a szóhasználatban a kötőszavak és a határozatlanságot kifejező szavak a leggyakoribbak (*és, meg, is, vagy, ezért, így; esetleg, talán, hát*), így szógyakorisági elemzésünk alátámasztotta a Magyar Nemzeti Szövegtár (MNSZ, <http://corpus.nyttud.hu/mnsz/>) [9] vizsgálatának eredményét.

A Tagxedo hátránya, hogy a magyar nyelvű ragozott szavakat nem tudja megfelelően kezelni. Nem keresi meg a szótövet, a különböző toldalékkal vagy raggal megjelenő szavakat külön-külön számolja össze. Például az *ember, emberek, embert, embernek* négy külön szóként jelenik meg a szöveghőben. Az 1. és 2. ábrán a tartalmas, ragjuktól megfosztott szavakból készített szöveghő látható.

1. ábra

Az egyetemisták foglalkozásának szógyakorisági eloszlása

2. ábra

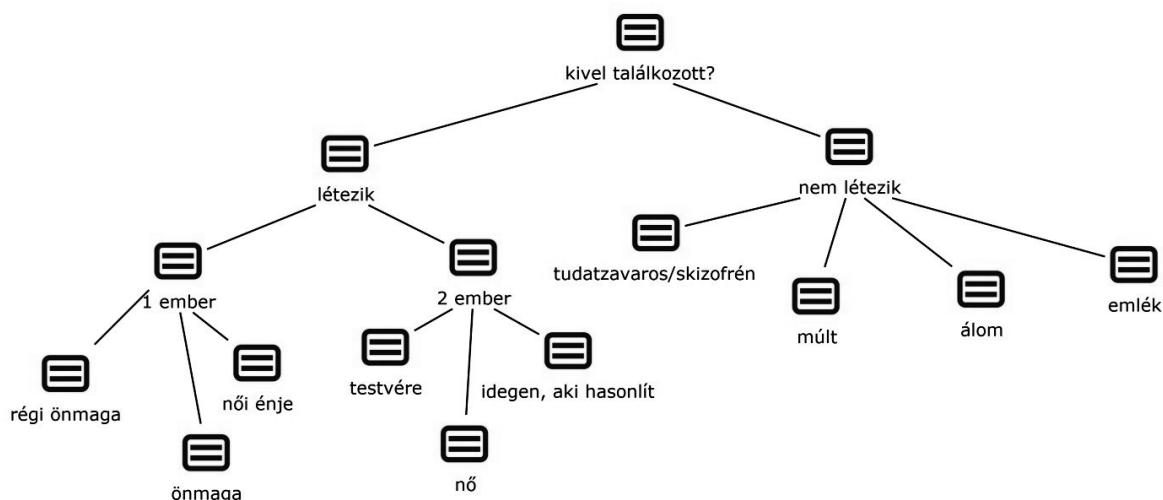
*Az idősök foglalkozásának
szógyakorisági eloszlása*

A kvalitatív elemzés során abból a feltevésből indultunk ki, hogy a foglalkozásokon felszínre kerülő gondolatok tükrözik az adott csoport érdeklődését, azokat a témákat, amelyek éppen foglalkoztatják a résztvevőket. Az affektív projekció segítségével pe-

dig érzéseiket, problémáikat tudják a mű szereplőire vetíteni, ezzel enyhítve feszültségüket.

Az egyetemista csoport

A tartalomelemzés eredményének szemléletesebbé tételéhez a MAXMaps-t használtuk, melynek segítségével összefoglaltuk egy fastruktúrában a nagyobb érdeklődést kiváltó témákat. Az első kérdés az egyetemista csoport esetében az volt: kivel találkozott a főhős? A kérdés megválaszolása során (ld. 3. ábra) 41 bekezdés tartalmazott olyan véleményt, miszerint létezik az a személy, akivel találkozott, tíz bekezdés pedig azt, hogy nem. Ha létező személy, akkor is kérdéses, hogy egyetlen emberről vagy két külön személyről van-e szó. Amennyiben egy emberről szól, akkor önmagával, illetve régi önmagával, netán női énjével találkozott? A női énre a fiatalabb szereplő leírása miatt gondoltak, ott ugyanis olyan jelzővel szerepelt, mint „karcsú derekú”, bár a szövegben mindig fiatalemberként utaltak rá. Amennyiben két személyről szól a történet, akkor lehetett akár a testvére vagy egy idegen, aki hasonlít rá, és lehetett egy nő is. Ha nem létező alak, akivel a főhős találkozott, akkor szerintük elképzelhető, hogy csak álmodott, vagy egy emlék jutott az eszébe és a múltja elevenedett meg előtte. A legszélsőségesebb vélemény szerint tudatzavaros, skizofrén volt az idősebb főszereplő.

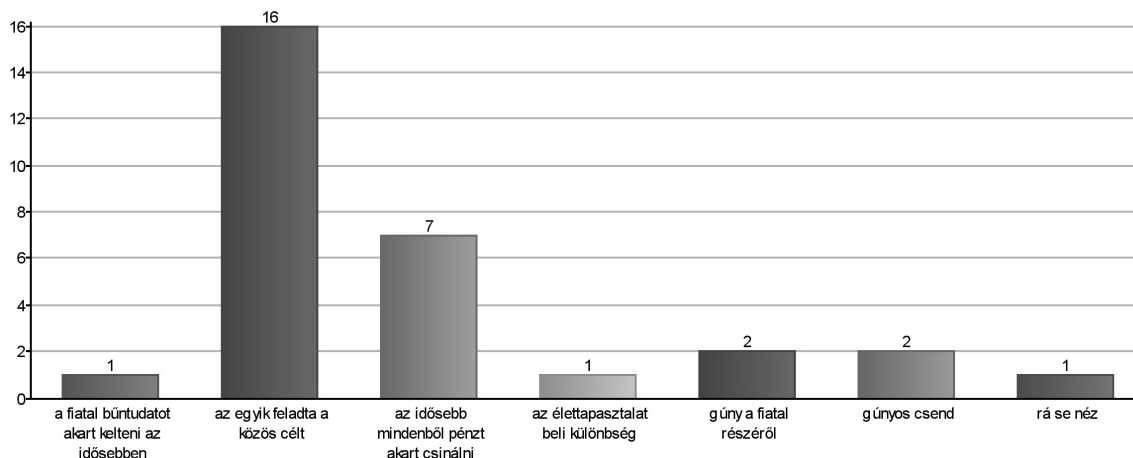
3. ábra

Egyetemista csoport – kivel találkozott?

A beszélgetés résztvevőit az is érdekelte, hogy mi okozhatta a feszültséget a két szereplő között (4. ábra). Tizenhat bekezdésben olvashatunk arról, hogy a problémát az okozta, hogy az egyik feladta a közös célt, hétben, hogy az idősebb mindenből pénzt akart csinálni. Itt elhangzik, hogy még ezt a történetet is el akarja adni. Két-két bekezdésben olvashatunk arról, hogy a nézeteltérés elsődleges oka a fiatalember

gúnyos csendje a másikkal szemben. Végül egy-egy bekezdés szól arról, hogy az élettapasztalatbeli különbség, vagy az volt az ellentét kiváltója, hogy a fiatal büntudatot akart kelteni az idősebbikben, és ennek egyik megnyilvánulása volt, hogy még csak rá sem nézett. Az idősebb szereplő anyagi helyzetével kapcsolatban három bekezdés erejéig is szóba kerül, hogy ezért a jólétért mikről kellett lemondania.

mi okozta a feszültséget a két szereplő között?

4. ábra

Egyetemista csoport – mi okozta a feszültséget a két főszereplő között

Az azzal kapcsolatos vélemények, hogy tudtak volna-e nyugodtan beszélgetni egymással, ugyanolyan arányban (5–5) szerepeltek.

Tizenöt bekezdésben olvashatunk arról, hogy a két főszereplő közül az idősebb a magabiztosabb, és csak nyolcban, hogy ez inkább a fiatalra jellemző. Megjegyzendő azonban, hogy volt, aki úgy gondolta, hogy egyikőjük sem magabiztos, néhányan pedig úgy említették, hogy mindketten azok.

Négy bekezdésben beszélgettek a foglalkozás résztvevői arról, hogy a fiatalemberrel kapcsolatban félelemérzete van az idősebbnek, egy-egy alkalommal úgy fogalmaztak, hogy tart tőle, illetve távolságtartó.

Az álmok, vágyak kérdése hosszabb diskurzus része volt, és csupán egyszer hangzott el az a vélemény, hogy ne mondjuk el álmainkat másoknak. Volt, aki azt fejtette ki, hogy annak a személynek a kiválasztása lényeges, hogy kinek mondjuk el, és a többség úgy nyilatkozott, fontos, hogy megosszuk másokkal, hogy milyen álmaink, vágyaink vannak. Amennyiben más éri el az általunk kitűzött célokat, az okozhat ne-

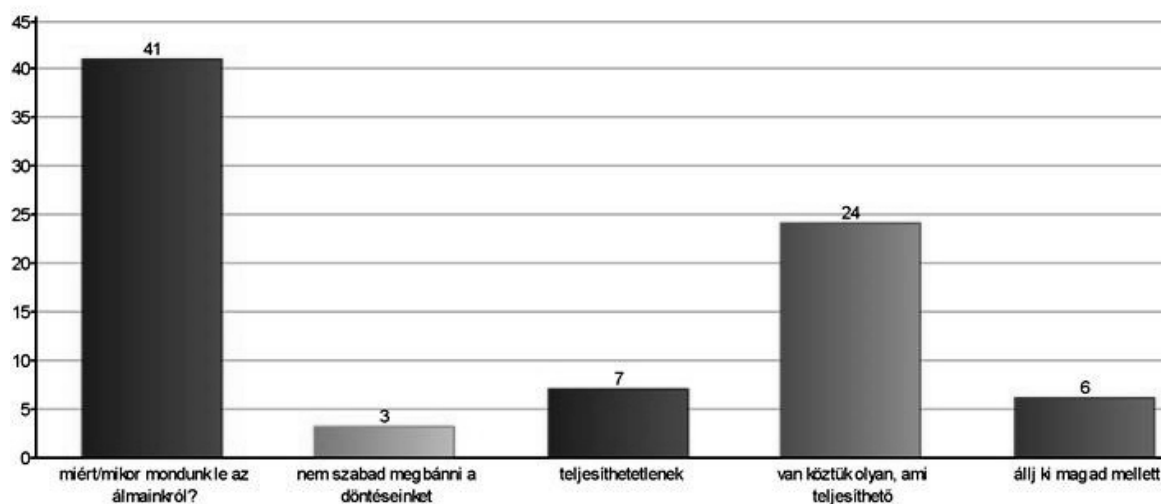
künk csalódást, azonban lehet ösztönző is, hogy új álmot, célt találjunk.

Nagy volt az érdeklődés azzal kapcsolatban, hogy minden álom teljesíthető-e (5. ábra). 41 bekezdésben olvashatunk azokról a feltevésekről, hogy miért/mikor mondunk le álmainkról. A válaszok között olyan felvetések szerepelnek, mint az, hogy egyszerűen feladjuk az álmunkat, vágyunkat, célunkat, mert túl nehéz lenne azt megvalósítani, vagy félünk attól, hogy ténylegesen megvalósítsuk, és volt olyan, aki azt is megemlítette, hogy akár egy kapcsolat miatt is lemondhatunk a céljainkról. Ez egyrészt történhet amiatt, hogy együtt új közös célokat tűznek ki, vagy egyszerűn már nem érzik fontosnak a korábbi, vagy épp kínosnak érzik az új partner előtt a régi vágyaikat. Úgy gondolták, hogy lemondhatunk vágyainkról azért is, mert egy másik álmot könnyebben elérhetőnek tartunk, kevesebb energia-befektetéssel megvalósíthatónak, azonban felhívták arra is a figyelmet, hogy ez igen ambíciófüggő. Felvetették, hogy egy nagyobb csalódás, átmeneti sikertelenség is okozhatja azt, hogy a kevesebb munkával is megvalósítható

célokat próbáljuk megvalósítani, a nehezebbnek tűnő pedig elodázzuk vagy elvetjük. 24 bekezdés erejéig olvashatunk az átiratban arról, hogy vannak olyan álmok, amelyek megvalósíthatóak, hétben arról, hogy vannak teljesíthetetlenek is. Néhányan felvetették, hogy először pl. az Északi-sark felfedezése is lehetetlen álomnak tűnhetett, mégis volt, aki megvalósította. Kiemelték, mennyire fontos, hogy mindenki álljon ki a véleménye, elképzelése mellett, mert nem várható el, hogy a munkahelyen vagy az oktatási intézményben valaki mindig mögöttük álljon és megerősítsen minket. Ezzel kapcsolatban élénk vita alakult ki a

részrtvevők között, mert egyesek szerint azokat, akik nem elég határozottak, hogy kiálljanak elképzeléseik mellett, nem kell támogatni, és voltak, akik ennek épp ellenkezőjét bizonygatták, mondván lehet, hogy csak az önbizalom hiánya miatt visszahúzóó valaki, és lehetséges, hogy némi támogatással többre lenne képes, nagyobb dolgokat tudna véghezvinni, mint azok, akiknek az önbizalma ugyan nagyobb, azonban lehet, hogy tervei, elképzelései nem annyira részletesen kidolgozottak.

minden álom teljesíthető?

5. ábra

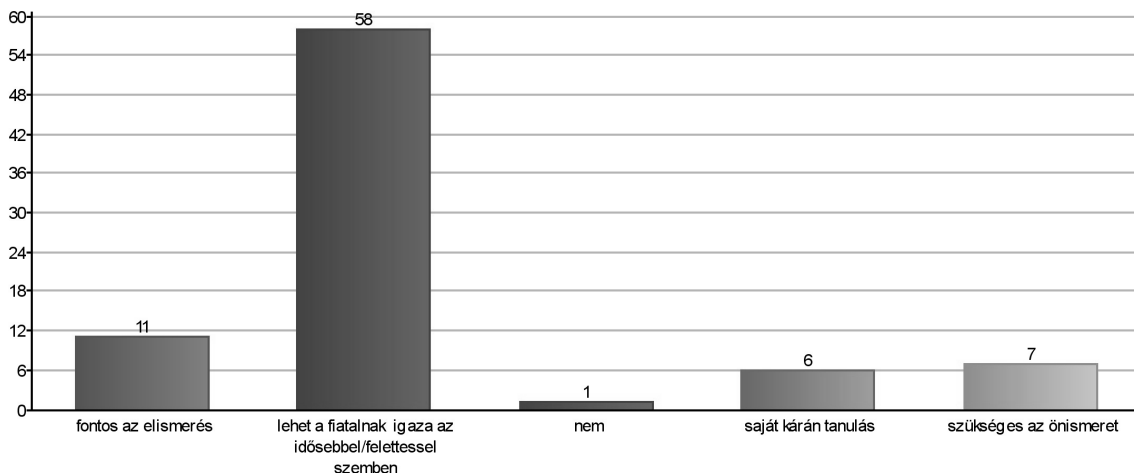
Egyetemista csoport – teljesíthető-e minden álom

Egy bekezdés erejéig az egyik résztvevő kifejti, hogy minden embernek le kell mondania az álmairól, de kétszer ennyi részt foglalnak el azok a vélemények, miszerint nem kell lemondanunk a vágyainkról, és háromszor ekkora részben foglalkoznak azzal, hogy részben le kell mondanunk az álmainkról. A lemondás sok okból történhet, például időközben valaki más éri el azt, amit mi szerettünk volna, vagy az idő haladtával megváltoznak az elképzeléseink, mást tartunk reálisan kivitelezhetőnek, új élmények, hatások érnek minket, és ennek fényében az álmaink is változnak.

Nagyobb érdeklődésre tartott számot az a kérdés is, hogy az idősebbnek mindig igaza van-e (6. ábra). A legtöbben úgy vélték, hogy a fiatalnak lehet igaza az idősebbel/felettséssel szemben. Felmerült, hogy adni

kell egy lehetőséget a fiatalabbnak is, hiszen lehetséges, hogy más szempögből, esetleg jobban rálát egy témára. Volt, aki felhívta a figyelmet arra, hogy az idősebbek nem feltétlenül fogadják el egy fiatalabb véleményét, ha az ellentétes a saját álláspontjukkal. Az arra a kérdésre adott válaszok, hogy a foglalkozás résztvevői találkoznának-e a fiatalkori önmagukkal, igen komplex képet mutatnak (7. ábra). A jobb áttekinthetőség érdekében egy gondolatterképen ábrázoltuk az elhangzott vélemények csoportosítását. Csúpán egy résztvevő nyilatkozott úgy, hogy nem találkozna a fiatalkori önmagával, később azonban ő is meggondolta magát. Egy másik azért volt bizonytalan, mert nem tudta eldönteni, hogy szeretné-e. 29 bekezdésben olvashatunk olyan személyes történetekről, amelyek arról szólnak, hogy találkoztak már

az idősebbnek mindig igaza van?

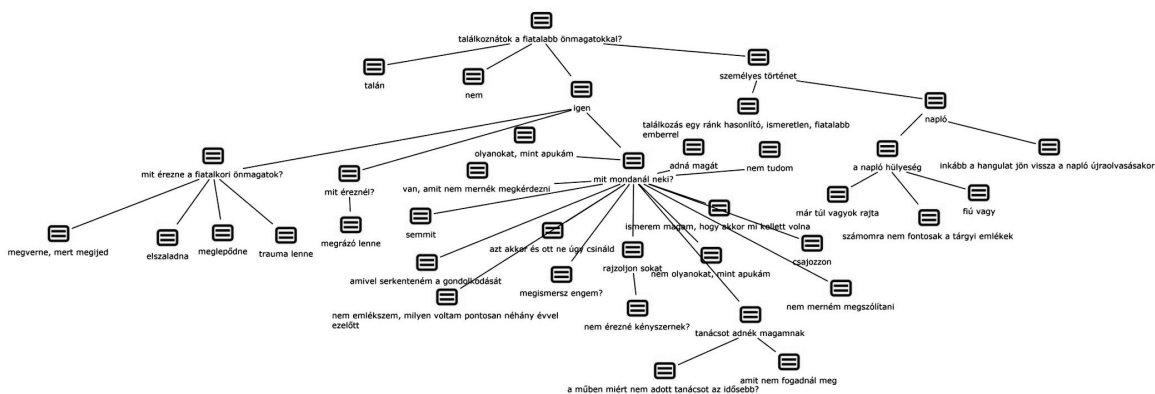

6. ábra

Egyetemista csoport – az idősebbnek mindig igaza van?

valakivel, aki nagyon hasonlított rájuk. Ezek a be-
számolók megegyeztek abban, hogy láttak valakit
a boltban, sorban állás közben, vagy a templomban,
aki nagyon hasonlított a képre, amely önmagukban
él saját magukról. Mivel nem tudják, hogy néhány
évtized múlva hogy fognak kinézni, így feltételezik,
hogy találkozhattak olyannal is, aki esetleg bennük
látta fiatalkori önmagát. Szintén személyes törté-
netként jelenik meg a napló is, amely visszaolvasva
emlékezteti őket az akkor megélt érzelmi állapotra.
A foglalkozás női és férfi résztvevői között heves
vita alakult ki, hogy van-e értelme naplót vezetni. A
leghosszabban, 59 bekezdésben fejtik ki, hogy igen,
és, hogy találkozónának fiatalkori önmagukkal. Ezen
belül két további csoportot tudunk a válaszokból ki-

alakítani, amelyek a következők: *Mit éreznél Te? Mit érezne fiatalkori önmagatok?* és *Mit mondanátok a fiatalabb önmagatoknak?* Kezdjük az első kérdéssel, mit is éreznének a foglalkozás résztvevői, ha találkozhatnának a fiatalkori önmagukkal. Abban mindannyian egyetértettek, hogy megrázó lenne. A második kérdésre, miszerint mit érezne a fiatalkori énjük, a válaszok már kissé részletesebbek, és olyan érzelmek jelentek meg, mint: megijedne, meglepődne, elszaladna, trauma lenne számára. Az egyik résztvevő még azt is megemlítette, hogy talán megverné. A *Mit mondanál neki?* kérdésre adott válaszok alkotják a legösszetettebb rendszert. Mint az az ábrán is látható, a sokszínű válaszok között olyanok szerepelnek, mint annak a kérdésnek a feltétele, hogy *Megismersz*

7. ábra

Egyetemista csoport – találkoznátok-e a fiatalkori önmagatokkal

engem?, vagy olyanok, mint amilyeneket a szülőktől is hallottak, vagy olyat, amit az édesapjuk is mondani szokott. Többen említették, hogy mivel ismerik magukat, ezért azt is tudják, hogy mit kellene mondaniuk a fiatalkori énjüknek, hogy másként alakuljon az életük. Volt, aki kevésnek tartja azt az időt, amelyet a kedvenc elfoglaltságával, a rajzolással tud tölteni, és azt tanácsolná önmagának, hogy rajzoljon többet. Azonban minden tanáccsal kapcsolatban felmerült, hogy nem éreznék-e kényszernek azokat, csakúgy, mint akkor, amikor az idősebbek tanácsolnak valamit nekik. A tanácsokkal kapcsolatban még felmerült a kérdés, ha a fiatalkori önmagával találkozott a műfőszereplője, akkor miért nem adott neki tanácsot, hogy másképp alakuljon az élete, és ne váljon olyan emberré, mint ami most annyira nem tetszik neki.

Az idősekből álló csoport

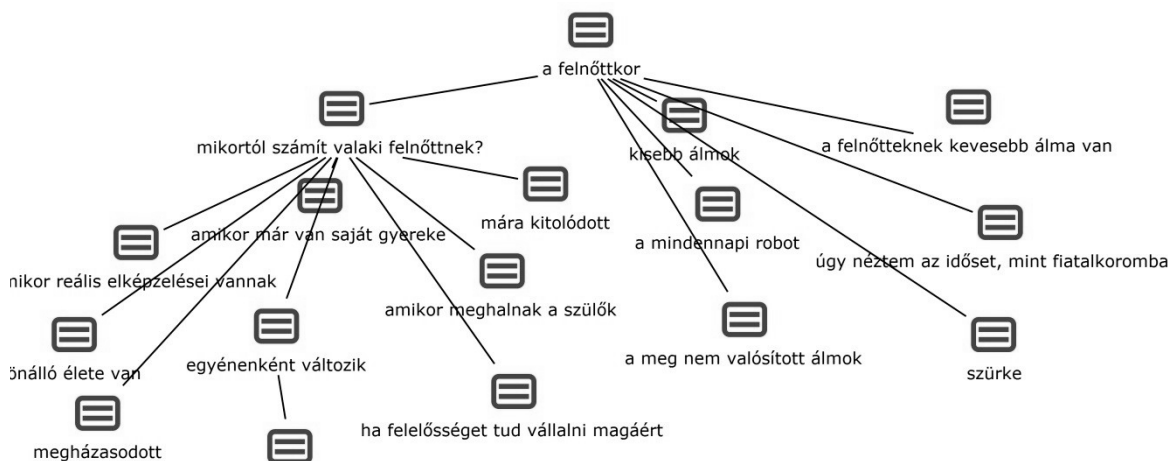
Míg az egyetemista csoport tagjainak érdeklődését nem nagyon keltette fel, hogy mikorra datálható a mű keletkezése – csupán egyetlen alkalommal került szóba, és megegyeztek abban, hogy a '30-as években –, addig ebben a csoportban a mű keletkezése élénk érdeklődés középpontjába került. A résztvevőket zavarta, hogy nem tudják, ki a szerző, és mikor keletkezett a mű, így ez a téma a foglalkozáson időről-időre felszínre került. Próbálták kitalálni a szerzőt – Karinthyra vagy Kosztolányira tippeltek –, illetve, hogy mikor íródhatott a novella – a 19. század végére, 20. század elejére, vagy a 20. század második felére gondoltak.

A mű hangulatát sem emelte ki az egyetemista csoport, míg az idősebből álló csoportban a következőket mondták róla: elgondolkodtató, filozofikus, rezignált, szatirikus, melankolikus.

Míg az egyetemista csoport esetében igen összetett kép alakult ki arról, ki lehetett a fiatalember, addig ebben az esetben mindannyian egyértelműen arra következtettek, hogy a régi önmagával találkozott.

A fiatalokróól történő beszélgetés során egyszer hangzott el, hogy színes, majd nyolc bekezdésen keresztül a mai fiatalokról szolt a diskurzus, akik megállapításai szerint tovább tanulnak, mint korábban ők, de nem nagyon házasodnak, több a szingli, és kitolódott a gyerekszülés ideje.

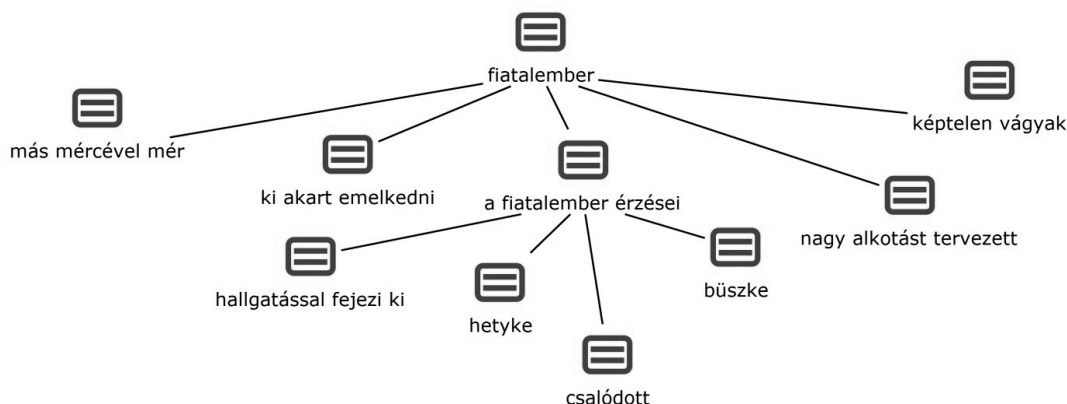
A felnőttkorról (8. ábra) megemlítették, hogy itt már realisabbak az álmok, három bekezdésben szerepelt az, hogy a felnőtteknek kevesebb álma van, valamint négyben az, hogy ezt a kort már a mindennapi robot és a szürkeség jellemzi. Felmerült a kérdés, és 23 bekezdésben került kifejtésre, hogy mikor számít valaki felnőttnek. A felnőttkor kezdetét jellemezően valamilyen eseményhez kötötték, úgymint amikor már van saját gyereke, vagy amikor meghalnak a szülei, ill. amikor már reális elképzelései vannak. Néhányan azt is megfogalmazták, hogy ez mára már jelentősen kitolódott és egyénenként változik

8. ábra
Idősekből álló csoport – A felnőttkor jellemzői

Az időskorral kapcsolatban négy bekezdésben fejtették ki, hogy leginkább optimizmus kell hozzá, fele ekkora terjedelemben azt, hogy félnek a jövőtől, attól, hogy esetleg valamilyen baleset éri őket, elesnek, eltörik valamijük, valamint egy alkalommal megemlézték azt, hogy az életöszön még ekkor is jelentősen működik.

A műben szereplő fiatalembről (9. ábra) egy-egy alkalommal említették meg, hogy ki akart emelkedni, de képtelen vágyai voltak, és egy nagy alkotást tervezett, azonban más mércével mért. Az érzelmi megértésére is törekedtek, úgy gondolták, hogy a hallgatásával próbálta ezt kifejezni, de egyébként büszke, hetyke és csalódott volt.

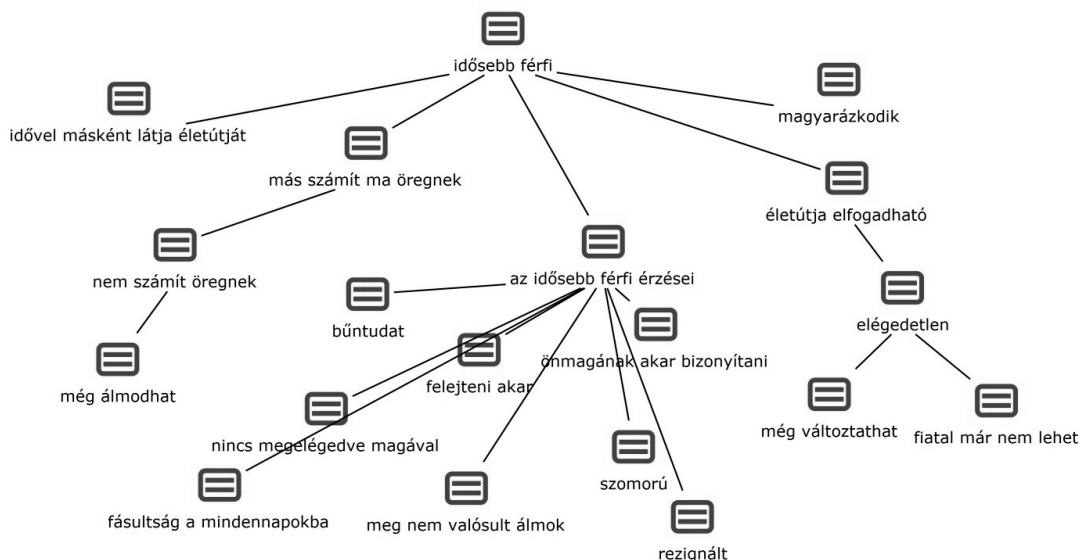

9. ábra

Idősekből álló csoport – a fiatalember jellemzői

Az idősebb férfi (10. ábra) megértésére nagyobb hangsúlyt és több időt fordítottak. Egy alkalommal megemlézték, hogy magyarázkodott, négy bekezdésben fejtették ki, hogy idővel mindenki másként látja az életútját, tízben azt, hogy életútja teljes mértékben elfogadható, azonban mégis elégedetlen, de még változtathat, ill. annak ellenére, hogy fiatal, már nem lehet. 13 bekezdés erejéig beszélgettek ar-

ról, hogy más számít ma öregnek, és ha mai mércével mérjük, akkor az idősebb főhős nem öreg, még álmodhat. A leghosszabban az idősebb férfi érzelmi kerülete kifejtésre, szerintük büntudatot érzett, szomorú, és rezignált volt, mert nincs megelégedve magával, belefásult a mindennapokba, túl sok a meg nem valósított álma és csupán felejteni akar.

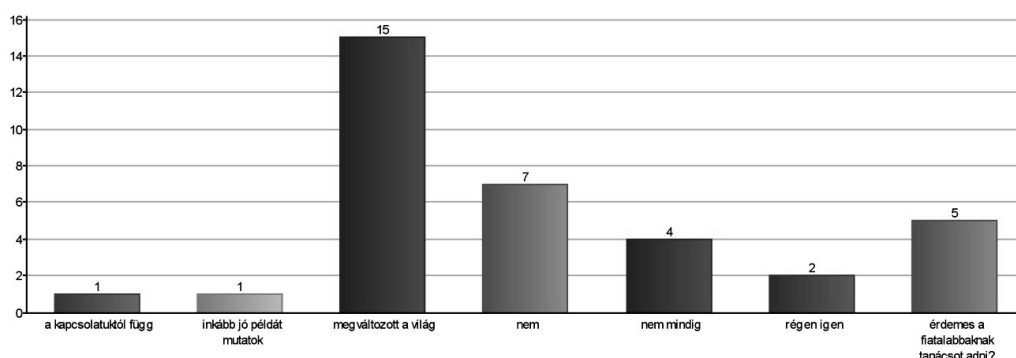
10. ábra

Idősekből álló csoport – az idősebb férfi jellemzői

Arra a kérdésre, hogy a fiatalok hallgatnak-e az idősebbre, azt válaszolták (11. ábra), hogy régen inkább hallgattak, de manapság nem mindig fogadják meg a javaslataikat, ezért tanácsok helyett inkább jó példát igyekeznek mutatni. Érdekes, hogy míg két bekezdés erejéig került csupán szóba, hogy régen ők mennyire hallgattak az idősebbre, hétben fejtik azt ki, hogy

ma már ez nem jellemző a mai fiatalokra, és néhányan már csak akkor mondják el a véleményüket, ha kérdezik őket. Mindannyian egyetértettek abban, hogy megváltozott a világ, és ma már nem is tudnak tanácsot adni számos dologban, mert nem értenek hozzá, ismeretlen például számukra, hogy állásinterjúra kell menni.

a fiatalok hallgatnak az idősebbre?

11. ábra

Idősekből álló csoport – a fiatalok hallgatnak az idősebbre?

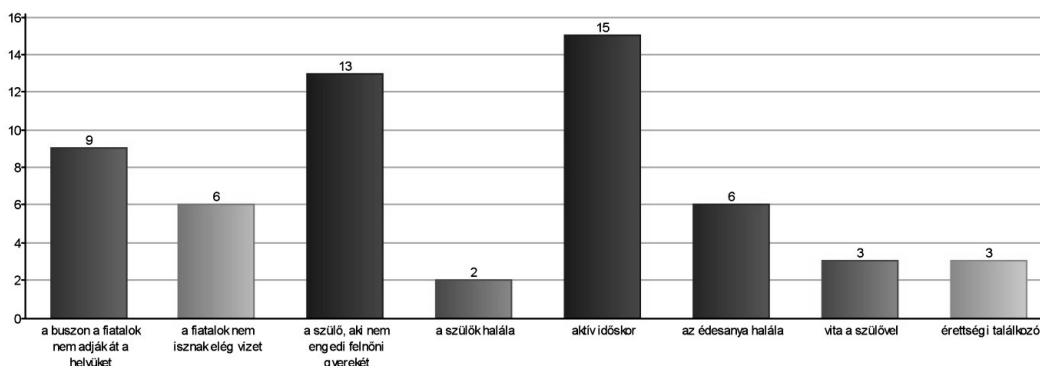
Ha találkozhatnának a fiatalkori énjükkel, mit mondanának neki? Erre a kérdésre közel azonos arányban fordult elő, hogy nem adhatnak, és nem is adnának tanácsot, mindenkinek saját magának kell megtapasztalnia az életet. Ha mégis találkozhatnának fiatalkori önmagukkal nem lennének annyira csalódottak, mint a műben szereplő fiatalember. A fiatalkori énjük nem is fogadná meg a tanácsukat.

Négy bekezdésben fejtették ki, hogy nem lehet minden álmot megvalósítani, és éppen fele ekkora terjedelemben azt, hogy a célok, vágyak idővel reálisabbak lesznek, s ebben azonos volt a véleményük

az egyetemista csoport tagjaival. A leghosszabban mégis azon véleményüknek adtak hangot, hogy tervezni, álmodni mindig kell, mert anélkül nincs értelme az életnek.

Míg az egyetemista csoport esetében csupán néhány személyes jellegű történet jelent meg, addig az idősekből álló csoportban ez gyakoribb volt (12. ábra). Ezek egy része a szüleikhez kapcsolódott, úgymint azok az emlékeik, amikor vitatkoztak szüleikkel, vagy a szülők halála, különösen pedig az édesanya elvesztése. Más részük a mindennapi életben látottakra irányult, például, hogy a fiatalok nem isznak elég

személyes történet

12. ábra

Idősekből álló csoport – személyes történetek

vizet, vagy vannak olyan szülők, akik nem engedik felnőni a gyerekeiket, ill. olyan sérelmekre, mint a fiatalok viselkedése a tömegközlekedési eszközökön, amikor nem adják át a helyet az időseknek. Ezek mellett kiemelkedő volt, amikor az aktív időszak fontoságát emelték ki, hogy a nyugdíjba vonulást követően sem kell feladni mindent, társasági életet kell élni, el kell járni az érettségi találkozókra, vagy az olyan foglalkozásokra, mint ez a biblioterápiás.

Összefoglalás

A foglalkozásokon elhangzottak tartalomelemzése és az eredmények vizualizálása lehetővé teszi, hogy jobban megértsük, hogy egyes művek fejlesztő biblioterápiás foglalkozásokon történő feldolgozása milyen témák feldolgozásában nyújthat segítséget a résztvevők számára, amelynek köszönhetően a terapeuta az adott problémával küzdők csoportja számára képes lesz tudatosabban kiválasztani a legmegfelelőbb műveket.

A kutatás folytatásaként az elemzéseket még pontosabbá tenné, ha ugyanezen résztvevőkkel a mű ismét feldolgozásra kerülne, illetve érdekes lenne még a művet más, hasonló összetételű csoportokkal is megismertetni, és az ottani eredményeket összehasonlítani a most tapasztaltakkal.

A tartalomelemzés előnye, hogy a körülbelül hatvan perces foglalkozás ideje alatt elhangzottak kategóriába rendezhetőek és összehasonlíthatóak. A szöveggel könyv segítségével azon részletek sem kerülnek el a kódoló figyelmét, amelyek a hangfelvétel meghallgatása közben nem lennének feltűnőek.

Az elemzést induktív módon végeztük, amelynek előnye, hogy igen részletes, árnyalt képet kaphatunk az elhangzottakról, azonban megnehezíti az összehasonlítást, hiszen nem feltétlenül ugyanazok a kategóriák kerülnek kialakításra, mert a csoportok a beszélgetés során különböző utakat járhatnak be. A deduktív kódolás, az előre összeállított kategóriák az összehasonlítást nagymértékben elősegítették volna, azonban ez nem tette volna lehetővé, hogy valamilyen elhangzó információ kódolásra kerüljön, hiszen nem tudjuk előre megjósolni, hogy a résztvevőknek

milyen asszociációik lesznek, milyen emlékeket, tapasztalatokat hoz felszínre a megismert mű és a beszélgetés, amelyek befolyásolhatják a beszélgetés irányát.

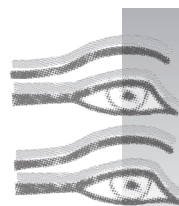
Az elemzés megbízhatósága tovább növelhető lenne a személyi triangulációval, amelyet inter- vagy intrakódolással lehetne megvalósítani. A MAXQDA szoftver pedig lehetőséget biztosít arra, hogy ezek alapján automatikusan kiszámítsa, mekkora a kódolás megbízhatósága.

Irodalom

- [1] BARTOS Éva: Biblioterápia a könyvtárosi munkában = Könyvtári Figyelő, 1987. 5. sz. 563–567. p.
- [2] HADHÁZY Csabáné: Biblioterápia - életápolási klub : az Újkerti Nevelési Központ könyvtárában = Őszikék, 1995. 5. p.
- [3] HADHÁZY Csabáné: Életápolás könyvtári eszközökkel = Hajdú-Bihar megyei könyvtári téka, 1994. 53. p.
- [4] PRATER, Mary Anne: Learning disabilities in children's and adolescent literature: How are characters portrayed? = Learning Disability Quarterly, 26. vol. 2003. 1. sz. 47–62. p.
- [5] NORTON, Terry L. - VARE, Jonathan W.: Literature for today's gay and lesbian teens: Subverting the culture of silence = English Journal, 94. vol. (2.) 2004. 65. 69–134. p.
- [6] GAVIGAN, Karen: Caring through Comics – Graphic novels and bibliotherapy for grades 6–10. = Knowledge Quest, (40.) 2012. 5. sz. 78–80. p.
- [7] SANACORE, Joseph: Showing children that we care about their literacy learning = Preventing School Failure, (56.) 2012. 3. sz. 188–195. p.
- [8] SÁNTHA Kálmán: Multikódolt adatok kvalitatív elemzése, Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2013. 326. p.
- [9] „Magyar Nemzeti Szövegtár,” [Online]. Available: <http://corpus.nyttud.hu/mnsz/>. [Hozzáférés dátuma: 2015. IX. 24.].

Beérkezett: 2015. szeptember 24.

A hazai könyvtárügy szovjetizálása felé (1947–1948)

SONNEVEND Péter

A tanulmány A magyarországi könyvtárügy története a Rákosi-korszakban 1945-1956 című kutatási program keretében készült.

Írásunkkal azt a célt tűztük ki, hogy a hazai mélyreható politikai változásokat kísérő szakmai témák és szövegek beható elemzését kíséreljük meg, és hogy ezáltal érzékeltesük a fokozatos, mind drámaibb átmenetet néhány szakmai „esettanulmány” példáján.

Forrásként egyrészt a kor mérvadó levéltári anyagaira (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, a továbbiakban: MNL OL), az Országos Könyvtári Központ, (a továbbiakban: OKK), a Vallás és Köznevelési Minisztérium, (VKM), az MKP, illetve az MDP agitprop anyagokból stb. folytatott önálló gyűjtésünkre, másrészt a korabeli értelmiségi sajtó (Köznevelés, Társadalmi Szemle stb.), ezen belül – fokozott figyelemmel – a hiányzó könyvtári szaksajtót némileg pótló Új Szántás (a továbbiakban: ÚSZ) című havi lap (az Országos Szabdművelődési Tanács 1947. január és 1948. október között megjelent folyóirata) közleményeire támaszkodtunk.

Bevezetés: politikai, társadalmi háttér

A magyar történelem egyik legsötétebb – egyben legvéresebb – korszakának tekintjük az 1914 és 1963 közötti fél évszázadot. Az első világháborús veszteség közel egymillió halott, ennél is több sebesült, eltűnt és hadifogoly. Ráadásul Trianon: nemzetiségeink a kilépésre szavaznak, s – a nagyhatalmak döntése nyomán – magukkal ragadnak több millió magyar ajkút. Az antant bábáskodásával berendezkedő Horthy-rendszer alig tett valamit a kínzó társadalmi problémák (szegénység, földkérdés stb.) megoldása érdekében, ráadásul a „végjátékban” hozzájárult a hazai polgárosodás egyik meghatározó bázisának, a zsidóságnak az elpusztításához. Hatalmas infláció, majd világgazdasági válság. A tekintélyuralmi berendezkedés megkönnyítette a későbbi diktatórikus

átmenetet. A hazai társadalom nagyobb fele a szörnyű háborús évek után alapvető változásokra várt, s ezt a demagóg szereplők – külső erőkre támaszkodva – kihasznál(hat)ták.

A második világháború és a holokauszt következménye újabb egymillió halott, majdnem ugyanennyi hadifogoly és „málenkij robotra” elhurcolt ember. Hiperinfláció 1945–46-ban. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a keleti nagyhatalom határozta meg az ország életét és jövőjét. A térség országaival nagyjából egyidejűleg itthon is bekövetkezik a szovjetizálás (bolsevizálás) a politikai, gazdasági és a társadalmi-szellemi élet minden területén.

E fél évszázadon belül 1947–1948 (bár nem egyedülként) markáns határhelyzetként fogható fel: utána szinte semmi nem volt olyan, mint addig. *Sztálin*

1947-ben megtiltotta a győztes országok közé sorolt Csehszlovákiának és Lengyelországnak is az amerikai Marshall-segély igénybevételét¹, létrehozta a Kominformot, és hamarosan irányt vett a csatlós országokban is az egyedül üdvözítő proletárdiktatúra megvalósítása, illetve a harmadik világháborús felkészülés felé. Legpusztítóbb gondolata: minél nagyobbak a sikerek, annál jobban fokozódik az „ellenség” erőfeszítése (vagyis az „osztályharc fokozódik”), tehát a minden téren szükséges éberségnek (és terrornak) nincs, és nem lehet határa.

„1947 őszére a Magyar Kommunista Párt elfoglalta a politika és a gazdaság kulcspozícióit, politikai ellenfelei jelentős részét pedig megsemmisítette vagy meggyengítette” – fogalmaz tárgyyszerűen a történész.² Rákosi Máttyás szovjet típusú diktatúrája a kieroszakolt rendszerváltás (1948–1950) után politikai despotizmushoz (1950–1953) vezetett, alapítja meg Bihari Mihály³.

Sztálin halála, 1953 márciusa után még egy súlyos évtized következik: politikai hullámvölgyek, forradalom és szabadságharc, százezrek emigrációja, a Kádár-rendszer véres berendezkedése.

Szakmai hagyományok

A század első felének hazai könyvtári világában számos ígéretes, ám csupán mozaikos, elszigetelt pozitív fejlemény regisztrálható:

- a nyilvános és közkönyvtárak lassú elterjedése,
- az egyetemi és országos könyvtárak modernizációs törekvései (nemzeti bibliográfia, korszerű raktárrendszerek stb.),
- Az Országos Bibliográfiai és Könyvforgalmi Központ megteremtése (1923), ezáltal több országos központi szolgáltatás elindítása (nemzetközi csere, könyvtárközi kölcsönzés, igényes szakbibliográfiai munkák létrejötte stb.),
- egyes könyvtárak fokozatosan nyitnak az olvasók felé,
- a szakképzés első – posztgraduális tanfolyama – szakasza,
- a dokumentációs szolgáltatás meghonosítása.⁴

Amikor Sebestyén Géza 1942-ben széttekintett a közkönyvtári világban, jól látta, merre a helyes irány: az angolszász és skandináv világban, ahol a korszerű gondolatot, az együttműködést szervező „tájkönyvtár” (későbbi nevén: körzeti könyvtár) modern eszköz, a bibliobusz támogatja. Sebestyén szerint a tájkönyvtáraknak a „könyves autóbusz nélkül a falu számára alig lenne jelentőségük.”⁵

Ehelyett, amikor eljött az idő, a hazai könyvtári világban is az extenzív szovjet modell (lényege: sokaknak keveset) szolgálai meghonosítása következett be, pedig a szovjet könyvtárügy már 1930-ra minőségi szempontból lebénult, legfőképp azáltal, hogy szakmai működés helyett lényegében a politikai agitprop kiszolgálói szerepére kényszerítették.⁶

A kor hangjai: „szeretni azt, ami lesz” – akár a „gyökeres és teljes revíziót”?

1945

November 21-én a Szabad Nép *Új közkönyvtárakat a magyar dolgozóknak!* címmel jelentet meg belső vezércikket.

„Minél intenzívebb szellemi újjáépítésre van szükség. A kormány, mindenekelőtt a kultuszminiszter a magyar kultúrélet régi sebeit hegesztené be, ha módot találna új közkönyvtárak létesítésére. Mert eddig az európai államok közül viszonylag Magyarországon van a legkevesebb ingyenes, nyilvános könyvtár. [...] Új könyvtárak létesítése talpra állíthatná a színvonalas magyar könyvkiadást is.”⁷

1946

Major Tamás és Losonczy Géza felszólal az MKP III. kongresszusán (1946. szeptember 26–október 1.).

Major: „A Magyar Kommunista Párt sokat tett a felszabadulás óta [...]. Mi indítottuk el a kulturális életet. Akkor, amikor itt nyoma sem volt a kultuszminisztériumnak, leraktuk a művészi szakszervezetek alapjait, életre hívtuk a Művészeti Tanácsot, [...] – segélyakciókat indítottunk”.

Losonczy Géza így beszélt: „Az általános iskola fontossága a közoktatás területén egyenlő jellegű a földreformmal. [...] különösen súlyos felelősség terheli a kultuskormányzatot azért, hogy nem állt ki határozottan és félreérthetetlenül az általános iskola mellett. [...] Kultúrpolitika és demokrácia szavakban, ugyanakkor a klerikális reakcióval való cimborálás és a tényleges demokrácia vívmányainak minden eszközzel való elgáncsolása: ez az a kétszínű politika, melyet a kultuskormányzat a demokratikus kormányzat nevében és fedezetében a kultuskormányzat folytat.”⁸

„A magyar közművelődés ezen belül a magyar köznevelés az új magyar életrend igényeinek és követelményeinek megfelelően gyökeresen átalakul [...], közművelődésünk és köznevelésünk reformálását il-

letően az érdeklődők a következő évben jóval tájékozottabbak lehetnek, jóval tisztábban láthatnak, mint ebben az első, küzdelmekkel teli esztendőben, amikor a romeltakarítás, a normális élet megindítása, a reformtervek előkészítése és azonnali végrehajtása nem egyszer túlságosan is keresztezte egymást [...] – fejezte be tájékoztatását Kovács Máté miniszteri tanácsos, az elnöki osztály vezetője a Köznevelés számára.⁹ Keresztury Dezső kultuszminiszter ősszel elhangzott előadásából:

„1930-ban 15 775 tanító tanított és 4437 tanár, összesen 20.512 pedagógus. [...] ma 31 800 pedagógus fog tanítani az országban. [...] Az iskola egymagában azonban nem nevelhet új társadalmat. A magyar nép műveltsége csak akkor lesz élő erővé, ha a társadalom is magáévá teszi, hogy a népben találja meg a maga kifejezését. Ezért beszélünk népművelés helyett szabadművelődésről. [...] A háború előtt kb. 3000 népkönyvtár működött az iskolán kívüli népművelés keretében. Ezeknek igen nagy része, 2500 könyvtár teljesen megsemmisült, 500 népkönyvtárban csak alig egy-két könyv maradt meg. Az elmúlt évben 1200 könyvtárat újjászerveztünk 30.000 könyv szétosztásával és újjabbak szervezése van folyamatban.”¹⁰

1947

Alexits György 1947 elején a *Társadalmi Szemlében* (a továbbiakban: TSZ) értekezik „köznevelésünk demokratizálásáról”, s arra a következtetésre jut, hogy az előző két év alatt gyökeresen megváltozott társadalomszerkezet továbbfejlesztéséhez „kritikai gondolkodású, reális szemléletű, önálló elhatározókészségű, tág látókörű, érzelmileg pedig mélyen demokratikus és kollektív érzésektől áthatott embertípusra van szükség.”¹¹ Ha belegondolunk e sok jelzős megfogalmazásba, ámulhatunk, hová – ettől milyen távol! – jutott az ország a következő két-három évben. A kettős beszédnek különösen szép példaként emelhetjük ki.

Havas Gábor *A falu művelődése* címmel ezt fejtegeti a *Válasz* című folyóiratban: „Nyugat fölöttünk van, de ez nem jelenti azt, hogy a nyugati kultúra elérendő célként lebegne előttünk. [...] Új, friss és szapora népek szorítják csúcson túlra a nyugati kultúrákat, de ha nem jelentkeznének is a fiatalok, a kiöregedés, a közelgő halál bekövetkezik nélkülük is. [...] Tudjuk, sokak megrökönyödését keltjük fel, mégis kimondjuk: nem a parnasszus, az akadémikus tudás és a nyugati „hochkultur”, hanem egyedül az élet szorítására kedvteli daccal válaszolni tudó kultúra lebeg műve-

lődésünk útja keresésénél szemünk előtt.”

A (mai fül számára) keserű, szinte már cinikusnak tűnő hang nem egyedi, a költő Lakatos István ugyanitt, a *Válaszban* kételyeit így önti szavakba:

„Lesz még Új Élet? Lesz itt még rend a romokban?
S Béke, Egyenlőség: jaj, nem propaganda ez is csak?

Oh, Kultúra! A szó gúnyos visszhangja a szélben
Szétszóródik.”

Vas István *Negyven felé* című versében írja ezeket a felettébb optimistának tűnő sorokat:

„Azonosulni azzal, ami készül, -
segítsd, ne ijessd:
nem félni a szennytől, a késtől,
mely a beteg világ
csontjába belevág,
s szeretni azt, ami lesz.”¹²

1948

Júniusban egy könyvkiadó szakember a magyar könyv válságából kivezető útról morfondírozik ekképpen:

„Nagy léptekkel vinné előre a magyar könyv ügyét és vele közművelődésünk fejlődését, ha az illetékes szervek az üzemekben, az iskolákban, egyetemeken, nép kollégiumokban, községekben és tanyákon és minden erre alkalmas helyen kultúrgócokat építenének ki és rajtuk keresztül irodalmi és olvasóköroket szerveznének.”¹³

Augusztusban Horváth Márton, a vezető kommunista ideológus buzdítja az írókat:

„A népi demokrácia Magyarországa igenis kritikát és útmutatást vár az íróktól. De a kritikai jog csak azokat illeti meg, akik egyébként pozitív módon tudják értékelni a demokrácia nagyszerű eredményeit.”¹⁴

Akinek „jogosultságot” ad a hatalom, az „kritizálhat”: a képlet egyértelművé vált. A folyamat tetőzik a következő évben.

1949

Lukács György akadémikus, az 1947-ben felszámolt, majd 1949-ben újra alapított Irodalomtörténeti Társaság elnöke így kezdi székfoglalóját:

„A [...] Társaság újjáalakulása nem egyszerű irányváltozást jelent. A társaság munkájának csak akkor van létjogosultsága, ha középpontjába a magyar irodalomtörténet teljes és gyökeres revízióját helyezzük.”¹⁵

Kifejező a felütés: „csak akkor van létjogosultsága”...

A külföldi könyv- és folyóirat-rendelések új eljárása és annak azonnali módosítása:

- a *Corvina* április 29-i száma közli az Országos Könyvtári Központ (OKK) március 8-án kelt értesítését arról, hogy a [Magyar] Tudományos Tanács szabályozta a könyvtárak és tudományos intézetek külföldi rendelését: ezentúl az OKK űrlapján kell igényelni, az OKK-hoz benyújtva azokat;
- a következő heti lapszám ehhez képest tudósítja a könyvkereskedőket, hogy a korábbi értesítés „időközben idejét múlta”, vagyis felvehetik a megrendeléseket, ám ezekre vonatkozóan az IBUSZ megrendelőlapját kell alkalmazni, s kitöltve az IBUSZ-hoz kell benyújtani, kivéve a szovjet kiadványokat, minthogy azok megrendelése a Mezdunarodnaja kniga hazai képviselőjénél történik.¹⁶

A háború utáni káoszból kijutó ország a mindent megújítás és a diktatórikus túlszabályozás káoszáig jutott el.

Kézirat és publikáció: Sebestyén Géza írásának színéváltozása

Sebestyén Géza *Falusi könyvtárak* című írása esetében összevethetjük a kézirat és az ÚSZ 1947. februári számában megjelent cikk szövegét.¹⁷

Közhely, hogy minden jó szerkesztő sokat segíthet a megjelenő szöveg minőségének javításában (szerkesztet, stilisztikai pontosítás, az olvasás szempontjából történő világosabb megfogalmazás, tagolás és fejezetcímek stb.). E szerkesztői kéz Sebestyén írásának előkészítésénél is tetten érhető. Példaként egy nehézkes mondat elhagyását említhetjük. A kézirat kilencedik oldalán olvasható e kihagyott mondat: „A körzeti könyvtár a falusi könyvtárak olyan szervezete, amely végül meg tudta szüntetni a falusi olvasók inferioritását és izoláltságát.” A több ezer példányban megjelenő folyóirat olvasóinak döntő többsége nem tanult gimnáziumban, tehát a latin szavak (inferioritás = alsóbbrendűség stb.) számukra tabu jelentettek (kivéve a napisajtó kedvenc szavait, mint „reakció”). Tehát nem az ilyen jellegű indokolt javításokra figyelünk. Elmarad két jelentős hazai publikációra való hivatkozás (Mihalik József, 1918; Bisztray

Gyula, 1935), ám ez még lehet határeset is: az ÚSZ általában nem ad forrásokat, szakirodalmi hivatkozásokat. Az viszont már érdemi változtatás, hogy a szerkesztő kihagy fontos – de politikai szempontból bizonyosan nem kívánatosnak ítélt – kapcsolódási pontokat, például *Wlassics Gyula* (volt miniszter, a múlt századelőn a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának elnöke) nevét az első világháború előtti kezdeményezések ismertetésénél vagy a német *F. Schriewerét*¹⁸ a könyvtáros fontos szerepének taglalásánál. Egy letűnt rendszer politikusa vagy a legyőzött idegen politikai hatalom szakmai képviselője sem lehet kívánatos. 1946 végén, 1947 elején járunk, így az (élenjáró) amerikai példa – sőt, konkrétan a Carnegie-féle könyvtártámogatás –, továbbá a dán minta említése viszont még megengedett.

A továbbiakban a tartalmi változtatásokra figyelünk.

A cikk elején a kézirat szerzője úgy véli, „nem csak a városiaknak lehet igénye arra, hogy szellemi látókörét kitágítsa, és nem lehet ez az ő külön kiváltsága, hogy a mindennapok robotjában szellemi fejlődést találhasson”. Ehhez a megvalósításra történő rákérdezés járul: „A kérdés csak az, hogy meg lehet-e ezt a követelményt valósítani.” Ezt a gondolatot – vagy megfogalmazást – a cikk egyrészt egyszerűsíti („Nyilvánvaló, hogy nemcsak a városi lakosságnak lehet joga és igénye a műveltségre, hanem a falusinak is.”), másrészt az „igény” mellé beszúrja a „joga” kifejezést, sőt, ezt rögtön külön mondatban kategorikus elvárassá bontja ki, nem tartva a napisajtó közhelyeitől sem („még élesebben kell fogalmaznunk”). „Még élesebben kell fogalmaznunk: a falusi lakosságnak pontosan ugyanazokra a művelődési lehetőségekre (és a mi esetünkben könyvtárakra) van joga, mint a városiaknak.” Ezután a cikkváltozat még egy rövid bekezdésben további, ugyancsak a napi publicisztikát idéző okfejtésbe kezd: „Kétféle módon lehet a műveltséget a nép közé vinni. Van egy jóakarató patriarchális magatartás, ez jótékonykodik. Morzsákat oszt s közben állandóan érzi a maga felsőbbbőségét, sőt ezt természetesnek is tartja. És van egy demokratikus magatartás, amelynek kiindulópontja az egyenjogúság.” Hangsúlyozni kell, ennek a tirádának nyoma sincs az eredeti kéziratban! A szakmai cikk fellevezése inkább emlékeztet Szabó Ervin hajdani vitairatára – aki *Gulyás Pál* ellenében védte igazát –, mint Sebestyén Gézára. S ami még fontosabb, eltűnik a

* a kurzívval való kiemelés itt és a további idézetekben az eredeti cikk szerint. – S.P.

kérdőjel, a megvalósítás esélyének mérlegelése: a kéziratban Sebestyén kiemeli, hogy a város „*kiterjedtebb olvasóközönséget jelent [...] De hogy keljen mindebben versenyre a falu a maga gyatra anyagi eszközeivel és kevés olvasójával?*”

Az érdemi részt a cikk fejezetekre bontja: „*Különálló kiskönyvtárak*” (a kis könyvtár az eredetiben egy szó. S.P.), illetve „*Körzeti könyvtárak*”. Az eredeti kéziratban nincs ilyen tagolás.

Az első rész rögtön visszatér a publicisztikához: „*A jótékonykodás könyvtári formája a falusi kiskönyvtár*”. A kézirat itt tárgyilagosan szögezi le: „*A falusi könyvtár első formája az önálló, független kiskönyvtár*.” Ezután mindkét anyagban nagyjából azonosan szerepel az amerikai példa: New York állam 1838-as kezdeményezésétől az 1853-as „tetőpontig”, majd a hanyatlás, minthogy a százötven-kétszáz kötetes könyvtárakat kiolvasták, nyolc-tízezer könyvtár anyagának teljes cseréje pedig még ott is anyagi csődöt eredményezett volna. Ugyanez hazai változatban: a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége projektje hasonló okok miatt nem lehetett eredményes. Fontos a következtetés (mindkét anyagban azonosan): „*Ezért a Tanács és a Főfelügyelőség a világháború körül már azon az állásponton volt, hogy az izolált kiskönyvtárak helyett egybeült kell a megoldást keresni*.”

A folytatásban ismét elválnak a két szöveg. A kézirat szerint a „*világháború s az utána következő megrázkódtatások a meglévő könyvtárakat is, a Főfelügyelőség életrevaló terveit is elsodorták. [...] 1923-ban az iskolán kívüli népművelés keretébe került a népkönyvtárügy, s ebben a keretben 1927-ben népszövetségi kölcsönből 1500 falusi könyvtár létesült*.” A cikk osztályharcos felhanggal megállapítja, hogy a „*két világháború közti újfeudális-nagypolgári szellem nem kedvezett a kérdés megoldásának*”. Még jó, hogy a népszövetségi kölcsön megmaradhatott a szövegben, igaz, az ennek köszönhetően létesített könyvtárak száma már áldozatul esett a szerkesztői ollónak.

A két szöveg közti eltérés minden részletének végigkísérése szétfeszítené ennek az írásnak a kereteit. Már csak a zárlatra figyeljünk. Miután a körzeti könyvtár egyedül célravezető voltát a dán, és a Carnegie alapítvány támogatásával Kanadában megvalósult példákkal (utóbbi helyen a szórtan élő lakosság 35%-os olvasói arányát sikerült felmutatni) Sebestyén kellően alátámasztotta, következik a kézirat szerzőjének konklúziója: „*A fentiek után nem kétséges, hogy a magyar könyvtárügyet csak a legmodernebb alapokon*

szabad újjászervezni. Tiszta, kikísérletezett rendszer áll előttünk.” Még azt teszi hozzá, hogy érdemes a körzeti könyvtárak hazánk különböző táji adottságai közt (falus és tanyás települések, iparvidék), mintegy „*kísérleti területeken kipróbálni*”. A cikk ezzel nem „*bajlódik*”: ott a hangsúly már egész máshová kerül. „*A mezőgazdasági gazdálkodás küszöbön álló üzemi forradalma egyébként ugyanebbe az irányba visz. A falusi és városi életforma közti hagyományos különbség az egész világon eltűnőben van. [...] Ezen kívül Kelet-Európában a parasztság felszabadítása nélkül a népek szellemi felszabadítása is lehetetlen*.” Ahol a szakértő szerző féltő gonddal a jól ismert példa fokozatos hazai bevezetését ajánlja, ott a „*publicista*” a parasztság felszabadítását, üzemi forradalmat, szellemi népfelszabadítást vizionál.

Már csak két kérdésünk van e fontos írással kapcsolatosan.

Az egyik: vajon ki hajtotta végre a változtatásokat? Bizonyára nem a szerző, mint ahogy biztosan állítható, hogy nem a főszerkesztő, *Karácsony Sándor*¹⁹. A lap felelős szerkesztője mindvégig *Victor János* (1916–1962) volt, aki kapcsolódott Karácsony köréhez²⁰ mint volt református lelkész, de az is feltételezhető, hogy ekkoriban bizonyos mértékig eltértek nézetei a főszerkesztőjétől. Egyáltalán nem mellékes körülmény, hogy a néhány tagból álló szerkesztőbizottságban mindvégig ott voltak – a szabadművelődés szakértőin, vagyis *Barczán Endrén* és *Gombos Ferencen* kívül – a Kommunista Párt emberei: *Hegedűs András* (a későbbi miniszterelnök, aki ekkor a NÉKOSZ-t képviselte) és *Szendrő Ferenc* színházi rendező (*Hont Ferenc* és Major Tamás harcostársa, a két munkáspárt által létrehozott Munkás Kultúrszövetség főtítkára). Ki fogta a tollat?²¹

A másik – még fajsúlyosabb – kérdés: ha 1946 végén, 1947 elején minden gondolat készen áll a körzeti könyvtárak hálózatának megteremtésére, akkor miért csak 1949 tavaszán került sor a körzeti könyvtári rendszer elindítására?

A kérdésre pontos válasz – a kutatás mai szintjén még – nem dokumentálható. Megközelítésként egyrészt (ismét) a tágabb kontextusra hívjuk fel a figyelmet. Az MKP 1945 óta nagy erővel terjesztette a Szikra, a pártkiadó könyveinek példányait. Ebben segítségére volt egy „fedőszerv”, a Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság (NSZOB).²² E szervezet támogatást kért 1948 márciusában a VKM-től az MKP-tag Alexits György politikai államtitkárhoz fordulva. Ő pedig azonnal támogatólag átküldte az igényt a szabadművelődési ügyosztályt felügyelő Kovács Máté

államtitkárnak (Alexits és Kovács is 1947 áprilisában lett államtitkár).²³ Az a feltételezésünk, hogy az MKP ekkor, legalábbis 1948 végéig, amíg a VKM nem vált teljesen a párt eszközévé és végrehajtó szervévé, nem kívánt sikeres (párhuzamos, konkurens) szakmai projektet útjára indítani (magyarán nem engedte ennek elindítását).

1946–1947 táján az ország több helyén is hozzászólta a körzeti könyvtári gondolat helyi megvalósításához, vagy legalábbis az előfeltételek megteremtéséhez, számítva a VKM támogató közreműködésére. Tóth Gyula kitűnően dokumentált tanulmányában²⁴ szintén felteszi a kérdést: „Miért nem előbb, miért csak 1949-ben indultak a körzeti könyvtárak?” Válasza: „a rendszer kialakításának legfőbb akadálya a pénzühiány lehetett”. Még hozzáteszi: „A másik ok a demokrácia-deficitben és a koalíciós versengésben kereshető”. Azt gondoljuk, hogy ezek az érvek csak (kisebb) részben magyarázzák a helyzet alakulását (a „koalíciós versengés” 1947-ben aligha, 1948-ban pedig végképp nem volt már hatóerő). 1947-ben, s még inkább 1948-ban már volt minden olyan célra pénz, amire megvolt a kommunisták jóváhagyása (ld. NSZOB). Ne feledjük, a gazdasági élet szinte egyszemélyi irányítója ekkor a Gazdasági Főtanács főtitkára, a kommunista Vas Zoltán volt, vagyis nem a pénzügyminiszter vagy a nemzeti bank elnöke.

Az igazi válasz megtalálásához még további kutatások szükségesek. Addig fontos adalékként a Veszprém megyei felkészülést mutatjuk be. Páldy Róbert szabadművelődési felügyelő – ez a cím a szabadművelődés megyei irányítóját jelentette – 1947 (!) áprilisában hosszabb levélben számol be a VKM (pontosabban a szabadművelődésért felelős VIII. ügyosztály) felé a körzeti könyvtár szervezéséről.²⁵ Az irat – a VKM ügykezelése szerint – a beérkező anyag összefoglalását és a válasz tervezetét is tartalmazza. A választervezet felett gépirással ez áll: „A veszprémi körzeti könyvtár megszervezése a költségvetéstől függően tervbe van véve. Ezért a benti tervezet 1947. évi október hó 15-ig határidőre tesszük. Budapest, 1947. évi szeptember 17.” Nem tudjuk, a levél írása (április 28.) és a választervezet használatára (szeptember 17.) közt mi történt, hol feküdt és miért az anyag. A választervezet datálása: október 30. (Megjegyzendő, ekkoriban a költségvetési év az iskolaévvvel kezdődött.) A választ a megye alispánjának címezték, minthogy nyilván a Páldy által aláírt tervezet is alispáni kísérőlevéllel érkezett. A VKM válaszában érdemi része a megye vállalja magára a leendő könyvtár elhelyezését, dologi kiadásait és a

leendő gyarapítás költségeit. A VKM pedig ad indulásként ötezer kötetet, s „lehetőség szerint egy modern könyvtári autót, amely a könyveket a megfelelő letéthehek között körözné”. Az október végén indított minisztériumi levélre gyorsan megjött a válasz, az alispán már november 14-én érdemben reagált a javaslatokra.²⁶ Előbb leszögezi, hogy a megye eddig is mindent elkövetett a feltételek megteremtésére: a könyvraktár, irodahelyiség, fűtés, világítás, s még a garázs is biztosítva van. Gyarapításra évi 2000 forintot irányoznak elő azzal, hogy ezt az összeget a „jövő költségvetési évben többszörösére” szándékoznak felemelni. A személyzet biztosítása viszont gondot jelent: a „jelenleg beosztott állami gimnáziumi tanáron (minden bizonnyal Rácz Arankáról van szó – S.P.), mint utazó könyvtároson kívül legalább még egy könyvtárosra, egy könyvtári kezelőre, egy altisztre és egy gépkocsi-vezetőre volna szükség”. Ha ez a kérdés megoldódik, a „tervezett körzeti könyvtár már a tél folyamán megkezdheti munkáját” – fejeződik be Kovács István alispán levele. Az első körzeti könyvtár megnyitására végül 1949 tavaszán került sor. A VKM a tíz körzeti könyvtár megszervezését egy országos népkönyvtári központra bízta volna, ám a Gazdasági Főtanács ennek létesítését megvetoztotta, így bízták sebtében a feladatot az OKK-ra. (A Népkönyvtári Központ majd, lényegében egy évvel később, Révai igényére az új Népművelési Minisztérium alárendeltségében születik meg 1949 végén.) A halasztás indokait keresve említést érdemel, hogy a politika 1947–1948-ban az általános iskola teljes körű megvalósítását, illetve az egyházi iskolák államosítását emelte a legnagyobb prioritás szintjére. A földosztás fontosságához mérték ennek eredményes véghezvitelét: beszédesek a VKM költségvetési kiadásainak számai.²⁷

Balra át? Túlélési szándék vagy kompromisszumkeresés: Karácsony és köre igazodni próbált 1948-ban?

Karácsony Sándor professzor, az Országos Szabadművelődési Tanács (OSZT) elnöke, az ÜSZ főszerkesztője ezt írja a lap beköszöntő írásában (1947. január): „Bele ne essünk tehát a régi hibába, mi, akiktől fogantatik a kultúra, passzív valaminek ne vegyük a kulturálandó (sic!) felet, a népet, a munkásságot és értelmiséget, akiktől születik. Mint ahogy a talaj hajlandóságát előbb tanulmányozni illik s csak azután érdemes megfelelő magvakat vetni belé, úgy

kell nekünk is tanulmányoznunk a kulturálandó fél kultúrigényeit, mielőtt ilyesfajta feltételezett, sokszor csak elképzelt igények kielégítésére gondolkodunk volna szabad. [...] Hiába tömök, erőltetek bele egyebet, visszautasítja.”²⁸ A lap 1947 folyamán lényegében tartotta azt az irányvonalat, hogy a két félén áll a dolog, másként kifejezve: legjobb demokratikusan segíteni a megjelenő igényeket.

Mintha 1948-ban a hangsúly megváltozna, s nyilván egyáltalán nem függetlenül a rohamosan változó társadalmi környezettől. Kérdésünk inkább az, a szükséges hangsúlyváltozás meddig lehet indokolt? S mikor több az indokoltnál vagy vállalhatónál, s esetleg utóbbi esetben nem jobb-e visszavonulni, mint az új „hangot” gyorsan utánozni. Soha nincs kész felelet, akkor sem volt, és ma sincs. Tanulságok viszont adódhatnak.

Karácsony a lap 1948. januári számában „vezércikként” – a rá oly jellemző szubjektivitással (vagyis ami fontos, az mind az Ő személyiségének alkatrészévé válik) – köszönti Makarenko 1947-ben magyarul is kiadott művét, *Az új ember kovácsát*. „A növekedés eposza” – ezt írja címként szinte megrendült sorai fölé, s azt állítja, nem készült írni róla, minthogy magáról, saját létezéséről sem tudna írni, annyira eggyé vált vele a nagy könyv. A cikk zárlatában Platont, Makarenkót és magát állítja egy sorba: „A nevelés a szofokrácia dolga, [...] ebben az alapeszmében tökéletesen egyetértünk. Ha nem így volna, nem hinnék például a szabadművelődés lehetőségében sem. [...] A szabadművelődés azért lehetséges s azért gyönyörű lehetőség, mert a szofokrácia az osztály nélküli társadalomban elvegyülve és elrejtve él...”²⁹ (kiemelés itt és a későbbiekben is az eredeti szerint. – S.P.).

Karácsony a februári számban újabb nyilatkozatra vállalkozik. A Kommunista Kiáltvány századik évfordulóján élesen kritizálja értelmiségi, középosztálybeli társait, hogy az előző évtizedekben semmit sem tudatosítottak a lényeges társadalmi változásokból. „Magyarországon meg az történt, hogy ebből a változásokból semmi sem tudatosult azok elméjében, akikre egy nemzeti közösségben a tudatosulás van bízva. [...] Ha holnapot akarunk, a tegnapnak tudatosulnia kell lehetőleg még ma. Hadd írjam ezt a megcáfolhatatlan tételt dedikációképpen a szézesztendő Kommunista Kiáltványnak abba a példányába, amelyet a magyar értelmiség remélhetőleg ezúttal végre-valahára elhelyez a könyves tékájába, vagy [...] már ma este azt olvassa elalvás előtt...”³⁰ Nem tudhatjuk, ez a javaslat mennyire volt felkínálkozás, s mennyire belülről jövő gondolat. Karácsony témaválasztása azért is megle-

pőnek tűnik, mert a legfontosabb, mindent háttérbe szorító közéleti téma ekkoriban a 48-as magyar forradalom és szabadságharc jubileuma volt.

Ugyanebben a februári számban Varga Domokos folytatja a mester gondolatmenetét, s két oldal hosszan fejtegeti, mire tanította meg Marx *A Kommunista Kiáltvány*ban kortársait: az osztálytársadalmak működési módjára. „A béremelési harc elérhet filléres eredményeket, de a profit, a haszon törvényét nem döntheti meg. Ehhez fel kell számolni a tőkés világ egész rendszerét”, – állapítja meg a szerző Marxék nyomán.³¹

Még mindig ugyanitt, a februári számban, Karácsony talán legközvetlenebb eszmetársa, az ókortudós Kövendi Dénes is szót kap. Cikke végén – csillaggal elkülönítve, és végig kurzívval szedve – kifejezetten didaktikusan fogalmazza meg véleményét: „A kapitalizmus korszaka vége felé közeledik Nyugaton. Mindenütt a szocializmus felé alakul a világ, lassabban vagy hirtelenebbül. 1848 gigantikus, de sikertelen kísérlete nem arra való, hogy részben még máig eléretlen céljait tűzzük csak magunk elé. Többre van ma már szükség.”³²

Ezt az eszmei vonalat tetőzi be majd félév múlva Gombos Ferenc (ekkor már lényegében bukott) VKM-vezető. Bukott, mert lezajlott a révfülöpi „apagyilkosság”, a szabadművelődés kivégzése (erről később szólnunk). Gombos utal a révfülöpi konferenciára, s azzal indít, hogy „számot akar adni” arról, amit a konferencia vitái (vitái?!) „indítottak el benne”.³³ Leszögezi, hogy „máskor is hangoztattuk e lap hasábjain, hogy hasznos és jó művelődési munkát csak úgy végezhetünk, ha azt a társadalmi fejlődés szolgálatába állítjuk. Nos, politikai nevelésre éppen azért van szükség, hogy ezt a feladatot megoldhassuk. Politikai műveltség nélkül ugyanis nem érthetjük meg a társadalmi fejlődés törvényszerűségeit. [...] Lenin figyelmeztet arra, hogy a politikának nem szabad elszakadnia a tömegektől. Ez a veszedelem ott ólálkodik minden gyakorlati politika sarkában. [...] A veszedelem elhárítását esetleg a politikai propagandával is el lehet érni, de még biztosabban akkor, ha a propagandát pedagógiával párosítjuk.”³⁴

Aki a későbbi fejleményeket realizálja, szinte megrendülten figyeli Karácsony – és elmetársai – hiábavaló erőfeszítéseit a „fejlődéssel” való lépéstartás terén, s azt a naivitást, amely Lenin akárhányszor gondolatával akarja alátámasztani (lényegében: megvédeni!) saját törekvéseit vagy legalább autoritását. Hisz annyit azért sejteniük kellett, hogy Marxra vagy Leninre is csak azok hivatkozhatnak érvényesen, akik

a megfelelő körben pozicionáltak. Tudjuk, 1949-ben pedig már ez is vajmi kevés biztosítékot adott, akkor már senki nem számíthatott könyörületre: elég Rajkék elpusztítását vagy a Lukács György elleni hajsztát említeni.

A szabadművelődés „gleichschaltolása” Révfülöpön (1948. június)

Az ÚSZ 1948. évi 6-ik számában K. Nagy István rövid beszámolója szinte elbűvük a szám érdemi részének legvégén (közvetlenül a könyvismertetések előtt). E beszámoló szerint a VKM illetékes VIII. főosztálya „május 31-től június 12-ig a szabadművelődési felügyelői hivatalok tagjai részére értekezletet rendezett Révfülöpön”, méghozzá két, egy-egy hetes turnusban. (Nem véletlenül ekkor zajlott a két munkáspárt „egyesülési kongresszusa” a kommunisták teljes dominanciája mellett.) Megtudjuk, kik adtak elő általánosabb érdekl: Mód Aladár, a TSZ főszerkesztője, Kovács Máté államtitkár, Ortutay Gyula miniszter. Ezután a lényegről így ír: „E. Kovács Kálmán a szabadművelődés eddigi ideológiáját és gyakorlatát bírálta. Kimutatta a helytelen ideológia és az ebben gyökerező gyakorlat szerves összefüggését. Különösen rámutatott arra a veszélyre, amely a kultúra romantikus szemléletéből ered, s amely a szabadművelődés területén eluralkodott. Körvonalazta a szabadművelődés új ideológiáját és az előttünk álló feladatokat. Az értekezlet úgy a politikai beszámolót, mint a szabadművelődés eddigi ideológiájának és gyakorlatának bírálatát és új célkitűzéseit elfogadta.”³⁵ A rövid összefoglaló csak azt nem írja meg, ki is E. Kovács, kinek a nevében adott elő, mitől lett egy lényegében ismeretlen aktivista felszólása „politikai beszámoló”, s hogyan ment végbe az „elfogadás” aktusa. Annyi bizonyos – más forrásból ismert –, hogy Karácsony Sándor nem volt jelen, talán már meg sem hívták...

Pótoljuk röviden az „ideológus” bemutatását. E. Kovács Orosháza szülöttje (1912), miként Darvas József író és parasztpárti (egyben, pontosabban mindvégig: kommunista) politikus. A harmincas években az egyetemista E. Kovács „elvállalja” Darvas bűnét, vagyis szerkesztőként az ő neve jelenik meg egy kiadványon, így Darvas helyett őt ítélik rövid börtönre.³⁶ 1945 júniusában úgy szerepel egy fővárosi politikai rendezvényen, mint a Nemzeti Parasztpárt képviselője (ebben is Darvas jó tanítványa). Ugyanakkor 1945-ben és 1946-ban is a kommunista pártközponttól kap bizalmas feladatokat.

Mindebből az következik, hogy Révfülöpön E. Kovács a pártközpont, Rákosiék megbízását hajtotta végre. Ez annál inkább így van, mert az MKP/MDP ideológiai folyóirata, a TSZ 6. (júniusi) számában közölte E. Kovács nevével a szabadművelődés éles bírálatát, az ÚSZ az ettől eltérő (előadás)szöveget viszont másfél havi késéssel, „csak” az augusztus-szeptemberi (8–9.) számában adta le.³⁷

Érdemes a két szöveget egybevetni. Eltérnek címben, szerkezetben, stílusban. A TSZ cikkének címe is agresszív, a párt napilapjának stílusát idézi („Klerikális reakció, parasztrómantika és népművelésünk demokratizálása”), míg az ÚSZ-ban kifejezetten szürke, semmitmondó a cím („A szabadművelődés kérdéseiről”). Látjuk a központi fogalom is eltér: az átpolitizált „népművelés” az iránymutató központi pártfolyóiratban, míg „szakmai” („szabadművelődés”) a szaklapban. A TSZ-ben a cikket éles hangú szerkesztői bevezetés előzi meg. Ennek legfőbb megállapítása offenzív: „...népünk demokratikus nevelésének az ügye nem lenne biztosítva, ha lehetőséget nyújtanánk arra, hogy a klerikális reakció a felnőttek nevelésben lerombolja azt, amit az iskolában építettünk.”³⁸

Mindkét cikk alfejezetekre tagolódik: a TSZ-ben négy, míg az ÚSZ-ban hat részre tagolódik. Az utóbbinak két alfejezete csak itt jelenik meg (A szabadművelődés munkásai; A szabadművelődés új munkatervéhez), ezek együtt öt oldalt foglalnak el, az egész terjedelem egyharmadát. Nyilván azért nem kerültek bele a pártlap tartalmába, mert túlzottan szűk, azaz „szakmai” kérdéseket vetnek fel. Négy, érdemben azonos tartalmú alfejezet van meg mindkét cikkváltozatban, ami eltérő, az a sorrendjük. A publicista hevületű TSZ-cikk élre helyezi az egyház – a reakció legfőbb bástyája! – elleni támadást (Egyházi „népművelés”), az ÚSZ-ban e rész csak a negyedik a sorban. Az ÚSZ az elvi kérdésekkel nyit, ez a TSZ-ben csak a harmadik szegmens. A „romantikus szemlélet” (a „népi gyökereket” favorizáló, „parasztrómantika” ellen érvelve) kifejtése követi az ÚSZ-ban az elviek, míg a TSZ-ben ez csak a harmadik, minthogy a népfőiskolák szerepének taglalása után kapott helyet. Ez az ÚSZ-ban a harmadik. Egyik cikk felépítése a heves propaganda gondolatmenetét érzékelteti, a másiké a higgadtabb, szakmai építkezés bizonyos jellegzetességeit mutatja.

Mindkét változatban a legfőbb irányító Rákosi Mátyás megnyilatkozása a *Művelt Nép* című kulturális lap 1947. július 15-i számából. Az ÚSZ-ban innen indul el a szerző, hosszan idézve Rákosi szavait: „Az

életszínvonal és a termelés emelkedése [...] megtorpan, ha nem nő ugyanakkor az a kulturális színvonal, amely nemcsak kísérője, de előfeltétele is a magasabb termelésnek. A dolgozó tömegek életszínvonala, kulturális felemelkedése között szerves kölcsönhatás áll fenn.” A TSZ-ben a cikk végén, csattanóként áll Rákosi lakonikus mondata: „Ezen a téren a felszabadulás utáni első két esztendőben lemaradtunk, s ezt a lemaradást is most kell behoznunk.”³⁹ Érzékelhető a szerző felháborodása, hogy a közel egy év előtti vezetői iránymutatásra most kell hivatkozni.

Összefoglalva megállapítható, hogy E. Kovács e két cikkével 1948 nyarán pártutasításra kivégezte a 2–3 éves szabadművelődést, a társadalom öntevékeny kulturális szerveződését, s annak központi (VKM) támogatását. Elérkezett az idő arra, hogy a párt mondja meg, mikor, kinek mit és hogyan kell kapnia kulturális téren, hogy e nélkülözhetetlen „nevelés” révén alkalmassá válhasson az új társadalom építőjének lelkes szerepére. Ezek után nem meglepő, hogy 1948 végén a VKM szabadművelődési ügyosztályának élére E. Kovács és K. Nagy került.

Az Új Szántás „könyvtári száma” (1948. május)

Az ÚSZ 1947. 2-ik számából foglalkoztunk Sebestyén Géza fontos írásával. Ugyanott írt rövid cikket a VKM illetékes vezető munkatársa, *Szathmáry Lajos Népkönyvtárak* címmel.⁴⁰ Az ÚSZ egyes számaiban rövid hírek jelentek meg a könyvtárak témájával kapcsolatban.

Ezen a helyzeten változtatott a „könyvtári szám”, bár csak enyhe túlzással lehet annak nevezni, ha a 64 oldalas tartalomról 15 oldalt kapott e téma. Mégis fontosnak tűnik számunkra, két irányból is. Itt kapott az ocsúdó szakmai érdeklődő valami információt a kül- és belföldi fejleményekről, másrészt megláthatjuk, hogyan rajzolódtott át Sebestyén és társai irányjelzése egy rövid év alatt.

A 15 oldalon hat írás olvasható egymás után, közvetlenül a számot nyitó Karácsony-eszmefuttatás (*Felnőttek nevelése. 2. rész*) és Gombos Ferenc elvi cikke (*Közös szabadművelődési feladataink*) után.

Sorrendben áttekintjük az írásokat, s utána próbálunk következtetéseket levonni. Három külföldi téma, három belföldi anyag.

Elsőnek Sebestyén írása – *A népkönyvtárak szervezete a Szovjetunióban* – kapott helyet.⁴¹ Ez a leghosszabb külföldi témájú írás, majdnem négy oldalon, apró betűvel szedve. Két alapvető jellegzetességet emel ki a szovjet gyakorlatból: „minden könyvtár, a

legkisebb is egy nagy, modern szervezetnek a tagjaként éli az életét”, s ugyanakkor minden könyvtár a „legtágabb értelemben vett kulturális munkát végzi”. Az előbbi jellegzetességet ahhoz kapcsolja, hogy a „szovjet társadalom a tervezgátlakodás világában él”. Sok az apró könyvtár, állapítja meg, viszont az egész kicsik (500 kötet alatt) nem önállóak, hanem egy „körzeti rendszer keretében” működnek. E kis könyvtárak képviselői havonta meglátogatják a körzeti központot, a szakmai megbeszélésen és tanácsadáson túl könyveket választanak. A körzeti könyvtárak száma meghaladja a háromezretet. E körzeti könyvtárak feletti szint a „kerületi könyvtár”, ezek már akár „több száz ezer kötetes nagykönyvtárak”. A kerületi szint felett pedig az országos áll olyan átfogó feladatokkal, mint az irányítás, szabványosítás, könyvtárosképzés stb. Fontos szerepet töltenek be a „kollektorok”: mai nyelven a könyvtárellátó szervezetek. A könyvtárosképzés szintjei: alapfokon a körzeti könyvtárak segítenek a továbbképzésben; a következő szint a könyvtáros szakiskolák (technikumok) munkája, hisz ők hozzák a legtöbb szakembert a rendszerbe (28 négyéves szakiskola működik); végül a felső szint a főiskolai képzés. A szerző szerint e központosított rendszer leveszi a helyi könyvtárosok válláról a tennivalók zömét, hogy azok az olvasókkal tudjanak foglalkozni. A szakmai eszközök (katalógus stb.) arra valók, hogy a „tömegek közt végzett kulturális munka minél eredményesebb legyen”, s a könyv is „eszköz, [...] a lényeges maga a könyvek felhasználásával végzett konkrét nevelő munka” (kiemelés tőlem. S.P.). Ezzel zárja Sebestyén írását, s kétely nem merül fel, vajon igényli-e az olvasó ezt az intenzív „nevelő munkát”?

A következő – egy oldalnál alig hosszabb (kerekén 80 soros) – írás a finn népkönyvtárakról szól.⁴² Nem kizárt, hogy ennek szerzője is Sebestyén Géza, ám minthogy az utolsó (módszertani) írás is a nevét viseli, nyilván nem illett hatból hármat nevével jegyeznie. A finn témájú írás az „egész világon döntő átalakuláson” átmenő könyvtárüggyel indít. Az amerikai és szovjet példa mellett célravezető egy „kisebb nemzet” példáját is megismerni, nem azért, mintha az eltérne, „külön utat” mutatna. A szerző szigorúan megállapítja, hogy „Magyarország [...] kimaradt az egész világot átjáró könyvtári forradalomból.” Ennek az az oka, hogy „idejélmúlt politikai rendszerünk önmaga fenntartása érdekében szándékosan izolálta a magyar kultúrelétet”. A finn rendszert az 1928-as törvény alapozta meg, mely létrehozta a központi irányítás szerveit, valamint a körzeti könyvtárakat.

Az állam magára vállalja a könyvtárfenntartás kiadásainak felét, s ezzel ösztönzi a helyi támogatás emelését.

Ezután a francia kultúra kiváló ismerője (ekkor a párizsi Magyar Intézet munkatársa), Dobossy László tájékoztat a francia helyzetről.⁴³ Ez a cikk az előbbinél is rövidebb, nem éri el a 60 sort, így épp csak a legfontosabb megállapításoknak jut hely. 1946-ban maga az oktatásügyi miniszter állapította meg, hogy országa „nem fordít elég gondot a könyvtárakra”. A helyi „könyvtári adó” negyvened része az angliainak, így a központi kormánynak kell a támogatás egy részét fedeznie. A rendszer működése elég bizonytalan, épp a sok kisebb település miatt (37 ezer település lélekszáma kisebb tízezernél). Már pedig egy ezres lakosságú község jó, ha évi négy-öt kötetet meg tud venni. Valamelyest segítenek a bibliobuszok, ilyen 17 megyében működik már. Ezek egy-két havonta jutnak el minden érintett településre, s ott a lakosság számára mérten hagynak könyvanyagot (általában egy kötetet tíz lakosra). Hátráltatja a megoldást a papírhány, amely felfelé tolja az új könyvek árát.

A magyar anyagok sorát egy szintén rövid összegzés nyitja: Ezer népkönyvtár, hatszáz vándorkönyvtár címen.⁴⁴ Az előbbi szám a NSZOB teljesítménye, az utóbbi a VKM-é. Varju Bálint a Magyar Kommunista Pártot dicséri, minthogy annak kezdeményezése „egyik legfontosabb kultúrpolitikai hatóerőnké nőtt”. A bizottság dicséretére megállapítja, hogy a „világirodalom klasszikusaiból és a magyar irodalom nagyjából választja a könyvtárak anyagát”. Ám mi láttuk korábban, hogy ennek fele sem igaz, a VKM-hez beérkezett lista igen tekintélyes hányada politikai borsúra, s jó, ha 10%-a a szépirodalom (emellett van nem kevés hasznos ismeretterjesztő kiadvány is). S arról sem ejt szót a cikkíró, hogy a beszerzés költségeit igen gyakran a VKM állhatta, vagyis a szakmai főhatóságnak saját programjára még kevesebb pénze maradhatott.

A másik írás a jászberényi példát mutatja be a szervező Bognár Gyula tanítóképző intézeti tanár tollából.⁴⁵ A szerző arról tájékoztat, hogy a „vándorkönyvtárak” szervezését már 1945 tavaszán elkezdték, rögtön a földosztás után, s e munka során hasznosították a külföldi (dán, holland, amerikai) minták tapasztalatait. Nem egyszerűen könyvcsomagokat helyeztek ki a tanyavilágban, hanem a tanyaközpontokban tanfolyamokat is szerveztek – általában heti kétszer három óras tartammal – az „olvasás megszerettetése” vagy épp a „közös olvasás” céljából. 30–50 kötet fért el a faládákba, melyeket a város lovaskocsiján szállítottak a helyszínekre.

A tanfolyamot a helyi tanító előre megszervezte. A munka eredménye Bognár szerint abban áll, hogy „bevezeti a népet a könyvek világába és felkelti a művelődés igényét”.

Az ÚSZ rövid élettartama alatt számos kulturális részterületen instruálta az épp beletanuló illetékeseket. E sorba illik Sebestyén útmutatója „falusi és üzemi könyvtárak vezetői számára”⁴⁶. Közel hetven évvel később nem lehet meghatottság nélkül gondolni arra, hogy a következő két évtizedben Sebestyén – Sallai Istvánnal együttműködve – egyre terjedesebb és alaposabb kézikönyveket írt, s ezáltal legalább harminc éven át a legfontosabb iránymutató eszközként segítették a szakmai utánpótlás felkészülését. Az öt tömör oldalon mi kerülhet szóba? A számtalan új „népkönyvtárban” (NSZOB, VKM, nagyüzemi könyvtárak) „kezdő könyvtárosok működnek országsszerte” – írja felvezetőként. E „népkönyvtári úttörőknek” gyakorlati tanácsokat kíván adni, főként a „Szovjetunió gazdag könyvtári tapasztalataira támaszkodva”, ám „mindig tekintettel lévén [...] a mi saját viszonyainkra”. Pontos nyilvántartásokat (könyv, olvasó, kölcsönzés) szorgalmaz, a könyvek alapos megismerését javasolja, továbbá népszerűsíteni kell a könyvtárat (faliújság stb.). Elengedhetetlen feladat az „olvasó ízlésének, igényeinek kipuhatolása”: mindenkit egyénileg célszerű kezelni. A könyvtáros igyekezzen olvasóórákat, „irodalmi ünnepségeket”, tanulmányi köröket szervezni. Mindebben segítse őt egy formálódó munkaközösség. Látható, hogy a szerző egy igényeit felismerő közösség kulturális centrumaként képzei el a könyvtárat és felelősét.

A „könyvtáros számból” szembetűnik, hogy főként a közkönyvtárak gyakorlati életére koncentrált, nem vetette fel a szakma átfogó kérdéseit (képzés, szabványosítás stb.). Feltételezhető, hogy ekkor, 48 tavaszán már érződött, a szabadművelődés eddigi „vezérkara” aligha marad akár középtávon is a helyén. Így nem volt még programadó személy vagy szakmai centrum. Nem jelenik meg ekkor még a „könyvtárügy egységének” gondolata sem (ez 1950 után kerül napirendre, sajnálatos módon viszont éveken át a tudományos és szakkönyvtárak, illetve a dokumentáció lefokozása formájában).

A könyvtárak állapota 1948 tavaszán-nyarán

1947 tavaszán az OKK az Unesco érdeklődésére rövid összefoglalást készített a hazai „A magyarországi könyvtárak mai állapotáról”. Ötszáz intézménynek küldtek ki körlevelet, a középiskolák könyvtárait

nem térve ki, kb. négyszáz könyvtárról foglalja össze a beérkezett adatokat. 15 könyvtár állománya haladja meg a százezer kötetet: az országos és egyetemi könyvtárak (OSZK, a budapesti Egyetemi Könyvtár, FSZEK, MTAK stb.) mellett három egyházi gyűjtemény (Debrecen, Pannonhalma, Esztergom). A könyvtárak kétharmadának állománya „nem haladja meg az ötezer kötetet”. Rendkívül gyenge a költségvetési (gyarapítási) keret. Tízezer forint feletti „átalánya” csupán 11 könyvtárnak van, a százezer forintot egyedül a FSZEK éri el. „Különösen panaszkodnak a nagyobb egyházi könyvtárak, hogy a földosztás következtében elvesztették jövedelmi forrásukat...”. Súlyosak a háborús károk, a felmért könyvtárak 86%-a szenvedett súlyosabb vagy kisebb károkat gyűjteményében és épületanyagában. A népkönyvtáraknál „súlyosabb a helyzet, [...] 3500 népkönyvtárból 1222 maradt meg a háború után, ezeknek átlag 100 kötet az állománya.”⁴⁷

Csak röviden utalhatunk itt Trócsányi György előadására a „Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének 1948. évi január 31-én tartott közgyűlésén”. Címe: *A könyvtárpolitika új feladatai*. Trócsányi előadásának egyik vezérfonala az izoláció leküzdése: „A magyar könyvtárügy egyetlen kérdése sem vizsgálható meggyőződés szerint izoláltan, ha értékes eredményt akarunk elérni. Egységes egésznek kell látni a magyar könyvtárak egyetemét egyelőre elméleti síkon, abban a biztos meggyőződésben, hogy az egységes, átfogó (sic!) meghatározott terv szerinti együttműködés tovább nem késlekedhetik.” Javasolt módszertani megközelítése: „Képzeliük el tíz év múlva, céltudatos tevékenység eredményeképp a magyar könyvtárügyet, s így tekintsünk az ellőttünk elvonuló feladatokra.” Meglódul az előadó fantáziája: „Az új nemzeti könyvtár korszerű, pompás palotájában működik, tudományos könyvtáraink egymással kooperálva termelő, tudományos intézményekké fejlődtek, a közművelődési könyvtárhálózat az egész országra kiterjedően kiépítve, [...] az itthoni és nemzetközi könyvtárosi főiskolán végzett fiatal könyvtárnokok működnek az egyes könyvtárakban, [...] a nemzeti és szakbibliográfiák teljes pontossággal jelennek meg, fotokópia- és mikrofilmszolgálat áll a kutatók rendelkezésére.” S mindennek csúcán, a „könyvtárpolitika egész területén a szakértelemé a vezető szerep”.⁴⁸ A minisztérium illetékes ügyosztálya 1948 első felében rendeletileg felszólította a megyék és városok szabadművelődési hivatalait, hogy a felügyelők tegyenek jelentést a „területükön levő összes könyvtárakról, azok állapotáról és forgalmáról” az 1948.

június 30-i időpontban. Az Országos Levéltár megőrizte a beérkezett beszámolókat és az ezek alapján készített összegezést.⁴⁹ E forrásokból tallózunk az alábbiakban.

Nógrád-Hont vármegyében a „háborús események következtében jóformán valamennyi népkönyvtár elpusztult. A balassagyarmati Nagy Iván Múzeum 24.000 kötetes könyvtárából csak 15.000 maradt meg.” A „községek költségvetésébe könyvtárak gyarapítására felvett összegeket a legtöbb helyen törölték.” Hozzáálltak a körzeti könyvtári rendszer kialakításához: Salgótarjánban 10 ezer kötetes központ jöhet létre. Továbbá „különösen figyelemre méltó haladás tapasztalható a bánya- és iparvidéken, ahol üzemi könyvtárak létesültek [...] Salgótarján vezet e téren, ahol öt üzemi könyvtár van megfelelő olvasóhelyiségekkel s több mint 8000 kötet könyv szolgálja a [...] munkásság tudásszomját.” A megyében összesen 181 könyvtár működött, közülük 97 nép-, 20 vándor- és 7 üzemi, 5 iskolai, 8 ifjúsági, 7 pedig tanítói könyvtár. Az átnevezés lassúságát – s még inkább az erők szétforgácsolását – jelzi, hogy az MKP-hez 6 (plusz 3 falusi), az új MDP-hez 6 könyvtár csatlakozik. Használat: a 97 népkönyvtár 8 552 művének 9 569 kötetéből 4 529 egyén olvasott 24 462 művet, míg az egyéb könyvtárak 17 442 művének 19 051 kötetéből 5 143 egyén olvasott 38 899 művet. Együtt, kerekítve: 10 ezer olvasó, 63 ezer kölcsönzés. Az utolsó évi gyarapodás 2951 kötet, ez az addigi állományhoz képest kb. 10%.

Szabolcs-Bereg vármegye (176 ezer lakos) 4 járásának (Csenger, Fehérgyarmat, Mátészalka és Vásárosnamény) 146 településén 338 közkönyvtár működött, összesen 32 8703 kötetel. Különösen érdekes adat – illet máshonnan nem jelentettek –, hogy ennek közel háromszorosa (92 332 kötet) volt magánkönyvtárakban. A közkönyvtárak forgalma összesen 177 494 kötet, gyakorlatilag egy lakosra egy kötetnél kevesebb jutott.

Szombathely város beszámolója szerint az „erősen megrongálódott” városi könyvtárat újrakatalogizálták, állománya mintegy 15 ezer kötet (sok elavult anyaggal), elhelyezése megoldatlan (a megyeháza egy „eldugott helyiségében”). Kilenc üzemi könyvtár rendelkezik viszonylag számottevő állománnyal: kötetek száma együtt eléri a 3000-et. Az ifjúsági szervezetek könyvtárai gyengék: az állományok alig használhatók vagy „elkallódtak”. Különböző vándorkönyvtári szerveződések kezdődtek.

Mátyás Ferenc minisztériumi összegezése (kelt augusztus 4-én) egyszerre tartalmaz tárgyi elemeket és

a korra jellemző szlogeneket. Általában a könyvtárak eléggé elhanyagolt vagy épp aggasztó állapotban vannak. A „meglevő könyvek időszerűtlen tartalma fertőzi demokráciánkat”, sőt, hogy igazi képzavar is „lábra kapjon”, megállapítja: „Az álművészet dívadjai elburjánoztak szerte az irodalom területén.” (A páratlan képzavart érdemes „díjaznunk”!) Tehát meg kell rostálni az állományokat. Halaszthatatlan feladat a „könyvtárosok kiképzése, átnevelése”, minthogy a „könyvtárostól függ leginkább, mit olvas a város vagy a falu népe. Rájuk vár az a feladat, hogy megváltozzék az olvasók igénye, szemlélete.”

Az elitcsere elkezdődik (1945–1949)

Ha a Horthy-korszak utolsó évtizedének szakmai vezető egyéniségeit megpróbáljuk számba venni, akkor ilyen neveket sorolhatunk: *Fitz József* (OSZK), *Bisztray Gyula* (VKM és Pázmány Péter Tudományegyetem), *Pasteiner Iván* Egyetemi Könyvtár – OKBK), *Trócsányi György* (Országgyűlési Könyvtár), *Káplány Géza* (Országos Technológiai Könyvtár), *Enyvvári Jenő* (Fővárosi Könyvtár) és mások. Közülük Pasteiner elhagyta az országot, s a későbbiekben Grazban dolgozott könyvtárosként. Fitz mindent megtett a nemzeti könyvtár megmentéséért, a szakma modernizálásáért, ám a 45-ben berendezkedő új rendszer kíméletlenül eltávolította funkciójából.⁵⁰ Trócsányi és Káplány még pár évig vezetőként dolgozhatott, azután már csak szakértőként (miként Fitz is az OKK keretében). Trócsányi a háború után a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének elnöki teendőit is ellátta.⁵¹

A 45 utáni első években feltűnt új vezetők közül is említsünk néhányat: *Tolnai Gábor* (OSZK, aki hamarosan más területre: VKM stb. került), *Mátrai László* (Egyetemi Könyvtár), *Kőhalmi Béla* (Fővárosi Könyvtár, OKK, Egyetem), *Dienes László* (Fővárosi Könyvtár és Egyetem), *Gál István* (OKK), *Beöthy Ottó* (Országgyűlési Könyvtár és OKK, őt később koncepció perben elítélték), *Sebestyén Géza* (VKM, OKK, NKK, majd Műegyetemi Könyvtár), *Varjas Béla* (OSZK és Egyetem). Közülük többen – Kőhalmi, Sebestyén, Varjas – bizonyára a szakma maradandó alakjaiként tisztelhetők, akik nélkül a későbbi felívelés aligha képzelhető el. 1948–49-től a megnövekvő feladatok függvényében nagyobb csapat kapott változatos lehetőséget: *Telegdi Zsigmond*, *Kardos Ferenc*, *Sallai István*, *Haraszthy Gyula*, *Barabási Rezső*, *Kovács Máté*. Mindegyikük megérdemelte alapos méltatást. A hamar (1954) elment Kardos

igen nagy veszteség. Haraszthy, Sallai, Barabási és Kovács nélkül nem olyan lett volna a szakma majdani teljesítménye, mint amilyen lett. 1949–50-től jönnek azután a huszonévesek, akik közül többen fényes pályát futottak be: *Lipták Pál*, az első Kossuth-díjas könyvtáros és társai. A legjobbak a nehéz időkben is tudtak hatni, előremutató dolgokat teremteni.

A következő lépés: „könyvtárügyünk teljes reformja” szovjet mintára

A *Népszava* cikkírója 1948. februári, vasárnapi számában a magyar kultúra területeit „tallózza”.⁵² Az egész oldalas publicisztika több témát érint, s utolsó előttiként a könyvtárak ügye is szóba kerül. Több konkrét anomália után így summázza véleményét (elvárását). „Lényegül annyi marad, hogy könyvtárügyünk teljes reformjára volna szükség, [...] és végül: ama könyvtárrendszer kialakítására, mely egyrészt ugyanazt az értékes, irodalmi vagy tudományos anyagot adja városban és falun. [...] Ez a folyamat részint már útban van. Másrészt azonban szükség lenne arra, hogy a Szovjet-Unióban (sic!) elfogadott könyvtárrendszert nálunk is bevezessük: az olvasók kollektíven kötelező individuális nevelését a könyvtáros részéről [...]”. (Ismét stílusbravúr!)

1948. december 28-án ülést tart a „Szabadművelődési Vezetők Aktívája” (az MDP agitprop osztályának árnyékszerve). A jegyzőkönyv szerint a jelenlevők – E. Kovács Kálmán, Telegdi Zsigmond (OKK) és mások – több kérdésben döntenek. A felállítandó körzeti könyvtárak személyzetének kijelölése céljából írni fognak a helyi városi pártvezetőségnek. Továbbá létre kell hozni az Országos Szabadművelődési Tanács Könyvtári Albizottságát, s ennek „kinevezésével szűnjön meg a párt Könyvtári Albizottsága”. Ám legyen egy „szakaktíva”: ennek „politikai vezetője Lázár elvtárs. A szakaktíva szükség szerint a pártközpontban ülésezik”, majd az „elvi problémákat a Könyvtári bizottság elé vigye”. A jegyzőkönyv szerint „A körzeti könyvtárak anyagának végleges jegyzékét 1949. január 10-ig a Könyvtári albizottság elkészíti. Felelős Telegdi elvtárs.”⁵³ Ezekkel az állásfoglalásokkal elhárult minden akadály a körzeti könyvtári program megvalósulása előtt, másrészt megvalósult – tehetjük hozzá – a párt- és állami vezetés egybeolvasztása.

1948 decemberében *Szántó Miklós*, a kultuszminisztérium egyik vezető munkatársa *Kállai Gyulának* a Szabad Népből megjelent írásának alap gondolatát idézi: „[...] a kultúrpolitika népi demokráciánk

további fejlődésének egyik alapvető kérdése lett.” Ezután saját kútforrásból a következőket állapítja meg: „[...] kulturális átalakulásunk új szakaszhoz érkezett és ezt a szakaszt a munkáosztály minden vonalon való előnyomulása jellemzi [...] Megvannak az ellenforradalmi maradványok és ezek felszámolása létében fenyegeti a klerikális reakciót. [...] Az osztályharc élesedik a kultúra frontján is és szükség van az állandó éberségre.”⁵⁴

1949 őszére a „kultúrfront”, Révai József új „propaganda” minisztériuma (Népművelési Minisztérium) áldásos tevékenységének köszönhetően megerősítést kapott. Ez a folyamat viszont már nem a „szovjetizálás felé” cím alatt írható meg: az maga volt a szovjetizálás gyakorlata, amelyben egyszerre részesült – az iskola, tudomány, könyv- és lapkiadás mellett – természetesen a könyvtár is. A könyvtárak terén a döntő tendenciák: a könyvtárosok további megrostálása, az állományok purgálása, az olvasókörzőség jelentős részének lecserélése az új „nevelés” előtérbe állításával.

„A kultúrforradalom kibontakozásáról csak 1948 után lehet beszélni”, állapította meg – mintegy hivatalos doktrínaként – tíz évvel később *Szigeti József* filozófus, miniszterhelyettes.⁵⁵ Ezzel egyetértve zárjuk szemlénket.

Jegyzetek

1. Lehetne említeni ugyanezen 47-es vészterhes időből Kovács Béla házelnök szovjet letartóztatását (január), Nagy Ferenc miniszterelnök emigrációba és lemondásra kényszerítését (június), az augusztusi „kék cédulás” választási csalásokat, a Kominform megalakítását (szeptember) stb. Egyetlen honi Nobel-díjasunk, Szent-Györgyi Albert is 1947 őszén maradt kint Svájcban, míg Zilahy Lajos író az Egyesült Államokban: ők ketten vezették 1945-től a Magyar-Szovjet Művelődési Társaságot.
Az 1945 utáni változások megítéléséről – a két vitatkozó paradigmáról (eleve eldöntött folyamatok zajlottak, vagy a világeseemények befolyásolták a szovjet nagyhatalom intézkedéseit és elvárásait) – ld. Völgyesi Zoltán érdekes összegzését: Az 1945 utáni átmenet történeti mítoszai.
http://epa.oszk.hu/01500/01515/00009/pdf/EPA01515_Mediarium_011_36_0-71.pdf
[2015. 11. 15.]. A „fordulatok évei” megértését kiválóan segíti egy tanulmánykötet: Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949. Szerk. Feitl István, Izsák Lajos, Székely Gábor. Bp.: Napvilág K., 2000. 392. p.; Borhi László több könyve megkerülhetetlen: Magyarország a hidegháborúban. A Szov-

jetunió és az Egyesült Államok között, 1945–1956. (2005.); Nagyhatalmi érdekek hálójában – Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig (2015.); további fontos tanulmány: Rainer M. János: A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944–1948 In: Ständeisky Éva – Kozák Gyula – Pataki Gábor – Rainer M. János (szerk.): A fordulat évei, 1947–1949. Politika, képzőművészet, építészet. Bp., 1956-os Intézet, 1998. 17–39. p.

2. GERMUSKA Pál: A szocialista iparosítás 1947–1953 között. <http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/kiadvanyok/evkonyv01/germuska> [2015. 11. 27.]
3. BIHARI Mihály: Magyar politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok. Bp.: Osiris, 2005. 14. p. Fontos ROMSICS Ignác összefoglaló művének (Magyarország története a XX. században. 4. jav. és bőv. kiad. 2010.) vonatkozó fejezete. Az 1945–1956 közötti időszak friss összefoglalása GYARMATI György monográfiája: A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956. Bp.: ÁBTL – Rubicon, 2011. 528 p. Gyarmati az 1945–1947 közötti éveket a „presztalinizálás”, míg az 1948–1953 közöttieket a „sztalinizálás” kifejezéssel minősíti. A berendezkedő rendszer legelszántabb ellenfeleként Mindszenty József bíboros 1947 nyarán így minősíti a helyzetet egy, az amerikai elnöknek címzett – el nem küldött – levelében: „Börtön-Magyarországban állampolgári jogok nincsenek. A szólás-, sajtó-, gyülekezés-szabadság, törvény előtti egyenlőség hiányzik. Kevesek téboly- és rémuralma van külső fegyverek árnyékában.” Idézi BALOGH Margit: Mindszenty József (1892–1975). Bp.: MTA BTK, 2015. 1. k. 594. p.
Korábban használták a bolsevizálás szót is (korai megjelenése pl. a Rómában kiadott Katolikus Szemlében látható, ahol HEGYI András közölt cikket ilyen címen: A magyar szellemi élet bolsevizálása = Katolikus Szemle, 1949. 15–25. p. Ma a szakértők többségénél a „szovjetizálás” terminus fordul elő.
4. A fontosabb források közül ld. Bisztray Gyula tanulmányait (Magyar Szemle, Magyar Könyvszemle, egyesületi évkönyv stb.), Káplány Géza könyveit (A dokumentáció problémái, A dokumentáció célja és feladata, Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése: mind 1940–1943 között), Fitz József és mások tanulmányait. Bisztray 1935-ben írott gondolatai a jövőbe mutatnak: „A modern könyvtár [...] a legteljesebb mértékben demokratikus. Nemcsak hogy tárva-nyitva tartja kapuit mindenki előtt, hanem valósággal csalogatja magához a látogatókat. Hol az új szerzemények jegyzékét függeszti ki közszemlére, hol magukat a csábos külsejű könyveket állítja ki tárlókban a járókelők gyönyörűségére. De itt sem áll meg. A modern könyvtár bejárást biztosít a raktárhelyiségekbe, mint

az amerikai „open-shelf-library”-k, hogy a közönség maga keresgélje össze a neki tetsző olvasmányokat; följánlja szolgálatait a parkokban sétálóknak, mint egy olaszországi kerti könyvtárról nemrégiben olvashattuk; népkönyvtár, tanyai könyvtár és tengelyen gördülő vándorkönyvtár formájában fölkeresi a falvak és telepek egyszerű lakosságát, hogy minden embert hűséges jó barátához, jó könyvhöz juttasson...” (Magyar Könyvbarátok Diáriuma, 1935. 2. sz. 34. p.)

5. SONNEVEND Péter: Egy szerző – egy téma: változatok történelmi oldalfényben, némi kommentárral. Sebestyén Géza a falusi könyvtárakról (1942, 1947, 1956) = Könyvtári Figyelő, 2012. 1. sz. 13. p.

Az más kérdés, mikorra lett volna reális azt előirányozni, hogy a magyar vidék „csúcstechnológiához” (kellő számú bibliobuszhoz) jusson? Sebestyén abszolút jó szándékú idealizmusa a következő időszak szinte minden szakmai közszereplőjénél elő-előbukkan. Ez is az idők jellemzője: annyi mindent kellett tenni, s a tervek realizálásához egyetlen szakember sem nélkülözhetette a „külső” (politikai) erők támogatását, illetve a reménységet általában.

6. A szovjet könyvtárügy elkorcsosulási folyamatáról ld. tanulmányunkat: SONNEVEND Péter: A sztálini önkényuralom áldozata: A szovjet közkönyvtárak a második világháborúig (1928–1941). 1–2. rész = Könyvtári Figyelő, 2013. 4. sz. 785–799. p., 2014. 1. sz. 89–112. p.
7. Új közkönyvtárakat a magyar dolgozóknak. A haladó szellemű könyv a lelki újjáépítés eszköze = Szabad Nép, 1945. nov. 21. (201. sz.) 3. p.
8. MAJOR Tamás: Magyar művészek, álljatok a dolgozók mellé! – LOSONCZY Géza: Támogassuk az értelmiséget! In: Értelmiség és demokrácia. Szent-Györgyi Albert, Lukács György, Major Tamás, Losonczy Géza felszólalásai a Magyar Kommunista Párt III. kongresszusán. Bp.: Szikra, 1946. 6., 13. p.
9. A mai magyar művelődéspolitika = Köznevelés, 1946. 13. sz. (június) 2. p.
10. KERESZTURY Dezső: A parasztság a magyar művelődéspolitikában. (A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Nemzeti Parasztpártban október 17-én elmondott beszámolójából) = Köznevelés, 1946. 21. sz. (november) 1–2. p.
11. ALEXITS György: Köznevelésünk demokratizálásának alapproblémáiról = Társadalmi Szemle, 1947. 1. sz. 40–48. p. Az idézett kifejezés a 43. oldalon olvasható. Alexits (1899–1978) matematikus, a kommunista párt alapító tagja (1918), 1947–1948-ban államtitkár a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban (VKM), majd a következő években is a Rákosi-rendszer egyik tehetséges, mindenre kész szolgáló

lójaként szerzett érdemeket; az MTA sikeres szovjetizálása (1949 őszén) után annak első főtárgya. Erről ld. HUSZÁR Tibor kiváló munkáját: A hatalom rejtett dimenziói. Magyar Tudományos Tanács 1948–1949. Bp.: Akadémiai K., 1995. 210 p.

12. HAVAS Gábor: A falu művelődése = Válasz, 1947. 7. sz. 48. p.; LAKATOS István: A Pokol tornácán = Válasz, 1947. 11. sz. 293. p. VAS István versét idézi a Budapest című lap 1947. 262. oldalán
13. ORAVETZ István: A magyar könyv válságáról = Corvina, 1948. 26. sz. (június 25.) 2. p. Előttünk van a következő évek hivatalos könyvtárpolitikája: megdöbbentő, hogy az olyan szakemberek, mint Sebestyén Géza, milyen „könnyen” maradnak alul a jól hangzó demagóg érveléssel szemben. Ez újabb érv amellett, hogy pártpolitikai érdekek, s nem szakmai érvek mozgatták a fejlődést.
14. HORVÁTH Márton a szellemi átalakulás tényezőiről. A Népszava ankétja az írók és olvasók kölcsönhatásáról... = Népszava, 1948. aug. 8. 9. p.
15. LUKÁCS György: Elnöki székfoglaló beszéd = Irodalomtörténet, 1949. 1. sz. 1. p. Az előd társaság felszámolásakor (1947) a hatalom a folyóiratot is megszüntette, s azt csak ekkor, 1949-ben indították újra. A Lukács által jelzett „teljes és gyökeres” (fogalmilag kissé mintha sántítana a második jelzővel „erősített” gondolatmenet?) irányváltotatást jól jelzi, hogy a székfoglaló közlése után lehozták Lenin 1905-ös Pártszervezet és pártirodalom című hírhedt írását (29–34. p.). „Az irodalomnak pártszerűvé kell válnia [...] Az egész szociáldemokrata irodalomnak pártirodalommá kell lennie”, – ez volt a kádencia. A harmadik írásban pedig nem kisebb korifeus, mint A. Fagyeyev, a Szovjet Írószövetség főtárgya magyarázta Lenin eme írását. A kérdés szélesebb feldolgozása SCHEIBNER Tamás könyve, A magyar irodalomtudomány szovjetizálása. A szocialista realista kritika és intézményei 1945–1953. Bp.: Ráció K., 2014. 314 p. Vö. STANDEISKY Éva: A magyar irodalmi élet szovjetizálása 1949 és 1951 között = Múltunk, 2004. 48–73. p. Az analóg folyamatot tekinti át a történetírás terén ROMSICS Ignác: Clio bűvöletében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel. Bp.: Osiris, 2011. (A történetírás gleichschaltolása az átmenet éveiben című fejezet: 356–377. p.)
16. Tudományos intézmények külföldi folyóirat-rendelése = Corvina, 1949. 17. sz. 1–2. p.; Felhívás a külföldi könyv- és folyóiratokat (sic! S.P.) rendelő könyvkereskedőkhöz = Corvina, 1949. 18. 2–3. p. Az IBUSZ természetesen ekkor már a belügyminisztériumhoz kötődő „szűrő” feladatokat látott el.
17. Sebestyén Géza írásának eredeti gépelt kéziratát – benne a szerző kezével végrehajtott kisebb kézírásos változtatások-

- kal – az Országos Könyvtári Központ iratanyagában találtuk meg: Falusi könyvtárak. Gépírat, 10 oldal. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) XIX – I – 20/2. doboz (datálatlan, bizonyára 1946 vége). – Uő.: Falusi könyvtárak = Új Szántás, I. évf. 1947. 2. sz. (február) 101–104. p.
- Az ÚSZ általános elemzése megtalálható SZŐRŐ Ilona tanulmányában: Az „Új Szántás” című folyóirat egy új művelődéspolitikai szolgáltatásban. In: Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején. Szerk. Karlovitz János Tibor. Komarno: International Research Institute. 2013. 287–293. p. <http://www.irisro.org/tarstud2013aprilis/48Szorollona.pdf> [2016. 02. 10.]
18. F. Schrieweről ld. korábbi írásunkat, SONNEVEND Péter: Totális barna folt: a Die Bücherei című folyóirat 1934-es első évfolyama = Könyvtári Figyelő, 56. évf. 2010. 1. sz. 109–125. p. (http://epa.oszk.hu/00100/00143/00074/pdf/EPA00143_Konyvtari_Figyelo_2010_1_108-125.pdf) [2016. 04. 27.] Schriewer a húszas-harmincas évek ismert német könyvtári szakértője, aki a náciizmus első éveiben vezető szerepet vállalt.
 19. Karácsony Sándor lapjának 1948-as évfolyamában komoly gesztusokat tett a (valós) hatalom irányában, mint erről alább szólunk. A Sebestyén-cikk változtatásainak stílusa azonban így is szembeszökően eltér írásaitól. Arról sem szabad elfelejtkezni, hogy itt még 1947 legelején vagyunk: ekkortól szinte minden negyedév komoly fordulatot hozott.
 20. Ld. a fiatalabb testvér Victor István életinterjújának 26. oldalát http://www.kre.hu/portal/images/eletutinterjuk/victor_istvan_eletutinterju.pdf [2016. 02. 12.]
 21. Ha ezzel a kérdéssel „szembesítjük” a konkrét szám (1947. 2. február) tartalmát, a következő dolgok tűnnek szembe. Sebestyén cikke előtti oldalon (99. p.) olvasható egy beszámoló A hároméves terv címmel. Szerzőjét a lap nem tünteti fel. Idézzük első mondatait: „A karácsony előtti napokban Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter ismertette a nagyközönséggel első ízben a Magyar Kommunista Párt hároméves újjáépítési tervét a párt Politikai Akadémiáján. Legutóbb pedig Rákosi Mátyás tájékoztatta a magyar és külföldi sajtó képviselőit részletesebben a tervről.”
Ismeretes, hogy az 1945. novemberi országos választáson a Független Kisgazda és Polgári párt kapta a szavazatok 57, a képviselői helyek 58%-át, a kommunista és szociáldemokrata párt (szintén kerekítve) 17-17%-ot kapott. Miniszterelnök – a koalíciós kormány élén – a győztes pártot képviselő Tildy Zoltán lett, majd az 1946. februári államformaváltás után Tildy az új köztársaság államfője lett, a miniszterelnöki megbízatást ekkor Nagy Ferenc vette át. A szavazati és mandátumbeli eltérés ellenére a kormánynak 7–7 kisgazda és baloldali (kommunista, szociáldemokrata és parasztpárti) minisztere lett.
Ennél is fontosabb, hogy minden érdemi kérdést „pártközi értekezleten” döntöttek le, ahol pedig a kommunista párt – a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot domináló szovjet megszálló hatalom aktív támogatásával – minden érdemi döntést befolyásol(hatott).
 - A lapszám további tartalmából: E. Kovács Kálmán – további masszív szerepére később térünk vissza – itt az MKP által kezdeményezett Szabad Föld Téli Esték című rendezvénysorozatát mutatja be (107. p.). A Szabad Föld a kommunista párt hetilapja volt a falu számára 1945 nyárvégétől.
A rendkívül érdekes sajtószemle rovat első tételként FOGARASI Béla kommunista filozófusnak a Társadalmi Szemle (az MKP elméleti folyóirata) 1947. februári (!) számában megjelent, A hároméves terv és a kultúra című írását foglalja össze „Demokratikus kultúra vagy arisztokratikus kultúra” címen. A második tétel az ekkor már kommunista KIRÁLY István (1945-től MKP-tag) cikkének (Potemkin-költségvetés) summázata (megjelent a Valóság című folyóiratban 1947. februárban). A utolsó ismertetés pedig egyenest a Szabad Népből emel ki egy írást SZERVÁNSZKY Endre tollából (A zenei művelődés útján, Sz.N. 1947. január 18.) a hangzatos Osztálykultúra vagy egyetemes emberi értékek címen. Ebből egy sokatmondó idézet: „Megfélebbezhetetlen törvényszerűség, hogy a gazdasági és társadalmi hatalom megszerzése után fejlődik ki a hatalmon levő osztály sajátos kultúrája.” A következő évek ismeretében ehhez nem kell kommentár. (A zeneszerző Szervánszky Endre 1949-ig dolgozott a Szabad Népnél). Mindebből leszűrhető, hogy jöllehet az ÚSZ meghatározó tartalma a szabadművelődési koncepció terjesztése, ám „háttér-dallamként” kezdettől ott érvényesült az MKP hangja is, s bizonyára ez hatott Sebestyén cikkének végül megjelent szövegére is.
 22. A NSZOB működésének jól dokumentált összefoglalása olvasható CZIGLER Róbert tollából: A Magyar Kommunista párt törekvései a falusi lakosság könyvvéltatásáért a koalíciós korszakban (1945–1948) = Magyar Könyvszemle, 1984. 4. 363–373. p.
A szervezet élén a „vörös grófné”, Andrassy Katinka (Károlyi Mihály neje) állt. A téma súlyát illusztrálja egy 1947. áprilisi filmhíradó részlete: <http://filmhíradonline.hu/watch.php?id=6382>
 23. A NSZOB (céges papír, VII. Damjanich u. 6. alatti központ) 1948. március 6-án kért 50 ezer forintot kért, már 12-én (!) meg is kapott 40 ezer forintot, ebből főként Szikra-kiadványokat rendelt 100-100 példányban. Magyarázatként említik, hogy a Szikra 35%-os kedvezménnyel nyújtott, míg a többiek csak 10%-ot. Persze, a Szikrától így az összes közel nyolcvan kiadványból közel hetven kiadványt rendeltek, a többiektől (Cserépfalvi, Révai) egy-kettőt kiadónként. MNL OL

XIX-I-1-i/126. db. Levél és lista a megrendelt könyvekről.

24. TÓTH Gyula: Tíz év múltán – a hatvan éve alapított körzeti könyvtárakról. 1-2. r. = Könyvtári Figyelő, 55. évf. 2009. 4. sz. 685–704. p.; 56. évf. 2010. 1. sz. 85–107. p.

25. Körzeti könyvtár szervezése Veszprémben. 1947. április 28. MNL OL XIX-I-1-i/50. d. 4 l. + 2 l. az újabb alispáni felirat.

26. Kovács István (1921–1990) jogtudós, alkotmányjogász, az MTA tagja, a szegedi tudományegyetem professzor, az MTA Állam- és jogtudományi intézetének igazgatója. – MNL OL XIX-I-1-i/50. db.

A körzeti könyvtárral kapcsolatos további fejleményekre Gerő Gyula utal a megyei könyvtári kronológiában: A Veszprém megyei könyvtárak története dátumokban (1086–2003). In: A veszprémi Eötvös Károly Megyei könyvtár Évkönyve 1987–2003. Szerk. Balogh Ferencné. Veszprém: Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2004. – 35. p. http://helyismeret.ekmk.hu/images/stories/a_veszpremi_evkonyv.pdf [2016. 02. 16.] E kronológia szerint dr. Nagy László múzeumi és könyvtárigazgató 1948. május 3-án, majd november 7-én is beszámoltót küldött a minisztériumnak a szervezési munkákról. Előbbi 1948. május 1-i datálással, Dr. Nagy László aláírásával mi is megtaláltuk: A veszprémi körzeti könyvtár felállításával kapcsolatos szervezési munkálatok tervezete. 10 gépelt oldal. MNL OL XIX-I-1-i/126. doboz

Az 1947 őszén komolyan tervezett fejlesztés bizonyítéka lehet továbbá az a levéltervezet, amelyet – minisztere nevében – Sebestyén Géza készített. Ebben a szentesi alispánhoz fordulnak a körzeti könyvtár megszervezése érdekében, ismertetve ugyanazt a modellt, amit Veszprém esetében láttunk (létszám, elhelyezés, dologi kiadások a „törvényhatóság” által biztosítandó, az indító 6–10 ezres állomány, valamint egy „modern könyves autó” a minisztérium részéről). Sebestyén október 21-én szignálja a javított, gépelt tervezetet, a kísérő adatlap szerint ugyanezen a napon megtörtént a tisztázás, ám ezt nem követte az elküldés, vagyis nem kapta meg a jóváhagyást (utolsó adat: irattárba érkezett: X. 29.). MNL OL XIX-I-1-i/50. doboz.

A konkrét előkészületek sorába tartozhat a Bognár Gyula által készített, 1947. október 3-án kelt felterjesztés „Dr. Sebestyén Gyula miniszteri tanácsos úrnak”. Címe: A jászberényi körzeti vándorkönyvtár munkaterve.” 11 oldal gépirat MNL OL XIX-I-1-i/49. doboz. A kísérő palliumon ez olvasható: „Átvettem: 1948. VII. 1. Körzeti könyvtárak szervezési ügye jelenleg nem időszerű. Körülbelül szeptember folyamán indul meg.” Már 1947–1948 fordulóján készült egy olyan jogszabálytervezet, amely a népkönyvtárak ügyét, a körzeti könyvtárakkal egyetemben az OKK-ra kívánta bízni. Az 1947. december 22-én, illetve javítva 1948. január 7-én datált anyagon gépelt rájegyzés: „Idővel aktualitását veszítette. Irattárba teendő. Bp.

1948. VII. 5.” Ekkor, 1948 nyarán kezdődött ugyanis a külön Népművelési Minisztérium szervezése, amely viszont csak 1949 őszén kezdte meg működését. MNL OL XIX-I-1-i/50. doboz.

A nagy időbeli csúszás további tényezője ismerhető meg egy 1948. december 28-i anyagból, melynek szerzője Telegdi Zsigmond lehet, s bizonyára a pártközpont „aktívja” elé készült (ld. utolsó fejezetünket, illetve a 48. lábjegyzetet). A „Beszámoló a közművelődési könyvtárakkal kapcsolatos leg-sürgetőbb teendőkről” című anyag az eddigi irányításról azt mondja, hogy a „közművelődési könyvtárak megszervezésével először a VIII. ügyosztály foglalkozott. Később készült egy rendelet-tervezet, amely ezt a feladatot egy létesítendő Országos Népkönyvtári Központ-ra kívánta bízni.” Minthogy e tervezetet a minisztertanács nem fogadta el, a minisztérium a tennivalók (főleg a tervezett körzeti könyvtári munka) elvégzésére az OKK-t kérte fel, ennek viszont ki kellett alakítania a szükséges szervezeti kereteket. MNL OL XIX-I-20/3. doboz. E december végi anyag szakmai megalapozásának minősíthető Sebestyén Géza 1948. december 20-kelt feljegyzése „A körzeti könyvtárakkal kapcsolatos legsürgetőbb szervezési feladatok” címmel. Ez helyi tárgyalásokat irányoz elő, majd beszél a szükséges helyiségek előkészítéséről, a könyvanyag összeállításáról, a könyvek központi feldolgozásáról, a kiküldendő anyag célhelyre juttatásáról, a „könyvtári autóbuszok beállításáról”, a „kellő személyzet kiválasztásáról”, s szakmai felkészültséget megalapozó „könyvtárosképző tanfolyamról”. MNL OL XIX-I-20/ 3. doboz, 3 p. gépirat

27. A VKM 1946/47-es költségvetési keretéből (kerekítve 259 millió forint) 38% (98,7 millió) jutott az általános iskolára, míg a következő három tételre (vallás, egyetemek, gimnáziumok) együtt 34% (88 millió). A szabadművelődés ehhez képest 4,63 milliót kapott, ami a teljes keret nem egészen 1,8%-a. Adatok a Köznevelés 1947. 1. számának 13. oldalán.

28. KARÁCSONY Sándor: Új szántás = ÚSZ, 1947. 1. sz. 4. p. Nincs időnk megállni a stílus kérdésénél, csak azt a lakonikus kérdést tesszük fel: ki az a „m”, akitől „fogantatik a kultúra”?

29. KARÁCSONY Sándor: A növekedés éposza = ÚSZ, 1948. 1. sz. 68–69. p. A szofokrácia kifejezés a két világháború közt volt használatos (Kornis Gyula stb.), jelentése kb.: az értelmiség, a szellemi dolgozók rétege.

30. KARÁCSONY Sándor: Egy százestendős könyv margójára = ÚSZ, 1948. 2. sz. 68–69. p.

31. VARGHA Domokos: Két centenárium. = ÚSZ, 1948. 2. sz. 71. p. A szerző később „h” nélkül (Varga) írta a nevét.

32. KÖVENDI Dénes: Egy forradalmi népdal = ÚSZ, 1948. 2. sz. 77. p. Kövendi Dénes, az OSZT kis létszámú titkárságának

- munkatársa Szathmáry Lajossal (a VKM illetékes osztályvezetőjével) együtt az épp ekkor, 1948 elején megjelenő Szabadművelődési kézikönyv szerkesztője. A kézikönyv egy évvel később, tehát 1949 elején még meglévő példányait az új VKM-vezetés zúzdába küldte.
33. GOMBOS Ferenc: Szabadművelődés és politika = ÚSZ, 1948. 7. sz. 391–393. p. Az idézet a 391. oldalon.
 34. Uo. 391–392. p.
 35. K. NAGY István: A révfülöpi értekezlet = ÚSZ, 1948. 6. sz. 366. p.
 36. Ítélet a kommunisták bűnpörében = Budapesti Hírlap, 1933. május. 13. 6. p. Darvast, miként József Attilát is – s még további kilenc vádlottat – felmentették, Széll Jenő kapta a leg súlyosabb ítéletet (másfél év), E. Kovács egy hónapot kapott. Vö. PÁSZTOR József: Szabad Írás. Irodalmi lap 1934-ben. = Magyar Könyvszemle, 1963. 317–324. p.
 37. E. KOVÁCS Kálmán: Klerikális reakció, paraszttromantika és népművelésünk demokratizálása = Társadalmi Szemle, 1948. 6. sz. 469–476. p. Feltűnő, hogy míg Karácsonyék elutasították a Horthy-korszak paternalista „népművelését”, itt a kifejezés ismét dominánssá válik, még hozzá negyven évre. E. Kovács a lesújtó kritika előtt két „ártatlan” beszámolóval volt jelen a lapban. Regényét (A kakassziki kovács) és számos brosúráját a Szikra pártkiadó jelentette meg, s e művei helyet kaptak abban a listában, amelyet a NSZOB igényelt (ld. 21. jegyzetpontunkat). E. Kovács 1949 elejétől a népművelési terület felelőse „miniszteri osztályfőnökként” (Népszava, 1949. április 13. 6. p). E minőségében ismét szerepel a TSZ-ben is (A szabadművelődés eredményei és az öt éves terv = TSZ, 1949. 5. sz. 361–363. p.) Az új Népművelési Minisztérium (működésének kezdete 1949 ősze) viszont – tudomásunk szerint – nem vette át. E. Kovács 56-ig íróként, újságíróként működött, majd Sárospatakon tanított, s élete e hosszú szakaszában – a tanári és nyelvművelői munkán kívül – főként verselt. Lipták Pál, a Békéscsabai Megyei Könyvtár sorozatában adta ki kötetét a hetvenes években (Fodor András, Csorba Győző, Keresztury Dezső és mások mellett), majd 1985-ben Patakon is megjelent egy gyűjteménye. A pártközpont sem felejtette el: 75. születésnapján magas pártkitüntetéssel ismerték el korábbi érdemeit: az MTI jelentése szerint Április Negyedike Érdemrendet adományoztak neki (Népszava, 1987. június 17. 6. p.)
 38. E. Kovács Kálmán: i. m. 469. p.
 39. E. KOVÁCS Kálmán: A szabadművelődés kérdéseiről = ÚSZ, 1948. 8–9. sz. 465. p.; TSZ, 1948. 6. sz. 476. p. Az ÚSZ utolsó, 1948. októberi száma már jó példát mutat az új szemléletből ilyen írásokat közölve: Bevezetés a marxizmus tanulmányozásához ((586–596. p.); A természettudományi nevelés kérdései. Iljin „Hegyek és emberek” című műve kapcsán (597–602. p.); A Szovjetunió tömegkultúrája a szovjet könyvkiállítás tükrében (620–623. p.); A csodálatos film (624–629. p.). Utóbbiban a „felelős szerkesztő és kiadó” Victor János lelkendezik a szovjet filmek sajátosságai okán. – Ez nem mentette meg a lapot, a szám utolsó, 640. oldalán ilyen szöveg „búcsúztatja”: A Vallás- és közoktatásügyi Miniszter 12.250/1948. sz. rendeletével elrendelte az Országos Szabadművelődési Tanács újjászervezését, a 10.640/1948. Korm. sz. rendelet pedig az iskolán kívüli nevelés többi szerveinek újjáalakítását. Ezeknek a rendeleteknek értelmében a folyóiratunk szerkesztésére vonatkozó megbízások is természetesen megszűnnek. A továbbiakról az újjáalakult Tanács fog dönteni.” A tanács nem alakult újjá, a lap utód nélkül eltűnt az enyészetben.
 40. SZATHMÁRY Lajos: Népkönyvtáraink = ÚSZ, 1947. 2. 104–105. p. Néhány adata: a háború előtti hálózatot „elsöpörte az országon átviharzó háború. Mindössze 1200 népkönyvtár maradt meg belőle, mintegy 200 ezer” kötettel. Rádásul a kulturális kormányzat „anyagi ereje odáig csökkent, hogy fel kellett adnia népkönyvtárainak táplálására vonatkozó terveit. További gyarapításuk érdekében az egyes helyi szabadművelődési tanácsok gondozásába adta őket...” Uo. 105. p. Úgy is fogalmazhatunk, hogy Sebestyén megrajzolta a kívánatos irányt, az illetékes pedig bejelentette a csödhelyzetet. Hisz ki gondolhatta, hogy a koldusszegény helyi irányítás épp a könyvtárat fogja támogatni...
 41. SEBESTYÉN Géza: A népkönyvtárak szervezete a Szovjetunióban = ÚSZ, 1948. 5. sz. 267–270. p. Itt említjük meg azt a két érdekességet, hogy a szövegben még nincsenek jelen az „alapító” próféták (Lenin, Krupszkaja), másrészt minden időtlen, nincs változásra utaló jel egy sem. Ez is mintha a megvalósult tökéletességet fejezné ki.
 42. A finn népkönyvtárak = ÚSZ, 1948. 5. sz. 270–272. p.
 43. DOBOSSY László: A könyvtárak helyzete Franciaországban = ÚSZ, 1948. 5. sz. 272–273. p.
 44. VARJU Bálint: Ezer népkönyvtár, hatszáz vándorkönyvtár = ÚSZ, 1948. 5. sz. 273–274. p.
 45. BOGNÁR Gyula: A jászberényi vándorkönyvtárak = ÚSZ, 1948. 5. sz. 275–277. p. A szerző már 1947-ban a témába vágó brosúrárt adott ki a Nemzeti Parasztpárt kiadványsorozatában (A jászberényi vándorkönyvtárak munkája. 1947. 24 p.).
 46. SEBESTYÉN Géza: Könyvtárosi útmutató dióhéjban falusi és üzemi könyvtárak vezetői számára = ÚSZ, 1948. 5. sz. 278–282. p.
Sebestyén a VKM VIII. ügyosztályától 1948. október 11-én

megbízást kapott, hogy „Gyenyiszjev, V. N.: A népkönyvtár munkája című művének a könyvtár nevelő munkájára vonatkozó fejezetét oroszról fordítsa le magyarra”. MNL OL XIX-I-1-i/126. doboz. Ez a fejezet 1949-ben meg is jelent: GYENYSZJEV, V. N.: A népkönyvtár kulturális munkája. Bp. Új Magyar Könyvkiadó, 1949. - 42 p. A fordító nevét nem tüntették fel. A teljes könyv 1953-ban látott napvilágot Komlós Imréné, Sebestyén és Papp Simon fordításában, A tömegkönyvtár munkája címmel (Művelt Nép, 261 p.). Egyidejűleg születtek az első hazai jegyzetek (pl. BABICZKY Béla: A magyar könyvtárügy szervezete (1953. 63 p., ugyanez 1954-ben bővebb címen és 90 oldalon), majd 1956-ban a korszak könyvtártudományi csúcsteljesítményeként tisztelhető „Sallai-Sebestyén”.

47. GÁL István, az OKK mb. vezetőjének kísérő levele és a jelzett beszámoló, 1947. április 25.: MNL OL XIX-I-1-h/129. doboz, 1+2 oldal.
48. TRÓCSÁNYI György: A magyar könyvtárpolitika új feladatai. 1948. január 31. – 19 gépelt oldal. MNL OL XIX-I-20/1. doboz. A szöveg megérdemelné a nyilvánosságot.
49. Az anyagok a MNL OL XIX-I-1-i/ 126-127. dobozokban található. Ezek közül néhány (Nógrád-Hont megye, 3 p., Szatmár-Bereg megye, 6 p., Szombathely város, 4 p., Mátyás Ferenc minisztériumi előadó országos összefoglalója: 1948. augusztus 4. 9 p.) áll rendelkezésünkre.
50. A politikai célzatú felülvizsgálatról POGÁNY György tanulmánya részletesen tájékoztat: Igazolóbizottsági eljárás és B-listázás az Országos Széchényi Könyvtárban. 1. rész = Könyvtári Figyelő, 61. évf. 2015. 3. sz. 339–353. p. Itt csak a „korszellem” alantas megnyilvánulását adhatjuk hozzá. A Népszava 1945. április 21-i számának hatodik oldalán Tisztogatózás címszó alatt ez olvasható: „Fitz József még mindig a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának vezetője. Jobbol-

dali érzelmeit sohasem titkolta. 1944 decemberében Hubay Kálmán vezércikkeit olvasta fel tisztviselőinek és Hubayt a legnagyobb magyar publicistának nevezte. Ilyen rosszlízlésű ember nem való a Széchényi Könyvtár élére.”

51. Az Országos Könyvtárügyi Tanács élére alternatív javaslatként a kultuszminiszter 1947-ben három főigazgatót: Mátrai Lászlót (1909), Tolnai Gábort (1910) és Trócsányi Györgyöt (1896) terjesztette elő. Ld. Ortutay Gyula. Előterjesztés a Minisztertanácshoz. 1947. évi július 5-én. 93.629/1947. sz. VI. 2. ü. o.: MNL OL XIX-I-1-h/129. doboz
52. F. Gy. (talán Faludy György?): Tallózás a magyar kultúra körül. = Népszava, 1948. február. F. Gy. kívánsága teljesülni látszott, hiszen lapja 1949. februárban már ilyen címen közölt hosszabb cikket: Új könyvtárak, új könyvtárosok, új olvasók az üzemekben. Ennek vezérmotívuma: „A könyvtármunka legfontosabb feladata a tömegek szocialista nevelése s minél szélesebb olvasótábor kapcsolódik ebbe a munkába, annál eredményesebb”. Milyen nyilvánvaló, hogy a kitűzött cél az extenzivitás: „minél szélesebb” = „annál eredményesebb”.
53. Jegyzőkönyv a Szabadművelődési Vezetők Aktivájának 1948. dec. 28-i üléséről. Agitprop. MNL OL 276. f. 109. cs. 13. ő. e. – 2 lap (az idézett döntések: 3. és 4. pont, 1. p.). „Lázár elvtárs” = bizonyára Lázár Péter, aki 1948–49-ben a Gerő Ernő vezette Magyar Tudományos Tanács égisze alatt tervezte és szervezte a dokumentációs munka megteremtését.
54. SZÁNTÓ Miklós: Kultúrpolitikai feladatok = Népszava, 1948. dec. 12. 13. p.
55. SZIGETI József: A Magyar Szocialista Párt kultúrpolitikájáról = Akadémiai Értesítő, 1958. 401. p.

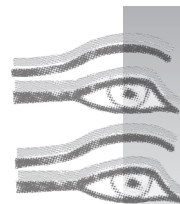
Beérkezett: 2016. április 15.

Markusovszky-díj egy bibliográfus, könyvtörténésznek

Dr. Dörnyei Sándor, az Országos Széchényi Könyvtár bibliothecarius emeritusa 2016. május 4-én vette át az Orvosi Hetilap, a hazai orvosi szakfolyóiratok egyik meghatározó képviselőjének, Markusovszky Lajos-díját a folyóirat tavalyi évfolyamában közölt orvostörténeti közleményéért. (A korabeli sajtó Semmelweis betegségéről és haláláról = Orvosi Hetilap, 156(18), 2015. pp. 744–745). Egy héttel korábban a Magyar Orvostörténelmi Társaság választotta tiszteletbeli tagjai közé.

(www.oszk.hu/hírek, 2016.)

Az ELTE Egyetemi Könyvtár ősnymtatványainak bővülése a 18. század második felétől

KNAPP Éva

Ismeretes, hogy ősnymtatvány az a könyv vagy egylevelű kiadvány, amelyet az európai könyvnyomtatás feltalálása óta, azaz az 1450-es évek közepétől a 15. század végéig, pontosabban 1500. december 31-ig mozgatható betűkkel, szedéssel-nyomással állítottak elő. Terminus technicus egy latin kifejezés, az *incunabulum* (többes számban *incunabula*), melynek elsődleges jelentése pólya (bölcső), további jelentése szülőföld, születéshely, első kezdet, eredet, első gyermekkor. Innen származik az *incunabulum* nemzetközileg elfogadott jelentése, a bölcsőnyomat (*bölcsőnyomtatvány*). Egy másik kifejezés, a *paleotípi*a szintén használatos a 15. századi nyomtatványokra, nemzetközileg általánosan elfogadottá azonban az elmúlt két évszázadban az *incunabulum* vált.

A 15. század második felének nyomdászai tudatosan törekedtek arra, hogy munkáik hasonlítsanak a középkori kézzel írott könyvekhez, a kódexekhez. Ennek érdekében a kódexírás főbb betűtípusain (gót, antikva) kívül az ősnymdászok átvették a kódexekben használt rövidítéseket (*abbreviatura*) is, s ezek

használatával biztosították a sorok azonos hosszúságát. A mintegy hatvan-nyolcvan általánosan használt rövidítés mellett kedveltek voltak a ligatúrák (közös matricára öntött kettős betűk) is. A fennmaradt ősnymtatványok tekintélyes része csonka példány. Jelenleg lényegében minden egyes ősnymtatványkiadás példányát a címléírás során végig kell ellenőrizni, nem csonka-e. Ez a kollacionálás, ami a kötetben található szignatúra vagy *registrum* segítségével történik. Ha a kötethez ezek közül egyik sem tartozik hozzá, az ívfüzetek közepét megkeresve a fűzés segítségével végezhető el ez a munkafolyamat. Nehéz és fáradtságos a kelendőbb ősnymtatványok újabb kiadásainak elkülönítése is. Nem ritkák az ugyanazon kiadásokon belüli variánsok sem – ezek általában úgy keletkeztek, hogy a nyomás alatt egyúttal korrigálást is végeztek. Ha például egy ívből már kinyomtak száz példányt és ekkor fedezték fel a hibát, egyszerűen korrigálták, s így ugyanazon ív további példányai már részben eltértek az előbbiektől.

Az ősnymtatványok gyűjtése Magyarországon va-

lószerűleg a *Bibliotheca Corvinianáig* nyúlik vissza. Mátyás király világhírű könyvgyűjteményében nyomtatványok is helyet kaptak, melyek közül négy máig fennmaradt. Ezek mindegyikében megtalálható Mátyás családi címeréből a holló (corvus), illetve a tulajdonra vonatkozó korabeli bejegyzés. E köteteken kívül továbbiakat is őrizhettek Hunyadi Mátyás könyvtárában. Ismeretes például, hogy Pomponius Laetus 1471-ben nyomtatásban küldött Budára egy *Silius Italicus*t. Az említettekén kívül több ősnymtatványt ajánlottak Mátyás királynak és feleségének, Aragóniai Beatrixnek, melyekből minden bizonnyal példányok is kerültek a Bibliotheca Corvinianába. A magyarországi történeti könyvtárak ősnymtatványaiból viszonylag kevés kötet maradt fenn, az eredeti őrzési helyeken még ennél is kevesebbet lehet megtalálni (például Nagyszebenben).

Az úgynevezett „régikönyves”-gyűjteménnyel bíró, azaz 1800 előtt megjelent nyomtatványokat őrző könyvtáraknak minden esetben a legértékesebb állományrésze az ősnymtatvány-gyűjtemény. Magyarországon összesen több mint 7100 ősnymtatvány található a közgyűjteményekben és az egyházi könyvtárakban (a hazai magángyűjtemények ősnymtatvány-kincseiről jelenleg nincsenek megbízható adatok). Ezzel az ősnymtatvány-állománnyal az ország előkelő helyet foglal el az európai országok között, mivel körülbelül hasonló számú 15. századi nyomtatvánnyal rendelkezik, mint – Borsa Gedeon becsült adata szerint – Belgium és Hollandia. Ezek jelentős részét, mintegy a felét három nagy könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára őrzi. Magyarország első számú ősnymtatványtárát az Országos Széchényi Könyvtár, a második legnagyobb ősnymtatvány-gyűjteményt a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ – MTA KIK), s a harmadik nagy incunabula-állományt a budapesti Egyetemi Könyvtár (ELTE Egyetemi Könyvtár) őrzi. Mindhárom gyűjteményben ezernél több ősnymtatvány található.

A budapesti Egyetemi Könyvtár jogelődje, az első nagyszombati jezsuita könyvtár megalapításával (1561) és e könyvtár jogutódai révén jött létre az az országban egyedülálló ősnymtatvány-gyűjtemény, mely évszázadokon át egészen a mai napig együtt maradt és folyamatosan bővült. A tár kiemelkedő jelentőségű abból a szempontból is, hogy állományát nem magángyűjtemény formájában, látványossággként

gyűjtötték össze, hanem napi használatra, elsősorban oktatásra és tanulásra szánták. Fő jellegzetessége, hogy az eredeti állományt évszázadokon keresztül megőrizte a gyűjtemény. Ezt az állítást elsősorban a kötetekben megtalálható viszonylag sok bejegyzés, marginália bizonyítja. Az ősnymtatványok száma a könyvtár történetének kezdetétől folyamatosan gyarapodott. 1635 előtt összesen huszonhat ősnymtatványt őrzött a nagyszombati jezsuita könyvtár, melyek közül húsz ma is a gyűjtemény része. Valószínű, hogy két további is őrzi a könyvtár, de ezeknek időközben megsérült a tulajdonosi bejegyzése. Az ősnymtatványtár legrégebbi huszonhat kötetéből huszonkettőt közel 380 éve őrzi a könyvtár. A tár bővülése később is folyamatosnak tekinthető a jezsuita rend feloszlásáig (1773).

Az ősnymtatványtár legjelentősebb állomány-növekedése Mária Terézia, majd II. József szerzetesrendeket feloszlató rendeleteinek köszönhető. A feloszlott rendi könyvtárakból az uralkodó a bécsi udvari könyvtár elsőbbségének biztosítása után válogatási jogot adott a volt nagyszombati jezsuita egyetem könyvtárának, az államosítása után Budára, majd Pestre költöztetett egyetemi könyvtárnak. Számos, értékes ősnymtatvánnyal rendelkező szerzetesi könyvtár anyaga került – elsősorban a Felvidékről – a pesti egyetemi könyvtárba. A rendfeloszlásokat követően a Magyarországon történetileg megmaradt ősnymtatványok jelentős részének gyűjtőhelye lett a könyvtár, s e körülmény miatt könyv- és könyvtörténeti szempontból kimagasló értéket képvisel ez az ősnymtatvány-gyűjtemény. A könyvtárba irányított abolíciós könyvanyagban viszonylag sok duplum példány volt, ugyanakkor több ritkaság is ezen az úton jutott a könyvtári állományba. Ilyen például a *Diurnale Argentinense* (Basel, Michael Wenssler, circa 1491 – Inc. 830), melyből a Gesamtkatalog der Wiegendrucke mindössze öt példányt tart számon, s ezek között a budapesti Egyetemi Könyvtár példánya variáns példány.

Az ősnymtatványok állományadatát a 18. század utolsó negyede végéről csak megközelítően lehet megbecsülni. *Vértesy Miklós* kutatásai alapján tudjuk, hogy a rendelkezésre álló források közül a kötetekben ma is megtalálható tulajdonosi bejegyzések alapján a nagyszombati volt jezsuita könyvtári ősnymtatványokon kívül 223 ősnymtatvány egykori őrzőhelye volt jezsuita gyűjtemény. Ezek megoszlása a proveniencia szerint a következő:

Hely	Kötetek száma
Besztercebánya	26
Eperjes	15
Fiume	12
Komárom	10
Lőcse	1
Pozsony	87
Selmecbánya	2
Sopron	28
Szokolca	3
Szatmár	2
Szepes	5
Trencsén	4
Turóc	3
Zsolna	2
Bécs, Pazmaneum	9
Egri egyházmegye bécsi S. J. papneveldéje	11
Krems	1
Triest	2

A táblázatból nyilvánvaló, hogy a pozsonyi, a soproni és a besztercebányai jezsuita könyvtárakból került a legtöbb ősnymotatvány az államosított nagyszombati egyetem könyvtárába. A jelentős számú pozsonyi gyarapodás oka elsősorban abban kereshető, hogy e jezsuita könyvtár őrizte *Mossóczi Zakariás* nyitrai püspök 16. századi gazdag magánkönyvtárának jelentős részét. Ismeretes, hogy Mossóczi 1587-ben sógorára, *Kecskés Andrásra* hagyta könyvtárát, akitől *Kecskés János* nagyszombati kanonokhoz került. Kecskés János saját könyv-gyűjteményével együtt a pozsonyi jezsuitáknak ajándékozta a Mossóczi-féle könyveket.

A másik számba vett forrás Pray György *Index rarioruma* (I–II. kötet, Buda, 1780–1781). Pray összesen 179 ősnymotatványt vett be munkájába. Ezek azok az ősnymotatványok, melyeket ő a többi közül ritkaságnak ítélt. A 179 Pray-féle ősnymotatványból 88 kötetben található egykori jezsuita tulajdonosi bejegyzés. Ha e két, eltérő forrásból származó adathoz becslés alapján (30–40 kötet) hozzáadjuk a Pray által kihagyott ősnymotatványokat, illetve a tulajdonosi bejegyzést nem tartalmazó egykori jezsuita könyvtárakban őrzött 15. századi nyomtatványokat, az állományt 350 kötetre lehet becsülni.

A II. József által elrendelt rendfelosztások (1782–1786/88) következtében 134 férfi és 6 női rendház könyvtárának állománya került állami tulajdonba. E

könyvtárak anyagának áttekintését és szétesztását az uralkodó az Egyetemi Könyvtárra bízta. A könyvtár az így számba vett ősnymotatványok legnagyobb részét megtartotta saját állománya részeként. Áttekintve a gyűjteménybe ekkor bekerült ősnymotatványok utolsó tulajdonosait, megállapítható, hogy a bejegyzéseket és a beragasztott ex libriseket figyelembe véve az ősnymotatványok a következő rendektől származnak.

Szerzetesrend megnevezése	Ősnymotatványok száma / kötet
pálos	208
minorita + ferences	23
trinitárius	11
szervita	12
premontrei	6
karmelita	2
bencés	4

A táblázatba foglalt adatok az egykori valóságot nem minden részletében tükrözik, mivel egyrészt léteznek a kötetekben úgynevezett „rejtett” tulajdonosi bejegyzések is, másrészt például a pannonhalmi bencés apátságból beszállított ősnymotatványok négy kötet kivételével visszakerültek Pannonnalmára. Az adatokat az is torzíja, hogy egyes szerzetesrendek nem minden felosztott rendházából kerültek be az Egyetemi Könyvtárba az ősnymotatványok. Teljes egészében egyedül a pálos rend könyvvállományából származó ősnymotatványok találhatók meg a könyvtárban (208 kötet). Ezek egykori rendházankénti megoszlása az első számbavétel után a következő.

Pálos rendház	Ősnymotatványok száma / kötet
Csáktornya	25
Felsőelefánt	24
Lepoglava	49
Máriavölgy	20
Nagyszombat	8
Novi	11
Pest	31
Remete	11
Többi, kisebb rendházból összesen	29

Az ősnymotatványok korábbi tulajdonosainak figyelembe vételével egyszer majd minden egyes, a

gyűjteményben őrzött ősnymtatvány története meg-
rajzolhatóvá válik. A II. József kori abolíció után a
könyvtár ősnymtatványainak száma – becslés alap-
ján – mintegy hatszáz kötet lehetett. Ez a mennyiség
és a kötetek által képviselt minőség (a ritka és uni-
kum példányok révén) egykorúan teljesen egyedül-
álló volt az országban. Így például a legértékesebb,
1470 előtt készült ősnymtatványok száma négy (Inc.
789, 790, 867, 872).

II. József 1785-ben rendeletet adott ki az abolíció ré-
vén bekerült másod- és többes példányok értékesíté-
sére. A rendelet végrehajtása során 1787–1797 között
hét árverést rendezett az Egyetemi Könyvtár, és ösz-
szesen 20 031 könyvet kínált eladásra, ami a továb-
bi többes példányok figyelembe vételével mintegy
25 000 kötet értékesítését jelenthette. Az árverések
nyomatott katalógusai (*Catalogus librorum, qui in
Bibliotheca Universitatis Pestiensis publicae auctioni
exponentur* [hét füzet], Pest, 1787–1797) a könyvtár
történetének becses forrásai, kutatásuk még éppen
csak elkezdődött. Az árveréseken négy ősnym-
tatványt kínált megvásárlásra a könyvtár (a Hain-
számokkal kifejezve ezek a következők: H 3118,
H 1249, H 5388, H 9246). Közülük egy, Jacobus

Sprenger és Henricus Institoris híres, a boszorkány-
perek lefolytatói számára írt *Malleus maleficarum*
(Nürnberg, Anton Koberger, 1496, H *9246) többes
példánya (ma a kiadásból az ősnymtatványtárban
őrzött példány jelzete Inc 591) biztosan elkelt, ára
harminc krajcár volt.

A könyvtár jelenleg az 1200-nál több bibliográfiai
egységet őrző ősnymtatványtárával Magyarország
harmadik legnagyobb incunabulum-gyűjteménye.
Több olyan kötettel bír, amelyek ezeknek a kiadá-
soknak az egyetlen ismert példányai. Az ősnymtat-
ványok jelzete – más hazai ősnymtatvány-gyűjte-
ményekhez hasonlóan – az 'Inc' rövidítésből és nu-
merus currens arab számból áll. Az ősnymtatványok
úgynevezett rövid címleírása elektronikus formában
is elérhető, s a könyvtár tervbe vette a könyvészeti
leírások bővített formátumú, a kötetek egyéni jel-
legzetességeire is figyelő leírások elkészítését. E
sajátosságok jelentős része a gyűjteménybe kerülés
(proveniencia) tényével kiegészítve új kontextusba
helyezik a tár egészét, s így együttes vizsgálatuk tör-
ténettudományi, irodalomtörténeti és pedagógiatörté-
neti érdeklődésre egyaránt számot tarthat.

Beérkezett: 2016. január 27.

Froemel Károlyné Jáky Éva (1936–2016)

2016. február 12-én elhunyt Froemel Károlyné Jáky Éva, az Országos Széchényi Könyvtár
Retospektív bibliográfiai osztályának egykori munkatársa.

Froemel Károlyné 1956 és 1961 között végezte az ELTE BTK magyar-könyvtár szakát
Kovács Máté tanítványaként. Utána az OSZK-ba került, ahol a könyvfeldolgozó osztályon
lett a sorozati katalógus szerkesztője, később pedig a retrospektív nemzeti bibliográfia
szerkesztésével foglalkozott.

A kezdetektől részt vett a Magyar Könyvészet 1945–1960 köteteinek, és a két világháború
közötti időszak, az 1921–1944-es Magyar Könyvészet szerkesztési munkáiban. Ismereteit
és tapasztalatait hasznosítva munkája mellett közreműködött a 19 kötetes Magyar
nagylexikon 6. kötetétől a szócikkek bibliográfiáinak szerkesztésében, és segítette
a Magyarországi iskolai értesítők bibliográfiája első kötetének létrejöttét is. Neve szerepel
a két világháború közötti Magyar Könyvészet 2005-ben, CD-ROM-on megjelent
betűrendes mutatójának közreműködői között is.

Szakmai életében mindvégig, 1996-os nyugdíjba vonulásáig, a magyar kulturális
örökség számbavételén dolgozott. Emlékét megőrizzük!

(KÉGLI Ferenc megemlékezésének felhasználásával, mely az MKE Bibliográfiai Szekciója
2016. március 11-ei taggyűlésén hangzott el.)

Megszólított elődök

„Szép szellemi szolgálat ez”

Marót Miklós (1928–2006)

KISZL Péter – PATKÓSNÉ TÓTH Zsuzsanna

Bevezetés

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézetében (ELTE BTK KITI) – *Voit Pál* jóvoltából – a 2013/2014. tanévben megkezdődött *Voit Krisztina* (1940–2010) néhai tanszékvezető hagyatékának feltárása. Az ELTE Könyvtártudományi doktori programja keretében végzett rendszerező munka¹ során számos értékes dokumentumra leltünk, melyek közül szakmánk meghatározó személyiségeivel – valószínűleg az 1980-as évek derekán – készült, eddig publikálatlan interjúkat tervezzük induló sorozatunkban szerkesztés után részben vagy egészben közölni:

- *Kozocsa Sándor* (1904–1991), az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) bibliográfiai, majd referenz osztályvezetője;
- *Vértesy Miklós* (1907–1991), az Egyetemi Könyvtár (EK) Ritkaságtárának vezetője;

- *Csapodi Csaba* (1910–2004), a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Könyvtár Kéziratára és Régi Könyvek Gyűjteménye osztályvezetője;
- *Csapodiné Gárdonyi Klára* (1911–1993), az OSZK Kézirattárának vezetője;
- *Walleshausen Gyula* (1923–2010), a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Könyvtárának igazgatója, majd a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának főigazgatója;
- *Marót Miklós* (1928–2006), a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) Olvasószolgálati Osztályának vezetője, majd az EK főigazgató-helyettese;
- *Borsa Gedeon* (1923–), az OSZK tudományos munkatársa, a Régi Magyarországi Nyomtatványok bibliográfiai szerkesztőségének vezetője.

Az interjúk készítője ismeretlen, riporter névmeg-

jelölés nem szerepel a hangszalagokról készített gépiratokon.² Ennek kiderítésére a Borsa Gedeon-nal történt konzultációnk sem vezetett érdemi eredményre.³ A sorozat megjelentetése tehát kizárólag az interjúalanyok örököseinek jóváhagyásaitól függ, ez befolyásolhatja a közzététel sorrendjét is. Fontos megemlíteni, hogy a Könyvtárosban 1976-tól kezdődött „*Könyvtáros sorsok – könyvtáros pályák*” című vállalkozásban is születtek interjúk a Csapodi házaspárral⁴ és Vértessy Miklóssal,⁵ illetve a szak-sajtóban jelentek meg további, rövidebb terjedelmű életrajzi vonatkozású összeállítások (beleértve az évfordulós megemlékezéseket és a nekrológokat is⁶) néhány szakemberről, de áttekintésük után nem állapítható meg számottevő tartalmi egyezőség a Voithagyatékban fellelt iratokkal. Az interjúk szakmai közösség elé tárását ezért hivatásbeli kötelességünknek érezzük egyrészt tisztelgésnéven neves elődeink előtt, másrészt pedig, hogy újabb adalékokkal szolgáljunk a könyvtártörténet számára.

Vállalásunk teljesítését Marót Miklóssal kezdjük, aki az elsők között szerzett intézményünkben (együttal Magyarországon) könyvtár szakos egyetemi diplomát.

Marót Miklós szakmai pályafutása

Marót Miklós 1928. augusztus 20-án született Budapesten. 1946-ban érettségizett a II. kerületi Egyetemi Katolikus Gimnáziumban, majd felvételt nyert a Pázmány Péter (mai Eötvös Loránd) Tudományegyetemre francia–magyar–történelem szakos bölcsész-hallgatóként, illetve az Eötvös Kollégiumba bejáróként, ahonnan azonban politikai okból (értelmiségi származása miatt) eltanácsolták. 1948 decemberétől a FSZEK gyakornokává nevezték ki, melynek hatására az egyetemen leadta a történelmi stúdiumokat, és az 1948/1949-es tanév második félévében felvette a frissen megalakuló Könyvtártudományi Tanszék által oktatott tárgyakat. 1951-ben szerzett diplomát a pesti bölcsészkaron. A FSZEK továbbra is alkalmazta könyvtárosként: két évet a kölcsönzőben töltött, két évig tartalmi feltárást végzett, két évet a bibliográfiai osztályon dolgozott, majd tizenöt esztendeig a tájékoztatóban. 1956–1969 között az Olvasószolgálati Osztály vezetője volt. 1963–64-ben megszervezte a zenei gyűjteményt. 1969 októberétől – az FSZEK helyi pártszervezetével történt ideológiai nézeteltérése miatt – az ELTE EK-ba kérte áthelyezését, ahol tájékoztató könyvtárosként helyezkedett el. Irányította az EK – főként a hármas metró építése káros hatásai

miatt szükségszerűvé vált – épületrekonstrukcióját, és 1980-ban elnyerte a főigazgató-helyettesi címet. Nyugdíjazása után több éven keresztül az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának könyvtárosaként tevékenykedett.

Számos külföldi tanulmányúton vett részt, többek között a Szovjetunióban, de Angliában, Ausztriában és Franciaországban is járt; maga is szervezett kollégáinak szakmai utazásokat, ahol idegenvezetőként működött közre. Ajánló bibliográfiák készítése mellett különféle tudományos kiadványok, szakkikkek szerzője, szerkesztője, lektora; oktatott középfokú könyvtáros tanfolyamokon. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) tagjaként több száz előadást tartott Budapesten és vidéken egyaránt, építészet- és kultúrtörténeti kötetek, valamint útikönyvek is fűződnek a nevéhez. Franciául, németül angolul, olaszul és szláv nyelveken beszélt.⁷

Marót Miklós 1995-ben, a Magyar Nemzetben így vallott a könyvtáros hivatásról: „*Szép szellemi szolgálat ez. És ahogy bonyolódik a mai polgárosodásban a szellemi élet, még ma is nagy szükség van olyan tanácsadókra, informátorokra, akik ha névtelenül is, de benne vannak az alkotásban.*”⁸

Marót Miklós főbb könyvtárszakmai publikációi (időrendben)⁹

MARÓT Miklós: Mit olvasson az ifjúság a világirodalom nagy elbeszélőitől? Ajánló bibliográfia. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1954. 48 p.

FLÓRIÁN László, MARÓT Miklós: Fővárosunk Budapest. Válogatott művek bibliográfiája. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1955. 156 p.

MARÓT Miklós: Mit olvassunk a világirodalom klasszikusaitól? Ajánló bibliográfia. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1955. 220 p.

MARÓT Miklós: Könyvtárunk tájékoztató szolgálata. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. 5. évf. 1955. 68–76. p.

MARÓT Miklós, SZALAI György: Könyvtárunk 1955. évi felmérésének eredményei. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. 5. évf. 1955. 39–55. p.

MARÓT Miklós: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár helyzete az Országos Könyvtártügyi Tanács előtt. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. 6. évf. 1956–1957. 53–54. p.

MARÓT Miklós: Új feladatokat keres a Fővárosi Sza-

bó Ervin Könyvtár. In: Könyvtáros, 7. évf. 1957. 5. sz. 348–349. p.

MARÓT Miklós: Megvalósulás útján a zenei népkönyvtár. In: Muzsika, 1. évf. 1958. 5. sz. 12–13. p.

DEBRECENINÉ JÁMBOR Mária – MARÓT Miklós: A központi könyvtár tudományos és ismeretterjesztő anyagának forgalma. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve, 9. évf. 1961. 127–143. p.

KÖVÁGÓ Antal – MARÓT Miklós: Idegenforgalmi (az idegenforgalomban fölhasználható) művek jegyzéke. 1945–1961. Budapest, Panoráma, 1962. 183 p.

DEBRECENINÉ JÁMBOR Mária – MARÓT Miklós: Az olvasók rétegződésének és olvasmányainak vizsgálata a központi könyvtárban. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1963. 15 p.

SIMON Lászlóné – KURUNCZY Lajosné – MARÓT Miklós: A sashalmi kerületi könyvtár tíz esztendeje. 1951–1961. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1963. 15 p.

HORNYÁNSZKY Sári – MARÓT Miklós: A társadalomtudományi könyvek és olvasóik vizsgálata a központi könyvtárban. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. 11. évf. 1963. 163–171. p.

MARÓT Miklós – SZALAI Ágnes: Tervek, gondok és megoldások Zenei könyvtárunk felállításánál. In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. 12. évf. 1964–1965. 279–287. p.

DÉRI Miklósné – MARÓT Miklós: Igényvizsgálatok módszertana. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1968. 102 p. (A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai; 28.)

MARÓT Miklós: A főváros tudományos intézményei és az öntevékeny helytörténeti kutatás. In: Budapest helytörténeti kézikönyve. Budapest, Hazafias Népfront Budapesti Bizottsága, Fővárosi Népművelési Tanács. 1971. 117–133. p.

MARÓT Miklós: Kölcsönzésünk elemzése. In: Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei, 6. évf. 1972. 137–146. p.

A könyvtár kezelése. Szerk. KATSÁNYI Sándor. Írták MARÓT Miklós et al. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ – Műzsák Közművelődési Kiadó. 1984. 289 p.

MARÓT Miklós: A kiadványcsere néhány időszerű kérdése a magyar könyvtárakban. In: Könyvtári Figyelő, 34. évf. 1988. 5–6. sz. 367–373. p.

MARÓT Miklós: Renovált könyvtárpalota a pesti belvárosban. Felújított Egyetemi Könyvtár új gondokkal. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 43. évf. 1993. 12. sz. 13–15. p.

*

Lenyomat a FSZEK két évtizedéről (1948–1969) – interjú Marót Miklóssal¹⁰

*Marót Miklós a „Híres magyar könyvtárak” című filmsorozatban (ELTE EK, 1985.)
Forrás: <http://nava.hu/id/1050432>*

Kérdező: Marót Miklós, az Egyetemi Könyvtár főigazgató-helyettese egyebek közt arról nevezetes, hogy első csoportban volt azok között, akik az egyetemen könyvtárosságot tanultak. Nagyon szeretném, ha beszélne erről!

Marót Miklós: A hallgató szemszögéből tudok hozzászólni; három szakos voltam induláskor: magyar, történelem és francia. Másodéves koromban az egyik kolleginám a francia szakon, *Rüdiger Edit*¹¹ szölt, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban ún. tíz forintos gyakornoknak délutánonként alkalmaznak egyetemi hallgatókat. Ez annyit jelentett, hogy kettőre be kellett mennünk és este nyolcig a kölcsönzésben az adminisztrációt ellátnunk. Ez a tíz forint akkor, ha nem is nagy pénz, de jövedelem volt. El is mentem a könyvtárba, és 1948. december 15-étől a kölcsönzésben dolgoztam. Az érdekessége ennek a kornak az volt, hogy a könyvtárak zömmel – amennyire én láttam – még a régi, 1945 előtti szervezetben működtek, és nagyjából ugyanazokat az olvasókat szolgálták, akiket 1945 előtt. Sem számszerűleg, sem az olvasók minőségében ekkor még nem történt változás. Jellemző, hogy a Szabó Ervin Könyvtár központjában az évi beiratkozott olvasók száma 2000–2500 volt, és

ez 1948–1949-ben sem változott különösebben, azt hiszem, az év végén 2500-as létszámmal zártunk. Az olvasók másik rétege – az egyetemi hallgatók – ekkor ritkábban jelentkeztek, pontosabban az egyetemi hallgatók inkább tanulószobának használták az olvasótermet. A kölcsönző olvasók – akik a régi, idősebb értelmiségiekből álltak – egész más együttest alkottak az olvasóteremben tanuló diákokkal szemben, akik szinte soha nem kölcsönöztek. Változatlan volt nemcsak az olvasók összetétele, hanem az olvasott könyvek jellege is.

A Szabó Ervin Könyvtár központja a Szabó Ervin-elvek szerint a szociológiának, a társadalomtudományoknak, a történelemnek, tehát általában a human ismereteknek a gyűjteménye volt. Minden ismeretágból magyarul is és idegen nyelven is – az órák történetétől vagy a hajók történetén keresztül a különböző szépművészeti, -történeti albumokon át – mindenféle magasabb igényű közművelődési olvasót kiszolgáltunk.

1948–1950-ben viszonylag szűk réteg engedhette meg magának, hogy műkedvelésből művészettörténeti könyveket nézegessen. Az olvasóknak nem csekély része akaratan kívül kényszerült arra, hogy sok szabadideje legyen: B-listázott¹² tisztviselők, nem-igazolt ügyvédek, nyugdíjazott állami és városi tisztviselők, idősebb tanárok, nyugdíjban levő tanárok – ezek adták az olvasóközönségnek a zömét. És természetesen mindazok, akik a világ minden könyvtárában megtalálhatóak, akik rendszeresen jártak a könyvtárba. Jellemző volt, hogy 1949 elejétől állandó olvasóink közé tartozott *Németh László*, aki kizárólag nagy orosz szótárakat, később cseh szótárakat használt, mert akkoriban csak műfordítással foglalkozhatott. Több, későbbi egyetemi tanár akkor még fiatal kutatóként járt oda, és használta a könyvtárat. Ez csöndes forgalmat jelentett a könyvtárban. És ott voltak a nagyon jól megépített katalógusok. A mai napig is azt hiszem, hogy a magyar könyvtárak között a Szabó Ervin Könyvtár katalógusa a legjobb. Alapjait maga Szabó Ervin¹³ rakta le, azután *Kőhalmi Béla*,¹⁴ *Dienes László*,¹⁵ *Madzsar József*¹⁶ folytatták. A decimális katalógus brüsszeli változatát a Szabó Ervin Könyvtár sok eltéréssel, de 1910-től használta. Ennek az volt az előnye, hogy teljesen egységes elvek szerint, saját házi rendszer alapján működött. Ugyanilyen jól volt kiépítve a betűrendes katalógus is, utalókkal, hivatkozásokkal, tehát igen jó, stabil katalógusai voltak a könyvtárnak.

A háborús sérülésektől teljesen megmenekült könyvtárnak a gyönyörű barokk-rokoko kölcsönző-olva-

sóterme asylum volt,¹⁷ egy olyan nyugodt hely, ahol reggel 8-tól este 8-ig békésen és csöndesen lehetett olvasgatni, kutatgatni.

A könyvtár szakról: 1949-ben jelent meg a közlönyben a rendelet, hogy az egyetemen könyvtár szakot létesítenek.¹⁸ Keresztfélévvel, tehát a második félévben indult, és olyanok, akik már letettek alapvizsgát valamilyen tárgyból, azok jelentkezhettek.¹⁹ A tanárok új feladat előtt álltak: hogy gyakorlati ismeretet miként lehet tudományos szinten előadni vagy lehet-e egyáltalán? Ami talán még nehezebb, hogy milyen határterületek legyenek azok, amelyeket a könyvtártan még magában foglal? Hiszen itt az írás- és nyomdásztörténettől kezdve a művelődéstörténeten át rengeteg olyan témát lehetett volna tanítani, amelyek az óraszámra nem is fértek volna bele. Ugyancsak nehéz volt a tanárok kiválasztása. A könyvtár szak vezetője, a Széchényi Könyvtár akkori igazgatója, *Varjas Béla* lett²⁰, és a tanári kar kiválasztása – legjobb tudomásom szerint – nagyrészt az ő személyes javaslatai alapján történt. Az akkor még Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárából meghívta *Haraszthy Gyulát*,²¹ a Szabó Ervin könyvtárból *Kalmár Gyulát*²² a szakozás, a decimális rendszer oktatására, a könyvtártan és könyvtárismeret általános kérdéseit Kőhalmi Béla adta le. A címfelvételt ugyancsak Széchényisek szervezték: *Goriupp Alisz*²³ volt a vezetője a címfelvételnek és a címfelvételi gyakorlatoknak.

Mi igen jól éreztük magunkat, mert nagyon kellemes társaság jött össze. A tanárokkal, akik egyáltalán nem akartak sem nagyképeket, sem áltudományosak lenni, az órákon nagyon gyakran párbeszéd alakult ki. Sokféle kérdésről vitatkoztunk, meg is győztük esetleg egymást erről-arról, és sok gyakorlati foglalkozásunk is volt. Átmentünk a Széchényi Könyvtárba ösnyomtatványokkal foglalkozni vagy a Szabó Ervin Könyvtárba a katalógust megnézni. Lehetőség volt arra is, hogy vidéki könyvtárakban rövidebb-hosszabb időt eltöltsünk. Így kerültünk egy nyáron többen Keszthelyre, ahol a Festetics-könyvtárnak az átvételében segítettünk a Széchényi Könyvtárnak. Nagyon kellemes és nagyon jó volt az egész.

1950-ben kemény bírálatok érték a könyvtár szakon folyó oktatást, elsősorban Kőhalmi Bélát, hogy túlságosan az angol és amerikai „public library”-nek, és az ottani tudományos dokumentációnak a példájára mondja el az ismereteket. Nem veszi figyelembe a szocialista országokban, elsősorban a Szovjetunióban kialakult könyvtári helyzetet. Az Országos Könyvtári Központ akkoriban kezdte árasztani a különböző dokumentációs fordításokat.²⁴ Frappánsak voltak ezek a

fordítások onnan kezdve, hogy mit olvasnak a szovjet falusiak, vagy milyenek a népkönyvtári tapasztalatok, egészen a „Knyizsnaja Palata”²⁵ vagy a szovjet nemzeti bibliográfia gyűjtőköri és szerkesztési kérdéseig – igen változó minőségben és témában.

Az oktatóinknak, azt hiszem, különösen nehéz gondot okozott a szakdolgozat, mármint az a néhány ember, aki vállalta, hogy szakdolgozatát nem a másik szakjánál, hanem a könyvtár szakon készíti. Én valami pofonegyszerű témát kaptam Goriupp Alisztól; az 1945 óta megjelent könyvtártani és könyvtárakra vonatkozó írások bibliográfiáját kellett összeállítanom, szempontokat kidolgozni, csoportosítani. Nem volt olyan vészesen sok az anyag sem, és az oktatásnak az akkori bizonytalanságára jellemző, hogy ezt én egy dobozban, cédulákon adtam be, és elfogadtattott. Tehát nem kellett legépeltetnem, bekötetnem, és végül évfolyamdolgozatnak vagy szakdolgozatnak ez elment. Azt hiszem, ez is azon művek közé tartozik, amit mindjárt utána el is lehet felejtetni, mert nem sokat ért az egész.

Természetesen mindnyájan olyan diplomát kaptunk akkor, amelyikbe a másik szakjainkat is beírták. Így volt, aki latin–könyvtár, aki magyar–történelem–könyvtár, volt aki francia–könyvtár, tehát különböző változatokban kapta meg a diplomáját.

Kérdező: *Az ismert könyvtárosok közül végzett valaki Veled?*

Marót Miklós: Érdekes módon nem is annyira ismert könyvtárosok, hanem mint ismert nevű „egyéb” területen elhelyezkedettek lettek, akik fölverték akkor a könyvtár szakot, mert érdekelte őket a bibliográfiaszerkesztés. Évfolyamtársam volt Szabad György²⁶, aki ma akadémikus, történelemmel foglalkozó tanár. Stoll Béla,²⁷ aki bibliográfus lett, de elsősorban irodalomtörténész, az elmúlt években épp a magyar irodalomtörténet bibliográfiájának volt a szerkesztője. Horváth János, aki azóta is az Irodalomtudományi Intézetben dolgozik. A többi kollégám, talán hárman vagy négyen is voltunk a Szabó Ervin Könyvtárból, közművelődési könyvtárba mentek. Az első időkben a könyvtárakban nemigen tudtak mit kezdeni azzal, hogy könyvtáros diploma. Semmiféle tapasztalat nem volt még arról, hogy, ha valaki jön azzal, hogy öneki most könyvtárosi diplomája van, akkor vezető lesz vagy bizonyos munkakörökre alkalmazható, vagy ez eleve annyit jelent, hogy ugyanannyit ér, mintha bármely más egyetemről vagy főiskoláról van végzettsége. Több kolléga közművelődési könyvtárba került,

többen nem is vezető állásba. A következő évfolyam már nem két évet, hanem három évet végzett. Nekik elismerték, hogy ez könyvtárvezetői állással jár, mert végül is szakma volt a kezükben.

Kérdező: *A Te diplomádat hogy fogadta a Szabó Ervin Könyvtár?*

Marót Miklós: Nagyon furcsán, azt hiszem húsz évig, amíg ott dolgoztam, be sem kellett mutatni. Elhitték, hogy egyetemet végeztem, sőt még azt sem hiszem, hogy túlságosan méltányolták volna. Mire végeztünk a fordulat éve után, a könyvtáraknak az értékelése megváltozott, pontosabban a könyvtáraknak megtörtént egy átértékelése, ami véleményem szerint kétirányú volt, frappánsan lefelé és fölfelé, egy alulértékelés és egy fölértékelés.

Az alulértékeléshez tartozott az a nézet az ötvenes, hatvanas években, és sajnos még bizonyos mértékig a mai időkben is ideértve, hogy az a képzett, olvasott, művelt munkatárs, akivel megpróbálkoztak a társadalmi apparátusokban, a szakszervezetben, a pártapparátusban vagy a tanácsi apparátusban, de ott ezért vagy azért nem volt alkalmas, az biztos nagyon jó lesz egy könyvtárban. Ott semmit sem kell csinálni, majd elolvasgat, és nem csinál nagyobb bajt, ott a dolgokat nem keveri össze, szépen békésen elvan, és úgysem fontos, hogy ott mivel foglalkozik. Érdekes módon nagyon sok könyvtárba kerültek ilyen elvek alapján emberek, s meg kell mondanom azt is, hogy véleményem szerint nem hagyomány nélkül. Egy kicsit az ántivilágban is így volt, és nagyon jól tudjuk, hogy nemcsak nálunk Magyarországon, hanem külföldön is. Az egyetemi könyvtárba az egyetemi rokonságából kerültek be sokan, olyanok, akiknek megvoltak az adottságaik, de úgy tűnt, hogy kényelmesebb nekik, ha egy könyvtárban helyezkednek el, minthogy elmenjenek tanítani, vagy valamelyik közigazgatási szervhez. Tehát a könyvtár akkor is egy kicsit olyan hely volt, ahova protekcióval el lehetett helyezni ezeket-azokat. A fővárosi könyvtárban a régi kollégák ugyancsak többnyire a régi fővárosi tisztviselők, vezető tisztviselői apparátusbeliek ismeretségeiből, szomszédjaiból, rokonaiból kerültek ki, akiket valaki odahelyezett, „behozott” a könyvtárba. Holott a könyvtáros munkában a feldolgozáshoz, a címfelvitelhez, a katalógusszerkesztéshez, a szakkatalógus szerkesztéshez hatalmas ismeretre van szükség. A beszerzésnél ismeret szükséges ahhoz, hogy a világ könyvterméséből kiválaszthassa a könyvtáros azt,

amire nekik szükségük van. Ezeket a munkaköröket a külső emberek sose gondolták végig.

A föltértelelés elsősorban a közművelődési könyvtári területen jelentkezett abból az elvből kiindulva, hogy az emberek személyiségének a fejlődését az olvasmányai rendkívül gyorsan befolyásolják. Hangsúlyozom, hogy rendkívül gyorsan. Tehát valami olyan elképzelés volt, hogy ha valaki elolvas egy haladó szellemű, munkaversenyre vagy hazafiságra lelkesítő regényt, akkor az a regény benne rögtön megvilágosítja vagy kihozza azokat a tulajdonságokat, amiket az neki sugallni akar, tehát lelkessé, hazafivá, a munkaverseny hívévé, a munkásmozgalom ismerőjévé válik. Ma már tudjuk, és akkor is azért lehetett érezni, hogy az olvasmányhatás egyáltalán nem ilyen közvetlen valami. Akkor az egész magyar könyvtárügyre jellemző volt a hit ebben a bizonyos „nevelési munkában”, méghozzá az azonnali és gyors nevelési munkába vetett hit, ezért a nagykönyvtárak, meg a tudományos gyűjtemények mellett teljes erővel és súllyal a közművelődési könyvtárakat kezdték fejleszteni. Ez a Szabó Ervin Könyvtárban úgy jelentkezett először, hogy az újonnan felvettek majdnem teljes egészét kerületi könyvtárakba helyezték el. Mindazoknak, akiket így említek, hogy ezért vagy azért „ejtőemősként” érkeztek, a politikai meggyőződésük, hitük változatlan volt. Valamelyik kerületi könyvtár vezetőjévé tették őket, hogy ezt a bizonyos népművelő munkát fejték ki. Ez egészen addig ment, hogy voltak kerületi könyvtárak, ahol már az olvasók, legalábbis a régi olvasók kezdtek elmaradozni, mert kihúzogatták a kezükből a könyvet, hogy ne ezt olvasd, hanem vidd inkább ezt, és ezt olvasd. Akkor jött az a bizonyos jegyzék, a Népművelési Minisztériumnak a jegyzéke, ami alapján a könyveket kielejtezték a Szabó Ervin Könyvtárból és a közművelődési könyvtárakból.²⁸ Ez a jegyzék mára már legendává vált. Ezen a jegyzéken zömmel a húszas-harmincas évek gyenge lektűrjei szerepeltek; a baj az volt, hogy mindig akadtak „tüllihegők”, akik a régi magyar irodalom vagy a régi külföldi irodalom könyveinek nagy részét is kielejtezték, kirakták a könyvtárból, mondván, hogy nem megfelelő eszmiségűek. Határozottan emlékszem olyan csacsiságokra, hogy Jókainak az „Egy az Isten” című művét a Szabó Ervin Könyvtár összes fiókjából kivonták, mert tartalma helyes (állt a kis cédulán), de a címe miatt sajnos kivonandó. Ugyanígy járt még egy sereg más mű is, pl. Shaw-nak az „Ember és felsőbbrendű ember”-e, ami ugye közismerten a Tanner John házassága című színdarabjának az alcíme, ha jól em-

lékszem. Azt is kivonták, mondván, hogy tipikusan a német, náci ideológiának a felsőbbrendűségét hirdeti. Azután másod vagy harmad fórumon derült ki, hogy nem faji felsőbbrendű emberről van szó, mert amikor Shaw ezt a színdarabot írta, akkor a náciizmusnak még híre-hamva sem volt. Töménytelen ilyen számárságot csináltak, mindenesetre a kerületi könyvtárak ilyen harcos-agitatív intézménnyé váltak. Ahogy aztán az évek teltek, végül is a kerületi könyvtárakban könyvkölcsönzéssel már nagyon keveset foglalkoztak. Kiállításokat vagy akciókat szerveztek, amiknek óriási füstje volt, a lángja sokkal kevesebb, úgyhogy végül a központi könyvtár nem is bánta, amikor 1950-ben a tanácsok megalakulása után a kerületi könyvtárakat elcsatolták a központi könyvtártól és a tanácsok felügyelete alá kerültek.

Most jött azonban egy nagyon nehéz kérdés: mit lehetett csinálni a központi Szabó Ervin Könyvtárral? Tudniillik az alaptudományról, aminek a gyűjtőköre a könyvtárban volt, egyszerűen kiderült, hogy nincs. Nincs szociológia nevű tudomány, mert hiszen az ideológia és a történelem átvette mindannak a jelenségnek a magyarázatát, amit egykor az úgynevezett szociológia tárgyalt. Több lehetőség állt a könyvtár előtt: az egyik, amelyet sokan szerettek volna megvalósítani, hogy a központi könyvtár is legyen egy nagy közművelődési gyűjtemény a szépirodalomnak a gyűjtésével, a magyar nyelvű szépirodalomnak a gyűjtésével, és az ideológiai irodalom nagy példányszámú beszerzésével, és hogy majd apránként vagy selejtezéssel, illetve más módon vonjuk ki a forgalomból azokat a könyveket, amelyek a különböző áltudományokat képviselik. Érdekességgént ehhez hozzászem, hogy valóban voltak áltudományok a Szabó Ervin Könyvtárban. Ugyanis minden könyvtár gyűjtését meghatározza, esetleg évekre, egy-egy vezető személyiség. Miután a könyvtár igazgatója a két világháború között *Enyrváry Jenő*²⁹ volt, aki filozófusként művelte a tudományt, bár hát nem tartozott a jelesebb filozófusok közé (egy filozófiai szótár³⁰ az alapműve), ő kacérkodott a parapszichológiával, az okkult tudományokkal, és összeszedett a Szabó Ervin Könyvtárban egy parapszichológiai gyűjteményt, ami sem akkor, sem most nem tartozott egyértelműen a tudományos művek közé. A kényszerű gyarapításból akadtak a két háború közötti időből abszolút felületes, sőt erősen a náciizmus ideológiáját tükröző német tudománytörténetek és egyéb történelmi művek is. Kétségtelen, volt mit nem kiadni az olvasóknak, és lehetett egy bizonyos kontrollt gyakorolni az olvasás fölött. Summa summarum, a Szabó Ervin Könyvtár

egyszerűen fizikailag lehetetlen volt, hogy nagy köz-művelődési könyvtárrá váljon. Már akkor is kezdett mutatkozni a raktárprobléma, és ha elkezdte volna a magyar nyelvű szépirodalmat nagymértékben vásárolni, pillanatok alatt befulladtak volna a raktárak. Ezzel szemben a nevelőmunkát valóban próbálta a könyvár azzal elősegíteni, hogy a legújabbban megjelent ideológiai műveket 10–15, sőt 20 példányban vásárolta meg, mondván, hogy az olvasók tömegei fogják ezeket keresni. Sokan keresték, kétségtelen, hiszen rengetegen vettek részt különböző politikai oktatáson, de néhány esztendő múlva kiderült, hogy az ilyen példányszám túlzott és semmiféle értelme nincs, ezeket azután ki is lehetett selejtezni. Az ideológiai ellenőrzés végül kétféleképpen valósult meg. Az egyik úgy, hogy kb. 1949 végétől, 1950 elejétől a tájékoztatóban be kellett mutatni minden kölcsönzésre kért könyvet. Az alapfeladat az lett volna, hogy ha valaki valamilyen témakörből kér egy nem megfelelő ideológiájú könyvet, akkor a tájékoztató könyvtáros ajánl neki helyette egy megfelelőt. 1950-ben, öt év magyar demokratikus könyvterméséből számos témakörből nem lehetett mit ajánlani. Egyszerűen nem lehetett egy csomó könyv helyett azt mondani, hogy „kérem, ne ezt olvassa, hanem olvassa inkább ezt és ezt, mert ez megfelelően tálalja ugyanazt az ismertetet.” Kompromisszumok születtek, és senki sem vállalta fel a csendőr szerepét. Az olvasót megkérdeztük, mihez kell neki az a mű, erre mondta, hogy tanár vagy kutatásokat végez, vagy valakinek viszi a könyvet, aki ilyesmivel tudományosan foglalkozik, és akkor kiadtuk ezeket a könyveket is. Amit végképp nem adtunk ki, azok az előbb már említett művek voltak, a tényleg tudománytalan parapszichológiai művek. Egyes kollégák, akik ezzel foglalkoztak, s túlságosan nagy hévvel voltak fűtve, és a „vulgár marxizmusnak” azt az élvét követték, hogy Arisztotelész materialista, Platón idealista, így bizony Platónt, Kantot, Nietzsche-t, nem adták ki az olvasóknak, sőt, volt olyan is, aki bizonyos Goethe-köteteket (mint védelem alatt állót) nem adott ki az olvasónak.

Ez a tájékoztató munka – ekkor én már a tájékoztatóban dolgoztam – a könyvtáros munkaidejének a jó részét elvette, mert nagyon meggyarapodtak az olvasók. Az 1950-es évet már három- vagy négyezer beiratkozott olvasóval zárta a könyvtár, néhány évvel később évi hat-hétezer között volt már a beiratkozott olvasók száma. Sok ember tanult tovább, nagy számban alakultak iskolák, rengeteg dolgozat készült a különböző oktatási formákban, tehát ezek mind jelentkeztek a Szabó Ervin Könyvtár központ-

jában, ahol a sokkal nehezkesebb más könyvtárakkal szemben még mindig nagyon jó volt a forgalom. Az Egyetemi Könyvtár akkori kölcsönzési rendszere – amikor az olvasónak három példányban kellett kitöltenie a vevényt, s utána semmilyen választ nem kapott arról, hogy a könyv megvan-e vagy sem, illetve ha nem kapta meg, akkor miért nem – kétségtelenül iszonyatos nehézkes volt, arról nem is szólva, hogy ebben az időben még jóformán semmiféle szakkatalógus nem állt itt rendelkezésre. De más könyvtárakban sem, és egy sereg újonnan alakult főiskolának és egyetemi helynek sem volt semmiféle alapkönyvtára. Ezek mind rá voltak utalva a nagykönyvtárakra. A tájékoztatásról még külön kell beszélni. Az, hogy ma minden nagykönyvtárunkban működik tájékoztató, referenz-szolgálat, és minden nagyobb közművelődési könyvtárban önálló munkakörben van tájékoztató könyvtáros, ez a Szabó Ervin Könyvtárból indult el, pontosabban még a Fővárosi Könyvtárból. Amikor az 1910-es évek elején beköltözött az akkori Fővárosi Könyvtár a Károlyi utcai épületbe, akkor *Szabó Ervin* a „public library”-k mintájára megszervezte az önálló „reference service”-t, az önálló tájékoztató szolgálatot. Ebben a tájékoztató szolgálatban annak idején olyanok ültek, mint Madzsar József, Köhalmi Béla, Dienes László, tehát a magyar könyvtártörténetnek valóban a nagyjai. Ez a tájékoztató szolgálat végig megmaradt a Szabó Ervin Könyvtárban. Annak idején mindig azt mondtuk, hogy Szabó Ervin olyan jól elhelyezte a Szabó Ervin Könyvtár, illetve akkor még Fővárosi Könyvtár alapjait mind szervezetében, mind katalógusrendszerében, raktárrendszerében, hogy azt sem a Horthy-idők alatt, sem a személyi kultusz idejében nem lehetett tönkretenni. Változatlanul jó maradt a szervezet és az egész felépítése a könyvtárnak. Nem szólva arról, hogy 1945-től 1949 végéig a könyvbeszerzést Köhalmi Béla irányította, címzetes igazgatóként ő volt a szerzeményezési osztály vezetője, tehát igen jó könyveket vásárolt a könyvtárnak. A tájékoztató szolgálat elvben mindig kéttagú volt, egy délelőtti és egy délutáni, de szervezetiileg időnként módosult. Az alapelv kb. az volt, hogy a szakkatalógus-készítők és a tájékoztató könyvtárosok azonosak. Ők szerkesztik a szakkatalógust, lévén, hogy minden könyv, ami a könyvtárba jön, keresztlémezre a kezükön, tehát ismerik a könyvtár anyagát, és ezért bizonyos napokon ők látják el a tájékoztatást. Illetve – és ez is, mondjuk érdekessége volt a könyvtárnak – hogy már akkor, ’48-ban a könyvtár készített ajánló bibliográfiákat, tehát aktív tájékoztatás is volt. Ez furcsa módon még ugyancsak

Szabó Ervin idejéből datálódott: a főváros tisztviselőinek a különböző várospolitikai ügyekhez készültek ún. városügyi bibliográfiák³¹ mint pl. a főváros közigazgatása, a művek, várostervezés, városépítés, minden, ami a várospolitikához hozzátartozik. Ennek nagyobb közönsége nem volt, szerintem egy kicsit Szabó Erviné is csalatkozhattak, amikor azt hitték, hogy a fővárosnak majd olyan művelt képviselői, tisztviselői lesznek, akik mielőtt egy döntést hoznak valamilyen témakörben, akkor megnézik, hogy ez hogy van Oslóban, Londonban vagy Rotterdamban. Mindenesetre akkor még készült ez a bibliográfia, 1950 után azonban már megszűnt mindenféle önálló várospolitika Budapesten, tehát ez a bibliográfia is befejezte a munkáját. Akkor a tájékoztatónak a fő feladata a könyvek átnézése volt, és természetesen az érdeklődő olvasóknak kellett felvilágosítást adni. Ehhez a tájékoztató munkához egy nagyon jó apparátusra volt szükség. És ez kétségtelenül megvolt. Nem volt nagykönyvtár, nem volt több mint négy-ötezer kötet, azonban igen gondosan volt összeválogatva: a világ összes nagy és jelentős enciklopédiái, a legfontosabb nyelvek szótárai, a ki-kicsodák, a statisztikai évkönyvek, visszamenőlegesen a különböző jelentések, adattár jellegű kézikönyvek képezték az alapját. Érdekes módon a bibliográfiák nem. Tehát bibliográfia alig volt a tájékoztató könyvtárban, mert a bibliográfiák zöme a feldolgozó osztályon volt. Ha akármelyik nemzetnek az irodalmából bibliográfiai adatot kellett adni, akkor a beszerzési osztályhoz kellett fordulni vagy a feldolgozó osztályhoz, mert ott voltak ezek a könyvek.

Megszerveztük, illetve megszervezték a házi oktatást, ami nagyon okos dolog volt. A régi könyvekről a régebbi kollégák, az újabb könyvekről a fiatalabb kollégák hetente egyszer délelőtt beszámolót tartottak. Állandó, naprakész képzés, információs munka volt a tájékoztatóban. Nem véletlen, hogy 1950 után az összes budapesti nagykönyvtárból odajöttek azok a kollégák, akiket akkor bíztak meg a tájékoztató munka megszervezésével. Egyrészt megnézni a kézikönyvtárnak az összetételét, másrészt pedig a tájékoztatás módszereit tapasztalatcserében átvenni. Az ötvenes évekre az is jellemző volt, hogy a tájékoztató munkát kezdték túlértékelni, és azt is valamiféle nevelőmunkának kezdték tartani, hogy az olvasót így vagy úgy meg kell győzni. Volt olyan lelkes kollégám aki, amikor egy diáknak valamelyik író marxista értékelésével kellett foglalkoznia – ami nem volt könnyű, mert a régi lexikonok vagy segédkönyvek nem marxista értékelést adtak – akkor egyszerűen

lediktálta neki a dolgozatot. Az volt az elképzelés, hogy a katalógusból, az olvasói alapkatalógusból kivonjuk azokat a műveket, amelyeket az olvasónak nem ajánlunk. Ezt csinálták négyen vagy öten, nem könyvtáros kollégák.

Talán mi voltunk az első és az utolsó nemzedék két évtizedig, akik könyvtár szakosként kerültünk oda. Később az egyetemi könyvtár szak, illetve a bölcsész egyetemi végzettség nem volt olyan érték, mintha valaki valamilyen ideológiai végzettséggel érkezett. Hosszú időn keresztül nem került oda a bölcsészetről jóformán senki. Azok a kollégák, akik úgynevezett ideológiai vértézzel bírtak – ami a legkülönbözőbb volt, régi, tisztességgel, évtizedekig végzett munka a szociáldemokrata pártban vagy valamiféle illegális tevékenység, vagy egy teljesen friss keletű lángoló marxista végzettség – meglehetősen egyéni szempont szerint húzogatták ki a katalógusból, hogy mi az, amit az olvasóknak nem ajánlunk. Kiadási dátumokat néztek, és volt, aki jóformán minden 1920 és 1930 közötti könyvnek a céduláit kihuzigálta.

Ennél a katalógusból kiválogatásnál nehéz volt a döntés. Például a forradalom előtti francia arisztokrata emlékiratok, Saint-Simon emlékiratai, bizonyos, kétségtelenül nem marxista filozófusok művei, Kant összes műve németül, és mert a XVIII. században készültek, ezek ideológiailag helytelenek voltak. Kivették a katalógusból mint nem kölcsönözhető, nem egészen meggondolva, hogy aki ezeket eredeti nyelven, esetleg eredeti első kiadásban kézbe veszi és olvassa, az nem az a társaság, aki ebből ideológiai ellenérveket akar kovácsolni, vagy ellenforradalmi szervezkedést készíti elő. A kollégák, akik ugyan nem könyvtárosok voltak, azért annyi gyakorlatot már összeszedtek, hogy ezeket a cédulákat természetesen nem dobták ki, így 1958-ban a katalógust újra lehetett egyesíteni.

Kikkel került össze az ember egy könyvtárban? Ez nagyon érdekes volt a kollégákat tekintve is, és az olvasókat tekintve is. A könyvtárosok egy része, amikor mi kezdtük a pályafutásunkat 1948-ban, a régi időkből maradt ott. A legfájdalmasabb műtéten ekkor már túlesett a főváros és az intézményei, mert azokat a tisztviselőket, akik bármilyen módon jobboldali mozgalmakban kompromittálták magukat, B-listával eltávolították a könyvtárakból, az egész apparátusból. Egyes vitás esetek voltak még különböző fellebbezések révén, hogy kik azok, akik még visszajöhetnek, mert szakmailag jól képzettek. Előfordult olyan, hogy akit egy intézményből mint „nem kívántat” kiraktak, egy másik intézményben néhány esztendő múlva egé-

szen kiváló szakemberré vált. „Nomina sunt odiosa”³² – úgyhogy neveket nem mondok.

A másik társaság nagyon színes, érdekes együttes volt. A főváros, talán 1945 nyarán, létesített soron kívül a Fővárosi Könyvtárban 16 vagy 18 státuszt, hogy segítsen olyan írókat, tudósokat, akik valamiért elvesztették az állásukat. Ezek a kollégák státuszban voltak nálunk a Szabó Ervin Könyvtárban, de eleve olyan módon, hogy valóságos könyvtári munkát senki nem követelt meg tőlük. Egy részük, olyan személyiség, mint *Komlós Aladár*³³ vagy *Gyergyai Albert*³⁴, néhány hónap után megfelelő tudományos és oktatópályára került. Mások visszatértek újságírónak, írónak, az eredeti hivatásukhoz. Sokan megmaradtak, és valamilyen módon könyvtárossá is váltak. Az olvasóteremben vagy nyolc-tíz évig volt felügyelő *Terescsényi György*³⁵, az egykor neves szegedi parasztíró, *Tömörkény*³⁶, és *Juhász Gyula*³⁷ barátja és ismerőse. Nyugdíjazásáig a könyvtárban maradt. A tájékoztatóban volt négy-öt esztendőn keresztül *Balassa Imre*³⁸ író és zenetörténész. Olyan kollégák, akik kényszerből a harmincas-negyvenes években csak könyvtárban tudtak elhelyezkedni, szakterületükön is elkerültek magasabban kvalifikált munkakörbe. Két kollégám lett egyetemi tanár. *Vesetzky Vilmos*³⁹, aki akkor még éveken keresztül akármi-lyen meglepő, a folyóiratoknak a felügyelője volt és ugyanakkor a helybeli önkéntes röplabdacsapatnak is a kapitánya, komolyan vette az egészséget. *Dömötör Tekla*⁴⁰, aki szakozott és később az egyetemen a néprajzi tanszéknek lett a professzora; *Telegdi Zsigmond*⁴¹, aki egy darabig a könyvtárban volt ugyancsak ilyen plusz-státuszban, később átkerült a Könyvtári Központba és annak vezetője lett, majd onnan került az egyetemre. A főntről érkezett kollégáknak egy része állandó mozgásban volt. A főváros odahelyezett valakit valamelyik városi intézményből, mert ott nem felelt meg. Néhány hónapig nálunk volt, szervezett, sokszor nyüzsgött is, aztán egy-két hónap múlva többet nem is láttuk. De nagyon sokan maradtak, sokan kitanulták a könyvtáros mesterséget és kedves, kellemes kollégáim voltak.

Egy egészen új társaságot jelentett az ötvenes évek közepén az első főiskolát végzett könyvtárosok megjelenése, elsősorban középfokú munkakörökre, könyvtári adminisztrációra, különböző felügyelői munkákra. A Budapesti Pedagógiai Főiskola könyvtáros hallgatói voltak, akik nagyon jó munkatársakká váltak. Az első olyan társaság az egyetemet végzett könyvtár szakosok mellett, akik valóban könyvtárosok akartak lenni. Az egyetemi könyvtár szakosok,

érzésem szerint egy kicsit úgy veszik a könyvtár szakot, hogy tanárok nem akarnak lenni, különösebb érzékük a természettudományokhoz nincsen, kipróbálják, milyen ez a szak. Történelemmel, magyarral vagy nyelvvel foglalkoznak, s amellet fölveszik hozzá a könyvtár szakot. Vagy könyvtáros lesz belőlük, vagy nyelvész, vagy történész. A Pedagógiai Főiskolán ez az alternatíva nem nagyon volt meg. Ott, aki könyvtár szakra iratkozott be, az könyvtáros diplomát kapott, három év alatt igen sokoldalúan kiképezve. Ők ma már a nyugdíj fele ballagnak, az 50-es évek elején-közepén végeztek, és éveken keresztül a könyvtáraknak a gerincét alkották.

Még egy érdekes társaság jött össze kollégaként a Szabó Ervin Könyvtárban. Ők a személyi kultusz után rehabilitált emberek voltak, akiket megkérdeztek, hogy hol kívánnak dolgozni. Eldönthették, ha a rehabilitáció után politikai területre nem mennek vissza, vagy valamilyen más területre, például többben a könyvtárba kerültek. Így lett éveken nagyon kedves, szorgalmas és igazán tanult kollégám *Rajk Lászlóné*⁴², de még sokan mások is. Ők azonban már inkább az 1950-es évek végén, 1960-as évek elején jellemezték a könyvtárat.

És most lássuk az olvasókat! Hát az olvasóknak valami olyan végtelen sora állítható össze ismertebbekből és a legkülönbözőbb társadalmi osztályokból! Meglepető, hogy ebben a könyvtári munkában ki mindenkivel került össze az ember. Az íróknak egy jó része járt oda olvasni. Olvasóként ismertem meg Németh Lászlót. Különböző budapesti témákhoz anyagot keresni és anyagot ellenőrizni járt *Déry Tibor*⁴³, *Vészi Endre*⁴⁴. A régi írók közül – akiket talán már kevesebben ismernek – *Moly Tamás*⁴⁵, és állandó olvasó volt *Szép Ernő*⁴⁶, a legendás bemutatkozás ott is többször elhangzott, hogy „Szép Ernő voltam.” És még nagyon sokan mások. Ebben az időben a realizmus az alkotóművészetben a fantázia mellett nagyon sok konkrét adatnak az ismeretét követelte meg. *Oláh Gusztávnak*⁴⁷, *Fülöp Zoltánnak*⁴⁸ egy díszlettervezés nem volt elég, hogy a fantáziáját eleresztette és a művészi képességeit, hanem a fegyvert, a ruházatot, az épületet, a stílust neki ellenőriznie kellett, és ezért megjelentek a könyvtárban. A régi politikusok, olyan politikusok, akik súlyosabb elbírálás alá nem estek, tehát se börtönbüntetést nem kaptak, és nem is internálták őket, jártak be olvasni a könyvtárba. Egy sereg olyan névvel, amely nekünk, fiataloknak csak a történelemből volt ismeretes, ott mint öreg olvasó bácsival vagy nénivel ismerkedhettünk meg. És amit akkor nem lehetett tudni, egy sereg olyan fiatalember,

aki ott mint lelkes diák járt be és olvasta a könyveket, és tanulmányozott különböző tudományokat, azok ma itt-ott vezető helyen lévő egyetemi professzorok, vagy kutatóintézetekben dolgoznak, vagy akár még akadémikusok is. Természetesen volt azután az a bizonyos „zöm”, amit már említettem, ami még megmaradt a régi olvasók közül. Az új olvasók zöme ugyancsak nem diák volt, a Szabó Ervin Könyvtár soha nem volt diákkönyvtár, hanem a szerkesztőségek munkatársai, a különböző tanfolyamok, főiskolák, egyetemek előadói, hallgatói minden mennyiségben, akik néha csak egy-egy könyvért jöttek be, de voltak, akik rendszeres olvasóvá váltak. Az egy-egy könyvért bejövő azért lényeges, mert az évi olvasólétszámot ez nagyon befolyásolta. Akinek egyetlen egy könyvre volt szüksége egy alkalommal, természetesen az is beiratkozott, elvitte azt az egy könyvet, évekig megmaradt a tagsága, de nem tartozott a rendszeres olvasók közé. Ez nagyon megnövelte a létszámot. Ezt azért is érdemes említeni, mert olvasószolgálatosként, az első ilyen munkánk az volt, hogy az egyetemi végzettségünkkel csináljunk valamit, ha már mi, fiatalok szakterületen nem is dolgozunk, tehát nem vagyunk irodalomtörténészek, fizikusok vagy történészek, de könyvtári szinten próbálunk valami eredményesebbet, igényesebbet létrehozni. Akkor kezdtünk különböző vizsgálódásokat a statisztikai adatok alapján, típusok alapján, hogy mit olvasnak a Központi Könyvtárnak az olvasói, és nagyon érdekes dolgok derültek ki. Egy példát mondok, hogy a Szabó Ervin Könyvtárban minden könyv 1911 óta készre szerelve kártyával megy a polcra. A különböző könyvcsoportokban megvizsgáltuk, hogy mik azok a könyvek, amelyeknek a kártyái még teljesen tiszták, tehát soha senki nem vette őket kézbe, és kiderült, hogy egy nagy könyvtárban, vagy legalább is abban a könyvtárban, de érvényes ez más könyvtárakra is, 34–35%-a a könyveknek húsz-huszonöt éve még senkinek nem volt a kezében. Nem mondom azt, hogy nem kellett, hogy meglegyen, mert ugyanakkor volt a következő könyvcsoport 20–25%-a, amelyet egyszer elvittek. Tehát végül is kellett a könyv, mert egyszer valaki mégis csak használta. Aztán egy meglepő ugrás következett, és a semmi és az egy után nem apránként jött a kettő és a három, hanem úgy látszik, hogy azután jött a „nagy” kölcsönzés. Akkor jöttek azok a művek, amelyeket esetleg 10–12-szer kölcsönöztek, vagy esetleg már be is telt a kártya, annyiszor vittek el. Tehát nagyon érdekes volt. Megpróbáltuk ezt összehasonlítani az olvasótípusokkal, persze ezekkel a kérdőívekkel nem voltak nagy tapasztalataink, lehet,

hogy sok szakszerűtlenséget is műveltünk, de mindenestre nagyon érdekes volt ez az analízis.

Az ötvenes években kezdődött az ún. ajánló bibliográfiák szerkesztése. Ez a műfaj produkált egészen szélsőséges, semmit sem érő dolgokat is, de volt olyan kísérlete, amelyik valamilyen módon eredményes volt. Nekem két ilyen bibliográfiát volt szerencsém szerkeszteni, pontosabban hármát, az egyik az volt, hogy mit olvasson az ifjúság a világirodalom klasszikusaiból.⁴⁹ Ennek a szándéka az volt, hogy miután ilyen ajánló olvasmány kizárólag régi szempontok szerint jelent meg, tehát *Tóth Tihamér*⁵⁰ könyveiben és az ifjú szocialista vagy szociáldemokrata kiadványokban, megpróbáljuk a marxista és az akkori ideológiának a fényében összeállítani ezt az ajánlójegyzéket. Olyat, ami a világirodalom nagyjaitól alapolvasmányokkal szolgálhat a fiataloknak. A következő ugyanez volt felnőtteknek, hogy mit olvassunk a világirodalom klasszikusaiból.⁵¹ Szintén egy ilyen minta alapműveltség-könyvtár összeállítás volt a cél. A baj az volt, hogy a műfaja nem volt tisztázva. Végül igazi ajánlás vagy méltatás helyett az történt, hogy az annotáció röviden elmondta a a könyv tartalmát, de olyan elv volt, hogy azért nem kellett mindent elmondani, mintha ma egy krimi ajánlanának, hogy érdekessé tegyék. Tehát a „Vörös és feketé”-nél nem kellett megmondani, hogy Julien Sorel a végén meghal, hanem föl kellett csigázni az érdeklődést, hogy egy fiatalember nagy karriert akar befutni, ez sikerül is neki, amikor azonban közbejön valami... Tehát, hogy az olvasó érezze, hogy ezt érdemes elolvasni, mert ez jó történet. A harmadik ilyen ajánló bibliográfia a „Fővárosunk, Budapest” című⁵² volt. Itt is az volt a kérdés, hogy a fővárosról, Budapestről írt töménytelen műből, mert a Budapest Gyűjteménynek több tízezer műve volt, ötven-hatvanat válogattunk, ami nagyjából minden témakörből egy várostörténet iránt érdeklődőnek felvilágosítást ad. Az ötvenes évek közepén, mindazok a könyvek, amiket ma már mindenki ismer, Budapest történetétől kezdve a kerülettörténeti kiadványokig és a művészettörténeti kiadványokig, még nem léteztek. Tehát elég nehéz volt összehozni, hogy találjunk egy olyan könyvet, amelyik Mátyásföld történetével foglalkozik, és ajánlható olyannak, aki kerülettörténetet keres, vagy Budapest szobraitól, vagy Budapest egészségügyéről. Tehát nem volt olyan könnyű a válogatás – ez volt a harmadik ilyen bibliográfia.

A bibliográfiai osztályról kerültem a szakozóba, ahol éveken keresztül a decimális katalógust készítettük, ugyancsak sok gondgal és problémával. Az ETO-tól

eltérő brüsszeli rendszer eleve lehetetlenné tette, hogy az új fogalmakhoz ETO kiegészítéseket használjunk, de saját kiegészítéseket lehetett készíteni azokhoz a számokhoz, amik saját számok voltak. Hogy ezek aztán megfelelő vagy nem megfelelő helyre kerültek-e, vitatható, de hogy mennyire; volt idő, amikor ideológiai kérdéssé vált. Egyszer a minisztériumból szabályos utasítást kaptunk, hogy a földrajzi katalógusban Magyarországot mindenütt vegyük ki a 439-es szakból, mert miután Németország 43, ez úgy néz ki, mintha Magyarország Németországnak a gyarmata lenne, mert a 43-nak a továbbképzése. Nagy nehezen sikerült meggyőzni őket, hogy az ETO számkombinációi semmiféle ideológiát nem jelentenek, másrészt lehetetlen lenne a katalógusból több mint ötvenezer cédulát kivenni, amelyik mind magyarországi földrajzi számmal van ellátva és az egészet átszerkeszteni.

Most az embernek eltelnek a könyvtárban a mindennapjai. Sokszor évekig egyik nap ugyanolyan, mint a másik, és ezt a fiatal kollégáknak nem lehet elégszer elmondani, hogy annál szebb munka, mint a tájékoztatás és szakozás, nincs, ahol végül is ugyanazt végzi az ember naponta, de mégis mindig más. A kérdés soha nem ismétlődik. Mindenki más összefüggésben kér bibliográfiai adatot vagy kész adatot, vagy bármilyen más dokumentumot egy témakörrel. Ha ábrázolást kér valaki egy gótikus műemlékről, akkor nem mindegy, hogy mit adok egy filmgyári szakembernek, aki azt filmen akarja inzertként bemutatni, vagy egy turistának, aki az albumát akarja kiegészíteni, hogy mint egy reprodukciót az albumába ezt is beragaszthassa, vagy egy művészettörténésznek, akinek az előadásához kell illusztráció. Tehát még ugyanaz a kérdés is, (attól függően, ki kérdezi), más választ igényel, mást kell szolgáltatnunk. És így lehetne egy sereg más dolgot, tehát nem ikonográfiai, hanem egyéb fölvilágosítást is osztályozni, hogy minden kérdező összefüggésében minden kérdés más. És ugyanez vonatkozik a szakozóra is. Végül is minden nap – kicsit groteszkké téve a helyzetet – előveszi a könyveket, az aznapi adagot, megnézi a könyvet, és különböző számokat ír rá. Ez elvben ugye, teljesen ostoba munka, hát istenem. De az a könyv soha nem ugyanaz. Állandóan érkeznek az új könyvek. Megismerkedik az új magyar könyvterméssel, ha nagy könyvtárban, tudományos könyvtárban van, akkor a humán tudományok vagy a természettudományok, vagy az alkalmazott tudományok legújabb műveivel. Végül is ez egy csodálatos feladat, csodálatos munka. *Szentmihályi János*⁵³ nagyon bölcsen mondta, hogy

végül is a könyvtáros, a tájékoztató-szakozó könyvtáros naponta rejtvényeket fejt meg, és ezért még fizetést is kap. Ez egy rendkívül változatos és érdekes munka. Nagyon szép munkánk volt, amikor 50 esztendő után, az 1960-as évek végén megcsináltuk például a decimális katalógusnak a teljes revízióját. Új válaszlappal, a hibákat átnézve, és az ötven év alatt keletkezett következetlenségeket kijavítva az egész katalógust felújítottuk. Erre például nagyon jó munkatársaink voltak, és örömmel csinálták a minden évben érkező gyakornokok is, fiatal egyetemi hallgatók vagy főiskoláról érkezett gyakornokok.

Végül egy alkotó munkát is a magaménak mondhatok a könyvtárban, ez pedig a Zenei Gyűjtemény megteremtése. Az 1960-as évek közepén, fellendülő anyagi helyzetben a külföldi tapasztalatok alapján – akkor már több úton voltunk külföldön – láttuk, hogy nagyon sok városi könyvtárnak van önálló zenei gyűjteménye. Az akkor még nem volt olyan egyértelmű, mint ma, a nyolcvanas évek közepén, hogy kisebb megyei könyvtárakban is van zenei részleg. Akkor megteremtettük a főváros külön hiteléből a zenei könyvtárat, amelynek célja azonban nem egy zenei népkönyvtárnak a létrehozása, hanem egy zenei közművelődési könyvtárnak a létrehozása volt. Tehát szakembereknek is szóló zenei könyvtárat próbáltunk létrehozni, alpművekkel, tájékoztató szolgálattal, kották, partitúrák kölcsönzésével. Akkor még a hangzó dokumentumokra nem is gondoltunk. Már nem voltam a könyvtárnál, amikor aztán kiegészítették ezt a gyűjteményt hanglemezekkel és kazettákkal is.

Húsz évvel ezelőtt valahogy úgy alakult a helyzetem a könyvtárban, sőt én magam is úgy éreztem, hogy azért ott már mást csinálni, valamit is előrelépni, a magam munkakörében valami újat találni, nem lehet. Ezt sokszor el is mondtam. Különböző kérdésekben, vitákba keveredtem a kollégákkal, elég éles vitákba. A viták témája mindig ugyanaz volt, hogy a Központi Könyvtárnak a gyűjtőkörét egy közkönyvtárnak, tehát egy népkönyvtárnak a szintjére is ki kell-e egészíteni, amivel én nem értettem egyet. Ma is állítom, hogy a VIII. kerületnek az elején, ahol 3–4 nagy Szabó Ervin-fiók is működik, egy óriási vízfejű, millió kötetes közművelődési könyvtárat létesíteni felesleges. A kerületi könyvtárak kérdése egyre inkább előtérbe került, a Központi Könyvtárban pedig semmiféle fizikai előrelépésre már nem volt lehetőség, a raktárak is megteltek. Tehát elérkezett egy olyan fejlődési határig a könyvtár, ahol már kezdtem nem jól érezni magam. Kérdeztem az Egyetemi Könyv-

tár akkori főigazgatójától, *Mátrai Lászlótól*⁵⁴, hogy volna-e valami alkalom, nem jöhetnék-e át a könyvtárba. Azt hiszem, kevéske hírem a könyvtárügyben már volt mint tájékoztató könyvtáros. Éppen megürült nyugdíjazással ez a munkakör, engem átvettek a könyvtárba, és úgy kerültem ide. Meg kell mondani, hogy ez valóban más jellegű könyvtár, még a tájékoztató apparátus is sokkal nagyobb, tehát a Szabó Ervin Könyvtár öt-hatezer kötetes referenzs könyvtárával szemben itt több mint tizenötezer kötetes tájékoztató könyvtár van. A bibliográfiai kultúra is más: egész egyszerűen a tájékoztató válasza nem az, hogy adom a megadott témakörből a könyvet, hanem megmondom, mi ebből a témakörből a bibliográfiák szerint az alapmű, még akkor is, ha nekünk nincsen meg. Nem a saját anyagból, hanem a világ teljes könyvterméséből válogatni itt sokkal szokásosabb a tájékoztató munkában, így más jellegű volt a tájékoztató munka. Ugyanakkor nagyon nehéz volt megszokni az Egyetemi Könyvtár lassúbb, jóval nehezkesebb szolgáltatási rendszerét és a meglehetősen bonyolult címfelvételt. Ez azonban már más kérdés, hogy az Egyetemi Könyvtárban ezután mit tapasztalt az ember. Egy teljesen megváltozott könyvtárügyben, ahol természetesen ma is azért a hobbiból olvasóknak és a kutatóknak a száma sem csökkent különösebben, de a szakkutatók, a tudományos érdeklődők száma jóval nagyobb, és elsősorban a diákok dominálnak, megint más jellegű kérdések kerülnek napirendre.

Kérdező: *Rendkívül hálás vagyok ezért az interjúért, amelynek révén megismertük legnagyobb közművelődési könyvtárunk belső életét, és színes mozgalmas, érdekes képeket kaptunk róla. Köszönöm.*

Az interjú jegyzeteihez felhasznált irodalom

Általános történelmi fogalomgyűjtemény. Budapest, Holnap Kiadó, 1990.

BATÁRI Gyula: Kozocsa Sándor. 1904-1991. = OSZK Évkönyv. Budapest, OSZK. 1991-1993. 57-61. p. <http://epa.oszk.hu/01400/01464/00022/pdf/057-061.pdf>

FÜGEDI Péterné: Goriupp Alisz 1894-1979. In: OSZK Évkönyv. Budapest, OSZK. 1978. 7-12. p. <http://epa.oszk.hu/01400/01464/00015/pdf/007-012.pdf>

FÜLÖP Géza: Haraszthy Gyula a tanító és a példaadó = Könyvtári Figyelő, 36. évf. 1990. 1-2. sz. 13-15. p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00049/fulop_h.html

GERŐ Gyula (összeáll.): Magyar könyvtártörténeti kronológia 996-2007. 1-3. köt. Budapest, OSZK, 2009.

HAVASI Zoltán: Varjas Béla 1911-1985 = Magyar Könyvszemle, 101. évf. 1985. 1. sz. 78-79. p. http://epa.oszk.hu/00000/00021/00326/pdf/MKSZ_EPA00021_1985_101_01_078-080.pdf

HAVASI Zoltán: Mátrai László 1909-1983 = Magyar Könyvszemle, 100. évf. 1984. 1-2. sz. 130-131. p. http://epa.oszk.hu/00000/00021/00323/pdf/MKSZ_EPA00021_1984_100_01-02_130-138.pdf

Magyar irodalmi lexikon 1-3. köt. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1963-1965.

Magyar nagylexikon. 1-19. köt. Budapest, Magyar Nagylexikon Kiadó, 2003-2004.

REMETE László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Budapest, FSZEK, 1966. 324 p.

SZABÓ Sándor: Száz éve született Szentmihályi János. 1908-1981 = Könyvtári Figyelő 18. évf. 2008. 4. sz. 637-640. p. <http://ki.oszk.hu/kf/2010/10/szaz-eve-szuletett-szentmihalyi-janos-1908-1981>

SZENTMihályi János: Egy könyvtárosi életpálya és tanulságai. (Emlékezés Köhalmi Bélára) = Magyar Könyvszemle 96. évf. 1980. 2. sz. 109-116. p. http://epa.oszk.hu/00000/00021/00309/pdf/MKSZ_EPA00021_1980_96_02_109-116.pdf

Új magyar életrajzi lexikon. Budapest, Magyar Könyvklub, 2001.

A dokumentumok letöltési ideje: 2016. január 20.

Jegyzetek

1. Voit Krisztina kéziratot hagyatékát – Voit Pál örökös adománya révén – 2012 nyarán szállítottuk intézetünkbe. A rendezetlen dokumentumhalmazt Kiszl Péter irányításával, Németh Katalin közreműködésével PhD-kurzusok során, a 2013/2014. tanév őszi szemeszterében Csima Ferenc, Juhász Éva, Nemes László, Rózsa Dávid, Sörény Edina, Stummer János, Takács Dániel és Vass Anna Johanna doktori hallgatók bevonásával tettük kutathatóvá.
2. A szövegek helyenként hiányosak, pontatlanok.
3. Többeknek, köztük Gerő Gyulának is átadtuk a teljes kéziratanyagot, azonban a riporter személyének megállapítása így sem sikerült kétséget kizáróan. Logikus módon felmerült Voit Krisztina neve, aki talán egy „oral history” archívumot tervezhetett összeállítani és a korszak könyvtári szakírójé,

- és Vértessy Miklósa is, de egyértelmű bizonyíték egyikükre vonatkozóan sem került elő.
4. VÉRTESY Miklós: A Corvina Könyvtár kutatása. Beszélgetés a Csapodi házaspárral = Könyvtáros, 26. évf. 1976. 9. sz. 542–545. p.
 5. PÁLDY Róbert: Negyven év, és ami utána következik. Beszélgetés Vértessy Miklóssal = Könyvtáros, 27. évf. 1977. 8. sz. 459–462. p.
 6. Ld. pl. POGÁNY György: „Könyvek között éltem.” Kozocsa Sándor emlékezete = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 14. évf. 2005. 3. sz. 2005. 45–51. p.
 7. ELTE Egyetemi Levéltár 884/1969. számú ELTE-FSZEK levelezés, mellékleteként Marót Miklós 1969. szeptember 2-án kelt önéletrajza az áthelyezéshez; TÓTH Ádám [riporter]: „Minden ehhez az országhoz köt.” Egy európai, törzsökös pesti polgár = Magyar Nemzet, 1995. november 13. 8. p.; Márton Anita Judit [riporter]: Csak egy szerény kulturális munkás. A négyszakos aranydiplomás „polcológus” ötven éve kezdte = Népszabadság, 2002. április 3. 28. p.
 8. TÓTH Ádám: i. m.
 9. Marót Miklós recenzióit, nekrológjait, ismeretterjesztő jellegű munkáit, úti- és turisztikai könyveit, építészeti műveit, valamint kisebb terjedelmű írásait ehelyütt nem soroljuk fel.
 10. A közlés Vinczné Marót Eszter és Marót Edit szíves hozzájárulásával a rendelkezésre álló kézirat szerkesztését követően történik.
 11. Később dr. Ecsedy Andorné (1928–2006) a FSZEK könyvtárosa, bibliográfiászerkesztő.
 12. A B-lista politikai okokból áthelyezésre vagy elbocsátásra kijelölt személyek listája, bővebben ld.: POGÁNY György: Igazolóbizottsági eljárás és B-listázás az Országos Széchényi Könyvtárban = Könyvtári Figyelő, 25. (61.) évf. 2015. 3. sz. 339–353. p.
 13. Szabó Ervin (1877–1918), Budapest Város Nyilvános Könyvtárának igazgatója, az intézmény újjászervezője.
 14. Kóhalmi Béla (1884–1970) Szabó Ervin közvetlen munkatársaként az első fiókkönyvtár létrehozója és a központi könyvtár modernizációjának irányítója, a Tanácsköztársaság országos könyvtárügyi megbízottja, 1945–1950 között a FSZEK igazgatója, majd az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének Kossuth-díjas egyetemi tanára, számos szakfolyóirat (köztük a Magyar Könyvszemle) szerkesztője.
 15. Dienes László (1889–1953) a FSZEK igazgatója.
 16. Madzsar József (1876–1944) a Fővárosi Könyvtár főmunkatársa, majd Szabó Ervin halála után rövid ideig igazgatója 1918-ban.
 17. Menedékhely
 18. A bölcsészeti és természettudományi karok reformja. (A bölcsészettudományi és természettudományi karok újjászervezése, továbbá tanulmányi és vizsgarendjének szabályozása.) Kiadatott a Magyar Kormány 260/1949. számú, továbbá a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 600/1949. számú rendeletével. Budapest, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, 1949. 58 p.
 19. Az olvasóban felmerülhet a kérdés, hogy Marót Miklós neve miért nem szerepel Kókay György 2000-ben megjelent visszaemlékezésében (KÓKAY György: Ahogyan az első könyvtár szakos hallgatók látták... = Könyvtári Figyelő, 10. (46.) évf. 2000. 1–2. sz. 25–29. p. http://primula.oszk.hu/kiadvany/kf/2000/1_2/kokay.html [2016.01.20.]). Kovács Máté is említi 1970-es összefoglalásában (KOVÁCS Máté: Kovács Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizedes fejlődése és főbb kérdései. Budapest, 1970. <http://mek.oszk.hu/06700/06707/06707.htm> [2016.01.20.]), hogy az 1948/49. és 1949/50. tanévekben könyvtár szakra beiratkozó hallgatók egy másik szakjuk elhagyásával nyerve felvételt a képzésre. Ezt erősíti meg Szilvássy Zoltánné Jancsó Judit Kiszl Péternek 2016. február 8-án, telefonon adott szóbeli tájékoztatása, aki az 1950/51. tanévben ugyancsak szakleaddal kezdte meg könyvtár szakos tanulmányait az egyetemen. Szabó Sándor 2016. január 29-én Kiszl Péternek küldött e-mail üzenetében a következőket rögzíti: „Az első évfolyam keresztfélévvel indult, a hallgatók egy része a két nyugati nyelvszakos hallgatók közül került ki, nekik az egyik nyugati nyelvszakot le kellett adni, s többen ekkor vették fel az akkor induló könyvtárszakot. (...) Ez is bonyolítja az első év hallgatóinak összetételét.” Kutatásunk szempontjából döntő bizonyítékot azonban a Kókay-féle visszaemlékezésben évfolyamtársaként szereplő Fodor András naplója szolgáltat, melyben leírja, hogy 1949 szeptemberében ment át a könyvtár szakra (FODOR András: A kollégium. Napló. 1947–1950. Budapest, Magvető, 1991. 335. p.). A Kókay-tanulócsoport tehát az 1949/1950. tanév őszén verbuválódott hallgatókból állt, Marót Miklós pedig az 1948/49. tanév tavaszi szemeszterétől kezdődően, keresztfélévvel, ténylegesen az első között választhatta az egyetemi könyvtárosképzést. A szakot jellemző kezdeti nehézségek miatt egyébként nem is különülhettek el élesen az egyes évfolyamok közti határok: „Varjas Béla nagy nehezen elindítja a könyvtár szak életét. Sajna itt is lesz tanulókör, de értelmes ember, Stoll Béla vezeti.” (FODOR András: i. m. 357. p.) Azt is meg kell jegyeznünk, hogy hitelek érdemlő névsorok nem állnak rendelkezésünkre, mivel az ELTE vonatkozó régi iratanyagának jelentős része 1956-ban elégett a Magyar Országos Levéltárban (ld. Szógi László, az ELTE Levéltár igazgatójának Manherz Károly, az ELTE BTK dékánja részére írt 17/1999. Ltv. sz. T-92. iktatószámú, 1999. január 14-én kelt átiratát).

20. Varjas Béla (1911–1985) az OSZK főigazgatója 1949–1957 között, az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének első vezetője 1949 és 1951 között.
21. Haraszthy Gyula (1910–1990), az EK feldolgozó könyvtárosa, majd a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója, az ELTE Könyvtártudományi Tanszéknek vezetője 1951–1954 között. Később az MTA Könyvtárának igazgatója, majd nyugdíjazásáig az OSZK főosztályvezetője.
22. Kalmár Gyula 1937-ben kapott könyvtáros diplomát, később a FSZEK munkatársa.
23. Goriupp Alisz (1894–1979) az OSZK főosztályvezetője.
24. 11170/1945. (XII. 8.) M.E., majd a 3730/1947. (III. 23.) az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ (OKBK) jogutódjaként a könyvtárügy központi feladatainak ellátására hozta létre az Országos Könyvtári Központot (OKK). Kiadványaira példa: EICHENHOLZ, A. D.: Harminc év szovjet bibliográfia. Budapest, OKK. 1951. 17 p.; OGURCOV Sz.: Katalógusszerkesztés tapasztalatai egy falusi könyvtárban. Budapest, OKK. 1952. 9 p.; LJUBARSZKAJA, B: Könyvcsera a népi demokráciák országaival. Budapest, OKK. 1952. 4 p.
25. Moszkvai székhelyű szovjet könyvkiadó.
26. Szabad György (1924–2015) történész, egyetemi tanár, az Országgyűlés elnöke 1990–1994 között.
27. Stoll Béla (1928–2011) irodalomtörténész, az OSZK, majd az MTA Irodalomtudományi Intézet munkatársa.
28. Ld. bővebben: KATSÁNYI Sándor: Indexek, könyvzúzdák, könyvtárosok. Könyvkivonások a Fővárosi Könyvtárban 1945–1950 = Könyvtári Figyelő, 14. (50.) évf. 2004. 3. sz. 513–524. p.
29. Enyvvári Jenő (1884–1959) 1905-től a Fővárosi Könyvtár munkatársa, 1927-től 1944-ig igazgatója.
30. ENYVVÁRI Jenő: Philosophiai szótár. Budapest, Franklin Társulat, 1923.
31. Ld. KATSÁNYI Sándor: A fővárosi könyvtárának története 1945–1998-ig. Budapest, FSZEK, 2008. 479. p.
32. „A nevek gyűlöletet okoznak.”
33. Komlós Aladár (1892–1980) író, költő, irodalomtörténész.
34. Gyergyai Albert (1893–1981) író, költő, irodalomtörténész, egyetemi tanár.
35. Terescsényi György (1890–1965) író, költő, 1944–1954 között a FSZEK munkatársa.
36. Tömörkény István (1866–1917) író, 1904–1907 között a Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum igazgatója.
37. Juhász Gyula (1883–1937) költő.
38. Balassa Imre (1886–1974) író, zenetörténész.
39. Wessetzky Vilmos (1909–1997) egyiptológus, a Szépművészeti Múzeum osztályvezetője, címzetes egyetemi tanár. 1935–1952 között a FSZEK munkatársa, Keleti Gyűjteményének vezetője.
40. Dömötör Tekla (1914–1987) néprajzkutató, színháztörténész, egyetemi tanár.
41. Telegdi Zsigmond (1909–1994) nyelvész, iranista, orientalista, egyetemi tanár.
42. Rajk Lászlóné Földi Júlia (1914–1981) 1954-ben a börtönből szabadon engedték, Györk Lászlóné néven helyezték a FSZEK-be, ahol bibliográfusként dolgozott.
43. Déry Tibor (1894–1977) Kossuth-díjas író.
44. Vészi Endre (1916–1987) Kossuth-díjas költő.
45. Moly Tamás (1875–1957) próza- és színműíró.
46. Szép Ernő (1884–1953) író, költő, színpadi szerző.
47. Oláh Gusztáv (1901–1956) operarendező, jelmez és díszlettervező.
48. Fülöp Zoltán (1907–1975) díszlettervező.
49. MARÓT Miklós: Mit olvasson az ifjúság a világirodalom nagy elbeszélőitől? Ajánló bibliográfia. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1954. 48 p.
50. Tóth Tihamér (1889–1939) egyházi író.
51. MARÓT Miklós: Mit olvassunk a világirodalom klasszikusaitól? Ajánló bibliográfia. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 1955. 220 p.
52. FLÓRIÁN László, MARÓT Miklós: Fővárosunk Budapest. Válogatott művek bibliográfiája. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1955. 156 p.
53. Szentmihályi János (1908–1981) bibliográfus az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének egyetemi tanára, az EK, majd az OSZK munkatársa.
54. Mátrai László (1909–1983) filozófus, akadémikus, 1945–1980 között az EK főigazgatója.

Mozaikok a göteborgi könyvvásárról

NÉMETH Márton

BOKMÄSSAN

GÖTEBORG BOOK FAIR

24–27 sept 2015

Bevezetés

Európa egyik legnagyobb könyvszakmai eseményére évente szeptemberben kerül sor a svédországi Göteborgban. A rendezvény hivatalos elnevezése *Bok och Bibliotek* (Könyv és Könyvtár): egyszerre állítja középpontba az irodalom és a könyvpiac szereplőit, illetve a közgyűjtemények világát.

A szakmai közönség előtt (meg az iskolai csoportok számára) a rendezvény csütörtökön egész nap, pénteken pedig délután kettőig látogatható, péntek délutántól a vasárnapi zárásig minden belépővel rendelkező előtt nyilvános. A fesztivál négy napja alatt százezer körüli az érdeklődők száma. Mivel a Svéd Királyságban 250 évvel ezelőtt adták ki az első cenzúrárt korlátozó rendeletet, ezért a rendezvény központi mottója a szólásszabadság eszméje volt.

A könyvvásár komoly értékkel bír a svéd irodalom külhoni, illetve a világirodalom svédországi terjesztésének kapcsán is. A kiadók elkülönített térben tárgyalhatnak egymással az általuk gondozott művekhez kötődő jogok értékesítéséről. A svéd irodalom terjesztésében érdekelt külföldi fordítók és irodalmi szakemberek számára a *Svéd Intézet* (Svenska Institutet) minden évben programsorozatot szervez,

mely már a könyvvásár hivatalos programját megelőzően elkezdődik. Ennek révén a résztvevők átfogó tájékoztatást kapnak a svéd könyvpiac újdonságairól, nehézségeiről és üzleti lehetőségeiről. A szerzőkkel és a kiadók képviselőivel közvetlenül lehet tárgyalni. A fordítókat szakmai szemináriumok és egyéb kulturális programok segítik az őket érintő szakmai, kulturális kérdések megvitatásában és a fordítói munkához szükséges látókörük további szélesítésében.

A könyvfesztivál helyszíne a *Svenska Mässan* épületegyüttese volt, mely egybeépült Skandinávia legnagyobb szállodájával (2010-ben itt rendezték meg az IFLA kongresszusát is).

<http://events.nationalgeographic.com/locations/center/svenska-massan/>

A hatalmas rendezvénytér két szintet foglal el. Mindkét szinten hatalmas kiállítótérrel találkozhatók, beépítve standokkal és színpadokkal. A színpadok tematikus elrendezésűek (például nemzetközi tér, könyvtári tér, gyermekirodalom tere, felsőoktatási és kutatóintézmények tere, idegenforgalmi és gasztronómiai tér, digitális fejlesztések tere). Idén az egyik színpad csütörtökön és pénteken időszerű társadalmi, nemzetközi politikai és kultúrpolitikai kérdésekhez kapcsolódó vitáknak adott teret, majd a hétvégére átalakult a krimi műfajának tematikus színpadává. A nemzetközi nagyszínpadon és kisszínpadon mind a négy nap tájékozódni lehetett a főbb nemzetközi, világpolitikai, illetve a skandináv társadalmi, politikai kihívásokról.

A szemináriumi előadótérnek többsége a felső szinten található. A szemináriumokra az általános sajtóbelépők érvényesek, a sajtó munkatársain kívül mindenki másnak kiegészítő belépőjegyet kell váltania (a vásári belépő csupán a zárónapon foglalta magában a szemináriumokon való részvételt is). A szemináriumi programok kb. fél órák, és néhány frontális előadáson túl, általában kerekasztal-beszélgetések vagy interjúk. A kiállító térben elhelyezkedő

tematikus színpadok rendezvényei az összes látogató számára nyitottak. Külön fogadótér áll rendelkezésre a tengernyi program résztvevőinek, hogy nyugodtan felkészülhessenek az előadásokra, beszélgetésekre. A kiállításon mintegy háromezer programból lehetett válogatni. Érdeklődési körünk szerint nem csupán a könyves piac, a svéd és a nemzetközi irodalmi élet, valamint a közgyűjtemények világáról kaphatunk időszerű áttekintést, hanem élvonalbeli elemzőgárda segítségével megismerhetők napjaink legfontosabb nemzetközi és svéd vonatkozású társadalmi kihívásai is. Nagy sikere volt a pszichológiai színpadnak is, melyen az emberi lélek világába lehetett számtalan szempontból betekintést nyerni. Népszerű volt az idegenforgalmi és konyhaművészeti kiállítói tér is, ahol Svédország és számos már terület, illetve ország látnivalóival, attrakcióival és konyhaművészetével lehetett megismerkedni.

2015-ben Magyarország Izlanddal együtt a rendezvény díszvendége volt. A Balassi Intézet szervezésében színpaddal egybeépült kiemelt standon jelent meg a magyar könyves kultúra, melyet a magyar irodalommal foglalkozó tematikus szemináriumok egészítettek ki. A kiállítótérben irodalmi és politikai jellegű témákat taglaló színpadokon is folytak magyar vonatkozású beszélgetések. A Balassi Intézet hivatalos vendégein kívül jó néhány svéd szervezet is élt a meghívás lehetőségével, és számos magyarországi vendéget vonultatott fel. Az idegenforgalmi térben a Balatont modellezték, és ennek kapcsán sikerrel mutatták be a térség kultúráját, gasztronómiáját és turisztikai látványosságait.

Áttekintésemben elsősorban a könyvtárszakmai eseményekre összpontosítok, emellett azonban kitérek néhány magyar vonatkozású eseményre is.

Könyvtári témák

A svéd könyvtárügy főszereplői közül a Svéd Nemzeti Könyvtár és a Svéd Könyvtáros Egyesület önálló kiállítótérrel és kis színpaddal jelentkezett. Az első két nap a könyvtári nagyszínpadon is bemutatkozott számos intézmény, a stockholmi nemzeti könyvtár kvízzjátékokat is szervezett, az első napon például a magyar kultúra témakörében.

A Svéd Nemzeti Könyvtár tematikailag rendkívül változatos előadásokkal volt jelen a könyvvásáron. A gazdag kínálatból csupán szemezgetek: szó esett a mostanában formálódó új svéd könyvtári stratégiáról. Ennek kapcsán *Gunilla Herdenberg* a Nemzeti Könyvtár főigazgatója és *Erik Fichtelius* miniszteri-

umi főtanácsos rámutattak arra, hogy a könyvtáraknak egyre fontosabb társadalmi funkcióik vannak a fizikai és a digitális térben. A könyvtári rendszer mindenkit szolgál, nyelvtől, kortól, etnikumtól, anyagi helyzetétől függetlenül. A bevándorlók társadalmi beilleszkedésének segítésében kulcsszerep juthat a közkönyvtáraknak, mert közhasznú információszolgáltatásaik biztosíthatják az információhoz való hozzáfutást és az esélyek kiegyenlítődését. A tudományos könyvtárak esetében viszont a kutatók munkájához való hozzájárulásnak van központi szerepe. A kutatás-fejlesztés társadalmi szempontból is fontos versenyképessége nem képzelhető el könyvtári, információs háttér nélkül. A könyvtár fórum és találkozóhely is egyben a helyi közösségek számára (legyen az lakóhelyi közösség a közkönyvtár vagy kutatói, hallgatói közösség a tudományos könyvtárak esetében). A nyílt hozzáférés gyakorlatának terjesztésében is fontos társadalmi lobbierővel bírhatnak a könyvtárak. Társadalmi missziójuk kiterjesztéséhez szervesen hozzátartozik a költséghatékony és az adott közösség igényeit leginkább kiszolgáló hozzáférési formák támogatása.

Gyakorlati példával is szolgál a szolgáltatások fejlesztéséhez az a 2015 júniusában indult kísérleti projekt, melynek keretében a *CopySwede* szerzői jogkezelő szervezet, valamint az umeai és lundi egyetemek támogatásával az audiovizuális nemzeti könyvtári gyűjtemények használatát könnyítének meg. A kutatóknak nem kellene minden egyes alkalommal Stockholmba utazniuk, hanem külön hálózati szolgáltatásokon keresztül streaming megoldás segítségével férhetnének hozzá a gyűjtemény egy-egy részéhez. Például a svéd közszolgálati média teljes archívumának elérését oldaná meg ennek keretében (egészen az 1960-as évekig visszamenőleg).

A felhasználóbarát könyvtári szolgáltatásokat online szemszögből vizsgálták a malmői városi könyvtár munkatársai. Statisztikák alapján rámutattak arra, hogy Svédország egyike a Google által leginkább behálózott országoknak (a népesség mintegy 95%-a keres a világhálón információkat a segítségükkel, illetve használja különféle szolgáltatásaikat). Az információkeresés tevékenysége egyre inkább a mobil eszközökre helyeződik át. Ezeket a tendenciákat figyelembe véve alakították ki Malmöben a közhasznú, kulturális tudakozó, illetve online információkatalauz szolgáltatások kísérleti kereteit. A fő cél az, hogy nemzeti szinten nyújtson a közkönyvtári hálózat testreszabott releváns információkat a felhasználók számára, kellő módon hasznosítva a könyvtárosi

szakértelmet. Nem a Google-lal akarnak versenyezni, hanem rá szeretnének mutatni arra, hogy van élet azon túl is. Számtalan területen sokkal igényesebb, testreszabott információkkal szolgálhatnak a könyvtárak, mint a Google keresőmotorja. Mindezt látványos módon szeretnék tálni, a felhasználók által leginkább kedvelt hardver és szoftverkörnyezetbe ágyazva.

A hangoskönyvekhez való hozzáférést is online alapra szeretnék helyezni a különféle kifejezetten rászoruló társadalmi csoportok számára, illetve a szerzői jogvédelem alá nem tartozó anyagok esetében a szélesebb közönség számára is. Rengeteg olyan felvétel válna hozzáférhetővé, melyeket különféle típusú hanglemezekre rögzítettek a huszadik században, s ezek digitalizálása egyre teljesebb körűvé válik.

Bemutatkozott az északi országok közös angol nyelvű könyvtári folyóirata, az itthon is ismert *Scandinavian Library Quarterly* (SLQ). Az északi térség közkönyvtári fejlesztéseiről, híreiről tudósító folyóirat története 1968-ig nyúlik vissza. Az utóbbi években már magában foglalja a felsőoktatási és tudományos könyvtárak munkájáról szóló beszámolókat is. A szerkesztők a könyvtárügyért felelős állami (minisztériumi) hatóságok munkatársai közül kerülnek ki Svédországban, Finnországban, Dániában, Norvégiában és Izlandon. A főszerkesztői poszt ötévente cserélődik az országok között, most éppen svéd főszerkesztője van a folyóiratnak. A szerkesztők évente kétszer igyekeznek személyesen is találkozni, ilyenkor egyeztetik az egyes számok fő témáit. Világszerte mintegy 650 könyvtár fizeti elő a papíralapú változatot (ezek mintegy fele kerül ki az északi térségen belülről). A <http://slq.nu> webhelyen is hozzáférhetőek a teljes számok, a webhely mintegy havi háromezres látogatottsággal bír. A cikkek kommentálhatóak a folyóirat Facebook oldalán is.

Kerekasztal-beszélgetésen tárgyalták meg a *Koha* nyílt forráskódú könyvtári rendszer alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket. Bár egyre több könyvtár tér át a használatára, a svéd nyelvű felhasználói közösség együttműködése a termék támogatása terén még további fejlesztésre szorul. A költséghatékonyság csak az egyik tényező az átállásban. A könyvtári integrált rendszerek kiválasztását általában komoly felhasználói igényfelmérés és a könyvtárosok szakmai véleményének összegzése előzi meg. Az átállás folyamata során amúgy sem lehet komoly megtagarítással számolni, annak hatása inkább közép, illetve hosszabb távon jelentkezhet. Igen számottevő a világszintű angol nyelvű felhasználói közösség

tagjainak tudásmegosztása is, ami jótékonyan járul hozzá a magas színvonalú, és felhasználói központú rendszerfejlesztéshez.

Szó esett a divat különféle irányzatairól a nemzeti könyvtár gyűjteményeinek tükrében. A svéd és az európai divatirányzatok fejlődését, kölcsönhatását kísérhettük figyelemmel. A képpel, hanggal, zenével ábrázolt előadás jó például szolgált a komoly történeti értékű anyagot bemutató, de egyben szórakoztatóan kreatív online tartalomszolgáltatás terén.

Bemutatták a *Svéd Filmintézettel* közösen fejlesztett filmarchívumi online portált is. Itt a fő cél a nyilvános hozzáférésűvé tett, illetve a szerzői jogvédelem alá nem eső svéd filmek bemutatása a némafilmek korától egészen az 1980-as 90-es évek reklámfilmjeiig. Filmtörténeti értéke van például a családi videóknak is, amelyeket Svédországban előszeretettel rögzítettek super8-as kamerákkal. A könyvtár és a filmintézet segítséget tud nyújtani ezen anyagok digitális archiválásában. A szolgáltatási nyilvánosság szintjét (teljesen zárt, kutatási célra engedélyezett, teljesen nyilvános vagy ezen alapfeltételek különféle testreszabott változatai) a jogtulajdonosokkal egyeztetve alakítják ki.

A nemzeti könyvtári előadások közül szinte valamennyit rögzítették, megtekinthetők a könyvtár Youtube csatornáján tematikus listába rendezve (<https://www.youtube.com/playlist?list=PLZVkeICvA5-H7J88s28ZT8HICBqxoB60F>).

A *Svéd Könyvtáros Egyesület* standján lezajlott beszélgetések a mindennapi könyvtári gyakorlat és munkakörülmények körül forogtak. A legizgalmasabb talán az a kerekasztal-beszélgetés volt, melynek résztvevői Gunilla Herdenberg, a Svéd Nemzeti Könyvtár főigazgatója, Staffan Forssell, a Svéd Kulturális Tanács képviselője, Roland Esaiasson, a svéd médiaszolgáltatókat felügyelő hatóság képviselője, Ewa Thorslund, az állam audiovizuális szakpolitikáját alakító Médiatanács képviselője és Calle Nathanson, a Svéd Könyvtáros Egyesület főtítkára voltak. Itt ízelítőt kaphattunk abból a kultúrpolitikai erőteréből, a költségvetési alkufolyamatok különféle állomásaiból, ahogyan a kulturális terület költségvetése, a különféle szakpolitikai feladatok prioritása formálódik. Betekintést kaphattunk továbbá abba a sokrétű szakmai lobbizási tevékenységbe, ahogyan a Svéd Könyvtáros Egyesület próbálja ráirányítani a figyelmet a könyvtárak szolgáltatásainak társadalmi hasznosságára, amelyet maguk a felhasználók igazolnak. A könyvvásáron idén a százéves fennállását ünneplő egyesület tekintélyes könyvtári szakértői

csapattal állt fel, akik egymást erősítve bizonygatták különféle példákon keresztül a könyvtári szolgáltatások társadalmi dimenziójának fontosságát, a könyvtáraknak a szólásszabadság biztosítása érdekében tett erőfeszítéseit.

A centenáriumra az egyesület különleges évkönyvet jelentetett meg. Társadalmi felelősségvállalásuk részeként a kiadvány értékesítéséből tervezett bevételük terhére tízezer koronával fogják támogatni az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának Katasztrófavédelmi Alapját.

A digitális világ fejlődésének új fejleményei és kihívásai

Az első nap könyvtáros szakmai eseményei közül kiemelkedtek az e-könyv kultúrával kapcsolatos előadások. A W3C konzorcium svéd képviselője, Olle Olsson technikai oldalról közelítette meg a témát, ám szoros összefüggésben a piaci gazdasági háttérrel. Nagyrészt a piac szereplőin múlik ugyanis, hogy a zárt digitális ökoszisztémák fejlődésének leszünk továbbra is szemtanúi, vagy kialakulnak olyan kompatibilis megoldások, melyek az e-könyv olvasásra használt hardverek lehetőleg szélesebb körén teszik lehetővé a szolgáltatások elérését. Annál is égetőbb kérdés ez, mert a nyomtatott könyvek digitalizált másolatainak és a nyomtatott formát követő digitálisan létrehozott műveken túl megjelennek az olyan digitális művek is, melyek kiterjesztett lehetőségeket nyújtanak a vázoltakhoz képest (például 3D-ben szemléltető illusztrációk segítségével).

Tom Wilson és Elena Maceviciute, a borasi könyvtárosképző intézmény oktatói az e-könyv fogyasztás társadalmi oldalára fókuszáltak. A svéd könyvfogyasztási szokások taglalása mellett égető kérdésként merült fel, hogy piaci értelemben mekkora fogyasztói méret az, amelyre szolgáltatásokat lehet tervezni. Egyre nyílik az olló az angolszász e-könyvkultúra kínálata, eszközei, fogyasztási volumene és a skandináv országok megfelelő mutatói között is. A kis nyelvi kultúrák fokozottan küzdenek azzal, hogy megtalálják helyüket az e-könyv univerzumban.

A könyvvásáron élénk érdeklődést keltettek a digitális technológia, s az ahhoz kapcsolódó szolgáltatások legújabb fejleményeiről szóló előadások is. Bemutatták a digitális mesekönyvekhez kapcsolódó interaktív illusztrációkat, a fiatalok olvasáskultúrájának sajátosságait és a programozással kapcsolatos fejlesztési lehetőségeket. Szóba került az e-könyv technikai formátumok fejlődése és az azt övező piaci

környezet elemzése is. Hallhattunk a *Svéd Digitális Nemzeti Könyvtár* koncepciójáról (a fizikai és a virtuális könyvtárhasználat összefüggéseiről, a különböző terekben nyújtott kiegyensúlyozott szolgáltatásokról). Megemlítették, hogy a digitális térben a fiatalok élményszerűbben fedezhetik fel a klasszikus irodalmárokat, tudósok életművét (mondjuk August Strindbergét vagy Nikola Teslaét). Megvitatták a saját digitális kiadásban megjelenő művek gondozásának, terjesztésének kérdéseit, majd bemutatták az internet közelmúltbeli fejlődésének főbb technikai és társadalmi következményeit is. Végül az online számítógépes játékok fejlődése is szóba került.

A digitális témákkal foglalkozó színpad svéd és angol nyelvű előadásainak videofelvételei naponkénti bontásban a Youtube-on is elérhetőek (csütörtök: https://youtu.be/dUk1YRmeq_8; péntek: <https://youtu.be/j7rHLC86pCA>; szombat: <https://youtu.be/LuTRZoVdWzg>; vasárnap: <https://youtu.be/T TIAgdiqj8>)

Magyar vonatkozású programok

Magyarország díszvendégsége kapcsán a szerző benyomásai alapvetően pozitívak. Itthon a média a könyvvásár kapcsán szinte csak a politikai felhangokkal volt tele. Arról kevesebb szó esett, hogy számos igen érdekes beszélgetés segített bepillantást nyerni a magyar irodalmi élet, s általában a hétköznapok világába. *Kukorelly Endre, Tóth Krisztina, Nádasdy Ádám, Szécsi Noémi és Török András* Budapest legjobb arcát mutatták meg a beszélgetések és könyvbemutatók keretében. Hangsúlyos szerepet kapott a könyvvásári programban a magyar gyermekirodalom is, melynek népszerűsítése érdekében sokat tett a Békés megyei születésű, magyarországi szlovák származásúként Pozsonyban diplomázott, majd Magyarországról Svédországba férjhez ment, és népszerű magyar nyelvű irodalmi blogot működtető *Maria Larsson* és az általa alapított *Felis Kiadó*. Neki köszönhetően sok magyar gyermekkönyv svéd nyelvű fordításban is elérhetővé vált. Számos gyermekkönyvíró és illusztrátor is megtisztelte jelenlétével a rendezvényt (például *Berg Judit, Németh Eszter, Paulovkin Boglárka, Szegedi Katalin, Varró Dániel*). Ők nem csupán a könyvvásár közönségének mutatkoztak be, hanem a gyermekkönyvtárosként dolgozó Maria segítségével a göteborgi közkönyvtári hálózat néhány gyermekkönyvtári fiókjába is ellátogattak. Maria könyvtárosként főszerepet vállalt a göteborgi közkönyvtári hálózat magyar állományának gyarapításában (beleértve a felnőtteknek szóló irodalmat is).

A szerző egyik legnagyobb élménye volt, hogy figyelemmel kísérhette a Göteborgi Városi Könyvtár Központi Könyvtárának gyermekrészlegében Németh Eszter találkozóját a főként helyi magyar gyerekekből összeálló csoporttal, akikkel *Dudás Eszter* magyartanár foglalkozik heti rendszerességgel a tanórai kereteken túl is. A könyvtári program során egy speciálisan kialakított kör alakú térben felolvasást tartottak és egy készülő új meseregényről beszélgettek. A történet kapcsán a svéd gyermekek hétköznapijait jellemző érdekességekre is fény derült. Nagyon jó volt megtapasztalni a gyermekek élménybeszámolóin keresztül, hogy az eltérő kulturális háttértől függetlenül milyen jól megtalálják a közös hangot, együtt játszanak, barátkoznak egymással a magyar és svéd fiatalok a színes etnikai összetételű, a világ minden tájáról érkezett társaikkal együtt. A világra sokkal nyitottabb, az értékes interkulturális kommunikációs kompetenciákat szinte észrevétlenül elsajátító generáció nőhet így fel a svéd nagyvárosokban, akik természetesen tisztában vannak saját gyökereikkel és identitásukkal is, és ez a kettő szerves egységben épül be a személyiségükbe. A bevándorlók beilleszkedése a svéd társadalom keretei közé persze ott sem egyértelmű sikertörténet. A problémákról is hallhattunk elég sokat a különféle rendezvényeken. Egyre több program működik azonban egyre eredményesebben az állam és a civil társadalom összefogásában különböző nemzedékeket megcélozva, s ebben fontos szerep jut a könyvtáraknak is!

A könyvvásár vendégeinek egy külső, mindenki számára nyitott rendezvény keretében lehetőségük volt találkozni a helyi magyarság képviselőivel. Régi barátokkal való találkozás mellett, új ismerősökre is szert lehetett tenni így. A találkozóznak külön színezetet adott, hogy a helyszínt a belváros felől hajóval közelítettük meg.

A Balassi Intézet standján érdekes beszélgetés zajlott le a magyar gazdaság helyzetéről magyarországi résztvevők, a Magyarországon befektető svéd cégeket képviselő gazdasági kamara, valamint a Magyarországra akkreditált svéd nagykövet részvételével. A résztvevők érzékletesen reális képet adtak a magyar gazdaságpolitikát és gazdasági életet jellemző sikerekről és kihívásokról a résztvevők által megjelenített számos nézőpont szerint.

Jó néhány magyar vonatkozású rendezvényre került még sor a hivatalos programokon túl is. A gazdag kínálatból csupán néhány elemet emelek ki. Svéd civil szervezetek adtak teret a magyar emberi jogi helyzetet tárgyaló Amnesty International itthoni vezető-

jének. A magyar sajtó helyzete kapcsán *Mong Attila* és *Stumpf András* a *Norstedts Kiadó* szerkesztőjével az anyai ágon magyar származású *Peter Karlsson*nal beszélgetett. *Heller Ágnes* meghívást kapott svéd filozófusoktól a könyvfesztiváli beszélgetésen túl külső rendezvényre is.

Külön csemegét jelentett a magyar emigránsok gyermekeként már Svédországban felnőtt *Kovács Gellért* könyvbemutatója. Ő svéd kutatási ösztöndíjjal kutatott itthon a Magyar Nemzeti Levéltárban és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában a magyar antifasiszta ellenállás történetéről, s ennek kapcsán a nyugati hírszerző szolgálatok, valamint Raoul Wallenberg szerepéről. Könyvében a svéd olvasók számára újszerű nézőpontból jelenik meg a második világháborús magyar ellenálló hősök és külföldi segítők tevékenysége. A levéltári alap kutatások eredményei igen relevánsak a magyar közönség számára is, hiszen számos új ténnyel gazdagítják eddigi tudásunkat, s bővítik ki látókörünket erről az időszakról. Épp ezért különösen öröndetes, hogy késő ősz folyamán napvilágot látott a könyv magyar nyelvű kiadása is.

Említést érdemel még, hogy a rendezvény első napjának lezárásaként a stockholmi városi könyvtár munkatársai a magyar díszvendégséghez kapcsolódva a könyvtári színpadon sikeres svéd nyelvű kvízzjátékok szerveztek a magyar történelem és kultúra tárgykörében igen igényesen összeállított kérdésekkel, melyek között szerepeltek az irodalmi és történeti kérdéseken túl művészekhez és a magyar filmkultúrával kapcsol-

atos feladványok is. A szerencsés megfejtők értékes könyvjutalommal gazdagodtak. Szintén az első nap estéjéhez kapcsolódik, hogy az egyik legnagyobb belvárosi moziteremben a központi városi könyvtár szomszédságában sikeres koncertet adott a Budapest Bár zenekar, és a nap folyamán közreműködtek a központi megnyitóünnepségen, illetve a magyar stand megnyitásában is.

Összegzés

A rendezvény elképesztően széles és sokszínű program kavalkádjáról tényleg csak mozaikokkal tudok szolgálni. Komoly előzetes felkészülést igényelt a résztvevőktől, hogy a látóival és programok tömegében megtalálják a számukra érdekes helyszíneket. Nagy élmény volt a szerző számára, hogy egyszerre szerezhett áttekintést a svéd irodalom és kultúra újdonságairól, a svéd könyvtári világ aktuális helyzetéről és fejlesztési terveiről. Ugyanakkor a magyar kulturális, irodalmi élet is nagy sikerrel mutatkozott be Göteborgban. A magyar irodalom és kultúra nem csupán a magyaroké maradt a rendezvényen, hanem a svéd közönség is élénk figyelemmel kísérte a magyar vonatkozású rendezvényeket. A nagyváradi származású, Göteborgban élő, aktív kultúra és közösségszervező *Sall László* szubjektív filmes összeállítását szeretném végezetül még az olvasók figyelmébe ajánlani a rendezvényről: <https://www.youtube.com/watch?v=Fgz2lf29vvg>.*

Megjelent a Könyvtárvilág új száma

Az MKE webmagazinjának, a Könyvtárvilágnak idei második számában többek között interjú olvasható a 23. Budapesti Könyvfesztivál Könyvtáros klubjának programjáról Barátné dr. Hajdu Ágnessel, beszámoló az ÁEEK és a MOKSZ Egészség, információ, könyvtár című áprilisi konferenciájáról, valamint az olvasószolgálatosok műhelytalálkozójáról. Bemutatkozik a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárosok Információs Egyesülete, és természetesen MKE- és IFLA-hírek, szakirodalmi ajánló és programajánló is olvasható.

(Katalist, 2016. május 23. Kóródy Judit tájékoztatás alapján)

* Végül, de nem utolsósorban köszönetemet szeretném kifejezni a Könyvtári Figyelő szerkesztőségének, hogy a sajtóakkreditációs kérelmem támogatásával lehetővé tették e beszámoló elkészültét.

Digitális kompetenciák felmérése

A kötet bevezetőjében olvashatjuk, hogy az információs műveltséget a világ mértékadó nemzetközi szervezetei a 21. század olyan alpműveltségének tartják, amely feltétele az egész életen át tartó tanulás megvalósulásának, és amivel a digitális ökoszisztéma kulcsfontosságú komponensévé vált.

Nem elsősorban elméleti munkáról van azonban szó. A könyv az információs műveltség hazai állapotát vizsgáló empirikus kutatás eredményeit foglalja össze. A kutatás a Pécsi Tudományegyetem által elnyert, TÁMOP-4.2.2.C-11/1/KONV-2012-0005, *Jól-lét az információs társadalomban* elnevezésű című program alprogramjaként valósult meg *A digitális megosztottság komparatív analízise* megnevezéssel.

A felmérés jelentőségét figyelembe véve annak eredményeiből a következőkben többet is bemutatunk.

Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a vizsgálat során nem a teljes magyar társadalom információs műveltségéről kívántak képet festeni, hanem csak a felsőoktatásban tanulókéről és a diplomásként dolgozókról.

Ennek megfelelően, teljes egészében egyet kell értenünk a szerzőkkel abban, hogy kíváncsiak volna, hogy az egész magyar társadalomról készüljenek ilyen tartalmú felmérések és értékelések, hiszen nélkülük továbbra sem fogjuk tudni, hogy ki, mit tesz és mit képes tenni a világhálón egy igen gyakori és egyre meghatározóbb tevékenységi körben.

A szerzők tehát arra is felhívják a figyelmünket, a kötetben ismertetett felm-

SIPÓS Anna Magdolna – VARGA Katalin – EGERVÁRI Dóra

Net! Mindenekfelett? : Kompetenciák a digitális univerzumban / Sipos Anna Magdolna; Varga Katalin, Egervári Dóra. – [Pécs] : PTE FEEK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015. 267 p.

<http://mek.oszk.hu/14700/14787/14787.pdf>

rés – jóllehet országos méretű volt, és meglehetősen nagyszámú, 2599 résztvevővel zajlott – nem reprezentatív, mivel nem tükrözi a hazai általános demográfiai viszonyokat, főleg abban a tekintetben, hogy a nők sokkal nagyobb arányban képviseltették magukat a vizsgálatban, mint a férfiak. A hallgatói réteg, vagyis a jövő potenciális értelmisége és a már dolgozó diplomások tekintetében viszont egyértelműen reprezentatívnak minősül.

A könyv két olyan társadalmi csoport információs műveltségi jellemzőit tárja tehát fel, amelyeket vélhetően az jellemez, hogy a tudás folyamatos bővítésének igénye náluk fokozottan jelentkezik, ezért kényszerű érezhetnek a magas színvonalú és tudatos információkezelésre. Azt se felejtjük el, hogy a szerzők korábbi, hasonló témájú kutatásai is ezekre a rétegekre irányultak, és ezek tapasztalatait a kérdőív összeállításakor figyelembe is vették.

Ahogy az a felmérések eredményeinek ismertetésekor szokás, a szerzők bemutatják a válaszadók szociológiai háttérét, tehát nemét, lakóhelyét, életkorát és legmagasabb iskolai végzettségét. Együttal a tágabb értelemben vett szociológiai háttér felderítése körébe utaltak egy fontos, és – az információs műveltség korszerű kontextusait figyelembe véve – összetett kérdést, amely annak kiderítésére irányult, hogy a válaszadók a felsőoktatásban – előadás vagy szeminárium keretében – fejlesztették-e (fejleszthették-e) információs műveltségüket. Itt problémát okoz, hogy ezt a készségüket már az általános iskolában el kellett volna sajátítaniuk, majd a középfokú oktatásban továbbfejleszteniük. A felsőoktatásnak aztán erre a meglévő tudásbázisra kellene építenie a tudományterületekkel és szakmákkal összefüggő tartalmakkal. Ez utóbbi kapcsán sokan és egyre gyakrabban kétségbe vonják, hogy az információs műveltség független lehet a szakterületektől.¹

A felmérés eredményei azt mutatják, hogy a jelenleg is a felsőoktatásban tanulók alig fele részesült képzése során információs műveltségi képzésben. A szerzők szerint a képzésből kikerülők ennél fogva jelentős hátránnyal indulnak az élet valamennyi területén. Arra is fény derül, hogy a válaszadók a szabadidejüket szívesen töltik el a digitális világban, viszont az olvasás már kevésbé népszerű a körükben.

A kutatás fontos aspektusa volt annak vizsgálata is, hogy az egyén életében milyen helyet foglal el az információszerzés. Ennek kapcsán a szerzők abból a korszerű különbségtételből indultak ki, hogy az információs szükségleteknek két típusa van. Az egyik az úgynevezett köznapi információs szükséglet. A másik a munkához, a tanuláshoz vagy a kutatáshoz, vagyis az egyén tudásának bővítéséhez, valamint különböző kötelezettségei teljesítéséhez szükséges információk csoportját jelenti.

A megváltozott információszerzési szokások méréséhez és elemzéséhez azt is megvizsgálták, hogy az internetes tartalmak eléréséhez szükséges technikai feltételek, a fizikai hozzáférés, a számítógép vagy más eszköz az általunk vizsgált csoportban milyen mértékben áll rendelkezésre. Mindezekon túl kitérnek olyan tényezők vizsgálatára is, mint a gyorsaság, az időráfordítás, az információszerzés költségei, valamint a nyomtatott és az elektronikus formában használt dokumentumok aránya.

Egyértelművé vált, hogy – figyelembe véve a felmérés során megkérdezettek átlagosnál magasabb iskolázottságát és erős motiváltságát – a vizsgált közegben úgy a világhálón elérhető, mint a nyomtatott informá-

ciós források elsősorban a tanulást, a tudás bővítését szolgálják, és csak másodsorban kötődnek egyéb tevékenységekhez.

A kérdésekre adott válaszok többségében egyáltalán nem vagy csak minimális mértékben tapasztalható az iskolázottság, a lakóhely, a nemi hovatartozás és más, a társadalmi státuszt meghatározó eltérések hatása. Ahogyan arra a szerzők is felhívják a figyelmünket, ennek tudható be, hogy a vizsgált csoport összetétele nyilvánvalóan nivellálta az – egyébként ezen a területen és más felmérések szerint is kétségkívül létező – társadalmi különbségeket.

Messzemenően egyet kell értenünk a szerzőkkel abban, hogy a digitális bennszülöttek és a digitális bevándorlók megkülönböztetése egyáltalán nem tűnik indokoltnak, amit vizsgálatuk eredményei is alátámasztanak. Természetesen a vizsgálat tárgya volt a könyvtárhasználat és a források használata is. Az eredmények azt mutatják, hogy a hallgatók hajlandók könyvtárba járni elsősorban tanulási helyszínként használva azt. Nem kerülne tehát túlzott erőfeszítésbe, hogy kedvet csináljunk nekik ahhoz is, hogy megtanulják, miként kell használni a könyvtári eszközöket, és hogy igénybe vegyék a könyvtárosok tudását, valamint az általuk nyújtott szolgáltatásokat.

A szerzők azt is leszögezik, hogy – mivel az információk értékeléséhez és szelektálásához szükséges feladatok elvégzéséhez szükséges kompetenciák igen sokrétűek – az információs műveltség fejlesztése során elsajátított ismeretek alapján senki sem válik professzionális információkeresővé, viszont kialakítható az a rutin, amely képessé teszi a felhasználókat, hogy a megbízható információkat elkülönítsék azoktól, amelyeknél kötelező az információk ellenőrzése.

A kutatás eredményei közé tartozik, hogy az e-bookok használatának népszerűsége mérsékeltnak mutatkozik, viszont – pusztán erre a tényre alapozva – a szerzők nem szeretnék bizonytalan jóslásokba bocsátkozni a nyomtatott és e-könyvek jövőbeli viszonyával kapcsolatban.

Az is kiderült a felmérésből, hogy az információk megszerzésének és kezelésének módszerei lényegesen megváltoztak, így a hagyományos információforrások használata visszaszorult. Ugyanakkor az is jól érzékelhető, hogy a felhasználók – ha nem is a szükséges mértékben, ráadásul autodidakta módon – igyekeznek elsajátítani az új információkezelési módszereket. Közben kimondhatjuk, hogy ennek a problémahalmaznak a kezelésére nem, illetve nem kellő mértékben készítik fel őket. Bíztható viszont, hogy a hitelesség megítélésében a könyvtári ede-

tű források presztízse megmaradt. A kérdéskör egy másik metszete közel sem mutat ilyen pozitív képet, hiszen a Google közvetítésével elérhető forrásokat használják a leggyakrabban.

A mások által létrehozott tartalmak megítélése mellett vizsgálták, hogy a válaszadók, milyen mértékben vesznek részt az internetes tartalmaknak a web 2.0-es alkalmazásokkal történő gyarapításában. Azt találták, hogy ezek nem túl népszerűek körükben. Még a legaktívabban alkalmazott kommentelés esetében is így volt ez. Természetesen – ahogy azt a szerzők többször is leírják – vizsgálatuk nem reprezentatív, ezért adataik és a tapasztalt arányok sem korlátlanul általánosíthatók. Ugyanakkor úgy gondolják, hogy a felmérésben résztvevő célközönség sajátos összetétele folytán még így is az országos átlag feletti aktivitást tapasztalhattak.

A felmérésben az egyetemi hallgatók megkülönböztetett figyelmet kaptak. A kifejezetten nekik szánt kérdésekre adott válaszok azt mutatják, hogy ők mint a felsőoktatásban résztvevő digitális bennszülöttek a tanulmányaik során előszeretettel használják a különféle típusú és formátumú információkat, amelyeket úgy papíron, mint valamelyik számítógépes eszközükön olvasnak, de a vizsgákra való felkészülés során a kötelező olvasmányoknak (tankönyvek) és segédleteknek (ppt) szentelik a legnagyobb figyelmet, és csak ritkán használnak egyéb szakkönyveket, internetes anyagokat vagy folyóiratcikkeket.

A felmérés utolsó blokkjában a szerzők arra keresték a választ, hogy a megkérdezett hallgatók és dolgozók mennyire vannak tisztában az információs világot körülvevő új fogalmakkal, ismerik-e a plágium, információs műveltség és digitális írástudás fogalmát, és mit értenek ezek alatt. Bár a válaszadók komolyan vették a kérdéseket, és az erre a kérdéscsoportra jellemző, a szokásosnál munkaigényesebb szöveges válaszokat is sokan megadták, érezhetően nem tulajdonítanak nagy jelentőséget ennek a témának vélhetően azért, mert nem érzik át az információ értékét, a válogatás és az értékelés szerepét.

A kötet végére került az „Ajánlások, indikátorok, standardok – Nemzetközi példák alapján” elnevezésű fejezet. Talán furcsának tűnhet, hogy ez így van, de – figyelembe véve a felmérés adatainak imponáló mennyiségét és azok értelmezésének fontosságát –, az elméleti rész jó helyen van a kötet végén. Nem mintha nem lenne fontos az elmélet. (E sorok írója az információs műveltséggel kapcsolatos „érintettsége” folytán sem írhatna le ilyet.) Mégis, érthető, hogy az elmélet kifejtése ezúttal kisebb súlyt kapott.

Egy korábbi fejezet részösszesítésében olvashatunk egy, nagyon is megfontolandó megállapítást arról, hogy az információszerzés módjában nem beszélhetünk tudatos forráshasználatról, mivel nagyfokú ösztönösség, és autodidakta megközelítések érvényesülnek, tehát az információs műveltség kialakítását és fejlesztését ezekkel az alapismeretekkel, az ide vonatkozó rutinok kialakításával kellene kezdeni. A kötetben többször is előforduló autodidakta tudásgyarapítás ugyanis korunk jellemzője, amelynek viszont nemcsak pozitív oldalai vannak. Az információval szembeni, igénytelennek nevezhető viselkedés mintáit nem fogjuk tudni „korbáccsal kivenni” az emberekből. A jól átgondolt elméletre és az empirikus vizsgálatokra támaszkodó gyakorlat viszont hozzásegíthet egy olyan környezet kialakításához, ahol nemcsak az információ mennyisége lesz nagy, hanem a jó minőségéhez is közelebb kerülünk.

Valószínűsíthető, hogy a szerzők nem tévednek, amikor feltételezik, hogy a könyv – és benne az információs műveltség hazai állapotát rögzítő adatok és a belőlük levont következtetések – publikálása további kutatásokat is indukál majd.

Összegzésül tehát mondjuk el, hogy ennek a 250 oldalas könyvnek a recenziója nem véletlenül sikeredett viszonylag hosszúra. Ezt diktálta ugyanis az ismertetett mű témája, terjedelme és – mindenekelőtt – aktualitása, továbbá az a tény, hogy az első olyan felmérés eredményeit közli, amely idehaza, ilyen részletességgel vizsgálta a „dolgozók állását” az információs műveltség területén. Hihetetlenül sokrétű és alapos, a népszerű előítéletekkel is leszámolni kívánó munkát vehet kézbe az Olvasó, ha elszánja rá magát, hogy elolvassa. Sokféle formában letölthető, de tartalma folytán szellemi erőfeszítésre készítet és erőfeszítést igényel. Még búvárkodhattunk volna benne, de ismertetésnek ennyi talán elég.

Koltay Tibor

Jegyzetek

- 1 Lloyd, A.: Information literacy: Different contexts, different concepts, different truths? = Journal of Librarianship and Information Science, 37. vol. 2005. 2. no. 82–88. p.

HAJNAL WARD Judit
Nytított könyvtár / Hajnal Ward Judit. – Budapest : Kalligram, 2015. – 297 p.
ISBN 978-615-5454-95-0

Ketten ugyanarról

A szerző, *Hajnal Ward Judit* nevét bizonyára sokkal többen ismerik, mint őt magát. Ha ez így van, akkor az egyáltalán nem meglepő, hiszen az Amerikai Egyesült Államokban él. Alapképzetségét Magyarországon szerezte meg, míg informatikus könyvtáros Amerikában lett. Ma a New Jersey állambeli Rutgers Egyetem Alkoholtudományi Könyvtárának vezetője, valamint az egyetem Kommunikáció- és Információtudományi Karának oktatója. Nemcsak magyar identitását és nyelvét tartotta meg, hanem munkásságának jelentős része az itthoni könyvtári szakirodalom része.

A *Nytított könyvtár* című kötet a hazai szakfolyóiratokban 2007 és 2014 között megjelent írásait gyűjti össze öt tematikus fejezetbe rendezve. Vannak benne a könyvtárról „általában” szóló írások. Ezekből megismerhetjük például az Amerikai Magyar Alapítvány Könyvtárát, amely a legjelentősebb amerikai magyar gyűjtemény. Megtudhatjuk azt is, hogy miként öregbítették jó hírünket az 1956-ban emigrált magyar kutatók.

Kiderül, hogy milyen követelményeknek kell annak megfelelnie, aki könyvtárosi állást szeretne elnyerni Amerikában. Még sorolhatnám a témákat, de nem teszem. Annyit viszont ki kell emelnem, hogy a fenti témák mellett ott vannak, és megítélésem szerint különösen értékesek Hajnal Ward Judit kifejezetten könyvtártudományi írásai, például a tudományos tevékenység értékeléséről. Nem véletlen, hogy Judit tagja a Könyvtári Figyelő szerkesztőbizottságának. Az imént említett cikk, több másikhoz hasonlóan, társszerzők, köztük amerikai kollégái közreműködésével született meg, márpedig a társszerzők bevonása nem mindig egyszerű feladat, de általában jól tesz az írásoknak, tehát megéri az erőfeszítést.

Amikor az ember könyvismertetést ír, sokszor eszébe jut az elcsépelet vicc: Van egy jó és egy rossz hírem. Melyikkel kezdjem? Esetünkben kissé sántít ez a hasonlat, hiszen már sok jót elmondtam a kötetről. Most mégis jöjjön két rossz hír. Az egyik az, hogy az egyes fejezetek végén található szakirodalmi hivatkozások formája nem egységes. A másik ennél nagyobb gondra mutat rá, nevezetesen arra, hogy a könyvnek nincsen tárgymutatója, pedig az segítné eligazodásunkat a kötetben, ami egy cikkgyűjtemény esetében különösen fontos lenne.

Jó hírem szerencsére van még a korábbiakon túl is. A kötetben tükröződő tapasztalatok jó része a szerző kivételes helyzete folytán ugyanis nemzetközi érvényű, ráadásul ezeket a tapasztalatokat olvasmányos stílusban osztja meg velünk.

Ismertetésem elején említettem, hogy a szerző nevét sokan ismerhetik, viszont nem találkozunk hús-vér személyével. Judit esetében ez csak részben van így, hiszen többször is töltött hosszabb-rövidebb időt idehaza, például a Magyar Orvosi Könyvtárak Szö-

vetségének meghívására. Emlékezetes marad az előadása, amelyet *Dudás Anikó*-val közös írásuk kapcsán hallgathattunk meg arról, hogy mi is a tudományos szelfi (selfie). Magyarán szólva, Hajnal Ward Judit többnyire „virtuálisan” van jelen idehaza, de szerencsére nem mindig.

Egy cikkgyűjtemény sokaknak gyanús lehet, mivel már megjelent írásokat gyűjt csokorba. Ne higgyünk a kételkedőknek! A cikkgyűjteményekben van hozzáadott érték. A *Nyitott könyvtár* című kötet esetében sincs ez másképp, hiszen ez a – két világot áthidaló – munka is azt mutatja, hogy egybekötve könnyebben és jobban megtalálunk és hasznosítunk írásokat, amelyeket egyébként „össze kellene vadásznunk”. Ez akkor is így van, ha a könyvtáros alapkészsége a hatékony irodalomkutatás. Persze mondhatnánk, hogy a könyvtárosok szeretnek információt keresni, míg mindenki találni akar.¹ Ennek a gondolatnak az értelmezése is „megérne egy misét”, de térjünk vissza magához a könyvhöz, és szögezzük le, hogy a magyar könyvtári szakirodalom nem bővelkedik könyvekben.

Egy szó mint száz, ezt a kötetet egyaránt ajánlom a gyakorlat és az elméleti kérdések iránt érdeklődő könyvtárosoknak.

Koltay Tibor

Jegyzetek

- 1 Tennant, R.: Cross-Database Search: One-Stop Shopping = Library Journal, 2001. October 15. <http://lj.libraryjournal.com/2001/10/digital-resources/cross-database-search-one-stop-shopping/>

Együttműködés az OSZK és az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézete között

2016 májusában a két intézmény vezetője hosszú távú szakmai együttműködésben állapodott meg: szó volt komplex szakmai gyakorlati rendszer létrehozásáról, a tanszék hallgatóinak és oktatóinak ingyenes könyvtárhasználatáról, a tanszék informatikus könyvtáros hallgatói számára tervezett ösztöndíj programról, a tehetséges hallgatók OSZK-beli elhelyezkedésének segítéséről, valamint arról is, hogy az ELTE BTK KITI oktatói és a könyvtártudományi doktori program hallgatói publikációikkal segítik a Könyvtári Figyelő munkáját.

(Forrás: <http://www.oszk.hu/hirek/szakmai-egyuttmukodesi-megallapodas>)

Amerikai könyvtárügy – amerikai–magyar interpretáció

Hajnal Ward Judit neve egészen biztosan ismerősen cseng a könyvtári szaklapok rendszeres olvasóinak, az Egyesült Államokban élő szerző ugyanis gyakran publikál a hazai szaksajtó felületein. Leginkább a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* lapjain találkozhatunk írásaival, de a *Könyvtári Figyelő* és egyéb hazai szaklapok, természetesen nemzetközi folyóiratok oldalain is megjelennek publikációi. A szerző 1985-ben angol nyelvészetből doktorált a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, majd 2006-ban immár Amerikában egyetemi könyvtárosi végzettségre is szert tett. Jelenleg a Rutgers Egyetem Alkoholtudományi Intézetének könyvtárosa, emellett oktatói feladatokat is ellát az egyetem Kommunikáció- és Információtudományi Karán. Hajnal Ward Judit Amerikába költözése szerencsés módon nem járt együtt a magyarországi hidak felégetésével, így mindmáig kitűnő szakmai kapcsolatot ápol az itthoni szakemberekkel, rendszeresen meghívott vendég különféle szakmai rendezvényeken. Lehetőségeihez mérten részt vesz az amerikai és a magyarországi szakmai közéletben, esetenként szívesen vállal egyetemi előadásokat. De mint ahogy írtuk, főként publikál.

Nyitott könyvtár című 2015 végén napvilágot látott első, közel háromszáz oldalas könyvtárszakmai kötete is ennek a tevékenységnek az eredménye. Könyve a megjelenést követően jelentős érdeklődést váltott ki. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban tavasszal rendezett könyvbemutató, amelyen közel negyven szakmabeli vett részt, ami – figyelembe véve, hogy egy szűk szakmai közegnek szól – komoly fegyvertény, jöllehet a meglehetősen presztízzsel bíró pozsonyi és pesti Kalligram könyvkiadó közös gondozásában megjelent könyv nem monográfia, hanem a szerző korábban már közzétett írásaiból készült válogatás, egyfajta gyűjteményes kötet.

Kérdés, hogy mitévő legyen ilyen esetben a recenzens? Emeljen ki néhány fontosnak tartott cikket, és kizárólag azokról írjon, megelégedve a kötet többi részéről, vagy próbálja valahogy megragadni

a könyv lényegét, és írjon valami egészen átfogót és általánosat, aminek következtében sokat markol, de keveset fog, vagyis valójában alig tud meg róla valamit az érdeklődő olvasó? Szeretném ezúttal mindkét hibát elkerülni. Ugyanakkor törekszem a tömör, de informatív, illetve a részletes és elemző ismertetés közt félúton maradni, miközben tekintettel kell lennem az olvasó türelmére és a folyóirat szabta terjedelmére is.

A Nyitott könyvtár frappáns kötet cím, hiszen egyszerű, mégis többet mond, mint gondolnánk. Kitűnően összegzi a XXI. századi könyvtári intézménnyel kapcsolatos ideát, ami szerint a könyvtárnak mindenki számára elérhetőnek kell lennie, azaz senkit sem lehet kizárni a tudáshoz, az információhoz való hozzáféréstől. A könyv írásai pedig egyértelműen bizonyítják, hogy az USA könyvtári rendszere igyekszik is megfelelni ennek az ideának. A másodközléseket tartalmazó válogatás Hajnal Ward Judit 2007 és 2015 között folyóiratokban publikált fontosabb írásait szerdi csokorba. A publikációk többsége a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* hasábjain, kisebb része a *Könyvtári Figyelő*ben és az *Orvosi Könyvtárak* című lapban jelentek meg eredetileg. Ezek többnyire egyéni írások, de akad köztük néhány társszerzős publikáció is. Összességében 18 cikket tartalmaz a kötet, melyek öt tematikus fejezetben olvashatók. Az írások műfaja a könyv borítója szerint alapvetően esszé és tanulmány, de igazság szerint van köztük riportnak beillő könyvtári konferenciáról tudósító publikáció és egyéni tapasztalatokon nyugvó, protokoll előírásokat tartalmazó „kiskaté”, mely egyfajta gyakorlati útmutató álláskereső számára. Következésképp igazán sokszínű válogatással van dolgunk, amely a könyvtári munka megannyi szegmensére reflektál.

A *könyvtárban* című első fejezet az Egyesült Államokbeli könyvtárakról, a szakma folyamatos megújulásáról, átalakulásáról és különféle projektjeiről, programjairól ad közelebbi képet. Megismerhetjük belőle a *The College of New Jersey* új könyvtárát, a korszerű épületegyüttes erőnyeit és az ott folyó

szakmai tevékenységeket, melyeket egy ott rendezett értekezletnek köszönhetően tapasztalt meg a szerző. Szó esik különféle olvasásnépszerűsítő programokról is – ugyanis az amerikai lakosság kevesebb mint fele olvas csak szépirodalmat (ráadásul elég távan értelmzik annak fogalmát) –, melyekhez sok segítséget, számos esetben kész, csupán megvalósításra váró programot biztosít az Amerikai Könyvtári Szövetség és annak megannyi regionális társszervezete. Például igazán népszerű olvasásnépszerűsítő rendezvény a *Betiltott könyvek hete*, mely rendszerint kiállítás-sal és felolvasással is kiegészül. Ezek a programok olyan vitatott könyvekről szólnak, mint Heller A 22-es csapdája, Orwell 1984, Nabokov Lolita vagy Golding A legyek ura című regénye. Ezen kívül különféle könyvklubokat szerveznek, melyekhez web 2.0-ás kiegészítések, esetleg telefonos applikációk és internetes fórumok kialakítása társul. Ezek a felületeken könyvajánlókat, olvasmánylistákat készíthetnek az olvasók, és megismerhetik mások véleményét is. Különösen érdekes program az „olvasás kutyáknak”. Ez kifejezetten olyan kisgyerekeknek szól, akik olvasási nehézségekkel küzdenek, a kedvenc háziállat jelenléte ugyanis segítheti a nyugodtabb légkör megteremtését, ami pedig elősegítheti az olvasás könnyebb elsajátítását. Szó esik még ebben a fejezetben az e-könyvolvasók használatáról, és az e-könyvek kölcsönzési lehetőségéről is. Igazán érdekes adatokat tudhat meg a magyar olvasó: az USA könyvtárainak 72%-a nyújt lehetőséget e-book hozzáféréshez, de mindössze 39%-uk teszi lehetővé ezek kölcsönzését; a városi könyvtárak 92%-a, a falusi könyvtárak 65%-a tart e-könyveket, ugyanakkor az emberek 62%-a jóformán nem is tudja, hogy kölcsönözhetőek e-könyvek a könyvtárból. Emellett az Open Science és az Open Access témakörök is kifejtésre kerülnek.

A *Hírünk a világban* című, második fejezet többek közt betekintést nyújt az *Amerikai Magyar Alapítvány Könyvtár és Levéltár* működésébe és gyűjteményébe, mely gyakorlatilag a leggazdagabb magyar vonatkozású gyűjtemény az Államokban. Ezzel kapcsolatban felmerül a Magyar Digitális Világkönyvtár víziója és a megvalósítás lehetőségének módja, tehát a hungarológiai kulturális örökség kutatásának segítése, illetve beavatást nyerhetünk az 56-os magyar emigráns tudósok utáni kutatás rejtelseibe, sajátos metodikájába, és megismerhetjük annak eredményeit.

A *Könyvtárosok* címre keresztelt harmadik fejezet az USA-ban folyó könyvtárosképzésbe enged betekintést, ahol nem kell szakdolgozatot írni, nincs előírva nyelvvizsga-kötelezettség és záróvizsga sem,

ellenben elég sok gyakorlati feladatot kell teljesíteni a könyvtár szakos hallgatónak, akiknek alapvetően 1–3 év áll rendelkezésükre a szak elvégzéséhez. A gyermekkönyvtáros-képzéssel külön írás foglalkozik, egy másik publikáció pedig az álláskeresőkhöz ad valóban hasznos, gyakorlati tanácsokat. Egy következő írás pedig az egyetem alatt végezhető gyakorlati/önkéntes munka fontosságára hívja fel a figyelmet, hangsúlyozva az itt szerzett tapasztalatok nélkülözhetetlenségét az elhelyezkedés tekintetében.

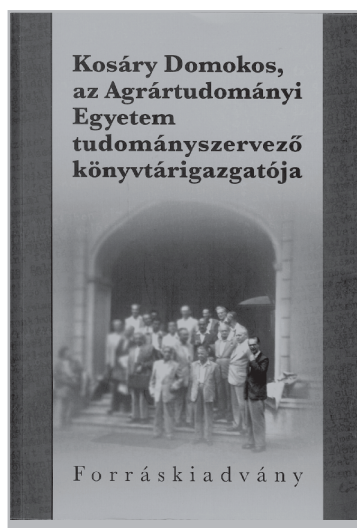
A *Konferenciákról* című negyedik fejezet szakmai rendezvényekről írt beszámolókat tartalmaz, melyek hol elegáns konferencia-központban tartott, hol tengerparti helyszínre szervezett konferenciáról tudósítanak, máskor pedig a szerző saját konferenciaszervezői tapasztalatáról adnak számot.

Végül a *Könyvtár, tudomány, könyvtártudomány* címre keresztelt ötödik fejezet egyebek mellett az amerikai könyvbeszerzés útvesztőit ismerteti, ahol a terjesztéssel foglalkozó cégek már kész MARC-leírásokkal együtt szállítják a megrendelt könyveket. Legvégül a könyv zárásaként néhány gyakorlati megközelítésű bibliometriai vonatkozású írást is olvashatunk.

Mint általában minden könyv esetében a tartalom ismertetése, illetőleg érnyeinek kidomborítása mellett sajnos néhány negatívumról is meg kell emlékeznünk. A kötet nagy hiányossága, hogy nem került bele tartalomjegyzék, holott a tartalom áttekinthetősége és visszakereshetősége alapigény, hiánya megengedhetetlen. Dacára annak, hogy az utolsó lapon fejezetenként lajstromozzák a kötetbe került cikkeket, és precízen feltüntetik az eredeti megjelenés helyét, idejét és terjedelmét, mindez nem tölti be a tartalomjegyzék funkcióját, ezért nem is pótolja annak hiányát. Jó lett volna, ha az eredeti közlemények betűhibáit is korrektúrázták volna.

Ennek ellenére, az előbbieket zárójelbe téve állítom: Hajnal Ward Judit egyéni tapasztalatait és az amerikai viszonyokat hitelesen tükröző, sokrétű, fontos témákat felkaroló, olvasmányos stílusban megírt könyvet tett le a szakma asztalára. A benne foglalt nemzetközi érvényű ismeretek közvetítésén túl csak a magyar olvasó által érthető utalásaival, olykor egyenesen humoros, életvidám kitételeivel, perspektivikus látásmódjával, pozitív és előremutató mentalitásával ösztönzően hat az olvasóra. Életközeli, stílusos esszéi akár motivációs eszközként is megállják helyüket, könyvtári pályára készülő egyetemistáknak, gyakorló könyvtárosoknak egyaránt hasznos szakirodalmi forrás.

Tóth Béla István

Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományos szervező könyvtárigazgatója : Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett, a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból / szerk. Koósné Török Erzsébet, Kissné Bognár Krisztina. – Gödöllő : [Szent István Egyetem], 2015. – 247,[1] p.

ISBN 978-963-269-369-9

Kosáry Domokos, a könyvtáros

Szakmai berkekben az ún. folyosói beszélgetések kedvelt tárgya volt – valamikor gyakrabban, mostanság már ritkábban – azoknak a jeles magyar értelmiségieknek, köztük kiváló kutatóknak, egyetemi tanároknak a személye és sorsa, akiket az 1918–19-es forradalmak után, majd a második világháborút követő években, aztán 1957–58-ban az államhatalom politikai-ideológiai okokból eltérített eredeti foglalkozásuktól, átmenetileg (olykor végleg) félreállított, netán bebörtönzött, jó esetben egyik vagy másik könyvtárba száműzött. (Vagy éppen fordítva: *Fitz Józsefet* az OSZK éléről, *Kálnoky Lászlót* a Belügyminisztérium könyvtárából távolították el). A magyarországi könyvtárügy szempontjából a „jó” jelző feltétlenül helytálló, hiszen ezekkel a nagyszerűen felkészült, idegen nyelveket beszélő szakemberekkel a szakterület gazdagodott, jelentékeny mértékben előmozdították a hazai tudományos és közkönyvtárak fejlődését. *Gerő Gyula* impozáns könyvtártörténeti kronológiájában megemlíti néhány nevet¹, ám elszórtan másokról – pl. *Féja Géza*, *Hankiss János*² – is szól, és voltaképpen szintén idesorolhatók sokunk tanárai, *Kovács Máté* és *Szentmihályi János*. Gyönyörű kihívás lenne egy szakdolgozó, még inkább egy doktorandusz informatikus könyvtáros szakos hallgató számára ennek az ellentmondásos jelenségnek a precíz feltárása, dokumentálása, a politikai és társadalmi összefüggések bemutatása és mindezekelőtt egy teljességre törekvő lista összeállítása.

Rendkívül fontos adalék ehhez az elvégzendő munkához a gödöllői Szent István Egyetem kiadásában a Nemzeti Kulturális Alap anyagi támogatásával nemrég megjelent kötet. Tartalmáról az alcím meglehetősen pontosan tájékoztat: *Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett, a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból*. Tehát a közös kettős gyűjteményben készült, szerkesztői *Koósné Török Erzsébet* és *Kissné Bognár Krisztina*. (A címlapverzón közreműködőként még további négy kollegina és egy kolléga szerepel: *Ács Renáta*, *Ágó Anikó*, *Baranyai Zsolt*, *Bodnár Erika*, *Katona Adrienn*.) Sorszám szerint ötvenhárom, valójában százhat iratot tettek közzé a keletkezés időrendjében, valamint betartották a szövegűség és a lelőhely pontos feltüntetésének alapvető követelményét. A technikai kivitelezés különleges: a grafikai tervezést és a kiadványszerkesztést végző *Kecskés Zoltán* szokatlan, ám stílszerű és ebből kifolyólag találó tördelési eljárást választott: első látásra úgy tűnik, mintha a kötetben közölt iratok az eredeti gépelt szövegek szkennert másolatai lennének. (Magam is azt hittem, míg az egyik szerkesztő fel nem világosított, hogy itt egy ritka és még ritkábban alkalmazott betűtípussal idézik meg a tárgyalt kort.)

A forrásközlés a magyar könyvtártörténet-írásban igencsak mostohán kezelt műfaj. Holott a könyvtárak mindegyike (még a legkisebb tanszéki és falusi téka is) rendelkezik – nyilván eltérő mennyiségben – egyidejű kútforrásokkal, és ezeknek, főleg a könyvtárak múltjára vonatkozó dokumentumoknak a feldolgozása, közzététele mindannyiunk nemes feladata lenne. Ily módon öröndetes és példamutató a gödöllőiek remek és sikeres kísérlete. Kifejezetten történeti forráspublikáció, ezért a lektorálás egyéb-

ként is elengedhetetlen teendőinek ellátására három ismert történészt kértek fel: *Hanák Gábort*, az oral history egyik hazai apostolát, *Orosz István* akadémikust, a Magyar Történeti Társaság akkori elnökét és *Szögi Lászlót*, az ELTE könyvtárának és levéltárának volt főigazgatóját. Segítségük bizonnyára hozzájárult a könyv színvonalának emeléséhez.

A közreadó és a szerkesztők szigorúan ragaszkodtak az alcímben jelzett témához. Kiegészítő információkat csak a lehető legszükségesebb esetben közölnek. Kellő, bár nyilván nem könnyű visszafogottsággal mellőzik Kosáry Domokos történetírói munkásságának áttekintését; noha alighanem akár *Glatz Ferenc*, akár *Ormos Mária*, vagy *Orosz István* megengedte volna nekrológia újbóli kinyomtatását, nem is beszélve Hanák Gábor „pályaképé”-ről.³ A bevezető tanulmány – *Solti László* akadémikus, a Szent István Egyetem volt rektora és Koósne Török Erzsébet, a könyvtár-levéltár főigazgatója tollából – Kosáry agráregyetemi könyvtári tevékenységével, továbbá a névfelvétel körülményeivel foglalkozik. Természetesen van a szándékokról nyilatkozó szerkesztői előszó és egy rövid tájékoztató a szerkesztési elvekről. A könyv végén megtalálható a névmutató, valamint a Kosáry Domokos-centenárium programja és az ekkor alapított Kosáry Domokos-díj (plakett) leírása. Szerves és látványos függelékei a kiadványnak az iratmásolatok és a fénykép-reprodukciók. E fotók egyike látható a borítólapon, a mi korosztályunk számára még ismerős, a későbbi, főleg a fiatalabb nemzedékek számára viszont már felismerhetetlen arcokkal (pl. *Kőhalmi Béla*, *Sebestyén Géza*, *Páldy Róbert*, *Kondor Istvánné*).

A már fiatalon is komoly teljesítményt felmutató történész-kutató korán megbarátkozott a könyvtárak világával. Amikor még mindig nagyon fiatalon, harminchat esztendősen menesztették akkori munkahelyeiről (az ugyanakkor megszüntetett Kelet-európai Tudományos Intézettől, az Eötvös Kollégiumból és Pázmány Péter Tudományegyetem Újkori Magyar Történeti Tanszékéről), olyan ötlete támadt, amely még közelebb vitte a könyvtárakhoz. Belefogott a Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába című bibliográfiai rezümé megírásába. (Első kiadása a könyvtár szakon is kötelező tananyagunk volt. A következő, bővített változatai mai is azok.) Talán ez is közrejátszott abban, hogy 1951 őszén az Országos Könyvtári Központ munkatársa, az egyetemi könyvtárak referense lett. Így az OKK felszámolása után sem idegen terepre került, amikor az agrártudományi egyetem könyvtárába helyezték, ahol 1952. október 4-én kezdett el dolgozni. Noha történészként közvetlenül nem kutatta a mezőgazdaság történetét, az agrárhistoria terén is bő ismeretekkel rendelkezett, azaz könnyen megtalálta a helyét. Foly-

tathatta a bibliográfiai bevezető munkálatait is. Mint ahogy a most közzétett dokumentumokból világosan kiderül, hamarosan csoport-, majd osztályvezető, később (1955-ben) megbízott, aztán kinevezett igazgató (akkori megnevezéssel intézetvezető) lett. Több mint öt esztendeig volt az agráregyetem könyvtárosa, amikor 1957 novemberében letartóztatták. Kémkedéssel vádolták – minő bizarr fejlemény! –, de felmentését csak közel egy év elteltével kezdeményezték. Amnesztiával szabadult 1960-ban, ám levéltárosként kapott állást. Mint a legigényesebb szakbibliográfánk egyikének az alkotója 1961 szeptemberében részt vett a legendás gödöllői országos bibliográfiai értekezleten.

A forrásgyűjteményből könnyedén kiolvasható, hogy Kosáry Domokos mind beosztott könyvtárosként, mind vezetőként szorgalmas, fegyelmezett, szellemi ereje teljében lévő munkaerő volt. (Hiszen letartóztatásakor is csupán negyvennégy éves!) Súlyosan és igaztalanul megbántott, de nem sértődött emberként ült az íróasztalánál, járt-kelt a polcok között. Beilleszkedett a munkahelyi kollektívába, akárcsak a könyvtári szakma tágabb, differenciáltabb közösségébe. Kitűnően kamatoztatta átlagon felüli képességeit, a környezetéből kimagasló felkészültségét. A szerzeményezési osztály, majd az egész könyvtár élén messzemenően hasznosíthatta pazar nyelvtudását, főleg igazgatóként számtalan alkalommal korábban kiépített és gondosan ápolat kapcsolatrendszerét (ma úgy mondanánk: kapcsolati tőkéjét). Készséggel teljesítette olvasószolgálati kötelezettségeit, sosem panaszkodott az ügyeleti beosztására. Simán hozzáidomult az agráregyetem változó, formálódó szervezeti rendjéhez, igyekezett kivívni és megőrizni a könyvtár rangját, tekintélyét, huzamosan elismertetni a könyvtárosok szerepét (példázzák ezt a kitüntetési feltevések). Kiérezni az iratokból, hogy a mindenkori egyetemi vezetéssel nem fordult szembe, ellenkezőleg: megfelelő (akkori, de nem igazán helyes kifejezéssel élve: elvtársi) viszonyt alakított ki. Cserébe élvezhette a professzorok, a cserélődő rektorok és dékánok jóindulatát. Egyértelmű bizonyítéka ennek az igazgatói pályázat ugyancsak kedvező elbírálása. Érdemes idézni az értékelés utolsó bekezdésének első mondatát: „*Igazolt tudományos színvonala, könyvtári szakismerete és szervezőképessége, valamint kiterjedt nyelvismerete alapján, tehát szakmai szempontból őt – mint a pályázótársai közül elég markánsan kiemelkedőt – a bizottság első helyen javasolja kinevezésre előterjeszteni.*” Kosáry Domokos életútjának ez a szakasza akár általánosítható, örök tanulsággal is szolgálhat: a jellemerővel párosuló igazi tehetség nem kallódhat, nem kallódik el, hanem nehezülő, nehezebb körülmények között is keresi és megtalálja az élet értelmét, a kiteljesedés lehetőségét.

Igazgatóként sokszorosán igazolta az előzetes várakozásokat. Tetemes része volt az agráregyetem Központi Könyvtárának szakmai megalapozásában, az egyetemi felügyeletet ellátó könyvtárbizottság létrehozásában. Irányította, levezényelte a könyvtár Gödöllőre költöztetését; máig tanulságos dokumentum az erről tárgyaló dékáni értekezlet jegyzőkönyve. Az ő elképzelései öltöttek testet a működési és szervezeti szabályzat pontjaiban (ezt is közli a forráskiadvány). Különbőféle, ésszerű fejlesztési javaslatokkal élt, szorgalmazta a személyzeti létszám emelését. Erőfeszítéseket tett a külföldi könyv- és folyóirat-beszerzés feltételeinek javítására, a könyvtári devizakeret bővítésére. Méltányolta vezetői munkáját a kiküldött miniszteriumközi bizottság és a Népművelési Minisztérium is. Az elismerés jele, hogy az Országos Könyvtárügyi Tanács egy ízben Gödöllőre helyezte ki soros ülését.

Kosáry Domokos egyetemi könyvtárigazgatóként világosan felismerte – nem utolsósorban nagyszerű elődei (Wartha Vince, Ferenczi Zoltán, Erdélyi Pál stb.) és hasonlóan gondolkodó kortársai (Kovács Máté, Mátrai László, Haraszthy Gyula stb.) példája nyomán –, hogy az általa irányított intézménynek tudományos funkciói is lehetnek, vannak. S ez nemcsak az egyetemi kutatómunka támogatásában nyilvánulhat meg, hanem a könyvtár, pontosabban a könyvtárosok folytathatnak kutatásokat, netán másik szakterületükön is rendszeresen publikálhatnak. Két ilyen szférát jelölt meg: először a bibliográfia, könyvtártörténet és –módszertan, másodsorban az agrártörténet, vagyis ez valójában három terület.⁴ Mint ahogy a bevezető tanulmányban olvasható, „Kosáry a bibliográfiai munkát tekintette a könyvtári tevékenység alfájának és omegájának”, hisz ez előnyösen hat vissza az állománygyarapításra és az olvasók tájékoztatására. Mindazonáltal szemléletének páratlan eredménye, tudományszervező kvalitásának talán legszebb példája az *Agrártörténeti Szemle* megteremtése. Ő szilárdan hitt a folyóirat szükségességében, létjogosultságában, és maga mellé tudta állítani a tudományág idősebb és fiatalabb művelőinek egy potens körét, valamint az agráregyetemi oktatók befolyásos csoportjait. Előbb, 1956 áprilisában Agrártörténeti Munkaközösséget alakítottak (konferencia szervezését is tervezték), majd 1957 nyarán a folyóirat első (kettős) száma is napvilágot látott, egyelőre sokszorosításban (benne a kurrens agrártörténeti bibliográfia); szerkesztőként és kiadóként egyaránt Kosáry Domokos jegyezte. Nem véletlen tehát, hogy a kiadó éppen a kiváló történész-könyvtáros tudományszervező tevékenységét emelte ki a könyv címében.

Az előszó korrekten (és egyáltalán nem szerénytelenül) állapítja meg, hogy a gödöllői iratgyűjtemény „hiteles felidézése” az adott kornak. Noha az érdekes

és értékes forráskiadvány révén egyetlen könyvtár életébe pillanthatunk be, a látókör időnként elkerülhetetlenül kitágul. Hiszen az agráregyetemi könyvtár nem működhetett elszigetelten – ezt a korabeli politika egyébként sem engedte volna –, a központi utasításokat teljesíteni, az elvárásokhoz igazodni kellett. Ilyenformán a dokumentumkötet jó néhány részlete mintegy tükörképe az ötvenes évek könyvtári viszonyainak. Ebből a szempontból különösen kiemelhetők az éves és féléves jelentések, főképp Kosáry tárgyilagos, reális helyzetrajzai, érvrendszerének belső logikája. Kortörténeti relikviákként is felfoghatók a statisztikai jelentőlapok; néha-néha olyan érzést keltenek az olvasóban, hogy a lényegyet tekintve mi sem változott az elmúlt hatvan esztendőben.

A Szent István Egyetem híven ápolja egykori könyvtárigazgatója, a huszadik századi magyar tudománytörténet egyik nagy alakjának emlékét, szellemi hagyatékát. Életműve, személye előtt tisztelgett azzal is, hogy születésének centenáriumán két rokon gyűjteménye, a könyvtár és a levéltár felvehette Kosáry Domokos nevét. Szintén szép gesztus volt a róla elnevezett díj alapítása. A Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár – az egyetem támogatásával – igyekszik folytatni a hajdani igazgató törekvéseit. E folyamat rokonszenves, sikeres terméke a most ismertetett forráskiadvány. Remélhetőleg követőkre talál más egyetemi könyvtárakban is.

Bényei Miklós

Jegyzetek

1. GERŐ Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia 996–2007. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 1. köt. 188. p. Itt olvashatunk Fitz Józsefről is. Kálnokyról: Révai Új Lexikona. 11. köt. Kad-Kla. Szekszárd, Babits K., 2003. 124. p.
2. GERŐ Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia 996–2007. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 1. köt. 154–155., 246. p.
3. GLATZ Ferenc: Kosáry Domokos, 1913–2007. = Századok, 2008. 2. sz. 525–530. p.; ORMOS Mária: Kosáry Domokos, 1913–2007. = Történelmi Szemle, 2008. 1. sz. 127–132. p.; OROSZ István: In memoriam Kosáry Domokos, 1913–2007. = Agrártörténeti Szemle, 2007. 197–200. p.; HANÁK Gábor: Kosáry Domokos pályaképehez. In: Hommage à Kosáry Domokos. Budapest : Széchényi Irodalmi és Művészeti Akadémia, 2009. 86–122. p.
4. Az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának azon kiadványait, amelyek Kosáry Domokos idején jelentek meg, felsorolja a forráskiadvány is: Solti László, Koósne Török Erzsébet: Bevezető tanulmány. In: Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományszervező könyvtárigazgatója. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2015. 20–22. p.

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

83/2016

MATHIESEN, Kay: Human rights as a topic and guide for LIS research and practice. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 7., p. 1305-1322.

Emberi jogok – téma és vezérfonal a könyvtár- és információtudományi kutatásban és gyakorlatban

Adatvédelem; Kommunikáció; Könyvtártudomány; Szellemi szabadság; Tájékoztatás

Ebben a globális információs korban az információk elérése, terjesztése és ellenőrzése az emberi élet egyre fontosabb része. Gyakran előfordul, hogy ezeket az érdekeket az emberi jogok nyelvén fejezik ki, például a véleménynyilvánítás joga, a magánélethez való jog és a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok esetében. Mivel a tudományág „a kívánt információ hatékony kommunikációját segíti az emberi generátor és az emberi felhasználó között” (Belkin, 1975, 22. o.), a könyvtár- és információtudomány (LIS) központi szerepet játszik a kommunikáció elősegítésében az emberi jogokat illetően, és biztosítja az emberi jogok tiszteletben tartását az információs szolgáltatásokban és rendszerekben. A tanulmány áttekinti a LIS és az emberi jogok metszéspontjáról szóló szakirodalmat. Kezdetben áttekintést ad az emberi jogi egyezményekről, és bevezetést nyújt az emberi jogok elméletébe, majd a LIS

és az emberi jogok közötti kapcsolatokat vizsgálja. Végül az információs emberi jogok három központi területével (kommunikáció, magánszféra, szellemi tulajdon) foglalkozik részletesen. Azt állítják a szerzők, hogy a főleg a kommunikációs jogok játszanak kulcsszerepet az emberi jogok rendszerében.

(Autoref.)

Történet

84/2016

STOLÁROV, Ű. N.: Rasprostranenie islama i musul'manskih bibliotek v Rossii : k 110-letiu Musul'manskogo otdelenia Nacional'noj biblioteki Respubliki Tatarstan i 25-letiu Respublikanskoy krymskotatarskoj biblioteki im. I. Gasprinskogo In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2015) 11, p. 37-49.

Az iszlám és a muszlim könyvtárak elterjedése Oroszországban

Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtörténet -nemzeti; Vallásos irodalom

Az iszlám nem sokkal keletkezése után, 651-ben jelent meg a mai Oroszország területén. Az első elfoglalt arab városban a VIII. században már könyvtárat működtető mecset épült. A X. században a Volgai Bolgár Állam területén minden mecsetben volt könyvgyűjtemény. A független muszlim államok Oroszország területén ezer évig, a kaukázusi háborúkig (XIX. sz. közepe) léteztek. Miután III. Iván cár és utódai egyesítették az orosz földeket, több kánság a pravoszláv monarchia fennhatósága alá került, egy részüket az állam elfoglalta.

Moszkvában a város alapítása óta élnek tatárok. Az Arany Horda szétverése után a moszkvai nagyhercegek igyekeztek Kazanyt ellenőrzésük alá vonni, IV. Iván cár egymás után csatolta Oroszországhoz az iszlám államokat. Ezután a különböző vallású közösségek békében éltek egymás mellett, a muszlimok szolgálták a trónt, miközben megtartották hitüket, szokásaikat, nyelvüket. II. Katalin cárnő engedélyezte kőmecsetek építését, kiadta türelmi rendeletét, szorgalmazta a könyvkiadást, elrendelte a Korán teljes szövegének kinyomtatását és ingyenes terjesztését Oroszországban. Az orosz kiadás terjedt az arabul nem tudó törökök között is. 1801-ben megnyílt az

első muszlim nyomda Kazanyban, a Cári Nyilvános Könyvtárban megkezdtek az arab könyvek gyűjtését. A Kazanyi Egyházi Akadémia vészhelyzetben őrizte a pravoszláv műveket, 1855-ben kiadta a Pravoszláv Társalgó c. tudományos folyóiratot.

1917 után a szovjethatalom más vallásokhoz képest az iszlámmal szemben nagyobb türelmet tanúsított, a muszlimok számára autonóm köztársaságokat hozott létre. Az 1926-ban Ufában tartott összoroszországi muszlim kongresszus fontos határozatai között volt, hogy a lakosságot el kell látni a Koránnal és más vallásos könyvekkel, ki kell adni az Islam c. folyóiratot, a mecsetek és medreszék mellett könyvtárakat kell létesíteni. Az 1920-as évek végére az állami ateizmus irányváltása miatt megszűnt a muszlimok szellemi irányítása. A II. világháború alatt több muszlim nemzetiséget deportáltak szülőföldjükről.

1957-ben indult a keleti irodalmi kiadó, 1960 után engedélyezték a Korán kiadását, a kultikus tárgyakat a mecsetekben. Az 1970-es évek végén (afganisztáni háború, iráni forradalom) a déli köztársaságokban fokozódott a muszlim vallási-nemzetiségi hangulat. A Szovjetunió fennállásának utolsó éveiben a deportált nemzetiségek visszatérhettek szülőföldjükre, fejleszthették kultúrájukat, alapíthattak könyvtárakat, a kaukázusi köztársaságokban azonban még a 2000-es évek elején is voltak megtorlások a hívő muszlimokkal szemben. Az iszlám mentalitás megismerésére és az etnikai feszültségek enyhítésére 2006-ban az Elnöki Hivatal mellett megalakult az iszlám kultúrát, tudományt és oktatást támogató alap.

Ma Oroszországban 20–23 millió muszlim él; számuk folyamatosan növekszik, 20–30 év múlva elérheti a 30 milliót. Hagyományos iszlámhívők a 2002. évi népszámlálás szerint az ország 7 közigazgatási egységében 54–98%-ban vannak. A szovjet időszakban a muszlimok nagyobb ellenállást tanúsítottak az ateizmussal szemben, mint a pravoszlávok; ma 42%-uk tartja a vallási előírásokat – erre a könyvtáraknak figyelniük kell.

2010-ben Aszتانában alakult meg a Nemzetközi Török Akadémia, több mint 30 ezer egységet tartalmazó könyvtára ismert turkológusok (köztük Mándoky Kongur István) magánkönyvtárából épült; folyik az állomány digitalizálása.

Az iszlámhívőkre jellemző az olvasás szeretete, vallási előírások hangsúlyozzák annak fontosságát. Az iszlám türelmes vallás, tiltja a más vallásúak megsértését, megengedi a rokoni és az üzleti kapcsolatokat. A mecsetek és medreszék könyvtárai sok rendezvényt szerveznek, állományuk nagyrészt orosz nyelvű kiad-

ványokból áll. A könyvtárak eloszlása az országban történelmi okokból nem egyenletes, állománygyarapításra rendszertelenül és nagyon kevés pénzt kapnak. A legtöbb könyvtárban főleg papok dolgoznak. A könyvtárak fő feladata a világirodalom megismertetése, a könyvtárosok képzése.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Tudománymetria, bibliometria

85/2016

DE RIJCKE, Sarah – RUSHFORTH, Alexander: To intervene or not to intervene; is that the question? : on the role of scientometrics in research evaluation. – Bibliogr. **In:** Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 9., p. 1954-1958.

A tudománymetria szerepe a kutatások értékelésében

Tudománymetria; Tudományos kutatás

A nemrég elhangzott nagy horderejű nyilatkozatok, kritikák és egyes mennyiségi indikátorok (pl. a DORA nyilatkozat) ellen szervezett bojkott nyomán a figyelem központjába kerültek a teljesítményméréssel kapcsolatos visszaélések. Ezeknek a mozgalmaknak az a fő gondolata, hogy a mérőszámok akkor is kompetensnek tűnnek, ha a minőség-ellenőrzés elismert szakemberei kifejezetten felhívták a figyelmet e mérési eszközök érvényességének és megbízhatóságának a korlátaira. Ez egy sor kihívást jelentő kérdést vet fel e folyóirat olyan olvasói számára, akik érintettek az indikátorok „termelésében” és távolilag azok „hatásaiban”. A szerzők véleménycikkükben kritikusán kívánnak azzal a kérdéssel foglalkozni, hogyan birkóznak meg az indikátorok termelői a szerepükkel, melyet (részben) felelős félként játszanak az értékelő bibliometria napjaiban; ezt a szakmai tudománymetriai közösség estének megvilágításával teszik.

(Autoref.)

86/2016

PANDITA, Ramesh – SINGH, Shivendra: Research growth in LIS during last decade : a study. – Bibliogr. **In:** Library review. – 64. (2015) 8/9., p. 514-532.

A könyvtár- és információtudományi kutatások növekedése az elmúlt évtizedben

Felmérés; Hivatkozás; Könyvtártudományi kutatás; Nemzetközi helyzetkép; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány célja a könyvtár- és információtudományi (LIS) kutatás növekedésének vizsgálata 2004 és 2013 között az egész világon. Az elemzett főbb témák között szerepel a kontinentális szintű növekedés, a világ tíz vezető országa, a hivatkozás-elemzés, a Hirsch-féle h -index stb. („Egy kutató indexe h , ha pontosan h darab olyan cikke van, ami legalább h idézetet kapott – vagyis a többi cikke ennél kevesebbet kapott. A magas h -indexű kutató tehát sok, erősen idézett cikket publikált. A kutatói gyakorlatban 6–7-es értéket viszonylag könnyű elérni, de az index további növelése innen már nehéz. A 20-as h -index már nemzetközileg is figyelemre méltó teljesítmény.”)

A tanulmány azokat az empirikus eredményeket használja fel, melyeket a szerzők a SCOPUS adatforrására alapozó SCImago Journal & Country Rank portál adataiból nyertek. A tanulmány természetét tekintve nem kimerítő jellegű, mivel csak azokkal a folyóiratcikkkel foglalkozik, melyeket a fenti adatforrás indexelt, csupán a trendeket, nem pedig a pontos számokat jelzi. Az időszak összesen 75 887 cikkét elemezték. Az Egyesült Államok vezet a LIS kutatások terén 29 349 cikkel (38%), utána következik az Egyesült Királyság és Kína. Spanyolország növekszik a leggyorsabban évi 28,7%-kal a világon; szorosan a nyomában van Ausztrália és Kína. A LIS publikációk éves átlagos növekedése világ szinten maradt 10,46%. A vizsgált időszakban 194 államból 162-ben (82,5%) publikálták a kutatási eredményeket. Észak-Amerika, Európa és Ázsia a három vezető kontinens a LIS kutatások terén.

A tanulmány globális természetű, és a 2004–2013 közötti időszakkal foglalkozik.

(Autoref.)

Lásd még 143

Információszervezés (information management)

Lásd 113

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

87/2016

KARHULA, Päivikki: Freedom of speech in the internet era : transparency and redefining boundaries In: Scandianavian library quarterly. – 48. (2015) 3., p. 9-11.

A szólás szabadsága az internetkorszakban. Az átláthatóságról és az új határokról

Cenzúra; Jogszabály -más területről; Szellemi szabadság; Tájékoztatás szabadsága

Finnországban 1766-ban született törvény az írás és a kiadás szabadságáról; ez a világ egyik első ilyen jogszabálya. Finnországról azt tartják, hogy a világon ott a legkisebb a korrupció és nemzetközi összehasonlításban igen kiterjedt a szólásszabadság. A 90-es években az átláthatóság jelentősen megerősödött különböző politikai és közigazgatási tényezők és az internet következtében. Az alkotmány módosított változata, valamint a kormányzat nyitottságáról, a közigazgatásról és az önkormányzatokról szóló jogszabály támogatja mind az átláthatóságot, mind az állampolgárok részvételét. A 90-es évek közepétől online elérhetők a parlamenti viták anyagai.

Az állampolgárok részvétele szerepelt a kormányzat 2003–2007-es programjában is. 2013-ban Finnország csatlakozott az *Open Government Partnership* programhoz, melynek célja a nyitottság, a közigazgatási nyelv egyszerűsítése, a közigazgatási információk nyilvánossága és az állampolgárok bevonása. A 2000-es évektől fejlesztették az állampolgárok bevonását segítő szolgáltatásokat, különböző kísérleteket indítottak (pl. a *crowdsourcing* alkalmazására). Vannak kormányzati kezdeményezések is, például az *Elektronikus polgárok* és az Igazságügyi Minisztérium online észrevételeket gyűjtő programja.

Ugyanakkor az internet (mint kommunikációs eszköz és mint kommunikációs tér) elterjedése oda vezetett, hogy újra kell gondolni a szólásszabadság határait, és kezelni kell az új típusú konfliktusokat. A média munkatársai például arról nyilatkoztak, hogy a szólásszabadsággal nem élhetnek teljességgel – bizonyos mértékig igazodniuk kell az elvárásokhoz.

Az internetet megjelenésekor szabad, önszabályozó kommunikációs fórumnak, a demokrácia színterének tekintették, ahol lehetetlen a cenzúra. Az online cenzúra jelenségei az utóbbi 20 évben rendszeres témája a napi sajtónak. Az is tipikus jelenség lett, hogy az internethasználók online védik meg jogaikat.

A 2000-es évekkel teljességgel átalakultak a szólásszabadság, a cenzúra és a megfigyelési eljárások fogalmai és határai. A véleményszabadság gyakorlásáról szóló törvény módosításakor a következő kérdésekkel foglalkoztak: az internet mint médium, az online publikálás, az interneten alkalmazható korlátozások, a megfigyelés folyamata és végrehajtói. Fontos kérdés lett ezek mellett az adatok védelme, különös tekintettel a munkahelyi kommunikáció megfigyelésére (erről szólt az úgynevezett Lex Nokia). A 2010-es évek kiszivárogtatásai (Snowden és Wikileaks) megtették hatásukat a finn kiberintelligencia-törvényre. A Mohamed-karikatúrákat követően sok politikai párt napirendre tűzte a gyűlöletbeszéd és a rasszizmus kérdését.

Az átláthatóság kultúrájának érvényesülését a jogi szabályozás teszi lehetővé. A szólásszabadság sok tényezőtől tevődik össze; korlátai az utóbbi évtizedekben igencsak megváltoztak, erre utalnak a szerzői jogi viták és a közreadási és szerkesztői felelősséggel kapcsolatos problémák. A cenzúra érvényesülését jelzi a hálózati kommunikáció megfigyelése, továbbá az, hogy a különböző oldalakon csak regisztráció után lehet csak kommenteket beküldeni.

(Hegyközi Ilona)

88/2016

SOKOLOV, A. V.: Miraži. Rossiâ. 2045. Bibliofuturoloģičeskaâ lekciâ In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2015) 10., p. 53-66..

Res. angol nyelven

Illúziók. Oroszország 2045. Könyvtári jövőkutatási előadás

Információs társadalom; Jövő könyvtára; Prognózis

A 20. század második felében végbement a technogén ipari civilizáció, nőtt a munkatermelékenység, az élettartam, a komfortérzet, felvirágzott a tudomány

és a képzés, megjelentek új technológiák és anyagok, információs és közlekedési világhálózatok. Ugyan- ebben az időszakban Oroszországban a könyvkiadás több mint háromszorosára nőtt, „a világon legtöbbet olvasók” országa lett. Mára azonban a közkönyvtá- rat könyvolvasási válság fenyegeti. Mi lesz ezután? Lesznek-e még könyvtárak és könyvesboltok Orosz- országban a 21. század közepén? Ezekre a kérdésekre kellene a könyvtári jövőkutatásnak választ adnia. A futurológiai projektek a jövőbeni események töb- bé-kevésbé pontos leírását adják, a címben az „illú- zió/délibáb” a megbízhatatlanságra utal. A könyves világ „délibábjai”:

1. Információs társadalom. A témában megjelent pub- likációk áttekinthetetlenek, a fogalmak nem egyértel- műek. Tartalom szerint vannak történelmi-filozófiai és prognosztizáló koncepciók, ez utóbbiak technok- rata vagy humanista irányokra oszthatók. Olvasói irányultság szempontjából futurológiai és reklám- ideológiai (a reklámozók érdekei vagy az állami bü- rokrácia által manipulált társadalmi tudat) interpre- tációt lehet megkülönböztetni. A mai Oroszországot I. D. Tuzovskij három paradox jelenség alapján nem tekinti normális információs társadalomnak, szerinte az igazi még nem alakult ki. A könyvtárügyben a jö- vőt a Nemzeti Elektronikus Könyvtár (Nacional’naâ elektronnaâ biblioteka, NEB) jelentené. Ma még a NEB is csak illúzió, megvalósulása a könyvtári in- tézményrendszer életképességét biztosítaná.

2. Tudástársadalom. Az információs társadalom el- méletére (Okinawai Karta, 2000) alapozva 2005- ben egy UNESCO-jelentés tette közzé az ezt követő tudástársadalom fogalmát. Eszerint az információ a tudás eszköze, önmagában nem tudás, valójában áru; a tudás – mindenki számára hozzáférhető közkincs. A szerzők humanista beállítottságúak, nézeteik ösz- szeegyeztethetők a könyvtári rendszer hagyományos kulturális-népművelő küldetésével.

3. Konvergens technológiák és transzhumanista fejlődés. A konvergens technológiákat a technogén civilizáció ökológiai, antropológiai, geopolitikai és szellemi, a könyvtárügy jövőjét is érintő válsága tes- zi aktuálissá. A transzhumanizmus elmélete szerint a mai ember az evolúció kezdete, és nem a csúcsa. 2012-ben jelentkezett a *Rossziâ 2045* stratégiai tár- sadalmi mozgalom elismert tudósok részvételével, akik publikációs munkáik mellett előállítják a jövő Oroszországának lakóit (Avatar projekt). Hasonlóan figyelemre méltóak a mesterséges intelligenciát kutató Raymond Kurzweil, a Google műszaki igazgatója 2045-ig szóló előrejelzései.

4. A poszttechnogén humánus civilizáció. Az embe- riség utáni jövőkép ellentéte a humanista értelme- zés, amelynek alapjait V. I. Vernadskij és Teilhard de Chardin írta le a nooszférról szóló műveiben. A mai orosz történelmi-filozófiai gondolkodású tudó- sok közül V.S. Stepin poszttechnogén civilizációról szóló koncepciója valós távlatokat ír le. Szerinte a civilizáció típusai: hagyományos (ókori birodal- mak, néhány mai ország), technogén (Európában a 15–17. századtól) és poszttechnogén. A 20. századig az emberiség halhatatlannak hitte magát, technológi- ai erejét növelve ma tömegpusztító fegyvereket állít elő, ökológiai és antropológiai válságot okoz. A kiút a civilizáció új típusú (poszt-nem-klasszikus) fejlő- dése lehet, amelyben a tudományos racionalitás a humanista értékekre, iránymutatókra épül. Bár nincs kimondva, de az elméletnek a magvát a közoktatás és a könyvtári-bibliográfiai intézményrendszer jelenti. A fenti elméletek egyike sem számol a könyvtárak- kal, a régimódi könyvolvasással a 21. században. A könyvtárak és a könyvtáros szakma halálos ítélete na- gyon nagy hiba, mélyíti a technogén civilizációs vál- ságokat, megkérdőjelezi az oroszországi társadalom humanitását. Feladatunk az illúziók leleplezése.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 139, 141

Nemzeti könyvtárügy

89/2016

MAHNKE, Christel – ARINIGSHIH, Welmin Sunyi: 90 000 Inseln der Imagination : das Bibliothekswesen in Indone- sien In: BuB. – 67. (2015) 10., p. 608-611.

A képzelet 90 ezer szigete. Indonézia könyvtárügye

Könyvtárügy

2015-ben a frankfurti könyvvásár díszvendégének, Indonéziának a jelszava *A képzelet 90 ezer szigete* volt, ami az ország 17 ezer szigetére és kulturális gaz- dagságára utalt. 250 millió lakosával a világ negyedik legsűrűbben lakott állama – 360 etnikummal és szám- talan nyelvjárással. (Hivatalos nyelve a maláj.)

90 ezer könyvtár működhet, tudományos és kis falusi könyvtárak is, sőt lovas mozgókönyvtárak is vannak, melyek iskolákat látnak el. Nem hagyományosan ol- vasó ország, könyvkiadása sem jelentős, de sokan és

sokat olvasnak, egyre többen a képernyőn is. Mindenkinek van legalább egy mobiltelefonja (62 millió az okostelefonok száma). Erős viszont a szóbeliség hagyománya. Az ország a nevét egy német író, *Adolf Bastian* útleírásának köszönheti (Indonesien). Függetlenségét 1945-ben kiáltotta ki köztársaságként. Az oktatás és a könyvtárak szorosan összekapcsolódnak, vagyis értékelik a könyvtárakat, de tartanak is tőlük. A *nemzeti könyvtár* fő feladata a könyvtárak fejlesztése. Alapítása (1980) óta gondozza a kötelezpéldányokat, ápolja a kulturális örökséget, fejleszti a könyvtári infrastruktúrát. Állománya 4 milliós, köztük számos kézirat is van. Két történelmi gyűjteménye az UNESCO világörökség része. 170 ezer elektronikus – és számos indonéz hálózati – dokumentummal rendelkezik. A könyvtárat közvetlenül az államelnök alá rendelték, így erős a pozíciója. A könyvtárfejlesztési terv országszerte kötelező. Céljai között szerepel az olvasás fejlesztése, az IKT segítése és a minőség javítása. Gyakorlati támogatást végez, ideértve a projektfinanszírozást és a körzeti, falusi és iskolai könyvtárak könyvekkel való ellátását. (2004 óta 22 ezer könyvtárat támogatott közvetlenül.) A továbbképzés is a könyvtár feladata, melyet 774 munkatársa végez. Jelenleg új, huszonnégy emeletes épülete készül a főváros központjában 50 ezer négyzetméteren. Jakarta körzetében könyvbusszokkal és ún. „e-mobilokkal” 30 millió lakost látnak el könyvekkel és információs ismeretekkel. (A távoli szigeteket könyvhajókkal látják el. Országszerte 528 mozgó egység működik.)

A 34 *tartományi könyvtár* egységes honlapon érhető el, a nemzeti könyvtár a hálózaton keresztül irányítja a régiók könyvtárfejlesztését. „Kiválósági központok” őrzik és tárják fel a regionális kulturális örökséget. A *digitális könyvtárak* között is a nemzeti könyvtár áll az első helyen digitalizált kézirat-, könyv-, térkép-, hírlap- és folyóirat-gyűjteményeivel, fotó- és videótárával. (94 ezer e-folyóiratuk és 16 ezer e-könyvük nyilvánosan elérhető.) Vannak olyan helyi és magánkezdeményezések is, melyek a történelmi örökséget teszik hozzáférhetővé. (Ilyen a „Surabaya emlékezete projekt”, melyben történelmi dokumentumokat digitalizálnak, majd kiállításokat és egyéb programokat rendeznek.)

Az ország háromezer egyeteme túlnyomórészt magánkézben van. Néhány kiemelkedő főiskola állami, és ők a mértékadók a könyvtárak munkáját illetően. A szabad hozzáférés jelentősége egyre nő, sok egyetem alakít ki repozitóriumot. Az *Indonéz Felsőoktatási Könyvtárak Fóruma* évente konferenciát rendez.

(2015-ben a digitalizálás és a könyvtárak átalakítása tanulási környezetté témák voltak a középpontban.) A tudományos intézmények könyvtárai külön szervezetet alkotnak, központi könyvtára fejleszti a könyvtári infrastruktúrát. A *könyvtárosok képzése* 22 egyetemen folyik; egyesek gyakorlati jellegűek, de a többség tudományos igényű képzést nyújt hallgatóinak. Az alap- és mesterképzés általános, de doktori programok nincsenek. Magas a jelentkezők száma, bár a képzés nem ingyenes. (A tandíj félvétenként a könyvtáros havi fizetésének felel meg.) Jók az elhelyezkedési lehetőségek. A nemzeti könyvtár is ad ki államilag elismert bizonyítványt. Évente ítélik oda a *Legjobb könyvtáros* címet mind országos, mind regionális szinten.

Az olvasás fejlesztése, a „helyi tartalom” létrehozása és a szakmaiság kérdései foglalkoztatják a leginkább a könyvtárosokat jelenleg. A Goethe-intézet a maga eszközeivel segíti a nemzetközi tapasztalatcserét.

(Murányi Lajos)

90/2016

PIROLA, Aldo [et al]: MediaLibraryOnline (MLOL) : the Italian e-lending network. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliothek. – 39. (2015) 3., p. 358-377.

Res. német nyelven

MediaLibraryOnline (MLOL): az olasz e-kölcsönzési hálózat

Elektronikus könyv; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Iskolai könyvtár; Kölsönzés; Könyvtári hálózat; Könyvtárközi kölcsönzés; Közművelődési könyvtár

A közlemény áttekinti az olasz könyvtárak digitális szolgáltatásait, a felmerülő problémákat, és elemzi a mai igényekkel és követelményekkel való lépéstartás szükségességét. A MLOL (*MediaLibraryOnLine = az Online Médiakönyvtár*) jól strukturált szervezet, mely bebizonyította, hogy alkalmas eszköz a digitális szolgáltatások bevezetésére az olasz könyvtárakban. A cikk áttekinti, mi történik a közkönyvtárakban, iskolai könyvtárakban és felsőoktatási könyvtárakban, valamint a közösségi hálózatokhoz fűződő kapcsolatukat. Ma már azon dolgoznak, hogy a rendszer teljesítménye javuljon új változata, az *MLOL plus* révén, amit szintén bemutat a cikk.

(Autoref.)

Lásd még 92

Együttműködés

91/2016

SOMERVILLE, Mary M. [et al.]: At home in the world : international library staff exchange program highlights. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 4., p. 326-335.

Otthon a világban. Mire valók a nemzetközi könyvtáros csereprogramok?

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Tapasztalatcsere

2011-től öt évre szóló együttműködést kötött a svéd Linnaeus Egyetem és a denveri University of Colorado (USA). Az intézmény könyvtárai is részt vesznek a programban, személycserékkel és egyéb közös projektekkel. Kooperációjuk szerves része annak a programnak, amely az egyetemek nemzetközi jellegét erősíti, és a kulturális kompetenciák bővítését célozza.

Az együttműködés időszakában mindkét könyvtárban fontos változások zajlottak (átépítés illetve új épület építése, innovatív szolgáltatások bevezetése stb.), amelyekhez új tapasztalatokra és szemléletváltásra volt szükség. A csereprogram kiteljesedése során összehasonlító elemzéseket is végeztek a hasonlóságok és eltérések áttekintésére.

A 4–10 napos személycsere évente 2–2 főt érintett (a csereprogramhoz konferenciai részvétel is kapcsolódott). A helyi költségeket a vendéglátó fedezte. A résztvevők számára a vendéglátók más intézményekbe is szerveztek látogatást. Az egyik könyvtárban önkéntes jelentkezéssel választották ki a résztvevőket, a másikban arra törekedtek, hogy a könyvtár három részlege (feldolgozás, olvasószolgálat, IT) és különböző beosztású munkatársai egyformán részesüljenek a lehetőségből, tekintetbe vették a nemi, korosztály szerinti és etnikai hovatartozásukat is.

A tanulmányozott témák igen sokfélék voltak: szolgáltatási modellek, döntéshozatali folyamatok, az e-könyvek feldolgozása. A személyes látogatások alkalmával megkezdett konzultációkat a két könyvtár munkatársai e-mailben és skype-on folytatták. Tapasztalataik alapján más felsőoktatási könyvtárak számára is javasolják a hasonló együttműködést, amely egybevág az anyaintézmények nemzetközi törekvéseivel. A csereprogramok lehetőséget teremtenek a tanulásra, a kitekintésre, és elősegítik,

hogy a szakemberek „otthon érezhessék magukat a világban”.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 138

Jogi szabályozás

92/2016

LOPUŠANOVÁ, Monika: Nový knižničný zákon – náš zákon In: ITlib. – 18. (2015) 3., p. 15-18.

Az új szlovák könyvtári törvény

Jogsabály -könyvtárügyi; Könyvtárügy

2015-től Szlovákia több mint 3700 könyvtárában új törvény érvényes, mely a könyvtárak alapításán, megszüntetésén kívül kijelöli a könyvtárak és az alapítók jogait és kötelezségeit, definiálja a feladatokat, a könyvtári rendszer küldetését és területi működését, a szakmai tevékenység tartalmát, a muzeális dokumentumok nyilvántartását, kivitelét és behozatalát. Az új törvény minden könyvtári-információs szolgáltatást végző és a könyvtárak jegyzékében szereplő könyvtárra vonatkozik. Megújítására értelmezési nehézségek és a szakmai változások miatt került sor.

A törvényjavaslat irányvonalai:

- az alapfogalmak komplex kifejezésre juttatása a szakmai tevékenységek formáit, módszereit átható könyvtári terminológia alkalmazásával;
- a könyvtáralapítással, megszüntetéssel kapcsolatos eljárások, kötelezettségek összehangolása a szlovák könyvtárak jegyzékének vezetésével;
- a könyvtártípusok könyvtári rendszerben elfoglalt helyének meghatározása, tevékenységének és feladatainak kijelölése;
- a szakmai tevékenységek, a könyvtárak és szakalkalmazottaik jogainak, a finanszírozás kérdéseinek kiegészítése;
- a muzeális könyvtári dokumentumok szabályozása;
- a Kulturális Minisztérium könyvtári feladatainak meghatározása a muzeális dokumentumok védelmében;
- a kötelezettségek ellenőrzésében a garantált állami szakkontroll biztosítása;
- a büntetések jogi szabályozása.

A könyvtári rendszer stabilitását a szilárd intézményhálózat biztosítja, ezért fontos azoknak a könyvtáraknak a kijelölése, amelyek jogi személyként végzik tevékenységüket. Az alapítók/megszüntetők jogai bővültek, de a minisztériumi jóváhagyást a tudományos és regionális könyvtárak megszüntetése, más könyvtárral való összevonása esetére beépítették a törvénybe.

A törvény a könyvtári rendszert és a könyvtárakat irányultság, tevékenység, feladatok, és területi (nemzeti, kerületi, regionális) megoszlás és intézménytípus alapján osztályozza. Az új intézményi típus olyan könyvtár, mely belső intézményi tevékenységet folytat (pl. hivatali, intézményi, vállalati könyvtár). A besorolásban fontos szempont a funkció, a gyűjtemény, a szolgáltatások köre. A Szlovák Nemzeti Könyvtár tudományos és regionális könyvtár, amely közpénzekből fejleszti, őrzi és szolgáltatja állományát, korlátozás nélkül teszi elérhetővé szolgáltatásait, jogi személy. A *nemzeti könyvtár* a könyvtári rendszer alapja, önálló paragrafus tartalmazza küldetését, fő feladatait. Az IFLA által definiált klasszikus feladatok mellett a nemzeti szintű digitalizálás és konzerválás a szerepe, a szerzői jogi vonatkozások, a nemzeti licenc szempontjainak kezelése is fontos. A *tudományos könyvtárak* korlátok nélkül nyújtanak információs szolgáltatásokat a nyilvánosság számára területi alapon szerveződve. A *felsőoktatási könyvtárak* irányultságuk szerint látják el feladataikat. Új feladat a használók információs műveltségének a fejlesztése. A *közkönyvtárak* az UNESCO kiáltványa és az IFLA irányelvei szerint a települési funkciójuknak megfelelően általános elérést biztosítanak gyűjteményükhöz, szolgáltatásaikhoz minden korosztály számára. Települési feladatukat az iskolai feladatokkal összevonva is elláthatják a két funkció teljesítésével. (Ezt a települések költségtakarékossági szempontjai, a párhuzamos gyűjtés elkerülése is indokolja.) A *regionális könyvtárakban* a települési és regionális funkciók egyszerre valósulnak meg; a feladat kiegészül a közösségi központ szereppel, könyvtárközi szolgáltatásokkal, a szolgáltatások könyvtárbuszokkal való ellátásával. Az *iskolai könyvtár* lehetőséget kap a települési könyvtári feladatok átvételére. A szakkönyvtár meghatározását stilisztikailag javították a törvényben; a vakok és gyengén látók lőcsei speciális könyvtára országos feladatokat kap.

A törvény önálló paragrafusokban definiálja a könyvtárszakmai tevékenységeket (gyűjteményfejlesztés; dokumentumok nyilvántartásba vétele, feltárása; gyűjteményrevízió és selejtezés; a gyűjtemény tárolá-

sa és védelme; könyvtári-információs szolgáltatások). A könyvtári dokumentumok hozzáféréseinek módját a törvény pontosítja, meghatározza az ingyenes és térítéses szolgáltatások körét. A korlátozásokat a könyvtárhasználati szabályzat tartalmazza.

A könyvtárközi kölcsönzés szabályai módosultak, hazai ingyenességét rögzítették. A könyvtári adatvédelmet összehangolták a személyes adatok védelméről szóló törvény szövegével. A könyvtárak gazdálkodását az alapítók határozzák meg. A muzeális dokumentumok tartós kivételét a közérdekre való hivatkozással megtiltották.

(Prókai Margit)

93/2016

STEINHAEUER, Eric W.: Die Sammlung, Bewahrung und Verwaltung von Netzpublikationen durch Pflichtexemplarbibliotheken in Deutschland : Probleme und Lösungen mit Blick auf die Gesetzgebung der Länder und des Bundes
In: Bibliotheksdienst. – 49. (2015) 12., p. 1101-1113.

Hálózati kiadványok gyűjtése, megőrzése és kezelése a kötelespéldányban részesülő német könyvtárakban. Problémák és megoldások tekintettel a tartományi és szövetségi törvényhozásra

Elektronikus publikáció; Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelespéldány; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Regionális könyvtár

A tanulmány bemutatja a hálózati publikációk gyűjtésének jogi és szervezési keretfeltételeit, és megfelelő jogi feltételeket, valamint egy háromtagú gyűjtésű struktúrát javasol, majd egy olyan önálló őrző intézmény létrehozását sürgeti, mely csak az internetet archiválja.

Kiindulásként ismerteti a németországi helyzetet; a jól szervezett rendszerben az internetes publikációk megjelenése után nem lehetett a teljességet biztosítani, bár a 2006-ban hozott törvény a Német Nemzeti Könyvtár köteleességévé tette a gyűjtést, amit a tartományok is többnyire követtek. (Brandenburg csak azokat az internetes kiadványokat gyűjti, melyeknek analóg megfelelője van.) A továbbiakban a szerző az internetes kiadványok sajátosságaiból adódó nehézségeket ismerteti

A *hálózati publikációk és jogi problémáik* alfejezet elsősorban a tárolás és felhasználás kérdéseivel foglalkozik, majd a kötelespéldányban részesülő könyvtárak szükséges jogosultságaira tér ki, és annak

szabályozására, hogy ha a köteles dokumentum beszerzési elmarad, a könyvtár is jogosult legyen a begyűjtésére. Felteszi azt a kérdést is, mit kell gyűjteniük tulajdonképpen. Nyilvánvaló, hogy a nyomtatott dokumentumok esetében viszonylag világos gyakorlat alakult ki, de ez nem alkalmazható az internet világában. Emellett új formátumok is megjelentek. Világos, hogy csak válogatva gyűjthetők.

Ebből következik gyakorlati megoldásként a hálózati publikációk gyűjtésének három lépcsőfoka: az 1. fokon olyan kiadványokat gyűjtenek, melyeket hagyományosan eddig is gyűjtöttek, s ezeknél ugyanaz a *teljesség* a cél, mint a nyomtatott anyagnál. A 2. lépcsőfokon olyan speciális hálózati publikációkat, melyeknek nincs analóg megfelelőjük. (Ezek nagyon tűnékenyek, tehát ha nem gyűjtik be idejében, hiány keletkezhet a kulturális örökségben.) Ezek után érdemes egy 3. lépcsőfokra is gondolni, melybe a maradék internetes tartalmak tartoznak. Az első kettővel ellentétben a begyűjtött anyagok nem kerülnek azonnal a kötelespéldányt kapó könyvtárak állományába, hanem olyan tartalék anyagnak tekintenek, melyet csak az első lépcsőfok hiányának megállapítása után vennének állományba.

A kötelespéldányok jogi szabályozása tartományi kérdés. A hagyományos kiadványok esetében egyszerű az illetékesség megállapítása (megjelenési, kiadási hely), de a hálózati publikációk esetében nem. Mivel a törvényhozás is szövetségi szintű, érdemes lenne a hálózati publikációk esetében a gyűjtés három fokát intézményekhez is kötni.

A tanulmány végül az egyéb, a szerzői joggal összefüggő szükséges intézkedéseket vizsgálja, majd összefoglalásképpen megállapítja, hogy a tartományoknak ki kell terjeszteni gyűjtésüket a hálózati publikációkra is, s ezt könyvtári törvényben kellene szabályozni. A hálózati publikációkat a szövetségnek és tartományoknak együttműködve kellene gyűjteni, ahol a tartományok a helyi kompetenciát adnák, míg a szövetség a nagy mennyiségű (3. lépcsős) internetes anyagért felelne. Megfelelő szervezeti intézkedésekre is szükség lenne; kiindulás lehetne a Német Digitális Könyvtár, melyet önálló digitális örökségmegőrző intézménnyé kellene fejleszteni.

(Murányi Lajos)

Lásd még 87

Könyvtárosi hivatás

94/2016

KEER, Gretchen – CARLOS, Andrew: The stereotype stereotype : our obsession with librarian representation
In: American libraries. – 46. (2015) 11/12., p. 38-42.

A könyvtárosok és a sztereotípiák

Könyvtárkép; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárügy története

A könyvtárosokkal kapcsolatosan számos felszínesen általánosító vélemény volt és van forgalomban. Ezek eredetét könnyebben megérthetjük, ha egyrészt a történeti megközelítést, másrészt a szélesebb társadalmi összefüggéseket hívjuk segítségül. A cikk a *The librarian stereotype. Deconstructing perceptions and presentations of information work* (ACRL, 2014.) című könyvből ad ízelítőt, annak egy részletét tartalmazza.

A sztereotípiák gyökerei a szakma létrejöttéig, a 19. század közepéig nyúlnak vissza. Ezt az időszakot Amerikában gyors társadalmi változások jellemezték. A korai időszak könyvtárosai hittek a szegény és tanulatlan emberek felemelésében és a könyvtárosok szerepének fontosságában. Az 1870-es évek közepére az egyén boldogulása került előtérbe (a „self-made man” egyik tipikus képviselője volt Melvil Dewey). Ezt követte a hagyományos értékek felelevenítése, majd a modern nők fokozott szerepvállalása a kulturális értékek megőrzésében. A váltásokból adódó feszültségek máig érezhetők a könyvtári szakmai vitákban. A könyvtárosság manapság közösségépítő foglalkozás: a közösség tagjai igénylik is, hogy a könyvtáros „társalogjon” velük.

A felmerülő kérdések máig változatlanok: szakma-e a könyvtárosság; elnöiesedett-e; felelősek-e a könyvtárosok a szakma alacsony presztízséért, az elismertség hiányáért; mi ebben a sztereotípiák szerepe.

A könyvtárosság nem volt mindig női foglalkozás. Az első könyvtárosok tekintélyes családokból származó, művelt fehér férfiak voltak. Közülük néhányan más pályán indultak, ebből adódott például az a sztereotípia, hogy „a könyvtáros olyan férfi, aki valamiben kudarcot vallott”. A középosztálybeli fehér nők a 19. század végén jelentek meg a könyvtárosok között. Elvégezték a kevésbé vonzó feladatokat, és kevesebb bért kaptak a férfiaktól. 1930-ban már a könyvtárosok 90%-a a nők közül került ki. A 60-as-70-es években a könyvtárosképzésben és az állásoknál a

követelmények a nőkre voltak szabva. A férfiakat és a nőket egyaránt a nőies szerepek sztereotípiái sújtották. Ezt több vizsgálat is igazolta (Carmichael 1992, Piper-Collaner 2002).

Az 1950-es évekre eljött a könyvtárügy aranykora. A könyvtárakra egyre inkább mint az oktatást kiegészítő intézményekre tekintettek. A szakirodalomban a 60-as-70-es években merült fel hangsúlyosan az a téma, hogy a nők sokszor részmunkaidőben dolgoznak, alacsony fizetést kapnak, és ritkábban végeznek vezetői teendőket.

A könyvtárügy története során megfigyelhető, hogy a mindenkori sztereotípiák az aktuális kulturális „klímába” ágyazva léteznek. Az új sztereotípiákat gyakran maguk a könyvtárosok találják ki, hogy felváltsák a régieket. A sztereotípiákat úgy lehet a leghatékonyabban leküzdeni, ha a könyvtárosok szorgalmasan dolgoznak a marginalizált csoportok érdekében a társadalmi igazságosság (többek között a méltányosság és az egyenlő elbánás) érvényesüléséért.

(Hegyközi Ilona)

95/2016

VANWYNSBERGHE, Hadewijch [et al.]: The librarian 2.0 : identifying a typology of librarians' social media literacy. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 47. (2015) 4., p. 283-293.

A könyvtáros 2.0. Milyen közösségimédia-műveltséggel rendelkeznek a könyvtárosok?

Felmérés; Információs műveltség; Könyvtárosi hivatás

A web 2.0 és a közösségi web előretörésével fokozódik egy új kompetencia, a közösségimédia-műveltség fontossága. Ez a terület újabb kihívásokat támaszt a felhasználókkal szemben: nemcsak a klasszikus, hanem a digitális írástudás területén is megfelelő képességekkel kell rendelkezniük alkalmazkodva a folyamatos és gyors változásokhoz, különösen a közösségi média sokszínűsége és összetettsége miatt, ami információ-előállítási képességeket is megkövetel. A kompetencia nagyon összetett, magában foglalja például az aktív kommunikációban való részvétel, a kritikus gondolkodás, az alkotás és a megosztás képességét, de még az adott személy közösségi médiában tanúsított viselkedésének érzelmi fejlettségi szintjét is. Ez a könyvtárosok számára is fontos, hiszen az információk kezelésével kapcsolatos feladataik erre

a területre is kiterjednek, és a felhasználói igények is ebbe az irányba mutatnak.

A flamand kormány támogatásával készült az a kutatás, amelynek végső célja a fiatalokkal foglalkozó szakemberek közösségi médiával kapcsolatos tudásának és képességeinek fejlesztése volt, s ennek keretében mérték fel a flamand könyvtárosok közösségimédia-műveltségét is. A vizsgálatban hat könyvtár vett részt, és 219 munkatársa töltötte ki a kérdőívet. Vizsgálták a válaszadók közösségimédia-használatát (gyakoriságát, célját, helyét), az ezzel kapcsolatos kompetenciákat, tudásukat és hozzáállásukat. A kompetenciák mérésének alapja a válaszadók önértékelése volt, de figyelembe vették a használati gyakoriságot, így a gyakoribb használat és a magasabb önértékelés magasabb szintű kompetenciákra utalt.

Az *önértékelés* során a felhasználóknak gyakorlati tudásuk felméréséhez bizonyos közösségimédia-tevékenységekkel (pl.: képfeltöltés, ismerősök bejelölése a fotón, hozzászólások írása) kapcsolatban kellett nyilatkozniuk, hogy el tudják-e végezni. A *gyakorlati és kognitív kompetenciák* bizonyításához pedig olyan dolgokról kellett nyilatkozniuk, mint a közösségi médiában megjelenő üzenetek frissességének, hasznosságának és megbízhatóságának az ellenőrzése. A közösségi médiával kapcsolatos *kifejezésekről* (sütik, címkézés stb.) is meg kellett mondaniuk, ismerik-e őket. A válaszadók közösségi médiával kapcsolatos *véleményének* felméréséhez különböző ellenpárokat alkalmaztak (pl. hasznos–haszontalan), melyek egy ötös skála két végpontját jelentették, a kitöltőnek pedig ezen kellett jelölnie a témával kapcsolatos véleményét.

A kitöltők többsége (73,5%) nő volt, az átlagéletkor pedig 46,28 év. A válaszadók többsége (34,2%) használja napi rendszerességgel a közösségi médiát szabadidejében, viszont 21,5% egyáltalán nem használja. Legalább heti rendszerességgel a válaszadók 18,3%-a használja munka céljából. A közösségi médiával kapcsolatos gyakorlati és kognitív kompetenciák nagyon alacsony szintűek voltak, az ismeretek is csak minimálisan mutattak jobb eredményt. Érdekeség, hogy az ismeret- és kompetenciabeli elmaradás ellenére a könyvtárosok pozitív véleménnyel voltak a közösségi médiáról.

A kutatók az eredmények alapján négy különböző csoportba sorolták a válaszadókat: a dolgozó, a lemaradó, a művelt, a hobbihasználó. A különböző csoportokba tartozók nagyjából arányosan oszlottak el a mintában (23,37%–28,26%). A dolgozók kategóriájába főleg idősebb nők tartoznak, akik munkára

többet használják a közösségi médiát, mint a szabadidejük eltöltésére. A lemaradók többnyire ugyancsak idősebb nők, akik ritkán vagy egyáltalán nem használják a közösségi médiát, és a véleményük is negatív róla. A műveltek főleg a fiatalok közül kerültek ki – akik bár többségükben nők –, e kategóriába tartozott a legtöbb férfi és a legtöbb válaszadó, akik mind kompetenciáik, mind az ismereteik terén jó eredményeket mutattak, s mind szabadidejükben, mind pedig munkájukhoz gyakran használták a közösségi médiát, és inkább barátaikkal és a használókkal való kommunikációra, mint a többi csoport. A hobbihasználók közé is a fiatalabb korosztály tagjai tartoznak, akik pozitívan viszonyultak a közösségi médiához, és gyakrabban használják személyes célokra, mint a munkához.

Mivel a négy csoport között a lemaradóké a legkisebb, igazoltnak tűnik az állítás, miszerint a közösségi médiának a könyvtárakban is egyre nagyobb helye van. Ugyanakkor az eredmények bizonyítják, hogy további kompetenciafejlesztésre van szükség ezen a területen.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 97, 98, 117

Oktatás és továbbképzés

96/2016

BIRD, Nora J. – CHU, Clara M. – OGUZ, Fatih: Internship in LIS education : an international perspective on experiential learning. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 4., p. 298-307.

Könyvtári szakmai gyakorlatok: a tapasztalatokra alapozott tanulás nemzetközi perspektívája

Felmérés; Gyakorlati képzés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Nemzetközi helyzetkép

A könyvtári szakmai gyakorlatok szakmai irányítással szerzett tapasztalatokhoz juttatják a könyvtár szakos hallgatókat úgy, hogy a gyakorlatokat általában olyan helyszínen teljesítik, amely többnyire közel esik lakóhelyükhöz. A gyakornokok jellemzően nem kapnak térítést munkájukért.

A szakmai gyakorlatok vezetői elvei közé tartozik a célzott jelleg, tehát az, hogy mind a hallgatók, mind az oktatók világosan lássák az elérendő célokat, az

elérésükhöz vezető utat és az egyes résztvevők szerepét. A gyakorlatok résztvevőinek össze kell tartozniuk munkájuk, a közös szakmai dialógus és a tanulási célok azonossága folytán. A gyakorlatoknak tükrözniük kell a könyvtár- és információtudomány több tudományterületet átfogó, interdiszciplináris természetét. A globális információs környezet megköveteli, hogy a gyakornokok ne csak a helyi, hanem a nemzetközi gyakorlattal is szembesüljenek. Ennek megvalósítása egyre inkább lehetséges az információs és kommunikációs technológia segítségével. Mindazonáltal a négy cél mindegyike ritkán valósul meg, de lehetséges.

A gyakorlatok jellemzőit vizsgáló kérdőívet 69 országból 135-en töltötték ki. A válaszok 55 ország, 11 nemzeti könyvtár és 23 könyvtáros egyesület 98 könyvtár- és információtudományi oktatási programját tükrözték. Az Egyesült Államokból származó eredményeket célszerű elkülöníteni a más országokétól, mivel az amerikai könyvtár- és információtudományi programoknak csak 17%-a tartalmazza kötelező jelleggel a szakmai gyakorlatot, ami alól csak az iskolai könyvtárosokat felkészítő programok jelentenek kivételt. Más országok programjai közül 11%-ban nem kötelező a gyakorlat teljesítése, és 23%-ukban a mester szakokon nincsen gyakorlat. Ellenpéldaként szolgálhat Németország, ahol mindig is fontosnak tartották a szakmai gyakorlatokat. A virtuális gyakorlat egyelőre nem terjedt el szélesebb körben.

(Koltay Tibor)

97/2016

FRASER-ARNOTT, Melissa A.: Librarians outside of libraries : the experiences of library and information science graduates working outside of libraries. – Bibliogr. In: Libri. – 65. (2015) 4., p. 301-307.

Könyvtárosok a könyvtárakon kívül. A könyvtár szakon végzetek tapasztalatai

Felmérés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Munkabér, alkalmazás; Munkakör; Pályakezdő könyvtáros

Az egyetemi szintű könyvtárosképzés sokszor azzal hirdeti magát, hogy a hallgatókat arra készítik fel, hogy sokféle szakmában munkát vállalhassanak. Egy észak-amerikai felmérés során húsz olyan, könyvtár szakon mesterfokozatot szerzett szakembert interjúoltak meg, akik az információs szervezés, információ-

elemzés, az információtechnológiai szektor, a taxonómia, a keresőeszköz-fejlesztés, a szoftverfejlesztés és –értékesítés területén, valamint önálló konzultánsként vagy információs vállalkozóként helyezkedtek el. Az adatokat félig strukturált interjúk során gyűjtötték össze. A megkérdezettek az első részben arról nyilatkoztak, hogyan választották ki a könyvtár szakot, és hogyan alakult a végzésük óta a pályafutásuk. A második részben az első részben tett megjegyzéseikről tettek fel nekik további kérdéseket. A harmadik részben az oktatásban szerzett és közösségi tapasztalataikra, valamint arra kérdeztek rá, hogyan látják szakmai identitásukat, szocializációjukat.

A felmérés eredményei szerint minden résztvevő olyan munkakörben dolgozik, ahol hasznosítani tudják a könyvtár szakos tanulmányaik során megszerzett készségeket. A betöltött álláshelyek túlnyomó része kapcsolatos az információtechnológiával (ilyen például a keresőeszközök tervezése). Mások portálok vagy szoftverek fejlesztésében vesznek részt különböző intézmények, köztük könyvtárak számára. Ismét mások arról számoltak be, hogy munkájuknak jelentős részében online kutatást végeznek, elektronikus keresőmotorokkal dolgoznak vagy repozitóriumokban keresnek.

A megkérdezettek úgy vélték, hogy a könyvtárosképzésben megkapták a munkájukhoz szükséges elméleti alapokat. A legtöbben a tájékoztatói és információszervezési tanulmányaikat ítélték a leghasznosabbnak. A leglényegesebbnek a következő készségek elsajátítását tartották: az igények meghatározása, hatékony keresőkérdések megfogalmazása, megbízható információforrások felderítése, információk rendszerezése. Nem találták viszont megfelelőnek a menedzsmenttel kapcsolatos készségeiket, amelyek létfontosságúak lennének.

A későbbi tapasztalatai alapján mindenki fontosnak ítélte, hogy 1. mentorok és tanácsadók segítettek, akiktől tanulhatott, 2. a tanulási folyamat gyakorlati képzéssel „volt megfűszerezve”, készségeik egy része a gyakorlati feladatok elvégzése során fejlődött ki, 3. hagyták önállóan tanulni, saját elhatározásából olvasni, konferencián részt venni, gyakorlati kurzusokba bekapcsolódni. Ezek a módszerek a munkavégzés során is hasznosnak bizonyultak. Kiemelték továbbá a csoportmunka és a folyamatos tanulás, készségfejlesztés jelentőségét. A felmérés során többen felvetették, hogy a könyvtárosi szakképzettséggel rendelkezők – más szakmákkal ellentétben – nem részesülnek megfelelő, a létrehozott értékhez mérhető anyagi elismerésben.

A résztvevők pályafutását, szakmai előmenetelét a véletlenek és a – szakmai és családi – kapcsolatok határozták meg. Az egyes állásokat sokan azért választották, hogy tanuljanak és fejlődjenek. További fontos motivációs tényező volt, hogy nem könyvtári munkakörben magasabb fizetést lehet elérni.

Napjainkban a könyvtári és tájékoztatói szakma jelentős változásokon megy át. Miközben csökken a könyvtárosi állások száma, a végzettek sokféle lehetőséget találnak a könyvtárakon kívül is. Ezért érdemes tanulmányozni és az oktatási programok kialakításánál is felhasználni azok tapasztalatait, akik más területen helyezkedtek el.

(Hegyközi Ilona)

98/2016

SAUNDERS, Laura: Professional perspectives on library and information science education. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 85. (2015) 4., p.427-453.

A könyvtár- és információtudományi képzés szakmai perspektívái

Felmérés; Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

Fókuszcsoportos kutatás keretében gyakorlók szakemberek és potenciális munkaadók véleményére voltak kíváncsiak a könyvtár- és információtudományi képzés tanterveiről és az oktatásról. Arra kérdeztek rá, mit tartanak ma fontosnak ezen a téren a potenciális munkaadók, továbbá mennyire látják úgy, hogy a tantervek tükrözik ezeket a preferenciákat.

A 37 résztvevő 41,4%-a közkönyvtárban, 27,6%-a egyetemi könyvtárban dolgozik. A résztvevők kiemelkedő fontosságot tulajdonítottak a technológiai készségeknek. Nem volt viszont jellemző, hogy konkrét készségeket neveztek volna meg, továbbá nem is volt köztük egyetértés abban, hogy a munkáltatók konkrétan mit követelnek meg, bár számos készség felmerült, a különböző interfészek és platformok ismeretétől kezdve a programnyelvek ismeretéig. Fontosnak ítélték meg, hogy a könyvtárosok a meglévő erőforrások ismerete mellett képesek legyenek az újakat értékelni, továbbá arra, hogy döntsenek a gyári és a nyílt forráskódú alkalmazások előnyeiről és hátrányairól. A közkönyvtárakban dolgozó résztvevők a végfelhasználóknak szánt alkalmazásokra és az alapvető hardver- és szoftverhibák elhárítására fókuszáltak. Az egyetemi és vállalati könyvtárak

munkatársai azt hangsúlyozták, hogy egy könyvtárosnak képesnek kell lennie arra, hogy megfelelően kommunikáljon az informatikusokkal, értékelje az új rendszereket és szoftvereket, továbbá legyen háttérismerete a weboldalak és adatbázisok szerkezetéről és készítéséről. Mindenki egyetértett abban, hogy az új technológiák elsajátításának készségei kulcsfontosságúak. Általában egyetértés volt abban is, hogy nem érdemes konkrét készséglistákhoz ragaszkodni, mivel a technológia gyorsan változik. A legtöbben azt tartják leginkább értékelendőnek, ha a könyvtárosnak megvannak az alapismeretei és gyakorlati tapasztalata, valamint a szükséges önbizalma ahhoz, hogy új készségeket is el tudjon sajátítani. Úgy látják, hogy a sikeres könyvtárosok nem félnek a technológiától, és készek felfedezni, kísérletezni vele.

A megkérdezettek szerint ezek mellett szükség van a tartalmak ismeretére, a felhasználók bevonására és a közösségi szerepvállalásra, közönségkapcsolati és marketing készségekre, a könyvtár népszerűsítésére és képviselésére, pályázatírási és projektmenedzsment készségekre, etikai és általános menedzsment ismeretekre.

(Koltay Tibor)

99/2016

STURGES, Paul: Career development in African librarianship. – Bibliogr. **In:** Library trends. – 64. (2015) 1., p. 42-52.

Szakmai előmenetel Afrikában

Könyvtárosképzés -felsőfokú

Az afrikai könyvtárosok hatalmas technológiai és társadalmi-gazdasági változásokkal kénytelenek szembesülni pályafutásuk során, de nem világosak azok a módszerek, amelyekkel a szakma megújíthatná magát. Jelenleg a diplomák és fokozatok birtoklásán van a hangsúly, de nincs olyan ok, ami miatt azt hihetnék, hogy a meglévő könyvtár- és információtudományi bachelor fokozat mellé egy magasabb (mester) fokozat megszerzése észrevehetően növelné a könyvtári dolgozó szakmai hozzáértését. Ráadásul a most egyre inkább keresett PhD egy kutatási fokozat, és relevanciája vitatható a felsőbb szintű könyvtári állások legtöbbje esetében. A szerző véleménye szerint a szakmai továbbképzés (continuing professional development, CPD) sokkal alkalmasabb a szükséges új készségek megszerzésére és a szakmai orientáció-

ra. A szakmának a könyvtári egyesületeken keresztül kell megvitatnia az előmeneteli problémákat a döntéshozókkal; meg kell győznie a munkaadókat, hogy módosítsák a végzettségen alapuló kinevezéseket és előmeneteli követelményeket, valamint arra ösztönözni és támogatni a szakmai egyesületeket, hogy több továbbképzési lehetőséget biztosítsanak.

(Autoref.)

Egyesületek

100/2016

SRAJBERG, Ā. L.: 20 let Meždunarodnoj Asociaciji ĖBNIT : strihi k portretu **In:** Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2015) 11, p. 70-76.

Az EBNIT Nemzetközi Egyesület 20 éve: történeti vázlat

Egyesület -rokon területen; Információtechnológia

Megalakulásának 20. évfordulóját ünnepelte az EBNIT Egyesület (Meždunarodnaâ asociaciâ pol'zovatelej i razrabotčikov Ėlektronnyh Bibliotek i Novyh Informacionnyh Tehnologij = Elektronikus könyvtárak és új információs technológiák használóinak és fejlesztőinek nemzetközi egyesülete). Története 1992-ben kezdődött, amikor az Oroszországi Állami Nyilvános Tudományos és Műszaki Könyvtár (Gosudarstvennaâ publičnaâ biblioteka naučnoj i tehničeskoj informacii Rossii = GPNTB Rossii) kezdeményezésére megalakult a CDS/ISIS felhasználóinak nemzetközi egyesülete. Az UNESCO által ingyen terjesztett programcsomagot különböző könyvtári és információs feladatok automatizálására fejlesztették ki. Az egyesületben kezdetben 6 volt szovjet tagországból 17 könyvtár és más szervezet vett részt. Idővel a felhasználók saját fejlesztéseikkel bővítették a programcsomagot, aktuálissá vált az együttműködés, a tapasztalatcsere megszervezése, koordinációja a fejlesztők között. Ekkor már Ausztriában, Nagy-Britanniában, Olaszországban, Kolumbiában, Mexikóban, Lengyelországban, Franciaországban, Csehországban működött hasonló egyesület.

A CDS/ISIS felhasználóinak egyesülete nemzetközi nem kormányzati társadalmi tudományos-műszaki szervezatként jött létre. Az 1993. év két jelentős eseménye: a GPNTB Rossii az UNESCO hivatalos CDS/ISIS-terjesztője lett; oktatóközpontot nyitott a

könyvtárosok számára, ahol rendszeres foglalkozásokat tartottak az automatizálási feladatokról, beleértve a CDS/ISIS használatával foglalkozó tanfolyamokat. Ezzel egy időben a GPNTB-ben folyt az IBIS integrált könyvtári-információs programsomag fejlesztése; az első változat 1995-ben készült el, ami alkalmat adott arra, hogy az egyesület önálló jogi személy státuszt kapjon. A GPNTB Rosszi mellett az új szervezet alapítója lett az Ukrán Tudományos Akadémia Programozási Rendszerek Intézete, a CDS/ISIS programsomag hivatalos terjesztője Ukrajnában. Az egyesület keretében az együttműködés főleg a szakmai segítségnyújtást jelentette, a kereskedelmi szempontok háttérbe szorultak. A fejlesztéseket a tagok általában térítésmentesen adták át egymásnak, a konzultációk és a módszertani segítségnyújtás azonnali és ingyenes volt. A konferenciákon, szemináriumokon való részvételt adományokból támogatták vagy kedvezményessé tették. Mivel a CDS/ISIS lehetőségei kevésnek bizonyultak a könyvtárak számára, az egyesület 1996-ban megváltoztatta alapszabályát, nevébe felvette az „új információs technológiákat” is, alapítói ugyanazok az intézmények maradtak. Mai nevét az egyesület 1999-ben vette fel, az alapítók közé bekerült az Ukrán Vernadszkij Nemzeti Könyvtár és a Kazah Köztársasági Tudományos-

Műszaki Könyvtár. 2003 óta a *Naučnye i tehničeskije biblioteki* folyóiratban évenként jelenik meg a *Vestnik Associacii* (Az Egyesület Közlönye)

Az egyesület főbb tevékenységei, programjai, projektjei:

- Nemzetközi és hazai konferenciák, szemináriumok, tanfolyamok, egyéb oktató és módszertani rendezvények szervezése. Ezek között a legfontosabb a krími konferencia, ezt követi az 1997-től évenként megrendezett LIBKOM konferencia;

- Az IRBIS64 automatizált könyvtári rendszer támogatási és fejlesztési programja. Ide tartoznak a jótékony célú projektek, mint az *IRBIS Oroszország és a FÁK kulturális intézetei számára*, az *IRBIS az általános és középiskolák számára*, az *IRBIS a Krimben*.

- Oktató programok. Az IRBIS-iskola a szakemberképzésben már bizonyított; a korlátozott pénzügyi lehetőségek azonban gátolják a további tervek megvalósítását, mivel az egyesület sohasem kapott céltámogatást, tevékenységét a tagdíjakból és a szerződéses keretekben végzett munkákból finanszírozza.

Az EBNIT Egyesületnek ma Azerbajdzsánból, Fehéroroszországból, Izraelből, Kazahsztánból, Oroszországból és Ukrajnából 407 tagja van.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

101/2016

MULINDWA, Gertrude Kayaga: National libraries in Africa : refocusing their work to ensure delivery of services. – Bibliogr. In: Library trends. – 64. (2015) 1., p. 72-83.

Nemzeti könyvtárak Afrikában: a szolgáltatásokra kerül a hangsúly

Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások

A tanulmány az afrikai nemzeti könyvtárak létrehozását és azokat a funkciókat vázolja fel, amelyekre megbízást kaptak. A továbbiakban kitér arra az ön-

vizsgálatra és értékelésre, amelyet a nemzeti könyvtárak és általában a könyvtárosok végeztek az évek folyamán azért, hogy meggyőződjenek arról, hogy megfelelő szolgáltatásokat nyújtanak-e közösségüknek. Elemzi azokat az erőfeszítéseket, melyeket a nemzeti könyvtárak feladataikból adódóan tesznek azért, hogy országuk elérje az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljait 2015-re, valamint azokat a törekvéseket, amelyek az infokommunikációs technológia az élet minden területén növekvő használatára irányulnak. Példákat sorol fel a legjobb gyakorlatból, végül felhívja a nemzeti könyvtárak figyelmét arra, hogy a jövőbe kell tekinteniük, és ki kell dolgozniuk a legjobb módszereket annak a támogató szerepnek a megteremtésére, amely segíti a Fenntartható Fej-

lődési Keretrendszer céljainak megvalósítását 2015 után is.

(Autoref.)

Lásd még 103, 117, 134

Közművelődési könyvtárak

Lásd 104, 123, 131, 132

Felsőoktatási könyvtárak

Lásd 91, 106, 112, 118, 121, 124, 128, 130

Iskolai könyvtárak

Lásd 123

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Általános kérdések

102/2016

DVORKINA, Margarita Ákovlevna: Distancionnoe bibliotечноe obsluživanie : sušnost' i realizaciâ v sovremennyh usloviâh In: Bibliotekovedenie. – (2015) 5., p. 38-43.

Távszolgáltatások a könyvtárakban: megvalósításuk a modern korban

Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Információtechnológia; Szolgáltatások; Szolgáltatások használata

Az olvasó azért megy a könyvtárba, hogy a tanulási, szakmai, szabadidős vagy egyéb tevékenységéhez szükséges dokumentumokat, információkat megkapja. Az első könyvtárakban csak helyben olvasás volt, nagy ritkán tájékoztatás és konzultáció. A 18. század második felében kezdett terjedni a kölcsönzés (ugyan az ókori Rómában létezett), a 19. században a könyvtárközi kölcsönzés, majd a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés. Az olvasó kényelmét szolgálta az ún. levelező kölcsönzés (a kért dokumentum eljuttatása postai úton), a 19. században a Cári Akadémia Könyvtára nyújtott ilyen szolgáltatást; ma inkább a vakok könyvtárai és néhány felsőoktatási könyvtár veszi igénybe. A könyvtárak térbeli elérhetőségét növelték a nem hagyományos módszerek, könyvtári pontok, mozgókönyvtár (busz a 19. század végén és a 20. sz. elején, ma autó). A telefonhálózat fejlődé-

sével új szolgáltatások jelentek meg (de a rendelt a könyvért még el kellett menni), az utóbbi húsz évben indult szolgáltatásoknál azonban az olvasónak már el sem kell mennie a könyvtárba.

Az orosz szakirodalomban több elnevezés létezik: virtuális vagy mobil szolgáltatás, a távoli felhasználók ellátása. A szerző ez utóbbit használja, meghatározása szerint olyan, az információs-kommunikációs technológia segítségével távolra nyújtott szolgáltatás, amely nem igényli a használó jelenlétét a könyvtárban vagy annak valamely nem hagyományos részlegében. A szolgáltatásnak nincsenek időbeni, térbeli, státuszbeli (beiratkozott olvasó) korlátai, az egyetlen a szerzői jog betartása. A szolgáltatás a könyvtár honlapján, az állami szolgáltatásokat nyújtó szövetségi és regionális portálokon, közösségi hálózatokon vagy telefonon történik. A Nemzeti Elektronikus Könyvtár programban részt vevő nagykönyvtárak állományai hamarosan okostelefonról vagy táblagépről is elérhetők lesznek, folyik az iOS és az androidos alkalmazás fejlesztése. Műszaki megvalósítások: virtuális tájékoztatást nyújtó könyvtárakban chat-üzemmód, bibliográfiai és bibliometriai konzultációhoz Skype, ICQ, elektronikus posta. A távoli dokumentumszolgáltatás formái: előrendelés, dokumentumok lefoglalása, hosszabbítás, elektronikus dokumentumküldés, teljes szövegű források elérése; tájékoztató szolgáltatások: elektronikus katalógusok, bibliográfiai és referáló források elérhetősége, virtuális tájékoztatás, társadalmi, kulturális, művelődési szolgáltatások (kiállítások, prezentációk, internet-konferencia stb.). A

discovery típusú rendszerekkel sokféle kereső szolgáltatás nyújtható, néhány nagykönyvtárban (RGB) akár a teljes szövegi adatbázisokban is.

Az utóbbi 15 évben a licenc-lehetőségeknek köszönhetően megváltozott a nagy egyetemi, akadémiai és közkönyvtárakban elérhető források összetétele. A korábban csak a könyvtárakban elérhető források ma már a távoli szolgáltatások részei. 2014 áprilisától az RGB (Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka) az EBSCO, a ProQuest és az Ebrary forrásaihoz, a Cambridge University Press kisebb könyvállományához nyújt hozzáférést. Néhány könyvtár szerződése tartalmazza az e-könyvek kölcsönzését is, az RGB-n keresztül ismert tudományos kiadóktól 75 ezer címhez lehet hozzáférni, a könyveket időlegesen használatra letölteni. Számítógépen, mobiltelefonon vagy táblagépen egy könyv egy időben 14 napig csak „egy olvasónál lehet”, aki kereshet a szövegben, részleteket jelölhet ki.

A távoli szolgáltatás módosítja a könyvtár fogalmát, mivel honlapján elérhetővé, állandóan használhatóvá válnak a nyílt hozzáférésű dokumentumok. Az orosz szerzői jogi előírások szerint azonban a művek digitális másolatait csak a könyvtárban lehet olvasni. Ez a helyzet a használókat és a könyvtárosokat egyaránt aggasztja, a digitalizálás előrehaladtával a probléma nőni fog.

A 20. század eleje óta a könyvtárak kulturális-művelődési intézmények is; ezek a feladatok is átkerülnek a virtuális térbe, ugyanakkor a valódi térben bővül a könyvtárak tevékenységi köre.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 101

Állomány, állományalakítás

103/2016

AHONEN, Harri: Collection policy 2020 of the National Library of Finland In: Scandinavian library quarterly. – 48. (2015) 4., p. 16-18.

A Finn Nemzeti Könyvtár 2020-ig szóló gyűjtési politikája

Állománygyarapítás; Gyűjtőkör; Nemzeti könyvtár

A Finn Nemzeti Könyvtár az ország legrégebbi (375 éve alapították) tudományos könyvtára, amely nyilvános könyvtár. Itt őrzik Finnország nyomtatott kul-

turális örökségét. Kiemelt gyűjtési területei a humán és társadalomtudományok, a tudománytörténet. A nemzeti könyvtár 2006-ig Helsinki Egyetemi Könyvtárként volt ismert.

Tudományos könyvtári szerepe elsősorban külföldi gyűjteményén alapszik, ma a történettudomány, a klasszikus és középkori tanulmányok, a russzisztika és a kelet-európai tanulmányok, a művelődéstörténet és a filozófia tartozik a gyűjtőkörébe.

A finn publikációkból a nemzeti könyvtár kötelese példányt kap. Az utóbbi tíz évben a nyomtatott kiadványok és a hangfelvételek mellett a weboldallal, e-könyvekkel és a hírlapok digitális kiadásával is gyarapszik. Az ún. nemzeti gyűjtemény helyben használható, a külföldi anyagot kölcsönzik is, könyvtárközi kölcsönzése is lehetséges. A nemzeti könyvtár gyűjtőköri szabályzata 2008-ban született, 2015-ig érvényes. A készülő új szabályzat a 2016–2020-as időszakra szól.

A változások az e-könyveket és azok beszerzési modelljét is érintik. A korábbinál több felelősséget rónak a használókra. Nőtt az e-könyvek aránya a humán tudományokban is. Sajnos ezek könyvtárközi kölcsönzése nem lehetséges. A nemzeti könyvtár szerepe és fontossága, országos feladatköre megnövekedett. Beigazolódott, hogy a kis gyűjtemények nem tudják teljes körűen kiszolgálni a kutatók igényeit.

Az új kormány jelentősen megnyirbálta az oktatás és kutatás finanszírozását. 2016 és 2019/2020 között 106 millió eurós csökkentést irányozott elő. Előírta az egyetemek számára a profiltisztítást. A nemzeti könyvtárnak meg kell határoznia, mely tudományterületek könyvtári háttérrel szolgál erős történeti gyűjteményével, és optimalizálnia kell új beszerzéseit. Olyan dokumentumokra kell összpontosítania, amelyeket a kutatók és a hallgatók másutt nem tudnak könnyen beszerezni (drága forráskiadásokra és referenszművekre).

A nemzeti könyvtár gyűjteménye az egész finn tudományos közösséget szolgálja, emellett a nagyközséget is. A hosszú távú stratégiai cél: National treasures for all – a nemzet kincsei legyenek mindenkéi. A gyűjtemény fejlesztésének alapelvei az állhatatosság és a folyamatosság. A jelenlegi licencelési modellek átdolgozandók, ugyanis nem teszik lehetővé a csak elektronikus beszerzést.

Napjainkig a nemzeti könyvtár 5,4 millió folyóiratoldalt, 3,2 millió oldalnyi hírlapot és 129,400 oldalnyi nyomtatott efemer dokumentumot digitalizált. Ezek között vannak szabadon hozzáférhetőek, a szerzői joggal védettek viszont csak a kötelese példányra jo-

gosult könyvtárakban helyben használhatóak. A következő stratégiai időszakban ki akarják terjeszteni a szerzői joggal védett digitalizált dokumentumok használatát a többi tudományos könyvtárra. Mérlegelik a külföldi gyűjtemények digitalizálásának kérdéseit. A könyvtári gyűjtemény részének tekintik az adatokat (a metaadatokat és a nyers adatokat). Ezek gyűjtése is a készülő szabályzat tárgya. Ezen kívül a szabályzat részeként előkészítik a Finn Nemzeti Könyvtárnak a digitális bölcsészettel kapcsolatos koncepcióját.

(Hegyközi Ilona)

104/2016

DETLEFS, Beate: Ein Drittel weniger : der Buchbestand in den Kopenhagener Bibliotheken wird reduziert **In:** BuB. – 67. (2015) 12., p. 772-775.

Res. angol és francia nyelven

Egyharmaddal kevesebb: jelentősen csökkentik a kopenhágai könyvtárak könyvállományát

Állományapasztás; Digitalizálás; Fejlesztési terv; Városi könyvtár

Koppenhága városa 5,6 millió eurót fordított stratégiai könyvtári projektjére (Empower the Citizens) egyik célirányos digitáliskönyvtár-fejlesztési programja keretében, melyben különösen érdekes a „Digitalizálás és állományapasztás” részprogram. 2017-re a város közkönyvtárainak nyomtatott állományuk harmadát kell kivonniuk, hogy több hely legyen más tevékenységekre és az új médiára.

Ez a terv komoly figyelmet keltett a főbb napilapokban. Úgy tűnhetne, hogy az évekkel ezelőtt kezdeményezett hosszú távú változások nem keltettek akkora érdeklődést, mint a nagyszabású állományapasztás. A klasszikus művek digitalizálásával párhuzamosan nagyjából 470 ezer kötet könyvet vonnak ki a könyvtárakból. A program célja, hogy jobb és jelentősebb gyűjtemények jöjjenek létre, melyek vonzóbbak a város lakói számára. A könyvtárosoknak persze sajnó a szíve a sok könyvvel teli és megsemmisítésre ítélt konténer láttán. A megkérdezett dolgozókat megrendítette a látvány. Viszont a könyvtár olvasói láthatóan eltávolodóban vannak a klasszikus fizikai formátumtól a digitális felé: a kölcsönzött nyomtatott kötetek száma a 2009-beli háromról 2014-re 2 és fél millióra – 16%-kal – csökkent. Ugyanezen idő alatt a beiratkozottak száma viszont 200 ezerre (5%-kal)

nőtt. Népszerű lett a könyvtár a munkahely, iskola, egyetem és az otthon közötti úton találkozóhelyként, és sűrűn látogatják ún. *harmadik helyként*.

A közkönyvtárak emiatt dilemma előtt állnak: hű, de korosodó közönséggel rendelkeznek, akik nem szeretik a változásokat, de nem tudják bevonzani a fiatalokat, akik nem értik, miért ne lehetne mindent a digitális hálózaton keresztül elérni.

(Autoref.)

105/2016

EGELAND, Lars: From 'just in case' to 'just in time' **In:** Scandinavian library quarterly. – 48. (2015) 4., p. 4-6.

A gyűjteményközpontú szemléletről a használóközpontú megközelítés felé

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Használó; Igény; Tudományos és szakkönyvtárak

A tudományos és szakkönyvtárakban zajló változások a gyűjteményfejlesztést is érintik. A fejlemények egyike a nyomtatotról a digitális gyűjteményre való áttérés. A legfontosabb trend a tudás forrásainak bővülő felhasználása. A könyvek kölcsönzése valamennyivel csökken, a digitális letöltések mennyisége meredeken nő.

A cikk első részében egy norvég egyetemi könyvtár (az oslói Learning Centre and Library és az Akershus University College – HiOA) igazgatója statisztikai adatokat vezet fel. 2004-ban és 2014-ben egyaránt 33%-ot tett ki a dokumentumok beszerzése a norvég szakkönyvtárak költségvetésében. Jelentősen változott viszont a nyomtatott és a digitális források részesedése. (A nyomtatott könyvek száma 19 millióról 16 millióra csökkent az összesített állományban. A könyvek bő fele a norvég nemzeti könyvtárban és az ún. régi egyetemi könyvtárakban található.)

2014-ben csak 287 ezer új könyvet vettek, ez a 2004. évi mennyiség fele. Ebből százezer kötet a nemzeti könyvtárba került. 2004-ben 163 ezer nyomtatott folyóiratra fizettek elő, 2014-ben 40 ezerre. Az e-folyóiratok mennyisége 155 ezerről 650 ezerre nőtt. A nyomtatott könyvek kölcsönzése viszonylag stabil, 1,8 milliót tesz ki. 2004-ben még nem volt szokás digitális teljes szövegű cikkeket letölteni, a 2014. évi statisztika 114 millió esetet mutat. Az említett oslói intézményben 2005-ben 3,8 teljes szövegű cikk letöltése esett egy használóra, 2014-ben 22,1.

2009-ben 291 ezer, 2014-ben 267 ezer volt a fizikai kölcsönzések száma (7 kölcsönzés/használó). A dokumentumok beszerzési kerete 2004-ben 4,3 millió norvég korona volt, e-dokumentumokra és adatbázisokra ebből 900 ezret szántak. 2014-ben 12 milliós volt a keret, ebből 7,5 milliót költöttek digitális forrásokra. Az e-dokumentumok beszerzése a nyomtatott könyvek és folyóiratok rovására történt. A költségvetésekben és az olvasmányokban egyaránt a digitális dokumentumok kerültek túlsúlyba. 2014-ben 10%-os selejtezést bonyolítottak le a HiOA-ban, úgy döntöttek, hogy nagymértékben a nemzeti könyvtár állományára támaszkodnak. A látogatók száma nőtt, szívesen használják a csoportoknak kialakított szobákat és munkaterületeket.

A beszerzések legnagyobb része a kutatók és hallgatók kérései alapján történik. A gyűjteményközpontú (just in case) gyűjteményfejlesztésről áttértek az igények szerinti (just in time) gyarapításra, az egyéni vásárlásokról a nagy csomagok beszerzésére. A digitális dokumentumokra szánt költségvetés 2/3-át a CRISTin (Current Research Information System in Norway) alap keretében lebonyolított előfizetésekre fordítják. A CRISTin adminisztrálja a konzorciumi megállapodásokat, és tárgyal a szolgáltatókkal. Emellett nemzetközi szolgáltatóktól (EBSCO, ProQuest) is vásárolnak aggregált tartalmakat. Sok intézmény rendelkezik nyílt intézményi archívummal, ezekből 2014-ben 7 millió letöltést regisztráltak, amelyek többsége könyvtárak közvetítésével zajlott. A könyvtárak gyűjteményi munkájának szerves részévé vált a saját kiadású termékek beépítése a gyűjteményekbe.

A kis könyvtárak számára túlzott költségekkel jár a digitális forrásokhoz való hozzáférés beszerzése. A HiOA-t ezért újabb kutatóintézetekkel vonják össze. Az egész norvég felsőoktatás szervezete átalakulóban van (a főiskolák az egyetemekbe integrálódnak). Ennek következtében feltehetően változni fog a CRISTin árstruktúrája. Jelenleg nincs országos előfizetés a digitálisan elérhető források finanszírozása esetében. Ez elsősorban a közkönyvtárakat hozza nehéz helyzetbe: igen eltérőek a lehetőségeik, olyannyira, hogy ezáltal sérülnek az egyenlő feltételek az oktatásban és a kutatás terén.

(Hegyközi Ilona)

106/2016

JOHNSON, Anna Marie – FINLEY, Susan – SPROLES, Claudene: Dismantling the reference collection. – Bibliogr. In: The reference librarian. – 56. (2015) 3., p. 161-173.

A tájékoztatási kézikönyvtár apasztása egy egyetemi könyvtárban

Állományapasztás; Egyetemi könyvtár; Segédkönyvtár, kézikönyvtár; Szolgáltatások használata

Az Ekstrom könyvtár 2 milliós állományával a legnagyobb a *University of Louisville Libraries* (Kentucky) között. A többi az Anderson (zenei), Brandeis (jogi), Bridwell (művészeti), Kornhauser (egészségtudományi) könyvtár, valamint a Levéltár és Különgyűjtemények. Az Ekstrom 1981-ben épült a bölcsész- és társadalomtudományi könyvtárnak. 2006-ban egy 4000 m² alapterületű, automatizált raktárepülettel egészült ki, kezdetben 600 ezer könyv befogadására – de később 1,2 millióra bővíthető –, és bezárták a Kersey könyvtárat (mérnöki tudományok, fizika, földtudományok, kémia és csillagászat). Az anyag egy része (140 ezer kötet) az Ekstromba került. Ez a gyarapodás ösztönözte ugyan a duplumok kiemelését, de a raktározási lehetőség évekig késleltette is a rendszeres apasztást.

2008-ban az Ekstrom tájékoztató és információs műveltség részlege új vezetőjének szemet szűrt a kézikönyvtár sok régi német enciklopédiájára, pedig a német már nem volt főszak az egyetemen: kézenfekvő volt, hogy máshová kerüljenek, másrészt nyilvánvaló volt, hogy a Google korában a nyomtatott kézikönyveket egyre kevésbé használják a könyvtárosok. Döntés született a 30 ezer kötetes kézikönyvtár felülvizsgálatára és egy új gyarapítási szabályzat elkészítésére.

Először öt év használati statisztikáit vizsgálták meg; kiderült, hogy évente 1297 használat volt: vagyis a használat nem indokolja az ilyen nagy kézikönyvtárat. Egy kisebb gyűjtemény könnyebben kezelhető, az elektronikus formátumú segédletek frissebb anyagot tartalmaznak.

A kivonást a tervezési szakasz előzte meg. A szakirodalom szerint érdemes a nagy sorozatokkal, a régi tételekkel és speciális tárgyú segédletekkel kezdeni a kivonást, de ők ellenőrzéssel is összekötötték a munkát, hogy képet kapjanak a gyűjteményről. Háromtagú csapat végezte a revíziót heti 2–2 órában, döntésük háromféle volt: a cím marad a helyén, raktárba kerül, vagy selejtezik.) Közben rögzítették a hiányzó vagy

a rossz helyre sorolt műveket is. A kikerült anyagot a katalógusban azonnal átvezették. (Ha a kivont kötetnek volt újabb kiadása, meg is rendelték.)

Az Ekstrom kivonási folyamata eredetileg felére akarta csökkenteni a kézikönyvtárat, de végül csak 14% maradt – 73% a könyvtár más helyére került, 12% lett selejt (1% elveszett).

Elemezték szak szerinti bontásban is, hogyan változott az egyes szakok aránya. Az eredmények mellett a szerzők szólnak a negatívumokról is: 224 munkórába telt (nagyjából 21 280 dollárba). Kiderült, hogy nem könnyű elektronikus forrással helyettesíteni a nyomtatott segédleteket: vagy nincs az adott területen, vagy megfizethetetlen az ára.

A jövőben a tájékoztató könyvtár 1920 helyett már csak 300 polcon található, korszerűbb és jobban áttekinthető az érdeklődők számára.

(Murányi Lajos)

107/2016

KERBY, Ervin E. – TREI, Kelli: Minding the Gap : eBook package purchasing. – Bibliogr. In: Collection building. – 34. (2015) 4., p. 113-118.

Tanácsok e-könyv csomagok vásárlásához

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Könyvkiadás; Szerzői jog

Általánosságban véve az e-könyvek piaca hasonlóságokat mutat az e-folyóiratok piacának kb. tíz évvel ezelőtti állapotával. Mindkét piacon megjelentek a kiadók által összeválogatott csomagok, felmerültek hozzáférési és használati problémák, továbbá az előfizetés kontra tulajdonlás kérdése. A folyóiratpiac mára szinte teljesen elektronikussá vált, kiderül majd, hogy a könyvpiac is követi-e példáját. Az e-könyvek kiadói igyekeznek kínálatukat és eljárásaikat egymáshoz igazítani. A könyvtárak számára az e könyv csomagok megvásárlása gyakran olcsóbb és időtakarékosabb eljárás a címenkénti beszerzésnél.

Hat nagy kiadó honlapján vizsgálták meg az e-könyv csomagok összetételét, a digitális jogkezelési (DRM) korlátozásokat és a használati lehetőségeket (pl. van-e címenkénti vásárlási lehetőség). Ezek kiadónként eltérőek. A kiadókat és termékeiket (Cambridge Books Online, CRCnetBASE, ScienceDirect, SAGE Knowledge, Springer Link, Wiley Online Library) természettudományi, műszaki, mérnöki és orvostudományi szakreferensek választották ki. A nagy önálló

kiadókra koncentráltak, az aggregátorokat kizárták. A tematikus összeállításokban a címek szerint átfedéseket tapasztaltak. A használói igények alapján újabban a kiadók lazítanak a tartalmak korlátozásain – ez kedvező a vásárlók szempontjából.

A könyvtárak mérete, gyűjtőköre és költségvetésük határozza meg, hogyan közelítenek az e-könyvek piacához. A nagy költségvetéssel rendelkező könyvtáraknak módjuk van arra, hogy több opciót kipróbáljanak, a kicsik viszont nem tudnak nagy csomagokat vásárolni.

A vizsgálat végén irányelveket fogalmaztak meg. Az *első* ezek közül: vegyük figyelembe a tudományterület és az intézmény használati igényeit. Nem minden tudományterületen és intézményben fogékonyak az e-könyvek iránt. Mérlegelni kell, hogy használóink inkább fejezeteket vagy teljes könyveket olvasnak; olvasmányaikban inkább a szövegek dominálnak-e, vagy sok a képes illusztráció is. Ezután kell megvizsgálni, szerepelnek-e a kívánt címek valamely csomagban. Nagy csomagot akkor célszerű vásárolni, ha átfogó tartalomra van szükség, és az érdeklődés és a használat várhatóan kismértékű vagy mérsékelt lesz. Más esetben több kisebb, szűkebb szakterületre vonatkozó csomag lehet megfelelő.

A *második* irányelv: gondoljuk át, hogy a feltételek és korlátozások hogyan befolyásolnák a használatot. A vizsgálat kimutatta, hogy a kiadók egyre lazítják a korlátozásokat, a DRM nélküli és korlátlan használat felé tendálnak. Ugyanakkor a kiadói platformokon továbbra is jobb a használhatóság. A legtöbb platform lehetővé teszi a korlátlan számú egyidejű használatot. A korlátozásokat mérlegelni kell és át kell gondolni, nem célravezetőbb-e a címenkénti megrendelés. Másik fontos tényező a könyvtárközi kölcsönzés. (Van olyan kiadó, amely engedélyezi a letöltött e-könyv fejezetek szkennelését a tulajdonos könyvtárban és megküldését a kölcsönkérő könyvtárnak. Dolgoznak az OccamReader bevonásával a fejezetek és teljes e-könyvek közös használatán egy kísérleti konzorciumi programban.)

A *harmadik* irányelv: vessük össze a költségeket és a költségvetési korlátozásokat a gyűjtemény igényeivel. Ez a vizsgálat elsőként elemezte a címek közötti átfedéseket több e-könyv csomag vásárlása esetén. Az átfedéseket vagy el lehet fogadni, vagy tárgyalni lehet a testre szabásról. Ha erre az érintett kiadó nem hajlandó, marad a címenkénti rendelés vagy a nyomtatott források beszerzése.

További, kutatást igénylő témák: mennyire értik a használók az e-források használatát, a csomagok

beszerzési költségeinek és használati mintáinak elemzése, a szakreferensek együttműködésének fontossága.

(Hegyközi Ilona)

108/2016

TERRELL, Heather B.: Reference is dead, long live reference : electronic collections in the digital age. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 34. (2015) 4., p. 55-62.

Meghalt a tájékoztatás, éljen a tájékoztatás: elektronikus gyűjtemények a digitális korban

Állományalakítás; Elektronikus dokumentum; Használati szokások; Információkeresés; Segédkönyvtár, kézikönyvtár

Az internet világában a nyomtatott könyvekből álló tájékoztatói kézikönyvtárak szerepe egyre kisebb. A kérdés az, ki kell-e cserélni a nyomtatott kézikönyveket elektronikus dokumentumokra. Akik ragaszkodnak a régi segédkönyvtár-típushoz, úgy vélik, az olvasók jobban szeretik a nyomtatott dokumentumokat, a hálózati források megbízhatatlanok lehetnek, és bizonyos olvasók csak ezekhez férnek hozzá. (Egyesek szerint „mértéktelenséget” sugároznak, a könyvtár tudományos légkörét adják, mások helyükre kollektív tanulási helyeket képzelnek el.)

A *Homer Babbidge Könyvtárban* (lib.uconn.edu) a könyvtárosok ragaszkodtak a kézikönyvtár egy részének megtartásához, de figyelembe vették a hallgatók igényeit is, így a *Homer Babbidge Library's Learning Commons* sikeres lett. A szerző a tájékoztatói kézikönyvtárak történetének rövid áttekintése után a hálózati források mellett érvel, melyek az előbbiek zömét feleslegessé teszik, és *Landesmant* idézi, aki szerint „ha fontos dokumentumról van szó, az olvasó rögtön és online akarja”. A szakirodalmi adatok is alátámasztják a nyomtatott kézikönyvek alacsony használatát (8,5-13%). Akik a hálózati források megbízhatatlanságával érvelnek, a Google-ra vagy a Wikipédiára gondolnak, de ez nem igaz a könyvtári adatbázisokra és e-könyvekre, legfeljebb a tájékoztató szolgálatokra, melyek gyakran használják előbbieket faktográfiai kérdések megválaszolására. A könyvtárosok dolga, hogy a legjobb forrásokhoz nyúljanak. A legfontosabb különbség a hagyományos és az elektronikus dokumentumok között az, hogy utóbbiak esetleges hibái gyorsan javíthatók. Néhány tudományos és közkönyvtár azért csökkenti a nyom-

tatott tájékoztató segédkönyvek gyarapítását, hogy helyettük elektronikus dokumentumokat vegyenek. A kölcsönzésre és az adatbázisok használatára nem jogosult olvasók problémáit nem a nyomtatott segédkönyvek beszerzésével, hanem más módszerekkel, pl. speciális kártyákkal (San Francisco) kell megoldani. A legtöbb könyvtáros a vegyes tájékoztató segédkönyvtár mellett áll ki, a vita csak az arányokon van. A lényeg az, hogy a gyarapítás során elsőrendű a használat és a gazdag, makulátlan tartalom a formátumtól függetlenül.

(Murányi Lajos)

Lásd még 112, 125, 127, 135

Állományvédelem

Lásd 136

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

109/2016

LADD, Marcus: Access and use in the digital age : a case study of a digital postcard collection. – Bibliogr. 7 tétel In: New review of academic librarianship. – 21. (2015) 1-3., p. 225-231.

Hozzáférés és használat a digitális korban. Esettanulmány egy digitális képeslapgyűjteményről

Digitalizálás; Esettanulmány; Kisnyomtatvány; Különgyűjtemény; Könyvtárpropaganda

Az ohioi Oxford Miami Egyetem könyvtárának *Walter Havighurst* különgyűjteményeiben félmillió darab 1880 és 1990 között készült képeslap van. Többségét eredeti tulajdonosaiak rendszereztek földrajzi hely vagy téma szerint, de kb. százezer rendezetlen. Az anyagot nem katalogizálták, tartalmát a könyvtárosok sem ismerték, a zárt raktárban az olvasók sem böngészhettek benne. Ezért projekt indult egy digitális gyűjtemény kialakítására, mely a *Bowden Postcard Collection Online* nevet kapta. A projektet a különgyűjtemények „digitális” vezetője irányítja, és három részmunkaidős diák vesz részt benne. Célja kereshető rekordok létreho-

zásával a jobb hozzáférés és használat biztosítása (<http://contentdm.lib.miamioh.edu/cdm/landingpage/collection/postcards/>).

A kísérleti projekt 2013 nyarán indult azzal a céllal, hogy kiderüljön, a munka elvégezhető-e diákmunkával, miképpen és mennyi idő alatt. Egy diák tíz hét alatt az USA minden államából 6–12 képeslapot digitalizált, és egy mintagyűjteményt alakított ki. Az értékelés után a könyvtár úgy döntött, elindítja a képeslapgyűjtemény digitalizálásának hosszú távú programját. Először a földrajzi szempontból rendezett anyagra került sor, de a feldolgozás során nemcsak az ábrázolt helyet, hanem (a feladott lapok esetében) a címzett lakhelyét is feldolgozták. A használt szoftverek a PHP, a CONTENTdm API és a Leaflet Javascript Library kombinációi voltak. Elsőként a rendezett anyagból az Ohio állambeli lapokat digitalizálták, a munkacsoportot bővítették, és a metaadatokra koncentráltak. (A munkát a 2014 nyarán kapott adomány is segítette, ezzel 26 ezer darabot sikerült egy külsős céggel digitalizáltatni.) Jelenleg a szkennelt ohioi képeslapok metaadatain dolgoznak, de a leginkább keresett helyek anyagát is előre sorolják. A következő szakaszban a szomszédos államok (Kentucky és Indiana) anyagaira kerül majd sor.

A diákok foglalkoztatása alapvető a projekt számára, s bár nem rendelkeznek könyvtártudományi háttérrel, az útmutatók segítségével – csekély ellenőrzés mellett – jól teljesítenek a metaadatok létrehozásával. (A megírt és elküldött lapok szövege is bekerült az adatbázisba – a felvétel tárgya, a tárgyszavak, helységnev, nyomda, kiadó, év, nyelv, gyártási szám, évtized és műfaj megadása mellett).

A digitális gyűjtemény népszerűsítésében nagy szerepet játszott a suttogó propaganda, de még fontosabb volt a Flickr Commonshoz való csatlakozás. Ezután a napi felhasználók száma 20 ezer fölé jutott, és folyamatosan emelkedett. (A használók száma csak a vizsgaidőszakban és a szünetekben esett vissza jelentősen.) Amikor új anyag kerül a digitális gyűjteménybe, megugrik a látogatók száma is. (Kiderült, hogy érdemes gyakrabban feltenni az új gyarapodást, mint ritkábban egy-egy nagyobb mennyiséget.)

A projekt sokat végzett az első tizenhét hónap alatt, és emellett, hogy az egyetemen a legtöbbet nézett digitális gyűjtemény lett, felkeltette az oktatók és magánkutatók érdeklődését is. Újabban négyezer darabban gyarapodott ajándékozás révén a gyűjtemény, és a diákmunkatársak is jól teljesítettek. A kezdeti tapasztalatok három fontos kérdésre világítottak rá: a megtalálhatóság, az észrevehetőség és a

jelenlét fontosságára. A lapok hozzáférhetővé tétele új felhasználói réteget eredményezett; a felhasználók harmada oxfordi, fele ohioi, 15% pedig nem amerikai volt, amiből az következik, hogy a könyvtárosoknak figyelembe kell venniük a globális közönség szokásait, igényeit.

(Murányi Lajos)

Feldolgozó munka

110/2016

HASTINGS, Robin: Linked data in libraries : status and future direction **In:** Computers in libraries. – 35. (2015) 9., p. 12-16.

Linked Data a könyvtárakban

Dokumentumleírási szabályzat; Online katalógus

A katalogizálásban az RDA megjelenésével, az XML és általában a szemantikusweb-technológiák elterjedésével egyre népszerűbb az a gondolat, hogy a világhálón érdemes számítógépek által is értelmezhető adatok közötti kapcsolatokat létrehozni. Míg a HTML esetében a szövegek megjelenítésén van a hangsúly, újabban az egyes információs objektumok jelentésén, amelyet a számítógépek is fel tudnak dolgozni.

A *Linked Data*nak sokféle definíciója van, amelyek lényege, hogy az adatokat jelentésükkel együtt kell kódolni, és ezek között kapcsolatokat létrehozni. Tim Berners-Lee 2006-ban fektette le a Linked Data alapelveit, amelyek szerint az URI-k azonosítják az objektumokat, a HTTP URI-k használatával ezek hozzáférhetővé válnak. Az URI-król szabványos módon (RDF, JSON, Turtle segítségével) tudunk további információkat szolgáltatni, illetve kapcsolatokon keresztül más URI-khoz eljutni. Az RDF az egyik széles körben használt szabvány, amely tripletekből áll (alany, állítmány, tárgy hármasából), amellyel könyvtári környezetben például leírhatjuk egy könyv kiadóját, címét, szerzőjét, stb.

Az RDA egy RDF logikán alapuló katalogizálási szabvány, amely segítségével az emberi olvasásra szánt MARC rekordok helyett számítógépes feldolgozásra is alkalmas rekordok hozhatók létre. Ez segíthet a könyvtáraknak abban is, hogy az általuk birtokolt információkat megosszák egymással és más szolgáltatókkal. Az RDA a jelenleg MARC rekordok-

ban lévő rejtett tartalmakat is segít megjeleníthetővé és kereshetővé tenni az általános webes keresők számára. A Linked Data-t azonban jelenleg nagyon kevesen használják a könyvtárakban és azon kívül is.

A Google Knowledge Graphe és a Facebook Open Graph Protocol a keresések során a kapcsolódó információk, valamint a hasonló érdeklődésű személyek felkutatására szolgál. Hasonlóképpen egy könyvtárban is, ha valaki egy könyvre keres, akkor a Linked Data segítségével felbukkanhatnak információk a könyvről vagy arról, hogy az a keresés pillanatában elérhető-e a könyvtárban. Az amerikai kormányzat a data.gov oldalon tesz közzé RDF-be vagy más Linked Data formátumba konvertált adatokat, amelyekkel mások gazdagíthatják a saját adatbázisaik, szolgáltatásaik tartalmát (pl. időjárási információk, visszahívott termékek adatbázisa, felsőoktatási intézmények adatai.)

Könyvtári területen a svéd közös katalógus: a LIBRIS, a brit nemzeti bibliográfia, az Open Library közzétette az adatait újrafelhasználható Linked Data formában. Az észak-rajna-vesztfáliai könyvtári hálózat Culturegraph szolgáltatása azt célozza, hogy valamennyi németországi könyvtári dokumentum egy-egy önálló, szemantikus weben látható információs objektum legyen. A francia nemzeti bibliográfia projektje a MARC formátumban lévő rekordokat az archivált tételekkel egyesíti egyetlen adattárban. Az európai könyvtárak kezdeményezései az amerikai intézményeknek is kijelölik az utat a Linked Data szabványokkal összekapcsolt adattárak kialakításához. A létező szemantikai kapcsolatok közzétételével jelentős munka takarítható meg, hiszen nem kell ugyanazokat az ismereteket újra és újra leírni, miközben a könyvtárak által generált információk szélesebb kör számára válnak elérhetővé.

A könyvtáraknak váltaniuk kell a hagyományos dokumentum-központúról az *adatcentrikus* modellre. A Linked Data pedig jó lehetőség ennek teljesítésére. Amennyiben a könyvtár adatai számítógéppel olvasható formában kerülnek a világhálóra, az ezek nyomán kialakuló szolgáltatások ugyanúgy jöhetnek a könyvtárak világán kívülről, mint azon belülről. A könyvtári adatok a *marshupok* alapjául is szolgálhatnak. Ehhez elsőként a MARC adatokat kell konvertálni Linked Data szabványokba, RDF gráfokat készíteni, hogy azok könnyebben megtalálhatók és hozzáférhetőek legyenek.

(Tóth Máté)

Katalógusok

Lásd 110

Információkeresés

111/2016

BEHNERT, Christiane – LEWANDOWSKI, Dirk: Ranking search results in library information systems : considering ranking approaches adapted from web search engines. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 5., p. 725-735.

A keresési eredmények rangsorolása a könyvtári információk rendszerekben: a keresőgépektől átvett rangsorolási módszerek

Gépi információkeresési rendszer; Használó; Információkeresési rendszer értékelése

Ahhoz, hogy egy információkeresési rendszer sikeres legyen, rendelkeznie kell a keresési eredmények rangsorolásának képességével. Mivel a keresőgépek a leggyakrabban használt és – a rangsorolási funkció tekintetében – a legfejlettebb létező rendszerek, alapelveik és az általuk használt stratégia előnyös lehet könyvtári környezetben is. A szerzők a rangsorolási tényezőket hat csoportba sorolják be: 1. szövegstatistika, 2. népszerűség, 3. frissesség, 4. hely és elérhetőség, 5. tartalmi sajátosságok és 6. használói háttér. Elemzik azokat az alapfogalmakat és feltételezéseket, amelyek ezekkel a rangsorolási tényezőkkel kapcsolatban felmerülnek, és javaslatot tesznek a könyvtári környezetben való lehetséges alkalmazásokra. Az általuk ajánlott gyakorlat a könyvtárak számára nemcsak az, hogy valamilyen kiválasztott rangsorolási módot alkalmazzanak – amint ezt a könyvtári információs rendszerek már most is teszik –, hanem rendszeresen teszteljék, melyik módszer a legalkalmasabb rendszerük számára. Hangsúlyozzák a használóközpontú szemlélet fontosságát a rangsorolásnál, mert végül is ez a használó érdekében történik, és a használói preferenciák széles skálán mozoghatnak.

(Autoref.)

112/2016

BROWNING, Sommer: The discovery-collection librarian connection : cultivating collaboration for better discovery. – Bibliogr. In: Collection management. – 40. (2015) 4., p. 197-206.

A tájékoztató-gyarápító könyvtárosok kapcsolata: együttműködés a jobb tájékoztatásért

Állománygyarápítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Gépi információkeresési rendszer; Munkaszervezés; Szoftver

A *discovery layers* és a *távoli hozzáférés* a szabványos módja a tudományos források elérésének, melynek révén lehetővé válik metaadatok és linkfeloldók készítése és az elektronikus dokumentumok indexelése: mindez igen fontos szempont a dokumentumok kiválasztásakor és egy elektronikus dokumentum élete során. A *discovery layers* (új könyvtári szoftverkomponens, mely keresési felületet nyújt az olvasónak a katalógusban és azon túl található információk fellelésére) – tipikusan egy olyan keresőfelületen alapul, mely párbeszédet tud folytatni metaadat-indexekkel, s más tulajdonságai is vannak, melyekkel a könyvtár testre szabhatja a keresési eredményeket. Az állománygyarápítást végző könyvtárosoknak tudatában kell lenniük annak, miként jelennek majd meg és működnek a könyvtár *discovery layer*ében az elektronikus források. Ez a tudatosság jó alkalom a gyűjteményfejlesztést végző és a tájékoztató könyvtárosok számára, hogy tudásukat megosszák egymással, és együttműködjenek abban, hogy a könyvtár dokumentumairól a legjobb tájékoztatást nyújtsák.

Ez az esettanulmány azokat a módokat vizsgálja, melyeket a Denveri Egyetem (Colorado) *Auraria* Könyvtárának Elektronikus Olvasószolgálati és Tájékoztatói (*Electronic Access and Discovery*) részlege fejlesztett ki. A cikk szerzője, az osztály vezetője bevezetésében ismerteti a három központi témát kiszolgáló könyvtárat. A kérdés szakirodalmának áttekintése után az olvasószolgálati-tájékoztatói részleg erőfeszítéseire tér ki a kísérleti szakaszban, majd a részleg és a gyűjteményfejlesztési részleg együttműködési erőfeszítéseiről számol be. A kapcsolat erősítésére két csapat szolgál, az *SOS* (Summon Operations and Support) és a *Hibaelhárítás* (Troubleshooting).

A *Summon* bevezetésére 2014-ben került sor. A *Summon* kereső (The Summon® Service) azzal nö-

veli a könyvtárak értékét, hogy egyedülálló keresési tapasztalatot nyújt, és jóval több egy keresődoboznál: az állományt jobban feltárhatóvá teszi, és egyedülálló módokon kapcsolja össze a használat a könyvtárossal. Az eredmény pedig a gazdag keresési tapasztalat, mely hiba nélküli eredményeket ad, növeli a dokumentumhasználatot, erősíti a könyvtár szerepét a kutatásban, és eleget tesz a használói elvárásoknak. A más könyvtárban való alkalmazása és a következtetések levonása zárja az írást.

(Murányi Lajos)

113/2016

HJØRLAND, Birger: Classical databases and knowledge organization : a case for Boolean retrieval and human decision-making during searches. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 8., p. 1559-1575.

Klasszikus adatbázisok és tudásszervezés: a Boole alapú visszakeresés és emberi döntéshozatal a keresések során

Adatbázis; Gépi információkeresés; Információszerzés

A cikk a Boole algebrai keresési modellen alapuló klasszikus bibliográfiai adatbázisokkal foglalkozik (mint amilyen a MEDLINE és a PsycInfo). E modellt vitatják a modern keresőgépek és információkeresés (IR) kutatói, akik kevésbé tartják hatékonynak a Boole-algebrai kifejezéssel folytatott keresést. A cikk ezt a véleményt vizsgálja, és a Boole-algebrai rendszerek meglévő értékei mellett érvel. Két dolog további megfontolását javasolja: a) az emberi szakértelem keresésbeli fontos szerepét (profik keresők és „információs műveltséggel” rendelkező használók), valamint b) a könyvtár- és információtudomány és a tudásszervezés (KO) szerepét a klasszikus adatbázisok kialakításában és használatában. Egyik alapkérdés az, milyen fajta keresőrendszert célozzon meg az ember. Fontosnak tűnik Warner (2010) differenciálása a számítógép-tudomány hagyományai és a régebbi könyvtárorientált tradíció között; az előbbi célja a lekérdezések automatikus átalakítása releváns dokumentumok (rangsorolt) készletévé, míg az utóbbi az, hogy fejlessze a felhasználók „kiválasztási képességét”. A Boole-algebrai keresési modell azért értékes a felhasználó számára, mert lehetővé teszi, hogy tudatos kereséseket végezzen, és teljes mértékben az ellenőrzése alatt tartsa, mi található

meg, és mi nem. Ezek a kérdések jelentős kihatással járhatnak az információtudomány és a KO kutatási területként való megőrzése, valamint az információs szakma mint önálló hivatás számára.

(Autoref.)

Lásd még 135

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

Lásd 108

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

114/2016

STORVIG, Kristin: New model for supply of literature to Nord-Trøndelag In: Scandinavian library quarterly. – 48. (2015) 4., p. 14-15.

A dokumentumszolgáltatás új modellje Nord-Trøndelag megyében

Könyvtárközi kölcsönzés; Megyei könyvtár

A norvég könyvtárközi kölcsönzés változóban van. Az online katalógusok elterjedésével a könyvtárak már bármely más könyvtár felé képesek könyvtárközi kérést indítani, így az eddig központi helyzetben levő megyei könyvtárak szerepe visszaszorult. A Nord-Trøndelag megyei könyvtárban például a 2012-ig felfelé ívelő forgalom (10 ezer dokumentumkérés) 2013-ban jelentősen visszaesett (6400-ra). Keresni kezdtek tehát egy az eddiginél fenntarthatóbb modellt, és mára már az együttműködés új formáját tesztelik.

Nord-Trøndelag 23 önkormányzattal rendelkező, 136 ezer lakosú megye. Nyolc településnek 2000 fő alatti a lakossága, öt településen pedig 13 és 23 ezer között mozog.

A 2013-as statisztikai adatok szerint a kis és nagy települések egyaránt jelentősen hozzájárultak a könyvtárközi kölcsönzési forgalomhoz, miközben a megyei könyvtár forgalma csökkent. Indokolt volt ezért olyan megoldást keresni, amelyben ennek megfelelően oszlik meg az önkormányzatok könyvtárközi kölcsönzésre szolgáló támogatása is. A lepraktikusabbnak

az tűnt, ha a támogatás nagy részét az öt legnagyobb könyvtár kapja, mert ezek 90 ezer embert látnak el a megye össz lakosságából.

2014-ben a megyei önkormányzatban vita zajlott a megyei könyvtári szolgáltatásokról, mely azzal zárult, hogy a központi könyvgyűjteményt redukálni kell.

2015 májusában a megyei könyvtári szolgálat kiküldött egy e-mailt, melyben tájékoztatta az érdekelteket a könyvtárközi kölcsönzésben beálló változásokról: a kéréseket többé nem a megyei könyvtárhoz kell küldeni, hanem az öt legnagyobb település könyvtárai fogadják őket. Persze kíváncsi lenne, hogy állományukat is az új felelősségnek megfelelően alakíthassák.

Az új modell és az aktív szerepvállalás megerősítette Nord-Trøndelag helyzetét a norvég könyvtárak között. Kísérletükkel mintát adtak a nemzeti szintű, használók által kezdeményezett könyvtárközi kölcsönzéshez is, éppúgy, mint a további digitális szolgáltatásokhoz és a nemzeti könyvtár kötelempéldányainak korszerűbb felhasználásához. Mindezzel a helyi források felszabadulhatnak arra, hogy még aktívabb szerepet vállalhassanak a könyvtárban tartandó rendezvények szervezésében.

A megyei könyvtárnak a jövőben az ellenőrzés, monitorozás lesz a feladata. Azt kell nyomon követnie, hogy a gyorsan változó körülmények között hogyan működik például az e-könyv bevezetése, az új szállítási szolgáltatás, a helyi önkormányzati források, az új digitális szolgáltatások és a nemzeti könyvtár által kínált kölcsönzés.

(Fazokas Eszter)

Tájékoztatói eszközök

115/2016

ZINOV'EVA, Nonna Borisovna: Vebliografiâ kak sovremennoe napravlenie modernizacii bibliografičeskoj deâtel'nosti bibliotek In: Bibliotekovedenie. – (2015) 5., p. 23-30.

Webliográfia – a korszerűsítés modern iránya a könyvtárak bibliográfiai tevékenységében

Bibliográfia; Gépi információkeresés; Internet

Az utóbbi évtizedben az interneten a könyvtáraknak komoly konkurenciát jelentő, sajátos szektor alakult ki, ezért a könyvtárak munkáját a mai követelményeknek megfelelően kell korszerűsíteni. Egyik aktuális feladat az elektronikus könyvtári-bibliográfiai technológia vizsgálata. A tartalmat szolgáltatók száma áttekinthető: a saját állományukat digitalizáló hagyományos könyvtárak, elektronikus könyvtárak, állami szervek, oktatási intézmények és kutatóintézetek, e-folyóiratok kiadói, és végül a reklámbevételekből élő tematikus honlapok gazdái. (A könyvesboltok, e-újságok és a magánszemélyek honlapjai tudatosan maradtak ki.) A felsorolt források viszonylag állandóak, stabilak, tartalmuk rendszeresen megújul; igényesebb szakemberek tudományos, termelési, oktatási célokra használják őket. Természetes elvárásuk, hogy a teljes, lehetőleg másolható szöveget nagyobb pénzügyi ráfordítás nélkül munkahelyükön, gyorsan kézhez kapják, és tudjanak az újonnan feltöltött tartalmakról, vagyis az igények ugyanazok, mint a hagyományos szolgáltatásoknál.

A hálózati technológia egyrészt még „gyerekbetegségekkel” küzd, mivel a fejlesztők nem vették figyelembe a könyvtárak sok százéves tapasztalatait, tudományos és gyakorlati eredményeit, másrészt új megoldásokat hozott a publikációk gyűjtésében és terjesztésében. Az egyik új irány a webliográfiák (másként webográfiák), egy szempont szerint kiválogatott honlapcímek rendszerezett, annotált jegyzékeinek készítése. A honlapcímek össze vannak kötve a teljes szöveggel (ami a hagyományos bibliográfiákban nem lehetséges), ezért nagyon fontos a szövegek archiválása a megadott címen és garantált elérhetőségük.

A webliográfiáknak számos előnyük (a honlapcímek könnyen másolhatók, saját számítógépben tárolhatók, közösségi hálózatokba feltehetők stb.) és hátrányuk van (a honlapcím továbbításának csak hálózatban van értelme, a cím alapján nem lehet megállapítani a tartalmat, a relevanciát, a cím sokszor logikátlan, ne-

hezen megjegyezhető karaktersorozat). Az e-források típusai: a hagyományos dokumentumnak megfelelő e-változat és a publikációk elhelyezésére létrehozott honlap. Ennek megfelelően a leírások is eltérőek.

A webliográfiai mutatók vagy csak utalókat tartalmaznak, vagy összetettek (bibliográfiai elemeket, adatokat, analitikus információt, digitalizált szövegrészletet, könyvtári lelőhelyet tartalmazók). Lehetnek általánosak vagy célirányosak (ajánló, tudományos segédlet, szakmai-termelési), megjelenési forma vagy időbeni szempontok szerint válogatva. Felépítésüket tekintve egyszerűek (jegyzékek, szemlék) vagy összetettek, tartalmukat tekintve tematikusak, probléma-orientáltak, személyiek, műfaj szerinti, nyelvi vagy földrajzi szempont szerint csoportosítottak, valamint kurrens és retrospektív.

Az új lehetőség, a hipertextes utaló a felhasználót tematika, szerző stb. szerint új honlapokra irányítja (például autoreferátumokhoz). A napi munka része a megszűnt címekre utalók folyamatos eltávolítása, az újak felvétele; értékes anyagok esetén a szerzővel történt megállapodás után biztonsági másolat készítése. Következő lépés a webkatalógus (másodlagos webforrás) megjelenése lesz.

A feladatok ellátása egy idő után a felelősség megosztását igényli. A webliográfiai források gyűjtése alulról kezdődik: a főiskolai könyvtárak, folyóirat-szerkesztőségek stb. hetenként küldik az új anyagok utalóit, jelzik a változásokat. A jogszabályok és normatív anyagok előállítása állami feladat, valószínűleg a Jelcin Elnöki Könyvtárra hárul.

A webliográfia fejlesztése a könyvtárakban társadalmi projektnek számít, mivel közvetlenül nincs profitja; a munkaigényes szolgáltatásokat fizetősé lehet tenni. A webkatalógus passzív forrás, míg a webliográfia aktív szolgáltatás (előfizetés téma szerint, teljes szövegre utalókkal kiegészített SDI, távoli retrospektív szolgáltatás). A webliográfia ma még nem találta meg a helyét, elmélete, módszertana, terminológiája még kidolgozatlan.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Általános kérdések

Lásd 87

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 86

Üzleti tájékoztatás

116/2016

MUÑOZ-CAÑAVATE, Antonio – HÍPOLA, Pedro: Evolution of the online information industry in Spain, 1973-2014 : actors, products and services. – Bibliogr. In: Online information review. – 39. (2015) 7., p. 939-954.

Az online információipar fejlődése Spanyolországban, 1973–2014: szereplők, termékek és szolgáltatások

Információipar; Tájékoztatás -közgazdasági; Tájékoztatási vállalkozás; Online információkeresés

A tanulmány célja egyrészt a spanyol üzleti közösséget szolgáló elektronikus információs termékek

és szolgáltatások születésének és fejlődésének a bemutatása, másrészt a mai piaci szereplők jelenlegi megoszlásának az elemzése. A tanulmány az információs ipar tudományos szakirodalmának áttekintésén, spanyol évkönyveken és adatbázisjegyzékeken, a vonatkozó jogszabályokon, valamint a szakterületen 1980 óta dolgozó szerzők széles körű tapasztalatain alapul. Az üzleti információs ipar kezdeti napjai bizonytalanul peregtek Spanyolországban a világ más részével összehasonlítva. Emellett az információszolgáltatás kizárólag a közigazgatás kezében volt. Azonban 1980-tól kezdve teljesen újrászervezték a struktúrát és a piaci szereplőket, így mára teljesen megváltozott a kép. Három főbb tényező magyarázhatja ezt a fejlődést: 1) új társaságok alakulásának a növekedése, 2) a felvásárlások és összeolvadások folyamata, 3) egy társasági csoport nemrég történt konszolidálása, mely újra felhasználja a közszféra által létrehozott információkat. Tevékenységeiket azok a törvényhozási kezdeményezések ösztönözték az elmúlt nyolc évben, melyek támogatják és szabályozzák ezt a piacot.

(Autoref.)

Vezetés, irányítás

Személyzet

117/2016

LUX, Claudia – SCHLEH, Bernd (riporter): „Als Bibliothekar in können Sie immer etwas bewegen!“ : im BuB-Interview berichtet Claudia Lux über ihre Erfahrungen beim Aufbau der Nationalbibliothek von Katar : weitere Arbeitskräfte gesucht In: BuB. – 67. (2015) 12., p. 766-771.

Res. angol és francia nyelven

„Könyvtárosként mindig előmozdíthat valamit!” Claudia Lux a BuB-nak adott interjújában beszél a Katari Nemzeti Könyvtár létrehozásával kapcsolatos tapasztalatairól

Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárostoborzás; Nemzeti könyvtár

A Katari Nemzeti Könyvtár igazi „multikulti”: még nem nyitották meg hivatalosan, de munkatársai 31 országból valók, és még több könyvtárost keresnek sürgősen. Ezt a látványos építési projektet vezeti Claudia Lux, a Berlieni Központi és Állami Könyvtár egykori

igazgatója, aki a poszt betöltése alatt az IFLA, a nemzetközi könyvtáros szervezet elnökeként harcolt a szabad véleménynyilvánításért és az információkhoz való hozzáférésért – olyan értékekért, melyeket nem közvetlenül kapcsolunk össze a katarai emirátussal. A BuB szerkesztőjével, Bernd Schleh-vel folytatott beszélgetés során az elkötelezett könyvtáros ragaszkodott ahhoz a véleményéhez, hogy aki könyvtáros, mindig tud valamit változtatni, előmozdítani.

Arról, hogy mivel kell a könyvtárosnak rendelkeznie, hogy a Katari Nemzeti Könyvtárban dolgozhasson, Lux asszony a következőket mondta: „A legfontosabb képzettség, ami a külföldi szakembereknél kívánalom, az a mesterfokú diploma, legalább három év szakmai gyakorlat és természetesen a jó angol nyelvtudás. Speciális ismeretek is kívánatosak persze. Jelenleg van egy német zenei könyvtárosunk, egy iszlám tudományos specialistánk és egy adatkurátorunk. Most keresünk még valakit, aki jártas az ottomán-török és a modern török nyelvben. A még hiányzó szakemberek jegyzéke megtalálható a könyvtár honlapján (www.qnl.qa), de lehet beadni általános állás-pályázatot is a honlapon megadott e-mailben azokra az álláshelyekre, amelyekenél a kiválasztási folyamat nem fejeződött be, azaz a pályázók még nem kezdték el a munkát Katarban.”

(Autoref.)

118/2016

STERLING, Lorelei Rose: Books not burgers : six highly effective ways to motivate and retain library student employees In: Journal of access services. – 12. (2015) 3-4., p. 118-127.

A diák munkavállalók megtartásának és motiválásának hat rendkívül hatékony módja

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Könyvtáros -társadalmi munkás; Könyvtárostoborzás

A diák munkavállalók fontos szerepet töltenek be a könyvtárak életében, hozzájárulnak hatékony működéséhez. Aki több időt tölt el egy pozícióban, sokkal tapasztaltabb újonnan felvett társainál, ezért nagyon fontos a kiváló diákok megtartása, mivel a felvételi és a betanítási folyamat rendkívül költséges és időigényes.

Számos írás található már a szakirodalomban a diák munkavállalók motiválásának fontosságáról felsőoktatási környezetben, de csak kevés tárgyalja a té-

mát gyakorlati nézőpontból, konkrét példákat hozva az ösztönzésre. A cikk három egyesült államokbeli felsőoktatási könyvtárból – Kaliforniai Egyetem (Santa Cruz); San Diego-i Egyetem; Alaszkai Egyetem (Anchorage) – hoz tapasztalatokat, valamint hat rendkívül hatékony, költségtakarékos módot ajánl, melyek már beváltak egyetemi könyvtári környezetben. A szerző 2010 és 2015 között gyűjtötte a tapasztalatokat.

Amellett, hogy nagyon fontos a rugalmas munkaidő, a beosztás és a lehetőség a releváns munkahelyi gyakorlat megszerzésére, a következő hat módszer segíti elő a diákok motiválását és az intézményben való megtartásukat. A tanulók motivációja és megtartása évről-évre sikeresnek bizonyult; az éves megtartási arány közel 90% volt. Az első módszer az *önállóság ösztönzése*, miszerint engedni kell a dolgozóknak saját módszereik kifejlesztését és használatát feladataik megoldásához. Ennek azonban alapfeltétele a megfelelő képzés és a könyvtári irányelvek magas szintű ismerete. A második a *versenyek szervezése*; a dolgozóknak szánt versenyek motiválóan hatnak, egészséges versenyszituációk alakulhatnak ki, és a könyvtár javára fordíthatók. (A hiányzó dokumentumok megtalálásáért folyó verseny nagyban segíti a könyvtári gyűjteményfejlesztést: pótlás helyett az eredeti dokumentumot lehet visszaállítani. A vizsgált könyvtárban 8 hét alatt 387 tétel került elő, amellyel több mint 20 ezer dollárt spóroltak meg az intézménynek. A győztesnek egyszerű ajándékokat adnak (pl. ajándékkártyát a helyi kávézóba vagy az egyetemi könyvesboltba). A harmadik módszer a *diák munkavállalók étellel való ellátása*. Leárazásokon vett cukrokból érdemes egy tál édességet központi helyre kitenni, a diákok értékelni fogják. A pizza parti is jó ötlet lehet, amelyre egy nagyobb állomány áthelyezésének vagy leltározásnak a befejezése ad okot. A negyedik a *javaslatokra való nyitottság*. Sok esetben a vezetők nem tudnak mindig jelen lenni, amikor a diákok dolgoznak, de nagyon fontos a szervezeten belüli kommunikáció biztosítása. Ezt segíti a javaslatokat összegyűjtő doboz; a javaslatok elősegíthetik a könyvtár fejlődését, pl. a különgyűjtemények átszervezését, a könyvtári bútorok mozgatását az olvasói igények szerint, valamint a könyvek, a bútorok, az épület javítását. A *dolgozók erősségeinek figyelembevétele és kihasználása* az ötödik módszer; a vezetők könnyen megismerhetik egy rövid kérdőív kitöltésével az új dolgozók erősségeit. Számos könyvtári feladatra nehéz motiválni a diákokat, de ha megtaláljuk azokat, aki szívesen elvégzik, sokkal jobb eredmé-

nyeket érhetünk el. Az erősségek ismerete segítheti új projektek tervezését is. Az utolsó módszer pedig az *időszakos és egyetem-specifikus események szervezése* (pl. ünnepi dekorációk készítése a könyvtárban, ami közösségépítő is). Jó példa a születésnapok közös megünneplése vagy a munkát megköszönő e-mailek küldése a hallgatóknak.

A diák munkavállalók motiválása költséghatékony, de időigényes, mivel az eredményes működés érdekében meg kell ismerni a hallgatókat és érdeklődési körüket. Azonban ez hosszú távú dolgozói megtartást, elkötelezett, lelkes és keményen dolgozó munkavállalókat jelent. A leírt hat módszer jól működhet közkönyvtári környezetben is, de a szerző ezt nem próbálta ki.

(Bognár Noémi Erika)

Lásd még 91

Marketing, közönségkapcsolatok

119/2016

KEIBER, Bettina: Auffällig bunt, intuitiv bedienbar und geschickt platziert : Sichtbarmachung digitaler Bestände am Beispiel der Stadtbibliothek Stuttgart **In:** BuB. – 67. (2015) 10., p. 634-635.

A digitális gyűjtemények láthatóvá tétele a Stuttgarti Városi Könyvtárban

Elektronikus dokumentum; Könyvtárpropaganda; Szolgáltatások; Városi könyvtár

Az a kérdés, miként lehet a digitális médiát valós környezetében jobban láthatóvá tenni, mind a könyvtárak, mind a könyvesboltok számára nagy jelentőséggel bír. Hogyan segíthetnek apróbb és megfizethető megoldások a gyűjtemény fizikai és digitális darabjai közötti kapcsolat javításában? Hogyan lehet az online tartalmak elérését helyben optimalizálni? Ezeket a kérdéseket vizsgálta egy hallgatói projekt a Stuttgarti Városi Könyvtárban.

A projekt célja, hogy olyan módszereket fejlesszen ki, amelyek szokatlan dizájnjukkal felkeltik a látogatók érdeklődését, és ösztönzi őket a rákattintásra és a digitális média kipróbálására. Nem volt szükség mélyreható változtatásokra, csupán a meglévő eszközök újratervezésére. A polcok közé beállított, a látogatók rendelkezésére álló laptopokat új, szembetűnő

képernyővel látták el, melyek segítségével könnyen lehet böngészni a digitális gyűjteményben. A világos színek és a modern raszter a használó figyelmét a „tematikus könyvtárakra” irányítja, ahol a különböző témakörökbe rendezett digitális tételek könnyen kereshetők. A látogatók egy szempillantás alatt észrevehetik, mely portálok tartalmaznak digitális anyagot egy témáról, és ha semmi sem található ott, kihagyják a keresést. A címre való kattintás közvetlenül a keresett digitális forráshoz viszi a használót. Az optikai dizájn pozitív „mellékhatása” a használat egyszerűsége. A nagyméretű címek egyszerű, intuitív navigációt tesznek lehetővé még az olvasási vagy nyelvi nehézséggel küzdő használók számára is.

(Autoref.)

120/2016

WEST, Jessamyn: A hybrid high-tech/low-tech program **In:** Computers in libraries. – 35. (2015) 9., p. 20-21.

Mindennapos webes technológiák alkalmazása egy használóknak kínált nyári könyvtári programban

Információtechnológia; Könyvtárpropaganda

Egy kis vidéki könyvtárban a könyvtáros, még ha maga szeretné is alkalmazni, használóit nem szívesen ijesztgeti a fejlett internetes technológiákkal. A Vermonti Könyvtáros Egyesület könyvtárosai azonban megtalálták a módját, hogy egy nyári program kapcsán okosan megismertessék ezeket a kollégákkal és a használókkal.

A nyári program alapötlete nagyon egyszerű volt: az emberek ilyenkor utazni szoktak, a könyvtárosok pedig arra igyekeztek ösztönözni őket, hogy útközben látogassák meg Vermont könyvtárait is.

Ehhez készítettek egy nyolclapos „útlevelet”, melybe pecsételtetni lehetett, és meghirdették a versenyt: ki tud több könyvtárat meglátogatni június, július és augusztus folyamán. 183 vermonti könyvtár közül száz jelezte, hogy aktív résztvevője szeretne lenni a projektnek.

Számukra egy májusi konferencián elérhetővé tették az útlevél igény szerint szerkeszthető pdf változatát. Poszttereket is készítettek a projekt népszerűsítéséhez, melyet mindenki saját könyvtárának nevével egészíthetett ki. Sajtóanyagot állítottak össze, mely adatokat és mókás tényeket tartalmazott a vermonti könyvtárakról. A lehető legtöbb médiába igyekeztek beilleszteni a nyári mozgalom hírét. Természetesen

honlapot is szerkesztettek, az egyéni történetek és fotók megosztására és az utazókkal való interaktív kapcsolattartásra Facebook-oldalt is üzemeltettek. A technika iránt fogékonyabbaknak webes térképet készítettek, melyen az összes könyvtár szerepelt, és amelyet útiterv készítésére lehetett használni. A Flickr fotómegosztón pedig színes fényképeket kínáltak felhasználásra az utazóknak.

A könyvtárakkal levelezőlista segítségével tartották a kapcsolatot, ezen keresztül nyújtottak tájékoztatást az új fejleményekről. A Mail Chimp levelezőlista segítségével nyomon követhették, hogy hányan olvasták az e-maileket, és hányan kattintottak a megadott linkekre. A Facebookon szintén látták, hogy hányan olvasták a posztjaikat, és melyik volt a legnépszerűbb.

Az előregyártott eszközök az egyszemélyes, forrásokban nem bővelkedő könyvtárak számára is lehetővé tették a részvételt. A program másik erősségét a megosztást támogató online eszközök és a Creative Commons alkalmazása adta.

A könyvtárlátogató versenyzők különböző kora-tegóriákban indultak. A három nyertes „Vermont könyvtári nagykövete” tanúsítványt kapott. Más díjak is voltak, például egy helyi szerző könyve, mely Vermont állam összes könyvtárának fotóját és leírását tartalmazta.

A program valódi nyeresége az volt, hogy a részt vevő könyvtárosok nyár végére tudomást szereztek a Wikimedia Commonsról, megismerték azokat a forrásokat, ahonnan ingyenesen szert tehetek például az audio interjúkat írásra fordító transzkripció eszközre, ikonokra, levelezőprogramokra, térkép- és sablonkészítő alkalmazásokra. A program ideje alatt öt munkatárs folyamatosan elérhető volt, hogy tanácsot adjon, és az eszközök használatára bátorítsa a résztvevőket.

A program nagyon eredményes volt, számos sikerélményt nyújtott a technikai eszközök használatára terén is.

(Fazokas Eszter)

Felhasználók és használat

Általános kérdések

121/2016

JALONGO, Mary Renck – McDEVITT, Theresa: Therapy dogs in academic libraries : a way to foster student engagement and mitigate self-reported stress during finals. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 11. (2015) 4., p. 254-269.

Terápiás kutyák a felsőoktatási könyvtárakban. Módszer a hallgatók bevonására és a stressz csökkentésére a vizsgaidőszakban

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Rendezvény

A felsőoktatási könyvtárak ma már sokrétű szolgáltatásokat nyújtanak, nemcsak tájékoztatási forrásokat és kutatási segítséget. Sok egyéb módon is támogatják a hallgatók sikeres boldogulását. Olyan rendezvényeket, eseményeket igyekeznek szervez-

ni, amelyek egyszerűek, olcsók és nem igényelnek hosszas előkészítést. Újabban előfordul, hogy a vizsgaidőszakban terápiás kutyákat hoznak az amerikai könyvtárakba azért, hogy javítsák a hallgatók hangulatát, csökkentsék körükben a stresszt, depressziót, honvágyat vagy az elszigeteltség érzését.

A terápiás kutyákat gondosan választják ki és alaposan kiképzik, amiről regisztrációjuk tanúskodik. Ezek a kutyák arról nevezetesebbek, hogy érzelmi támogatást tudnak adni, mivel higgadtak, barátságosak, jó modorúak és rá tudnak hangolódni az emberek érzelmi állapotára. Akár idősek és fizikailag sérültek is lehetnek. Olyan „munkakutyák”, akik egy-egy család tulajdonában állnak. (A kutya az egyetlen állat, amely szándékosan keresi a szemkontaktust az emberrel; megérti, amikor az ember rámutat valamire, és akár otthagyja gazdáját, hogy vigaszt nyújtson egy idegennek, aki éppen sír. Az emberek gyakran olyasmit is elmondanak a kutyáknak, amit nem akarnak megosztani a terapeutájukkal.)

A kutyás stresszmentesítő rendezvények („De-stress with dogs”) a könyvtárak társadalmi felelősségvállalási programjainak részei. Az Indiana University of Pennsylvania könyvtári hálózatában például több mint 200-an vettek részt egy ilyen, 8 terápiás kutyával szervezett programon, amelyet a könyvtár földszintjén a böngésző övezetben tartottak. Az ott készült felmérés szerint a hallgatók 77%-a határozott igennel, 18%-a „valószínűleg igen”-nel felelt arra a kérdésre, hogy „Úgy érzi-e, hogy a kutyákkal való interakciónak köszönhetően kicsit pihent és jobban tud koncentrálni?” A kérdőív végén lelkesítő és biztató visszajelzések szerepeltek. A hallgatók legtöbbje barátaitól értesült az eseményről, a szokásos plakátok és szórólapok ebben nem bizonyultak hatékonynak. A kutyás programok a hallgatók bevonására is alkalmasak. Ha sikerül velük együttműködni, akkor még azt is el lehet érni, hogy a fiatal szakemberek kövessék az idősebb kutatók jól bevált gyakorlatát: használják a könyvtárat. A cikk függelékében ajánlások szerepelnek arról, hogyan lehet megszervezni egy sikeres könyvtári kutyás programot.

(Hegyközi Ilona)

122/2016

KATZENBERGER, Ruth – TALKE, Armin: Die Privatsphäre der Nutzer fördern : das müssen Bibliotheken beim Datenschutz beachten : zusätzliche Vorschriften für Cloud-Lösungen **In:** BuB. – 67. (2015) 11., p. 684-687.

Res. angol és francia nyelven

Mit kell tenniük a könyvtáraknak a használók személyes adatai védelméért?

Adatvédelem; Használó; Információtechnológia; Jogszabály - más területről

A könyvtárosok naponta több alkalommal is kezelik a használó személyes adatait, például amikor az olvasójegyet kiállítják, a kölcsönzési folyamat során vagy a lejárt határidőre való figyelmeztetésnél stb. Fontos, hogy betartsuk az adatahasználat jogi kereteit, különösen akkor, amikor a használók adatait másoknak továbbítjuk, például a felhő alapú szolgáltatások esetében.

A média dinamikus világának tagjaként a könyvtárak már nem függnak a helyi adattárolási kapacitástól, hanem kihasználják a közös fenntartású IT-központok tárolási lehetőségeit vagy a kereskedelmi felhő alapú tároló szervereket. Ennek a használati stratégiának

megfelelő, ésszerű magyarázata van, ami lehet a tárolási és szoftverköltések megtakarítása vagy az adatokhoz való többirányú hozzáférés megkönnyítése. Amikor a könyvtári infrastruktúra teljes egészében felhő alapúvá válik, és a használói modulok más vállalatok szervereire kerülnek, ez érintheti a használói adatokat is. Ezért egy felhő alapú rendszert soha nem szabad adatbiztonsági szakember – aki lehet a könyvtár fenntartója vagy egy kormányhivatalé – megkérdezése nélkül bevezetni. A felesleges kiadások elkerülése érdekében már a tervezés kezdetétől részt kell vennie a folyamatban. Németországban jogszabály írja elő adatbiztonsági szakember alkalmazását. A könyvtárak számára előírt adatvédelmi intézkedéseket nem szabad a hatékony feldolgozás akadályának tekinteni, inkább a könyvtári folyamatok részeként kell kezelni. A magánszféra az önálló gondolkodás és tanulás előfeltétele, s a tanulás és kutatás intézményeiként a könyvtáraknak egyik feladatuknak kell tekinteniük használóik magánszférájának védelmét.

(Autoref.)

Lásd még 102

Használat- és igényvizsgálat

123/2016

AGOSTO, Denise E. [et al.]: Teens, libraries, and social media : myths and reality **In:** Public library quarterly. – 34. (2015) 4., p. 318-327.

Tizenévesek, a könyvtárak és a közösségi média: mítosz és a valóság

Felmérés; Használói szokások; Ifjúsági olvasó; Iskolai könyvtár; Közművelődési könyvtár

A tizenévesek sok időt töltenek barátaikkal és a családjukkal folytatott kommunikációval az interneten. Barátaikat főleg a Facebookon és a Twitteren keresik fel, fotókat és videókat osztanak meg a YouTube-on, Vine-on vagy a Snapchaten, és folyton sms-eket küldenek mobiljukon. Az eddigi szakirodalom többnyire csak a könyvekkel foglalkozott, de akad már a tizenévesek és a közösségi média viszonyával foglalkozó írás is. A cikk a szerzők kutatásairól ad rövid áttekintést, és összegzi a tizenévesek, a könyvtár és a kö-

zösségi média tárgykörében végzett vizsgálódásait, melyek az eddigi tévhiteket is próbálják eloszlatni. Érdeemes áttekinteni, mit tudunk a tizenévesekről és könyvtárhasználatukról általában. Negatív véleményekkel vannak a könyvtárakról és könyvtárosokról, ami a könyvtárhasználat csökkenését eredményezi, illetve a technikai eszközöket részesítik előnyben információszerezéshez, nem a könyvtárakat. Akadályt jelent a szolgáltatások nem ismerete. Kanadai tapasztalatok még a tizenéveseknél a könyvtárosokkal való kapcsolat, vonzó programok és web 2.0 technológia, számukra megfelelő terek hiányát is felsorolják. A nehézségek ellenére az elmúlt tíz évben végzett vizsgálatok szerint a tizenévesek 70%-a volt könyvtárhasználó, de a lányok pozitívabban ítélik meg a közkönyvtárakat és használatukat, mint a fiúk.

Megállapítható, hogy a fenti vizsgálódások szerint az amerikai tizenévesek nem tekintik fő szolgáltatóknak vagy olyan helyeknek, ahová közösségi média használatért vagy oktatásért fordulhatnának. A könyvtári szakirodalom csak most kezd mélyebben foglalkozni a tizenévesekkel, a könyvtárakkal és a közösségi médiával. Egy ilyen vizsgálat tárta fel, hogy a középiskolások szívesebben használják személyes eszközeiket információkeresésre, mint az iskolai gépeket. A szerzők vizsgálata is azt mutatta, hogy a tizenévesek elavult intézménynek tartják a könyvtárat, és szívesebben használják személyes eszközeiket. Végül egy dolgozat a közösségi média könyvtári alkalmazásáról és a tizenévesek körében folytatott munka hasznosságáról az állapította meg, hogy a zöm (88%) pozitívan vélekedett erről.

Mit tárt fel a szerzők vizsgálata a tizenévesek, a könyvtárak és a közösségi média viszonyáról? Arra voltak kíváncsiak, miképpen illenek az iskolai és a közkönyvtárak a tizenévesek folyton növvő információs életébe. Több módszerrel, interjúk, fókuszcsoporthoz, két középiskolás csoport kérdőíves felmérése révén gyűjtöttek adatokat. Az egyik 500 fős városi, a természet- és műszaki tanulmányokban erős középiskolában, 9–12. osztályos, 30%-ában szegény, zömében (65%) kisebbségi diákok körében, illetve egy vidéki, 2500 fős, hasonló adottságú középiskolában lefolytatott vizsgálatban 158 diák, 14–18 éves korú fiú (69) és lány (89) vett részt. Csoportként erős közösségi médiafogyasztók (Facebook, Twitter) voltak. Kérdéseik több mint a fele iskolai feladatokkal kapcsolatos volt. Az eredmények az általános vélekedéssel szemben azt mutatják, nem vesztegetik idejüket a közösségi média használatával, hanem információkat keresnek és osztanak meg egymással. Ennek alapján

a könyvtárak – és mindazok, akik foglalkoznak velük – jobban segíthetik őket ebben.

Ezután a szerzők felsorolják a tizenévesek és a közösségi média viszonyáról vallott *tévhiteket* (grafikusan a <http://youthonline.ischool.drexel.edu/docs/MythsTeensAndSocialMedia.pdf> címen):

- 1.) A tizenévesek mindenről online beszélnek, a személyes viszonyok nem érdeklik őket.
- 2.) A Facebook és a többi felület elvonja a figyelmüket az iskolai feladatokról.
- 3.) A közösségi médiát felületesen használják.
- 4.) Veszélyes, ha felnőttekkel kommunikálnak online.
- 5.) Az iskolai és a könyvtári internet csak keresésre való.

A szakirodalomból és a cikkből is kiderül, hogy a tizenévesek számára gyümölcsöző a közösségi média használata. Az iskolai és a közkönyvtárak munkatársai segíthetnek a közösségi média előnyeinek kihasználásában és a veszélyek elkerülésében, és persze a felnőtt olvasóknak is, nem is szólva a tizenévesek körüli tévhitek eloszlatásáról.

A felmérést az *Institute of Museum and Library Services* támogatta. A cikk végén bőséges irodalomjegyzék olvasható.

(Murányi Lajos)

124/2016

BOYCE, Crystal M.: Secret shopping as user experience assessment tool. – Bibliogr. *In: Public services quarterly*. – 11. (2015) 4., p. 237-253.

Az áruház vásárló mint az olvasói tapasztalatok értékelésének eszköze

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használó; Hatékonyság; Olvasószolgálat

Az Illinoisi Felsőoktatási Könyvtárosok etnográfiai kutatási (ERIAL) adatai a 2008–2009. tanévben azt jelezték, hogy a diákok egyre ritkábban veszik igénybe a tájékoztatási szolgálatot. Az *Illinois Wesleyan University The Ames Library* (Bloomington) munkatársa által lefolytatott kutatás előtt és alatt az esti órákban, valamint szombat–vasárnap több óráig oktató könyvtárosok látták el a tájékoztató szolgálatot, míg az egyetem szélén található IT pult állandóan szolgáltatott. Aztán lehetőség nyílt e két szolgálati pont kombinálására, hogy a leginkább keresett IT támogatást hétvégén is biztosítani tudják, az oktató

könyvtárosok pedig telefonos szolgálatot látnak el. Helyükre diákalkalmazottak kerültek. A kölcsönző és a tájékoztató/IT pult 15 méterre van egymástól.

Addig az olvasók elégedettségét felméréssel vizsgálták, s két év adatai alapján tudták, mikor és miért fordulnak a használók tájékoztatásért, de semmit sem tudtak az elégedettségükről. Az álruhás ügyfél módszer jól ismert az üzleti és marketing gyakorlatban, és a szolgáltatások kialakításában és értékelésében alkalmas a használóközpontú megközelítésre, mivel a szolgáltatás minőségére fókuszál, de másképp lehet vele a minőség értékét meghatározni a kapott válaszok pontosságára, a használó általános tapasztalataira vagy ezek kombinációja összpontosítva.

A könyvtár egyik olvasói tapasztalatokkal foglalkozó csoportja a földszinti szolgáltatási pontokat kívánta értékelni, hogy ennek alapján mind a szolgáltatást, mind az ott dolgozók képzését javíthassa, s a kapott eredményt a többi módon szerzetekkel is össze tudja vetni. A kísérleti fázisra 2014 tavaszán, a vizsgálatra októberben és novemberben került sor.

A kérdés szakirodalmának áttekintése után a szerző a vizsgálat módszertanát fejti ki. A résztvevők két csoportból álltak, álruhás olvasókból és a szolgálati pontok alkalmazottaiból. Mindenkit tájékoztattak a várható projektről, az álruhások pedig rövid képzésen vettek részt. Megkapták a felteendő kérdések listáját – ezekből 2–2 volt választható – és az értékelési űrlapot. (A kérdéseket és az űrlapot a szerző egyaránt közli.)

A kérdéseket különböző napokon és napszakban tették fel a kérdezők, és az eredmények ismertetése során a szerző részletesen elemzi őket, a válaszfajtaikat táblázatokkal szemlélteti.

A módszer feltűnésmentes értékelést kínált, mely kevés erőfeszítéssel gazdag eredményt hozott. A szerző tizenegy álruhás olvasó – egyetemi oktatók, könyvtárosok és diákok – segítségével megállapította azokat az elégedettségi trendeket, melyeket olvasóként a két pontnál tapasztaltak. A kutatás a használói elégedettségre fókuszált, nem a diákalkalmazottaktól kapott válaszok milyenségére. Az álruhás olvasók zöme nagyon meg volt elégedve. A szerzett tapasztalatok alapján módosítják majd a diákalkalmazottak felkészítését, és a tájékoztató pult is átkerül a 3. szintre.

(Murányi Lajos)

125/2016

GREEN, Harriett E. – FLEMING-MAY, Rachel A.: Humanities librarians and virtual verse : changing collections and user services for online literature. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 4., p. 457-465.

Digitális versek a könyvtárban

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Felmérés; Igény; Költészet

A *Virtual Verse in the Library* (Virtuális költemények a könyvtárban) projekt keretében nyolcvanhat, különböző amerikai egyetemeken dolgozó, humán tudományi könyvtárost kérdeztek a digitális publikálásnak a költészet fogadtatására, megtalálhatóságára, a hozzáférésre és a megőrzésre gyakorolt hatásáról.

Irodalom szakon tanuló hallgatók, oktatók és a kutatók egyre nagyobb számban keresik, olvassák, a kiadók pedig egyre gyakrabban adják ki online formában a költeményeket. Mindeközben még a nyomtatott művek dokumentálása is egyenetlen. A szerteágazó és gyors online környezetben a művek nyomon követésére a meglevő információs eszközök még inkább elégtelenek. A versgyűjteményeket a felhasználói igényekhez kell igazítani, viszont ahhoz, hogy minél teljesebb gyűjtemények jöjjenek létre, számos helyen kell keresni a költeményeket, és onnan összegyűjteni őket. A csak online formában létrejött műveket meg kell őrizni többek között azért is, mert már most is sok nem érhető el közülük. Az irodalom és a technológia között dinamikus kapcsolat van, amely befolyásolja a művek befogadását. A webes publikálás azonban kétélű eszköz, mert a minőségi írásoknak az eddiginél szélesebb nyilvánosságot biztosít, miközben ugyanezek a művek könnyen el is tűnhetnek, ha nem javul az archiválás.

A felmérés válaszadóinak 68%-a egyetértett azzal, hogy szüksége volna az online versek indexére. Azt is javasolták, hogy hasznos lenne valamilyen besorolási rendszer vagy tematikus lista kialakítása. Lehetséges volna a versek adatait meglevő discovery rendszerekbe integrálni.

(Koltay Tibor)

126/2016

JONES, Glenda Flanagan [et al.]: Are serials worth their weight in knowledge? : a value study. – Bibliogr. **In:** The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 5., p. 578-582.

Megfelelnek-e a folyóiratok a tudásban betöltött súlyuknak?

Egyetemi oktató; Elektronikus folyóirat; Felmérés; Folyóirat; Szolgáltatások használata

A kutatók kvalitatív méréseket használtak az érték meghatározására a *Sam Houston State University* (Texas) nyomtatott és elektronikus folyóiratai esetében. Megvizsgálták az oktatók alapvető tevékenységeit – azaz a kutatást, publikálást, a tantárgyi kurzus előkészítését és fejlesztését, a szolgálatot és az egyéni érdeklődési kört –, és meg is kérdezték, mennyire segítették a könyvtári folyóiratok e fontos tevékenységeket. A felmérés eredményeit két nagy főiskola (Pedagógiai és Büntetőjogi) oktatóinak küldték el, melyek megerősítették az elektronikus folyóiratoknak a kutatásban, publikálásban és az oktatásban játszott fontos szerepét a nyomtatott periodikákkal szemben. Számos válaszadó arról számolt be, hogy soha nem használt nyomtatott folyóiratot alapvető tevékenységeihez, de az utóbbi időben használt elektronikus periodikát. A nyomtatott folyóiratok gyűjteménye csak kisebb mértékben segített az alapvető tevékenységekben, míg az elektronikus folyóirat-gyűjtemény jóval nagyobb mértékben. A legtöbb válaszadó arról számolt be, hogy lemondaná egyéni érdeklődését szolgáló előfizetéseit, ha a könyvtár elektronikus hozzáférést biztosítana ezekhez.

(Autoref.)

127/2016

MILLS, Alexandra: User impact on selection, digitization, and the development of digital special collections. – Bibliogr. **In:** New review of academic librarianship. – 21. (2015) 1-3., p. 160-169.

A használói igények figyelembevétele a digitalizálандó anyagok kiválasztásában, a digitalizálásban és a külön-gyűjtemények fejlesztésében

Állományalakítás; Digitalizálás; Használó; Igény

A hozzáférés, a használói igények kielégítése, az eredeti dokumentumok használatának csökkentése, a hosszú távú megőrzés kívánalma, valamint az intézményi célok teljesítése mind fontos és gyakorta

hangoztatott érvek a digitalizálás mellett. A digitalizálандó dokumentumok kiválasztásába a könyvtárak gyakran bevonják a használóikat is, hogy biztosítsák az így közzétett tartalmak használatát.

A válogatásnál már meglévő gyűjteményünk tartalmaiból kell kiindulni (ebben különbözik a munka a deziderálástól), és számos szempontot figyelembe venni. Az online elérhetőség hatékonyabban elégíti ki a használói igényeket; a digitális másolatok megléte csökkenti az eredeti használatát; az eredeti értékét jelzi, hogy digitális hozzáférést is biztosítunk; a digitális másolattal megszűnnek a korlátok, amelyek miatt az eredetit esetleg nem lehetett korábban használni. Ezen túl politikai, gazdasági és kereskedelmi motivációi is lehetnek a digitalizálásnak. A leggyakrabban a digitalizálандó anyagokról azonban ad hoc jelleggel döntenek.

A használók elvárásainak meghatározása történhet konzultációval, a kért adatok, a referensz kérdések elemzésével, webes mérésel. Közvetlen visszacsatolást jelent a digitalizálás kérésre (digitization-on-demand), amikor biztosak lehetünk abban, hogy használatba veszik a digitalizált tartalmakat. Az e-könyv kérésre (e-Books-on-Demand) modellben a használó anyagilag is hozzájárul a digitalizálás költségeihez. A szkennelés kérésre (scan-on-demand) modell azt feltételezi, hogy az egyszer már igényelt tartalmakat vélhetően újra fogják majd igényelni, amelyeket egy digitális repozitóriumból, a szurrogátumok segítségével vissza lehet keresni.

A digitálisan elérhető anyagok megváltoztatták a használók mellett a legtöbb szereplő (kutatók, szerzők, finanszírozók) elvárásait is, akik egyre inkább számítanak rá, hogy egy-egy dokumentumot elérhetnek online is. Ez az elvárás a közösségi finanszírozást segíti elő.

Nem bízhatjuk azonban a digitalizálандó tartalmak kiválasztását teljes mértékben a felhasználókra. Az igények felismerését követően az intézménynek újra kell értékelnie a kiválasztott tartalmakat. Meg kell vizsgálnia, hogy valóban szükség van-e a digitalizálására, azaz nem csak nagyon elszigetelt igényről van-e szó. A használói igények mindenképpen szubjektív véleményt jelentenek. Ha digitalizálандónak ítéljük, akkor is tudnunk kell, hogy nem védi-e a tartalmat szerzői jog, illetve nincs-e rajta más korlátozás.

A használói igények ismerete és figyelembevétele nagyon fontos, ugyanakkor a digitális gyűjteményeknek ezen túl tükröznie kell az intézmény küldetését és az általa megfogalmazott prioritásokat is.

(Tóth Máté)

128/2016

O'NEILL, Kimberly L. – GUILFOYLE, Brooke A.: Sign, sign, everywhere a sign : what does „reference” mean to academic library user?. – Bibliogr. **In:** The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 4., p. 386-393.

Mit jelent az egyetemi könyvtár felhasználói számára a tájékoztatás szó?

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Referenz

A Regis Egyetem (Denver, Colorado) könyvtárában kérdőíves felmérést készítettek arról, hogy a felhasználók miként használják a könyvtárat, és mit jelent számukra a *tájékoztatás* szó. A 436 válasz közül 173 az alapképzésben, 49 a mesterképzésben tanuló hallgatótól, 182 oktatótól, 21 egyetemi dolgozótól és 11 városi felhasználótól érkezett.

A felhasználók 79,4%-a a könyvtár weboldalát látogatta, míg a személyes használat 70,5% volt. A távoli használatban az oktatók, a személyes használatban az alap- és mesterképzés hallgatói jártak élen. A használat száma a többség (32,5%) esetében havi 2–5 alkalom volt. Könyvtárosi segítséget az oktatók 67,6%-a kért, míg ez az arány a hallgatók esetében 52,6% volt, ami valószínűleg azzal is magyarázható, hogy az oktatók bevonják a könyvtárosokat bizonyos tárgyak oktatásába.

Az újjászervezett tájékoztató pult fölé a „Research Help” felirat került, mivel ez fejezi ki a legjobban a tájékoztatásnak a kutatást (irodalomkutatást) segítő funkcióját, figyelme véve azt is, hogy a felhasználók körében ez a két szó volt a legnépszerűbb, bár szorosan mögöttük ott szerepelt a „reference” is.

(Koltay Tibor)

129/2016

PEEKHAUS, Wilhelm – PROFERES, Nicholas: How library and information science faculty perceive and engage with open access. – Bibliogr. **In:** Journal of information science. – 41.(2015) 5., p. 640-661.

Hogyan értékelik és használják a nyílt hozzáférést a könyvtári tanszékek oktatói?

Felmérés; Hozzáférhetőség; Oktató -könyvtárosképzésben; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány annak a felmérésnek az eredményeit ismerteti, amelyet észak-amerikai könyvtári tanszé-

kek oktatóinak körében végeztek a nyílt hozzáférésű tudományos publikálással kapcsolatos ismereteikről, véleményükről és tapasztalataikról. A tanulmány rávilágít, hogy a nyílt hozzáférés iránti elköteleződés az oktatói rangsorral és azzal hozható összefüggésbe, milyennek érzékelik az egyetem ún. tenure and promotion (kb. előléptetési és támogatási) bizottságának értékelését a nyílt hozzáférésű publikációkról. Az előléptetési és támogatási rendszer vélt korlátainak hatása a könyvtári tanszékek oktatóinak nyílt hozzáférésű publikálási attitűdjére bizonyos módon más tudományterületeken is tapasztalható volt. Azonban azok, akik maguk is elkötelezettek a nyílt hozzáférés iránt, hajlamosak kedvezőbben értékelni az ily módon publikált műveket, mint azok, akiknek nincs ilyen publikálási tapasztalata, és hasonlóan hajlamosak azt hinni, hogy az előléptetési és támogatási bizottságok is kedvezően értékelik ezeket a publikációkat. Mindazonáltal míg általánosságban elmondható, hogy a nyílt hozzáféréssel szerzett tapasztalatok csökkentik az aggodalmakat arra vonatkozóan, milyen hatást gyakorolhat ez a típusú publikálás a karrierlehetőségekre, a könyvtári tanszékek oktatói körében még mindig nagy a bizonytalanság a nyílt hozzáférésű publikálással kapcsolatban.

(Autoref.)

130/2016

THOMAS, Brittney [et al.]: The design and assessment of the learning commons at the University of Iowa. – Bibliogr. **In:** The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 5., p. 804-813.

Tanulási köztér kialakítása és értékelése az Iowai Egyetemen

Berendezés; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Könyvtárárterület -egyetemi, főiskolai; Szolgáltatások használata

Az egyetemi könyvtárak az egyetemi forrásokkal való találkozás és a közös munka színhelyeivé váltak, és a felsőoktatási intézményekben dolgozó könyvtárosok sokféle tevékenység befogadására alkalmas, rugalmas környezetet próbálnak létrehozni. Az Iowai Egyetem a központi könyvtár első emeletén tervezte meg és alakította ki a tanulási közteret (*learning commons*) különféle, csoportos tanulásra alkalmas helyiségekkel és számítástechnikai eszközökkel. A használati adatok értékelése azt mutatja,

hogy az elsőéves hallgatók kb. 75%-igénybe vette már a tanulási köztér szolgáltatásait. A műszaki és gazdaságtudományi kar hallgatóival összehasonlítva a bölcsészettudományi kar hallgatói nagyobb százaléka számolt be a tanulási köztér használatáról, ami arra enged következtetni, hogy az informális tanulási környezet e tudományág tanulóinak jobban megfelel. A leggyakrabban említett ok, amiért nem használják a tanulási közteret az volt, hogy már van kedvenc helyük a tanulásra. Minél inkább vélték úgy a diákok, hogy a tanulási köztérben használhatják laptopjukat és jobban tudnak koncentrálni, annál inkább elégedettek voltak általánosságban a tanulási köztérrel. A szerzők elemzik a kutatás hatásait más olyan intézményekre, amelyek hasonló tanulási környezet kialakítását tervezik.

(Autoref.)

Lásd még 95

Olvasás

131/2016

KANN-RASMUSSEN, Nanna – BALLING, Gitte: Every reader his book – every book its reader? : notions on readers' advisory and audience development in Danish public libraries. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 47. (2015) 3., p. 242-253.

Minden olvasónak a maga könyvét – minden könyvnek a maga olvasóját? Néhány gondolat az olvasási tanácsadásról és a közösségfejlesztésről dán közkönyvtárakban

Felmérés; Irodalompropaganda; Közművelődési könyvtár; Olvasásra nevelés

A könyvtárak gyűjteménye már nem számít a legfőbb vonzerőnek, ezért új megoldásokat kell keresniük. Az egyik stratégia új és meglepő megoldással fókuszál az olvasásra és az irodalomra. A cikk az olvasási tanácsadás és a közösségfejlesztés között működő tevékenységek megértéséhez kíván hozzájárulni, amit a hat dániai megyei könyvtár 13 vezetője és dolgozója véleményének és gondolatainak elemzésével ér el. Az interjúkat egy olyan modell segítségével elemzik a szerzők, melyek három koncepciót ötvöznék, a kultúrpolitikát, az új közösségi vezetést és a szakmai gondolkodást. Az eredmények azt mutatják, hogy

a dán könyvtárosoknak az olvasási tanácsadásról és a közösségfejlesztésről vallott nézetei egyensúlyban vannak a tapasztalatból és jogosultságból eredő alapok, valamint a felhasználó-központúság között. A felhasználók orientálása és az olvasói tapasztalatokra irányuló fókusz olyan helyzetet teremtett, melyben a szenvedély, elkötelezettség és lelkesedés a könyvtárosi munka központjába került, támogatja és irányítja tevékenységeiket. A tartalomválasztás és a megcélzott olvasói csoportok tekintetében azonban a stratégiának megvannak a korlátai. A közösségfejlesztés – ha odaadásra és tapasztalatra épít – eredményes azon felhasználók számára, akik olyanok és úgy gondolkodnak, mint a könyvtárosok.

(Autoref.)

Használók képzése

132/2016

BODEN, Katherine – TASHJIAN, Karisa: ALL access : adult education and digital literacy for workforce development in public libraries In: Computers in libraries. – 35. (2015) 10., p. 26-31.

Felnőttoktatás és digitális műveltség a munkaerőképzésért a közkönyvtárakban

Felnőttoktatás; Használók képzése; Információs műveltség; Közművelődési könyvtár

2013 novemberében beérett a könyvtárak és a felnőttoktatással, a segítő technikákkal írás, olvasás, számítógép-hozzáférés stb.), a digitális műveltséggel és a munkaerő képzésével foglalkozó szervezetek együttműködése: kétéves, 500 ezer dolláros támogatást (*National Leadership Grant*) kaptak az IMLS-től (*Institute of Museum and Library Services*), és megszületett az *Adult Lifelong Learning (ALL) Access* program. Ennek célja az, hogy a könyvtárak felnőtt olvasóik különböző igényeit kielégítsék a felnőttoktatás és a munkaerő-fejlesztés integrálása révén. A hátrányos helyzetű csoportok – fogyatékkal élők, írástudásban és digitális műveltségben és az angoltudásban kevésbé járatosak – igényeire fókuszál különböző intézmények bevonásával. Az új munkaerő-megújítási és munkahely-teremtési törvény (WIOA) figyelembevétele és alkalmazása révén két kísérleti programot indítottak két Rhode Island-i vá-

rosi könyvtárban (Providence, Cranston). Azért esett rájuk a választás, mert ebben az államban volt ekkor a legnagyobb a munkanélküliek aránya (8,4%), és köztük is a spanyol nyelvű népessége (20,3%); a lakosság 13%-a nem végzett középiskolát, 4%-uk nem vagy nem jól tud angolul, és nehezen jut munkaerőképző lehetőségekhez. A felnőttoktatást biztosítóknál hosszú várólisták vannak, és a számítógép-alapú GED (General Education Development = általános oktatásfejlesztés) folyamat bevezetése óta drámai módon csökkent azok száma, akiket beiskoláztak. Ezért fontos a végbizonyítvány, munkatapasztalat megszerzéséért folytatott informális, használóközpontú tanulás, és itt kap szerepet az ALL Access program, melynek négy célja van:

- 1) az oktatás és a munkaerő-szolgáltatás előtt álló akadályok leküzdése,
- 2) az állam területén az online felnőttoktatás és a munkaerő-fejlesztés meglévő forrásainak fejlesztése, bővítése és javítása,
- 3) hatékony modellek létrehozása a felnőttek számára oktatásra, munkaerő-szolgáltatásra és ezek támogatására a könyvtárakban,
- 4) adatokon alapuló mintát készíteni a könyvtáraknak a felnőttoktatásban és munkaerőképzésben játszott szerepére.

A cikk fő része a tervezéssel, a folyamatok értékelésével, majd az ingyenes ALL Access szolgáltatásokkal foglalkozik, így a tanulási tér létrehozásával Providence városi könyvtárában, a C[omputer]–Lab létrehozásával Cranston könyvtárában, a Rhode Island-i tanulási portál (rresourcehub.org) használatával, a személyes technológiai témájú foglalkozások megvalósításával, állasklubok kialakításával, iPad/iPhone-klubok létesítésével, felfedező állomás kialakításával és a *Northstar Digital Literacy Assessment* nevezetű, számítógépes bizonyítvány megszerzésével. Szó esik a szolgáltatások értékeléséről, majd az eredményekről is.

A szerzők a két év alatt 400 tanulóval találkoztak, akiknek zöme (82%) 25 és 65 éves közötti volt (63% angol anyanyelvű és 53% munkanélküli volt). A résztvevők felének könyvtáros ajánlotta a programot, de baráti vagy családi javaslat is akadt (13%). A résztvevők 99%-a rendkívül elégedett volt az elsajátított ismeretekkel és a megszerzett készségekkel. A szerzők ezután tanácsal szolgálnak a program megismétléséhez, majd a jövő kilátásaival zárják írásukat. Az ALL Access már lassan univerzális fogalomává vált, a szolgáltatások folyamatosan fejlődnek. Rhode Island 70 településén 48 könyvtárban állami szintű

együttműködés folyik. A könyvtárakban olyan tanulási terek integrált hálózata jön létre, melyben munkaerő-fejlesztési és felnőttoktatási tevékenység folyik. (A honlap a <http://allaccessri.org/> címen található.)

(Murányi Lajos)

133/2016

KIVILUOTO, Johanna: Information literacy and digital natives : expanding the role of academic libraries. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 41. (2015) 4., p. 308-316.

Az információs műveltség és a digitális bennszülöttek: az egyetemi könyvtárak szerepének kiterjesztése

Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése; Ifjúsági olvasó; Információs műveltség

A felsőbb éves középiskolások média- és információs műveltségi készségeinek fejlesztése középponti kérdés Finnországban. Ezeknek a generációknak a könyvtári szolgáltatásokat a közkönyvtárak nyújtották, de az egyetemi könyvtáraknak is részt kell vennie benne, mivel munkatársaik rendelkeznek a szükséges szakértelemmel és digitális eszközökkel.

Lahti városában működik a Közös Felsőoktatási Könyvtár, amely együttműködik a régió középiskolaival és felsőoktatási intézményeivel, média- és információs műveltségi oktatást szervez minden oktatási szint tanulóinak és az ott dolgozó munkatársaknak. A digitális bennszülöttek oktatása természetesen kihívásokat jelent. Fontos azonban tudnunk, hogy nincs arra bizonyíték, hogy lenne egy homogén, az információs és kommunikációs technológiát (IKT) hatékonyan használó generáció. Az oktatásnak sokkal inkább azt kell alapul vennie, hogy heterogén csoportokról beszélhetünk, amelyekben a technológia-használati és az általános információs készségek nagy eltéréseket mutatnak. Meg kell viszont határozni, hogy mely képességekkel kell a tanulóknak rendelkezniük, mielőtt megkezdik a média- és információs műveltségi képzéseket, amihez azokat össze kell hangolni az oktatási intézmények tanterveivel.

Egyre több a bizonyíték arra, hogy a felsőoktatásba bekerülő diákoknak nincsenek sajátos igényei az új technológiáknak az oktatásban való hasznosításával kapcsolatban, viszont egyértelműen a technológiai eszközök mérsékelt használatát részesítik előnyben. A tanulók viszonya az új technológiákhoz kettős értékrendet mutat, amelyben különbség van a szórakozás és a tanulás között. Az internetet könnyű,

felhasználóbarát és szórakoztató eszköznek tekintik, viszont úgy gondolják, hogy a „komoly” tanulás megköveteli a könyvek használatát, mivel az internetezést felületes elfoglaltságnak látják. Számukra nehézséget jelent a megfelelő keresőkérdések megfogalmazása és a találatok elemzése. Gondot okoz nekik annak megértése, hogy miként működnek a keresőmotorok, továbbá nem rendelkeznek az információ értékeléséhez szükséges készségekkel sem.

Ezt is figyelembe véve a könyvtárosok feladata egyre kevésbé az, hogy kész válaszokat adjanak, viszont be kell tölteniük az információs készségekhez kötődő oktató és tanácsadó szerepet. A Közös Felsőoktatási Könyvtár ennek szellemében kínálja az Információs Készségek Klinika (IKK) szolgáltatást, amely személyes és testre szabott formában segít az adatbázisok és az információ értékelésében, a források megtalálásában és a hivatkozásban. Ez a szolgáltatás különösen a szakdolgozatok írásakor népszerű az alapképzéses hallgatók körében. A könyvtár digitális gyűjteményeinek használatára bátorít az új, Masto-Finna kataló-

gus, amely a korábbi sokféleséggel szemben egyetlen interfészt kínál.

A régió kistelepüléseit látogatja a LINKKU nevű nem hagyományos könyvtárbusz, hanem okos busz, amely egészségügyi, fogászati célokra, számos információs és kommunikációs technológiai eszközzel felszerelt osztályteremmé vagy mozgó szavazóhelyiséggé alakítható át. Modern tanulási környezetet nyújt, hozzáférést kínál a könyvtár adatbázisaihoz, és helyet ad az IKK média- és információs műveltségi kurzusainak. Az oktatásba bevonják a ROX nevű digitális szerepjátékot, amelyben a diákok a kutató, a vegyész vagy a történész „bőrébe bújva” kerülnek a virtuális információs szakemberekkel kapcsolatba, és próbálnak ki különböző keresési és információértékelési stratégiákat. Az INTACT háborús játék pedig a tudományos viták világába vezeti be őket.

(Koltay Tibor)

Lásd még 120

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

134/2016

MAŽARIOVÁ, Katarína: Slovenská Národná Knižnica úspešne ukončila projekt digitalizácie In: Knižnica. – 16. (2015) 4., p. 3-6.

A Szlovák Nemzeti Könyvtár sikeresen befejezte a digitalizálási projektet

Digitalizálás; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár; Patriotika

A Szlovák Nemzeti Könyvtár 2015. szeptember 30-án sikeresen lezárta *Digitális Könyvtár és Digitális Archívum* (a továbbiakban DIKDA) projektjét. A célokat nemcsak teljesítették, hanem a tervezett ob-

jektumok számát 121 938 darabbal meg is haladták. Ez „nagy ugrás volt a digitális jövőbe” – mondta a nemzeti könyvtár igazgatója, *Katarína Krištofová*. A digitalizálási központ ünnepi eseményén a kulturális miniszterrel együtt részt vettek a pályázat és a kulturális tárca közreműködői, a közgyűjtemények és a Zsolna megyei önkormányzat képviselői. Az Európai Digitális Könyvtárat a Hágából érkezett vendég képviselte. A DIKDA a szlovák írott kulturális örökség legnagyobb digitális projektje volt, mely európai és világviszonylatban is egyedülálló. (Az Európai Regionális Fejlesztési Alap és a Szlovák Köztársaság társfinanszírozásában valósult meg.)

A projekt 2012 márciusában kezdődött 40 millió euró vissza nem térítendő támogatással, és 2015 szeptemberében fejeződött be (2020-ig tartó fenntartással). A fő cél 2 527 400 szlovák tárgyú mű digitalizálása – a konzerváló–digitalizáló központ infrastruktúrájának

kialakítása mellett. A nemzeti könyvtárból 1 millió 260 ezer könyvet, a nemzeti levéltárból 1 267 400 dokumentumot digitalizáltak. Az infrastruktúra keretében csúcstechnológiás speciális műhely jött létre a könyvek digitalizálására, kémiai tisztítására és restaurálására. Ezzel függött össze a nemzeti könyvtár központi raktárrészeinek a megújítása is.

A projekt megvalósításában 172 új munkahely létesült a meglévő 211 mellé, így összesen 400 fő vett részt benne. A projekt befejezése után 72 fő maradt a nemzeti könyvtárban, és további munkatársak a nemzeti levéltárban. A könyvtár a következő öt évben is folytatja majd az írott kulturális örökség digitalizálását; a végső cél a teljes szlovák anyag digitalizálása (Szlovákia területén, szlovák nyelven, szlovák szerzőtől megjelent vagy szlovák vonatkozású dokumentumok).

A csúcstechnológia megvalósítása során a könyvtár új adatközpontot és szerverparkot kapott. A digitalizálási munkafolyamatra hatalmas szoftverrendszert implementáltak, mely a dokumentumok követésével kísérte a munkafolyamatokat a tisztítástól és konzerválástól kezdve a szkennelésen, digitális képalkotáson át az optikai szövegfelismerésig, a kimenő sztenderd adatsomag-struktúrákig. A folyamatokat 22 professzionális szkennelvel végezték, melyek naponta több tízezer oldalt másoltak le, és tettek alkalmassá a teljes szövegű visszakeresésre.

2014-ben a központi raktár három szintjét felújították, a légkondicionált helyiségekbe 2015 májusától költöztették vissza a digitalizált dokumentumokat. 860 ezer dokumentumot költöztettek ki a felújításkor. A digitalizált dokumentumok 30%-a vált hozzáférhetővé a hazai és külföldi használók számára a www.slovakiana.sk új oldalán. A szerzői jog függvényében ingyen vagy minimális díjazásért lehet elérni az anyagok jelentős részét. A projekt honlapján (www.dikda.eu) a hasznos tudnivalók mellett a katalógus is megtalálható. A szerzői jogilag védett dokumentumok online hozzáférése korlátozott, azok csak a könyvtár tereiben érhetők el. Az olvasók már felfedezték a projekt előnyeit, százéves újságokat lapozgathatnak, olvashatnak, és megnézhetik a digitalizálásról szóló filmet is.

(Prókai Margit)

Lásd még 109, 127

Nyomtatott dokumentumtípusok

Lásd 126

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

135/2016

YANG, Le – HENRY, Cynthia L.: How ARL academic libraries present open web resources : a proposed solution to address discoverability. – Bibliogr. **In:** The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 5., p. 629-635.

Hogyan prezentálják az ARL könyvtárak a nyílt webes forrásokat – javaslat a kereshetőségre

Állománygyarapítás; Elektronikus dokumentum; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresés; Hozzáférhetőség; Web

Az internetes nyílt webes források egyre fontosabbak a tudományos közösség számára, és egyre gyakrabban hivatkoznak rájuk a tudományos közleményekben. A felsőoktatási könyvtárak dolgozói továbbra is értékelik és gyűjtik azokat a nyílt webes forrásokat, amelyek fontosak a tudományos közösség számára kutatásaik miatt. A dolgozat azt elemzi honlapjaik alapján, hogyan gyűjtik, prezentálják és teszik kereshetővé az ARL felsőoktatási könyvtárai a nyílt webes forrásokat, és megállapítja, hogy mindegyik gyűjti az értékes nyílt webes forrásokat, és ezeket be is mutatja tematikus kutatási útmutatóiban. A tanulmány azt is megállapítja, hogy az ARL néhány könyvtára keresőmezőket vezetett be az összegyűjtött nyílt internetes források jegyzéke számára, de csak a könyvtár honlapján elérhető források leírásait vagy címeit lehet keresni. Egyik könyvtár sem teszi kereshetővé a nyílt webes források tartalmát vagy teljes szövegét a honlapján. Az eredmények alapján a tanulmány azt javasolja, hogy foglalkozzunk a nyílt webes források gyűjtésének a kérdéseivel, és azzal, hogyan tehető kereshetővé ezen internetes források tartalma vagy teljes szövege.

(Autoref.)

Lásd még 90, 93, 105, 109, 119, 125, 126

Információ- és kommunikációs technológia

136/2016

HANDY, Stephanie: Considering RFID? : consider this
In: Computers in libraries. – 34. (2014) 9., p. 19-22.

Mire ügyeljünk az RFID rendszer bevezetése során?

Gazdaságosság -könyvtárban; Információtechnológia; Tervezés

Az RFID (Radio Frequency IDentification), vagyis a rádiófrekvenciás azonosító rendszer bevezetése lehetőséget ad a könyvtári intézményben zajló munkafolyamatok átfogó korszerűsítésére. Míg korábban az RFID alkalmazását szinte kizárólag a közművelődési könyvtárakkal hozták összefüggésbe, mára a felsőoktatási és szakkönyvtárak tekintetében is egyre népszerűbb. Összességében mégis igen kevés könyvtár vezette be.

2007 és 2009 között ugyan drámai növekedésről beszélhetünk – 600-ról 900-ra emelkedett, majd 2012-re hozzávetőleg elérte a 3000-et az RFID-t használó könyvtári intézmények száma a világon –, a jelenlegi felmérések azt mutatják, hogy az amerikai könyvtáraknak csak kevesebb mint 10%-a használ rádiófrekvenciás azonosító rendszert. Holott az RFID nem egy újszerű technológia, Harry Stockman egy 1948-as értekezésében ír róla először („Communications by means of reflected power”). Néhány évtizeddel később, 1998-ban már felmerült a technológia könyvtári alkalmazásának lehetősége is, egy évre rá pedig előbb a Rockefeller Egyetem, majd a michigani Farmington Községi Könyvtár is használni kezdte. Az RFID számos előnnyel bír, elsősorban a kölcsönzés, az állomány megőrzése és a leltározás tekintetében, azonban az RFID-t használó intézmények példájából okulva érdemes figyelembe venni néhány különösen fontos szempontot.

Először is számolni kell a rendszer bevezetésének és hosszú távú működtetésének költségeivel, melyek ma már sokkal megfizethetőbbek, mint korábban. Ennek ellenére számos intézmény még ma sem engedheti meg magának. A különféle dokumentumokba ragasztható „tag”-eken, más néven címkéken kívül egyéb technikai berendezésekre (antennára, író-leolvasó készülék(ek)re, szoftverekre és nem utolsósorban megfelelő informatikai háttér-infrastruktúrára) is

szükség van. Egy hordozható RFID-olvasó ára 5–10 ezer dollár, de a teljes beruházás ennél jóval többbe kerül, hiszen a teljes gyűjtemény és a későbbiek folyamán vásárolt dokumentumok címkézését is tekintetbe kell venni. A tagek ára fokozatosan csökkent, mégis érdemes takarékoskodni, a CD-hez és DVD-hez való speciális tagek ugyanis extra kiadással járnak. A beruházás költségét az is befolyásolhatja, hogy a rendszer forgalmazója vagy a könyvtár munkatársai végzik a dokumentumok címkézését. Amennyiben a második lehetőséget választjuk, alaposan át kell gondolni, hogy milyen módon illeszthető e munka a többi munkafolyamat közé úgy, hogy ne hajszoljuk túl a könyvtárosokat, de zavartalan legyen a megszokott munkamenet. Nagyon fontos, hogy tisztában legyünk azzal, hogy a befektetett pénz és munkaóra várhatóan mikorra térül meg, és mit is értünk megtérülés alatt. (Például egy nagy és értékes dokumentumokat tartalmazó gyűjtemény esetében a biztonság már önmagában is hozzáadott értéknek minősül.)

A gyűjtemény címkézését alaposan meg kell szervezni. Alapvetően két lehetőség áll rendelkezésünkre: 1. teljesen bezár a könyvtár, 2. nyitva tartás mellett bizonyos mennyiségű szabad munkaerővel szakaszosan végezzük el a munkát. (Utóbbi esetben bizonyos állományrészek hozzáférhetetlenek lesznek, a kikölcsönzött művekre pedig várni kell, címkézésük csak a visszahozataluk után realizálódhat.) Konzorciumi könyvtárak esetén tisztázni kell, mely intézményeket érinti a változás, és milyen arányban kell megosztani közöttük az átállásra fordítható pénzügyi keretet. Az új rendszerre való átállás tehát komoly koordinálást igényel. Átgondolt, jól megszervezett munkafolyamatok esetén is támadhatnak zavarok, ezért fontos a tervezés és tesztelés az RFID bevezetése során. Végül az RFID használatával kapcsolatos képzésekről se feledkezzünk meg. A könyvtár dolgozóin kívül az olvasókhoz is el kell juttatni a szükséges információkat. Ez történhet brosúrákkal és online elérhető segédletekkel, oktatóvideókkal is. Ha kellő figyelmet fordítunk a képzésre, jócskán csillapíthatjuk a rendszer talpra állását követő időszak kezdeti nehézségeit.

(Tóth Béla István)

Lásd még 95

Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület

Könyvtáráépítés, -berendezés

Lásd 130

Számítógép-szoftver

137/2016

GOLDSCHMITT, Regina: JournalTouch : Open-Source-Tool für die digitale Zeitschriftenheftauslage. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bibliothek. – 39. (2015) 3., p. 342-349. Res. angol nyelven

JournalTouch – nyílt forráskódú szoftver a folyóiratszámok digitális megjelenítéséhez

Elektronikus folyóirat; Szoftver

Egyre több könyvtár vált a nyomtatotttól az elektronikus folyóiratok előfizetésére, üresen hagyva ezáltal az új folyóiratszámok helyét a polcon. A nyomtatott számok hiányában olvasók is elmaradnak, és kiürül egy hagyományos szolgáltató és népszerű találkozási hely. A *JournalTouch* egy olyan alkalmazás, amely megváltoztathatja ezt a képet. Az érintőképernyő segítségével a JournalTouch vonzóvá és intuitívvá teszi az elektronikus folyóiratok elérését. A használó tájékozódni tud a legfrissebb cikkekről, és elküldheti saját készülékére. A JournalTouch nyílt forráskódú eszköz, amelyet az érdeklődők maguk is továbbfejleszhetnek.

(Autoref.)

Elektronikus könyvtár

138/2016

FRISCHMUTH, Frank – SCHAUERTE, Günther: Deutsche Digitale Bibliothek – eine erste Bilanz 2011–2015 In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 62. (2015) 5., p. 232-237.

Res. angol nyelven

Német Digitális Könyvtár – az első mérleg 2011–2015

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Kulturális örökség; Portál

A *Német Digitális Könyvtár* (DDB) az interneten keresztül hozzáférést nyújt Németország kulturális és tudományos örökségéhez, amelynek keretében német múzeumok, könyvtárak, levéltárak, műemlékvédelmi intézmények, médiatékák és kutatóintézetek digitális anyagait ingyenesen elérhetővé teszi a hálózaton. Könyvek, levéltári dokumentumok, képek, szobrok, zeneművek és más hangzó dokumentumok, filmek és kották milliói találhatók meg egy központi portálon. A tartományok és a szövetség által támogatott közös projektként indulva a DDB közben már túljutott a felépítés szakaszán. A kétszáz partner közel 17 millió tételével, modern használói felületével, az Európának való szállításaival és a német és európai nyilvánosság tudomásával és növekvő használatával elérte legfontosabb céljait. A cikk információkat közöl a kiinduló ötletéről, a megvalósításról, valamint a DDB eddig elért eredményeiről, majd kitekint a 2015 utáni feladatokra és fejlesztésekre.

(Autoref.)

Lásd még 139

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

139/2016

BONN, Maria: Maximizing the benefits of open access : strategies for enhancing the discovery of open access content. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries news. – 76. (2015) 9., p. 491-494.

A nyílt hozzáférés előnyeinek maximális kiaknázása. Stratégiák a nyílt hozzáférésű tartalom jobb felderítésére

Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az internet, majd a web révén megvalósult, hogy a használók ingyenesen juthatnak a kutatási eredményeket tartalmazó publikációkhoz. Mindenki abban reménykedett, hogy a szélesebb körű hozzáférés több olvasót és nagyobb „impaktot” eredményez. A nyílt hozzáférés kezdeményezés budapesti nyilatkozata (BOAI, 2002) óta a nyílt hozzáférés elterjedt, változatos formákat és üzleti jelleget öltött. Hogy mindez alapot teremtsen arra, hogy – ahogy a BOAI megfogalmazta – „az emberiséget intellektuális dialógus és a tudás keresése kapcsolja össze”, még vita tárgya a kutatási beszámolók és a tudományos publikálás tekintetében egyaránt.

A nyílt hozzáférésű publikációk egy része rejtve marad potenciális olvasói elől az intézményi repozitóriumokban vagy a weboldalakon. A korábbi, hagyományos közreadási modellek olyan termékeket hoztak létre, amelyeket értékesíteni lehetett, amelyek bevételt eredményeztek, fedezték a felmerült költségeket, és az üzlet bővítéséhez profitot termeltek. Maga a könyvtár pedig, ha már befektetett a beszerzésbe, mindent megtett, hogy használóinak a figyelmét felhívja rá, illetve hogy igazolja, jogos volt a pénzösszegek kiadása. Mindezek a tényezők nem működnek a nyílt hozzáférés esetében.

A nyílt hozzáférésnek több alfaja van. A „szerző fizet” modellben a kiadó publikálási díjat kap a szerzőtől, ami pótolja korábbi bevételeit. Ebben a modellben a szerző van vevői szerepkörben; a szolgáltatás, amit a pénzért kap, tartalmazza a reklámot, a marketinget és az aggregált adatbázisokba való bekerülést.

Egy másik modell a szerzői önarchiválást valósítja meg: a publikációkat az intézményi és a tudományági repozitóriumokban hosszú távon megőrzi és elérhetővé teszi. Szerencsés esetben a repozitóriumok tartalmát indexelni tudják a keresőmotorok, vannak azonban olyan repozitóriumok is, amelyekben ennek technológiai gátja van, vagy a tételekről nincsenek megfelelő színvonalú leírások. Ilyen esetekben csak a célzott keresés eredményes. Ma már vannak és tesztelésre várnak olyan szolgáltatások és eszközök (SHARE – SHared Access Research Ecosystem, CHORUS – Clearinghouse for the Open Research of the United States), amelyek segítik a nyílt hozzáférésű anyagok felderítését. Ebbe az önarchiváló körbe tartoznak a felsőoktatási könyvtárak kiadványai is. Felderítésükhöz elengedhetetlen, hogy ezt a színvonalas tudományos tartalmat „becsatornázzák” a könyvtári gyűjteményekbe. Kultúraváltásra van szükség ahhoz, hogy a nyílt hozzáférésű kiadványok létjogosultságát és a gyűjtemények számára való értékességét elismerjük. Egy levelezőlistán folytatott szakmai vita során megfogalmazták, hogy a nyílt hozzáférésű anyagok sokféle minőségűek lehetnek: egy részük igen magas színvonalú, egy részük közepes, egy részük pedig nem is érdemel figyelmet. A könyvtárosoknak, kiadóknak és a tartalom létrehozóinak együtt kell működniük a nyílt hozzáférésű dokumentumok láthatósága és felderíthetősége érdekében. Nincs értelme, hogy a könyvtárak egymástól elszigetelve végezzék el az értékelés, kiválasztás és beszerzés fáradságos munkáját – ugyanezt egyeztetve, munkamegosztásban célszerű megtenniük. Ezután alakíthatják ki a közös beszerzés és feldolgozás munkafolyamatát. Elő kell mozdítaniuk, hogy a nyílt hozzáférésű kiadványoknál a kiadói szerkesztési elvek és folyamatok világosan dokumentálva legyenek, és a kiadványokat metaadatokkal lássák el. Hasonlóképp el kell érni, hogy a kiadók gondoskodjanak arról, hogy a nyílt hozzáférésű anyagok bekerüljenek a gyarapítási munkafolyamatba. A nyílt hozzáférést nem szabad a piactól eltávolítva szemlélni, hiszen voltaképpen piaci körülmények között, az ideák, a hírnév és a tudományos érték piacán működik.

(Hegyközi Ilona)

140/2016

HÄNSSLER, Boris: Licht im digitalen Tunnel : Verleger und Autoren nähern sich dem digitalen Leser wieder an – ein Weg mit vielen Hürden und Risiken **In:** BuB. – 67. (2015) 10., p. 602-607.

Fény a digitális alagútban: a kiadók és a szerzők kezdeményezései a digitális olvasók számára

Elektronikus könyv; Könyvkiadás és könyvkereskedelem

Amikor az Apple piacra dobta az első iPhone-t és iPadet, a rajongók egész éjjel az áruházak előtt táboroztak, hogy az új eszközök első birtokosai között lehessenek. A kiadói világ nagy elvárásokat támasztott az új felfedezések iránt – főként abban a reményben, hogy ezek a mobil eszközök megállítják majd a nyomtatott média hanyatlását.

Az elmúlt év meglepő módon stagnálást mutatott az elektronikus könyvek eladásában. Az e-könyvek eladásából származó bevétel „csak” 7,6%-kal nőtt, szemben az előző évi 60%-kal. További meglepetés okozott az Amazonnal szembeni új versenytárs, egy online eladási platform és vezető e-könyv szállító megjelenése. Az ún. Tolino Szövetség – amely három Németországi telephelyű kiadóból (Thalia, Hugendubel és a Weltbild) áll – 45%-os piaci részesedésével megelőzte az Amazont.

Az e-könyvek eladása új elem megjelenését idézte elő a könyvszakmában, a szerzői kiadást, azaz amikor az író kereskedelmi kiadó bevonása nélkül közvetlenül értékesíti e-könyvét. Németországban közel 75 ezer e-könyv érhető el szerzői kiadásban, amelyekből 45 ezer az elmúlt évben keletkezett. Piackutatók becslése szerint 2017-re kb. 250 ezer saját kiadású e-könyv lesz a piacon, ami kétszerese a hagyományos kiadók által forgalmazott mennyiségnek.

A könyvtáraknak ki kell fejleszteniük saját módszereiket arra, hogy szolgáltatásaik a digitalizálás ellenére továbbra is fontosak maradjanak az olvasók számára. Nem elég az e-könyvek ajánlása. A New York Public Library nevelési szerepét az internet-hozzáférés nyújtásában látja. Ez nemcsak munkaállomásokat jelent a könyvtárban, hanem hotspotokat az egész városban, hogy a könyvtárhasználók otthonaikból is elérhessék a világhálót. Ezáltal az internet révén a kölcsönzés is lehetővé vált. A családok hat hónapon keresztül ingyenesen használhatják.

(Autoref.)

141/2016

HARNAD, Stevan: Optimizing open access policy. – Bibliogr. 20 tétel **In:** The serials librarian. – 69. (2015) 2., p. 133-141.

A nyílt hozzáféréssel kapcsolatos szakpolitikai intézkedések optimalizálása

Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az egyetemek és a kutatás-finanszírozó intézmények szakpolitikai kezdeményezései és az a tény, hogy ezeket a kiadók is elfogadták, némi előrelépést hozott az univerzális nyílt hozzáférés (OA) megvalósulása felé. Ennek ellenére az előfizetési korlátok megléte miatt a kutatások jelentős része sokak számára nem elérhető. Az intézmények arra kényszerülnek, hogy egyaránt finanszírozzák a folyóirat-előfizetéseket és az OA „arany útját”, vagyis azt, amikor a szerzőktől kérnek díjakat a publikálásért. Ez a rendszer költséges és nem fenntartható. Több és keményebb OA előírás meggyorsítaná az OA „zöld útjának” megvalósulását, tehát azt, hogy a szerzők maguk archiválják cikkeiket. Ez akár oda is elvezetne, hogy fenntarthatóvá válna az arany OA, amelyben a szerzőktől kért díjak váltják fel az intézményi előfizetési díjakat.

A gyorsabb ütemű fejlődés érdekében több intézménynek kellene hatékony OA előírásokat hoznia. Az összes egyetemnek és a finanszírozóknak meg kellene követelniük a publikációk intézményi archiválását; és azt, hogy a szerzői változatok azonnal elhelyezésre kerüljenek, mielőtt a kéziratot elfogadták publikálásra. Szorgalmazniuk kellene (de nem megkövetelniük) az azonnali nyílt hozzáférést; azt, hogy a szerzői jogok a szerzőknél maradjanak; továbbá minimális legyen a megengedhető publikálási embargó időtartama. Álljon rendelkezésre másolat kérésére gomb, és sokféle metrika legyen elérhető a használat és a hivatkozottság mérésére. Végül, de nem utolsósorban, a publikációk másolatainak elhelyezése számítson be az intézmények értékelésébe, és legyen szempont támogatások odaítélésében. A zöld OA esetében az előírások megvalósítása hatékonyá tehető a részletkérdések szabályozásával.

(Koltay Tibor)

142/2016

NELSON, Nerissa – HUFFMAN, Jennifer: Predatory journals in library databases : how much should we worry?. – Bibliogr. 42 tétel **In:** The serials librarian. – 69. (2015) 2., p. 169-192.

Ragadozó folyóiratok a könyvtári adatbázisokban: mennyire kell aggódnunk?

Adatbázis; Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség; Lektorálás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos kommunikációval és a ragadozó kiadókkal foglalkozó legújabb könyvtári szakirodalom nagyrészt az oktatók aggodalmáról szól a kétes értékű folyóiratokban karrierépítés és előléptetés céljából történő publikálással kapcsolatban. Mindeddig azonban kevés figyelem irányult a diákok kutatásai és a könyvtárhasználati oktatás szempontjából a ragadozó kiadókra. Az a tény, hogy a könyvtári adatbázisokban ragadozó folyóiratok is jelen vannak, azt a kockázatot jelentik a hallgatók számára, hogy vitatható tartalom kerül tudományos munkáikba. A tanulmány eredményei szerint a ragadozó kiadók és a hozzájuk kapcsolódó folyóiratok száma a vizsgált három cikk-adatbázis-csomagban és egy címjegyzékben rendkívül alacsony volt, azonban egy speciális forrásban és bizonyos tudományterületen igen elterjedt volt a ragadozó folyóiratokból származó tartalom.

(Autoref.)

Az ismertetett cikkek forrásai

American libraries (US)
Bibliotekovedenie (RU)
Bibliothek (DE)
Bibliotheksdienst (DE)
BuB (DE)
Collection building (US)
Collection management (US)
College & research libraries news (US)
Computers in libraries (US)
IFLA journal (I)
Information technology and libraries (US)

143/2016

XIA, Jingfeng [et al.]: Who publishes in „predatory” journals?. – Bibliogr. **In:** Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 7., p. 1406-1417.

Kik publikálnak „ragadozó” folyóiratokban?

Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Hivatkozás; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

Számos nyílt hozzáférésű folyóiratnak az a híre, hogy gyenge minőséget képvisel, és nem túl becsületes a lektorálást és a kiadási költségeket illetően. Ezeket nevezik „ragadozó” folyóiratoknak. A tanulmány e folyóiratok és a jobban elismert nyílt hozzáférésű folyóiratok szerzőinek profilját vizsgálta, majd összegyűjtötte és elemezte ezekben a hivatkozások számát, a szerzők földrajzi hovatartozását. A statisztikai elemzés igazolta, hogy a folyóiratok mindegyik csoportja meghatározott szerzői körrel rendelkezik. Akik a „ragadozó” folyóiratokban publikálnak, főleg fejlődő országbeli fiatal és tapasztalatlan kutatók. A szerzők úgy vélik, hogy a fejlődő országok gazdasági és társadalmi, kulturális helyzete hozzájárul azokhoz a különbségekhez, melyek a „ragadozó” és a „nem ragadozó” folyóiratok szerzői között tapasztalhatók.

(Autoref.)

Lásd még 129

ITlib (SK)	18. (2015) 3.
The journal of academic librarianship (US)	41. (2015) 4., 5.
Journal of access services (US)	12. (2015) 3-4.
Journal of information science (GB)	41.(2015) 5.
Journal of librarianship and information science (GB)	47. (2015) 3., 4.
Journal of the Association for Information Science and Technology (US)	66. (2015) 7., 8., 9.
Knižnica (SK)	16. (2015) 4.
The library quarterly (US)	85. (2015) 4.
Library review (GB)	64. (2015) 8/9.
Library trends (US)	64. (2015) 1.
Libri (I)	65. (2015) 4.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2015) 10., 11
New review of academic librarianship (GB)	21. (2015) 1-3.
Online information review (I)	39. (2015) 7.
Public library quarterly (US)	34. (2015) 4.
Public services quarterly (US)	11. (2015) 4.
The reference librarian (US)	56. (2015) 3.
Scandinavian library quarterly (Sx)	48. (2015) 3., 4.
The serials librarian (US)	69. (2015) 2.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	62. (2015) 5.

